

Aderton perspektiv på polisarbetet

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR
LÄMNAS MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

Polisyreshögskolan

Studiematerial för Polisyreshögskolans inträdesprov 2014

Aderton perspektiv på polisarbetet

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR
LÄMNAS STORA
SPÅR EFTER SIG

Redigerat av Marko Vesterbacka

NÄR MAN GÅR I STORA LÄMNAS MAN STORA S **Aderton perspektiv**

Polisyreshögskolan

Studiematerial för Polisyreshögskolans inträdesprov 2014

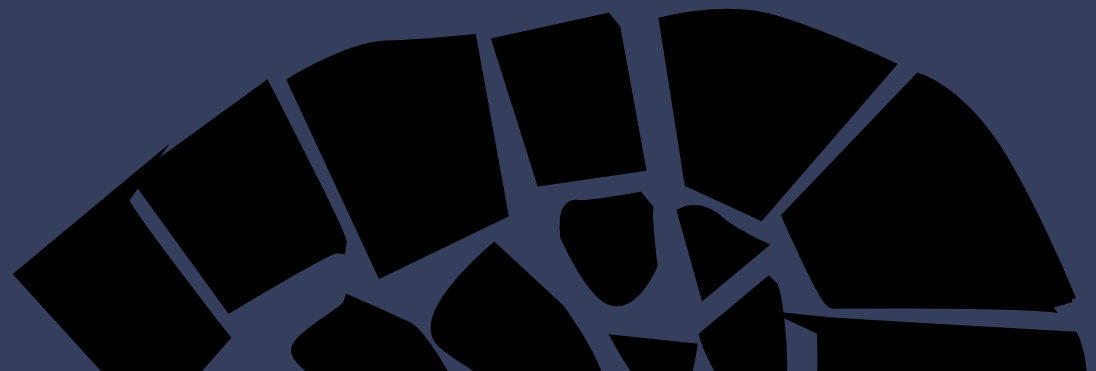

SKOR
PÅR EFTER SIG
på polisarbetet

INNEHÅLL

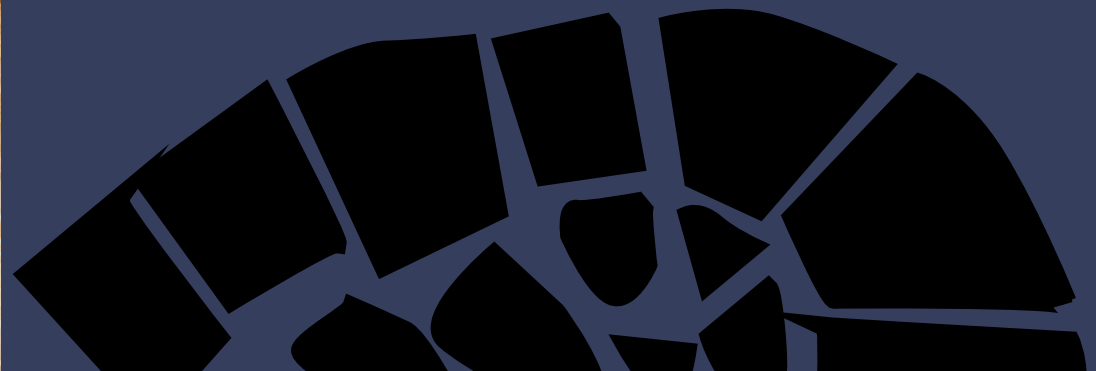
Till läsaren	10
SAARA ASMUNDELA Från översättare till konstapel – som akademisk yrkesbytare hos polisen	15
ANU HAIKANSALO Så typiskt polisen!	25
ANNA-KAISA HEINÄMÄKI Förebyggande hör till kärnan i polisverksamheten	39
JUTTA HELENIUS Den som skriver förhørsberättelser går en balansgång mellan olika strävanden	51
HEIKKI HIILAMO På jakt efter en slipad diamant – hur en koncis och tydlig text blir till	79
MARITTA JOKINIEMI Fiktiva poliser och verkligheten	91
ELINA KATAJAMÄKI Kjempe bra! – som utbytesstuderande vid polishögskolan i Norge	113
HENNA KELLONIEMI Polisen bakom ryktet	137
JOONAS KONSTIG Författaren ljuger och talar sanning	153
MINNA LAUKKA Från maktens vakthund till lagens väktare	173
PEKKA LOIKKANEN Ett rutinfall	185
JUSSI MAJANEN Uppdrag 34	203
JUSSI MAJANEN Det mest krävande uppdraget?	211
MARKKU NYMAN Polisen möter, förhör, skriver – ett psykologiskt perspektiv	221
MIKKO PELTTARI En berättelse om redaktörer och deras berättelser	243
JOUNI PERTTULA Vägen från fältpolis till expertuppdrag	269
ELINA SAKSALA Möten vid mikrofonen	287
MARKO VESTERBACKA Känn din läsare	311

“Rättsläkarens berättelse om den mördade kvinnan som trots de knappa förhandsuppgifterna klarade sig till följd av det arbete som utredningen gjorde.”

“Medan människorna undrade över kroppen
som flöt där med ryggen bar,
dit poliserna kom för att undersöka.”

TILL LÄSAREN

När alla författarna till den här boken hade slutfört sitt arbete var det dags att fundera på ett namn för boken. Jag hade nog under arbetet med redigeringen haft tid att läsa igenom varje artikel flera gånger, men nu föresatte jag mig att läsa hela boken från början till slut. Skulle jag hitta någon tanke hos någon av författarna som också delades av de andra författarna? Skulle jag hitta ett yttrande som beskriver andan i hela boken? Jag började vid A, Saara Asmundelas artikel Från översättare till konstapel. Jag fick lov att läsa hela två meningar innan jag hittade namnet på boken. ”När man går i stora skor lämnar man stora spår efter sig.” Varför namnet kändes så träffande lämnar jag till läsaren att fundera över. Jag lämnar också en hel del annat till läsaren att fundera över. Orsaken är syftet med den här bokens existens. Boken har framför allt gjorts som förhandsläsning inför Polisyrkeshögskolans urvalsprov. I urvalsprovets skriftliga uppgifter bedöms sökandenas förmåga att tänka, läsa och skriva på ett undersökande sätt.

Också andra läsare kan sannolikt hitta mycket intressant i boken, men den är nog skriven med tanke på de sökande och inträdesproven.

* * *

Bokens underrubrik ”Aderton perspektiv på polisarbetet” poängterar både perspektivens mångfald och deras begränsning. Det finns aderton perspektiv i stället för ett enda ”riktigt”. Å andra sidan är de bara aderton, trots att man skulle kunna hitta tusentals andra perspektiv inom den finländska poliskåren.

När jag samlade författarna utgick jag ifrån att även andra än poliserna själva kan ha viktiga och intressanta synpunkter på polisens arbete. Slutresultatet är att hälften av författarna är poliser och hälften övriga. En del av dem som inte är poliser arbetar inom polisförvaltningen, men några intar andra observationsplatser i samhället. Jutta Helenius är universitetslärare och forskare, Heikki Hiilamo professor i socialpolitik och undersökande

de journalist, Joonas Konstig författare, Mikko Pelttari vetenskapsredaktör och Elina Saksala producent, redaktör och författare av faktaböcker. Alla har skrivit en artikel som antingen direkt eller indirekt behandlar ämnen som är väsentliga för polisarbetet.

De poliser som bjudits in som författare är på den yngre sidan, alla utom en har utexaminerats under 2000-talet. Alla är i en ålder att de fortfarande kunde söka in till polisutbildning ifall de inte redan var poliser. De har varit i tjänst mellan noll och femton år. Elina Katajamäki, som pryder bokens omslag, är den yngsta. Hon blev polis hösten 2013. De flesta är äldre konstaplar, men bland dem finns också en överkonstapel och en kommissarie. Hälften har skaffat sig arbetserfarenhet huvudsakligen på fältet, resten huvudsakligen genom utredningar.

Alla artiklar innehåller på något sätt ett kommunikations- och interaktionsperspektiv. Författarna har fått tillstånd och också en skyldighet att modigt behandla sitt tema på sitt eget sätt. Det har de också gjort på ett förtjänstfullt sätt.

Några av dem tonar ned sin egen person i bakgrunden, men andra för fram sitt ”eget jag”, berättar om sina erfarenheter och sin egen syn på saken. Artiklarna är också av olika omfattning och representerar olika genrer: här finns mycket fritt formulerade reflekterande essäer, upplevelserika hågkomster och polemiska skrifter. Här finns också en dagbok (Katajamäki), små avhandlingar och till och med en artikel som mycket disciplinerat följer de formkrav som ställs på vetenskapligt skrivande inom branschen (Helenius).

Som redaktör för boken har jag snarare gått in för att framhäva brokigheten än för att gallra i spektret av artiklar. Författarna har exempelvis tillämpat olika logik i hur de har lagt upp källförteckningarna, vilket uttrycker olikheterna i utbildningsbakgrund och vanor. I vissa av artiklarna finns det inte någon egentlig källförteckning, utan läsaren erbjuds i stället tips på vidare läsning.

* * *

Jag tackar alla skribenter. Jag fick med de

skribenter jag önskade – jag behövde inte fundera på ersättare. Ni tog emot utmaningen och svarade på den mer än väl. Boken blev er egen.

I samma andetag vill jag också tacka tre andra personer utan vilka boken hade sett helt annorlunda ut. Mika Rautanen vid Taitotyö Fenen har stått för bokens visuella utformning. Fotografierna i boken är till största delen tagna av informatören vid Polisyrkeshögskolan Anna Byckling, som också har stått för anskaffningen av de övriga fotografierna. De övriga illustrationerna i boken är gjorda av bildkonstnären Mikko Ylinen.

En grupp tidigare sökande har utan att veta om det deltagit i boken med en eller ett par meningar. Jag har samlat felsägningar i sammandrag som skrivits i ett inträdesprov för en tid sedan, där skribenten säger något annat än vad han eller hon avsett. De här cirka tjugo ”oavsiktligheterna” har placerats mellan artiklarna och sex av dem åtföljs av Mikko Ylinens bildtolkning. – Om någon läsare undrar vad skribenterna velat säga kan läsaren söka fram nummer 1/2009 av tidskriften Murharyhmä, och i den artikeln av rättsläkaren Ursula Vala. Där berättar Vala om en död kvinna vars kropp en sommardag hittades i en havsvik, om utredningen av brott mot liv och om brottets händelseförlopp som klarlades vid utredningen.

En viktig roll i bokens uppkomst spelar också vår projektgrupp som har berett reformen av inträdesproven. Alla medlemmar i gruppen har i olika skeden påverkat innehållet i artikelsamlingen. En del har också läst manuskriptet till boken

helt eller delvis och gett värdefulla kommentarer. Tack alltså till Juha-Matti Huh-ta, Marjatta Kauramäki, Topi Loikkanen, Markku Nyman och Jouko Pohjoismäki. Ett speciellt tack till ordföranden för vår grupp, Lotta Parjanen, som anförtrodde redigeringen av artikelsamlingen till mig.

Jag tackar också ledningen för Polisyrkeshögskolan, särskilt rektor Kimmo Himberg och utbildningsdirektör Petri Alkiora, som trodde på idén och möjliggjorde sammanställningen av artiklarna.

* * *

Mellan artiklarna i boken finns det många samband, likheter och skillnader som den sökande ska hitta. I stället för att jag som redaktör för boken skulle ha pekat på och understrukit de här sambanden med förklarande inledningsord, genom gruppering av artiklarna, mellanrubriker och andra invanda sätt, har jag gått in för att göra tvärtom. Artiklarna har jag ordnat i alfabetisk ordning efter författarna. Det finns inga mellanrubriker. De här inledande orden tar också strax slut.

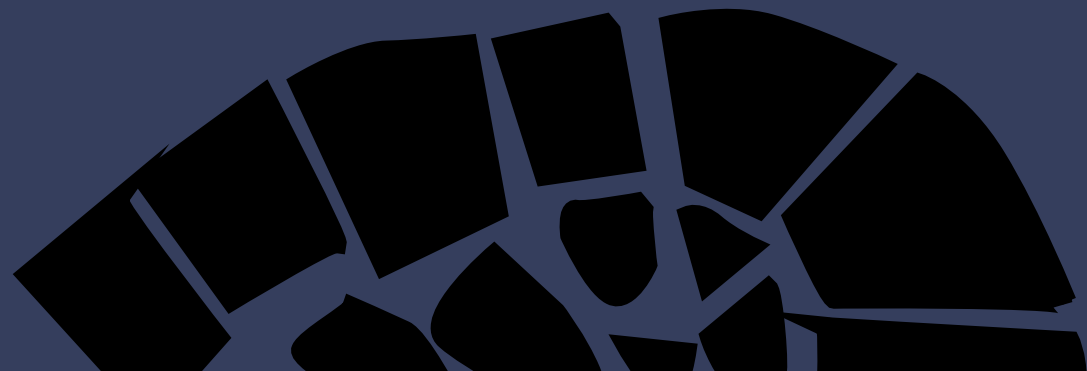
Utän desto vidare förklaringar skickar jag dig, bästa läsare, på en förhoppningsvis givande forskningsresa i ett nätverk av stigar som öppnar sig genom artiklarna.

Polisyrkeshögskolan i Tammerfors den 2 december 2013

på alla de medverkandes vägnar

Marko Vesterbacka

“Man måste tillkalla polis, för inte skär man väl upp någons hals i ett vanligt dödsfall.”

SAARA ASMUNDELA

FRÅN ÖVERSÄTTARE TILL KONSTAPEL – SOM AKADEMISK YRKESBYTARE HOS POLISEN

ÄLDRE KONSTAPEL SAARA ASMUNDELA BLEV POLIS 2009. HON ARBETAR SOM VICE GRUPPLEDARE I GRUPPEN SOM ARBETAR MED VÅLD I NÄRA RELATIONER VID HELSINGFORS POLISINRÄTTNING.

FÖRE POLISSTUDIERNÄN HADE ASMUNDELA AVLAGT FILOSOFIE MAGISTEREXAMEN MED ENGELSK ÖVERSÄTTNING OCH TOLKNING SOM HUVUDÄMNE. ASMUNDELA HAR ERFARENHET AV ÖVERSÄTTNINGSARBETE, UNDERVISNING I ENGELSKA OCH VÄGPLOGNING.

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

För ganska exakt tio år sedan höll jag som ordförande för ämnesföreningen ett tal på institutionen för översättningsvetenskap vid Helsingfors universitet i samband med inskriptionen. ”Kun isolla kengällä astuu, jää iso jälki” (När man går i stora skor lämnar man stora spår efter sig), började jag. Jag talade frimodigt om den akademiska friheten och dess avigsida, ansvaret. Ordleken kommer från min morfar, liksom också en annan folkslig visdom som jag spann vidare på i mitt tal: ”Kun lumeen kusee, siihen tulee reikä.” (När man pissar i snön blir det ett hål) Jag talade om att handlingar alltid har konsekvenser. Högstämmt uppmanade jag mina studiekamrater att låta bli att vältra sig i den akademiska friheten men att ta ansvar för sina val. Efter att jag hållit talet fortsatte jag till min föreläsning för att studera konsekutivtolkning, textning, språkvård och textanalys.

Fyra år senare drog jag som polisaspirant på mig den blå overallen i cellrummet i den dåvarande Polisskolan och började på riktigt förstå vad det är att bära

ansvar i arbetet och hurdana följer mina handlingar i värsta eller i bästa fall kan få.

Jag kan inte säga att mitt yrkesbyte byggde på noggrant övervägande. Närmast berodde det på stundens ingivelse. Som nyutexaminerad filosofie magister genomgick jag frivillig militärtjänst för kvinnor, och efter att jag sprungit i skogarna med ryggsäck på ryggen i tolv månader kändes det svårt att återvända till arbetet vid skärmen på översättningsbyrån. Arbetet var intressant i sig och arbetsplatsen utmärkt, men det kändes meningslöst att översätta bruksanvisningar. Jag saknade starkt en känsla av meningsfullhet i arbetet. Under de sista veckorna av militärtjänstgöringen hittade jag ansökningsguiden till Polisskolan på bordet i vår stuga. Jag beslöt att utan vidare funderingar pröva min lycka. Den stod mig bi och ett par månader efter hemförlovningen väntade ett tjockt kuvert från Hervanta på mig på tamburgolvet.

Att byta bransch kändes som ett ordentligt hopp ut i det okända. Övergången från översättare till polis underlättades en aning av att mina band till den akademiska världen kändes ganska lösa. Yrket som översättare, tolk och lärare, som jag hade studerat till, var närmast hantverk, arbete som man lär sig genom att göra det. Jag upplevde inte att jag bytte ner mig från en akademisk bransch till yrkeskola, utan att jag flyttade från en gesällsyssla till en annan – även om jag inte

kan säga att jag då visste just någonting om polisens arbete. Jag studerade till polis med någorlunda framgång, blev färdig

och fick genast tjänst på fältet. Efter ett par år flyttade jag över till utredningen, och nu utreder jag som huvudsyssla familjevåldsbrott mot vuxna och barn och verkar som vice gruppleddare för en familjevåldsgrupp.

* * *

De akademiska yrkena har sin egen högstämda charm. Tankearbete, kreativitet, vetenskapande, ett högre tänkande, alltihopa är ädla och fina saker. I studierna inom översättningsvetenskap var det akademiska ändå ibland lite frustrerande. Trots storstilat tal kändes det som om jag inte fick tag i det riktiga livet – och om vi tangerade något konkret kändes det konstgjort. Under studietiden satt jag och lyssnade på ett föredrag där en forskare som nyss fått sin doktorsavhandling godkänd berättade om sitt forskningsstema. Hon hade i årtal studerat texterna på brödpåsar och analyserade dessa med översättnings- och språkvetenskapliga metoder. Det är klart att jag beundrade hennes långsiktiga engagemang i saken, men jag hade svårt att se vad forskningen hade för praktisk betydelse.

I polisarbetet har jag sedan kommit i kontakt med verkligt handgriplig konkreti. Jag har grävt upp lillajulsfirare ur snön och kuskat dem till värmen på tillnykt-

ringsstationen, återbördat stulen egendom till den ursprungliga ägaren, räddat en vingbruten mås från lidande och stängt in en brottsmisstänkt bakom järndörren till hans cell. När det är som bäst i det här jobbet ser man genast spåren av sitt arbete och får omedelbar feedback.

Det vore ändå fel att påstå att allt jag gör som polis känns viktigt och värdefullt. När jag skriver ut en böteslapp till en seriesnattare som genast river sönder den, förhör en person som slår sin make eller maka för femte gången inom ett år eller får det n:te åtalseftergiftsbeslutet i följd av åklagaren i ett brottsmål som jag själv har utrett, då får jag nog leta med ljus och lykta efter meningsfullheten. I mitt föregående arbete var jag i huvudsak ordbrukare.

I mitt nya arbete varken ville eller kunde jag göra mig kvitt språket. I översätтарыket lärde jag mig se språket som betydelseinnehåll och tolkningar, och som sådant behandlar jag det också som polis. Polisen tar en bit verklighet och formulerar en mening av den. Meningen ska sedan till läsaren förmedla den del av verkligheten i så oförändrad form som möjligt. Förmågan att skilja det väsentliga från det oväsentliga och att uttrycka sig exakt framhävs.

Polisens språk förblir i högsta grad levande. Beskrivningen av gärningen angående en bot, observationer antecknade vid en djurskyddsinspektion, grunder för gripande, rapportdelen i en brottsmålan antecknad i villervallan under ett stressigt veckoslutspass, nyanser i en förhørsberättelse – de här är polistexter, som vid behov exempelvis i domstolen

I POLISARBETET HAR JAG SEDAN
KOMMIT I KONTAKT MED VERKLIGT
HÄNDGRIFLIG KONKRETI.

POLISEN TAR EN BIT VERKLIGHET
OCH FORMAR EN MENING AV DEN.
MENINGEN SKA SEDAN TILL
LÄSAREN FÖRMEDLA DEN DEL AV
VERKLIGHETEN I SÅ OFÖRÄNDRAD
FORM SOM MÖJLIGT.

styckas och skivas och hackas allt till skiljetecknen och de minsta betydelseinnehållen.

Enligt polislagen kan en polis gripa en person för att skydda denna mot allvarlig fara som direkt hotar livet, den kroppsliga integriteten eller hälsan, ifall personen inte kan ta hand om sig själv och faran inte kan avlägsnas på annat sätt eller man inte kan skydda personen med andra metoder. I folkmun kallas sådana gripanden vanligen fyllegripanden. Gripandet måste ske på lagenliga grunder och dessa ska antecknas bland uppgifterna om gripandet. I Helsingfors hade en sådan motivering för en tid sedan sammanfattats i två ord: ”Saknar förmåga.” Den som gjort gripandet och motiverat det på det sättet kan få svårt att förklara för laglighetsövervakaren hur gripandet av den ifrågasvarande personen följde polislagen. Man ska verkligen kunna stå för sina ord.

I teorin hade jag kunnat ansvara för människoliv när jag översatte bruksanvisningen till en respirator eller när jag korrekturläste installationsguiden för en elapparat. Som polis måste jag emellertid under varje arbetspass acceptera att vad som helst kan hända när som helst. Eventuellt våld eller till och med död ligger alltid i luften när jag drar på mig skyddsvästen och fäster vapenhölstret vid bältet. Å andra sidan måste man vid behov vara beredd att också själv ta extrema krafttag.

Man bör ändå samtidigt själv kunna välja sina ord också i sådana situationer

SITUATIONSKÄNSLA OCH FÖRMÅGA ATT ANPASSA SIG TILL VARJE UPPKOMMANDE KOMMUNIKATIONSSITUATION ÄR VÄSENTLIGA.

där människan är som mest sårbar. Som motvikt till allt härjande ska man kunna väga sina ord när man står och väntar på ambulansen tillsammans med en man som ögonblicket förut i djup ångest har tänt eld på sitt hår, eller när man måste berätta för en ung kvinna som öppnar dörren med en baby i famnen att hon för en timme sedan blivit änka.

Situationskänsla och förmåga att anpassa sig till varje uppkommande kommunikationssituation är väsentliga. Ena stunden gräver man i fickorna på en man som hamnat under metrotåget för att utreda hans identitet och i nästa skriver man ut en böteslapp för körning mot rött ljus, när ett akut trafikbrott inträffar när man är på väg för att registrera en anmälan om utredning av dödsorsak. I vartdera fallet ska man agera ändamålsenligt och sakligt. Personen som har underlåtit att följa trafikljuset kan inte och bör inte heller veta att konstapeln som skriver ut böterna för en stund sedan har stått inför en illa sargad människokropp. Med den som gjort sig skyldig till trafikförseelsen är man igen i en ny kommunikationssituation, och polisen hanterar sin eventuella traumatiska upplevelse på annat håll och annat sätt. Emellanåt kräver behärskningskraften av de egna känslorna och av vad man visar utåt en stor flexibilitet.

För en klient hos polisen kan mötet med ordningsmakten vara en unik, traumatisk eller terapeutisk upplevelse. Jag träffar klienter varje arbetsdag, men en medborgare råkar knappast ansikte mot

ansikte med polisen mer än en gång under sitt liv. Det här glöms ibland bort när arbetet bokstavligen har blivit vardag för en själv.

När jag som yngre konstapel praktiserade trafikövervakning träffade jag under en blåsrazzia en medelålders manlig förare som inte gick med på att blåsa i alkometern. Hans reaktion förvånade mig. Efter en kort stunds ordbrottnings berättade han att orsaken var hans motvilja mot kvinnliga poliser. När jag försiktigt frågade mera berättade han att han för en tid sedan hittat sin pappa död i dennes bostad. Den kvinnliga medlemmen i den polispatrull som kom till platsen hade först av allt frågat mannen: "Var det du som först hittade det här kadavret?" Ett enstaka ordval hade under ett känsligt ögonblick träffat honom under bältet, och alla kvinnliga poliser förvandlades till okänsliga tölp. Jag bad om ursäkt för min kollega, och till slut blåste mannen i alkometern – med resultatet noll – och gasade iväg, förhoppningsvis lättare till sinnes. Min värdefullaste lärdom från den razzian torde handla om polisyrket överlag, inte så mycket om själva trafikövervakningen.

Det skämtas om försvarsmakten att man alltid har bråttom till att vänta. Polisen har inte alltid så bråttom, men vänta får man nog och ofta tillsammans med en klient. Jag har tillbringat timmar med gripna eller fångslade som ska föras till rättegång eller transporteras, mentalt sjuka människor som ska tas in för vård mot sin vilja och med våldtäktsoffer på rättsmedicinska institutionen under nattens timmar. Kanske de viktigaste stun-

DET HÄR GLÖMS IRLAND BORT
NÄR ARBETET BOKSTAVLIGEN HAR
BLIVIT VARDAG FÖR EN SJÄLV.

derna av väntan och tidsfördriv har varit timmarna med patrullkamraten i polisbilen. Också en tjänsteman kan vara förvånande naken och sårbar när han eller hon är trött eller har upplevt något exceptionellt, överraskande eller uppskakande under ett

uppdrag. Ibland är den bästa kommunikationen att vara tyst. Humorn har sin plats både tillsammans med kollegorna och ibland med klienterna, och ett garanterat sätt att få kommunikationen att löpa bättre är att vara sig själv. Ibland förmedlas betydelser bara genom ett tonfall eller en min. Under studietiden intervjuade jag för ett föredrag en kvinna som blivit offer för våldtäkt. Hon berättade att hon efter det skedda ringt till polisen och osäkert uppgett att hon "kanske hade blivit våldtagen". Polismannen som svarade hade bestämt uppmanat kvinnan att söka sig till ett sjukhus och talat om att en patrull var på väg. Kvinnan sade att hon aldrig skulle glömma polisens röst. Redan tonfallet hade gjort klart för henne att man tog henne på allvar.

En översättare är professionell på interkulturell kommunikation, men det är också polisen. Vad annat än ett möte mellan kulturer kan det vara fråga om när en polis försöker förhöra en representant för den organiserade brottsligheten som valt linjen "inga kommentarer" eller tilltalar en man som lever på gatan och har tillbringat årtionden med flaskan i handen? Klienterna är emellanåt från en så annan värld och kultur att man får anstränga sig för att försöka förstå deras dagliga liv. Man kan visserligen studera

situationskänsla och förmåga att tolka en annan människa, men bäst lär man sig nog genom livserfarenhet och arbete.

IRLAND ÄR DEN BÄSTA
KOMMUNIKATIONEN ATT
VARA TYST.

Jag studerade engelska som huvudämne och mina studier har verkligen inte gått till spillo. Det är emellertid lönlöst att tro

att man skulle klara sig med engelska alltid och överallt. Det sägs också att det vanligaste främmande språket är dålig engelska. Seppo Rätty berättade en gång från en tävlingsresa att "När jag for till Atlanta beslöt jag att jag jävlar inte talar ett ord engelska på hela resan – jag ska klara mig på finska". Många som är födda utanför Finland har tagit samma attityd när de har kommit till Finland. En ryss vill tala ryska och en rumän rumänska. Också dålig engelska kan vara en avlägsen dröm. Med engelska kommer man visserligen ofta framåt, men den öppnar inte alla dörrar. Därifrån måste man kryssa fram på något annat språk, med en kollegas hjälp, med gester eller med hjälp av tolk.

* * *

Det är svårt att tänka sig vad jag vore utan mina tidigare studier och hurdan jag skulle vara som polis utan min utbildningsbakgrund. Jag studerade språk, skrivande, talande och kommunikation mellan människor i fem år. De här sakerna är ständigt i centrum också i mitt arbete som brottsutredare. Polisens arbetsprofil är så mångfasetterad att man egentligen har nytta av vilken arbets- och livserfarenhet som helst. På min egen kurs fanns

det bland annat en skogsarbetare, en flamencodansör, en ekonom och en butiksförsäljare, och jag påstår att var och en kunde utnyttja sina egna erfarenheter på något område av studierna, i inlärnigen i arbetet och själva arbetet.

En av finesserna i polisarbetet ligger i att man med samma grundexamen kan arbeta med de mest olika uppgifter: som huvudsyssla kan man pensla fingeravtryck och dammsuga fibrer, rida till häst på Helsingfors gator, åka båt på Saimen, läxa upp fartdårar eller utreda utlänningsärenden, våldsbrott eller ekonomiska brott. Lateralt avancemang begränsas egentligen bara av den egna förmågan, lämpligheten och intresset. Man hinner byta också senare och många gånger, och som polis kan man på sätt och vis göra flera olika karriärer inom en. En tidigare examen eller tidigare studier kan också fungera som språngbräda för lateralt och vertikalt avancemang.

Polisens arbete består i hög grad av problemlösning av olika grad: vad kan jag göra i den här situationen, vad bör jag göra, på vilka grunder, vad är det mest ändamålsenliga, det lindrigaste eller minst skadliga sättet. Samtidigt ska man analysera och observera situationen, omständigheterna och de närvarande personerna. Ibland har man tre sekunder på sig, ibland tre månader.

Jag tror att högskolestudierna har gett mig färdigheter för ett sådant problemlösningstänkande. Särskilt i brottsutredningar, där arbetet som bäst är mycket självständigt och kräver ett uppmärksamt men också kreativt grepp, har man fördel av att ha lärt sig att söka kunskap, se or-

KLIENTERNA ÄR EMELLANÅT FRÅN
EN SÅ ANNAN VÄRLD OCH KULTUR ATT
MAN FÅR ANSTRÄNGA SIG FÖR ATT
FÖRSÖKA FÖRSTÅ DERAS DAGLIGA
LIV.

EN TIDIGARE EXAMEN ELLER TIDIGARE
STUDIER KAN OCKSÅ FUNGERA
SOM SPRÅNGBRÄDA FÖR LATERALT
OCH VERTIKALT AVANCEMANG.

sakssamband, förhålla sig kritiskt till vad man läser och hör och ta tag i inkonsekvenser men också koncentrera sig på det väsentliga. De tidigare studierna tränar de här färdigheterna, men inte lär man sig dem heller bara genom att slita byxbanken på skolbänken. När jag hör ljud från trappuppgången av en man som slänger omkring möbler i sin bostad i ett tillstånd av delirium och vet att någon måste gå dit, och att den som ska göra det är jag, ger inte den akademiska slutexamen mycket tröst.

Det vore lätt att tänka att allt jag tidigare gjort har styrt och lett mig till den här punkten. Redan fattade avgöranden borde man inte bedöma enligt resultatet. Ett avgörande är antingen bra eller dåligt oberoende av vart det leder. I varje fall har jag via ett antal krokvägar blivit brottsutredare, och ångrar ingenting av vad jag hittills har gjort.

Slumpen eller min egen vilja kan leda mig till många nya utmaningar, och sådana råder det inte brist på i det här arbetet. Lärandet fortsätter, och utmaningarna i arbetet gör en emellanåt ödmjuk. Ansvar är kännbart och tynger ibland, men å andra sidan får jag uppleva den meningsfullhet i arbetet som jag har varit ute efter. Jag är stolt över mitt arbete och min yrkeskår. Polisen går i stora skor och lämnar stora spår efter sig.

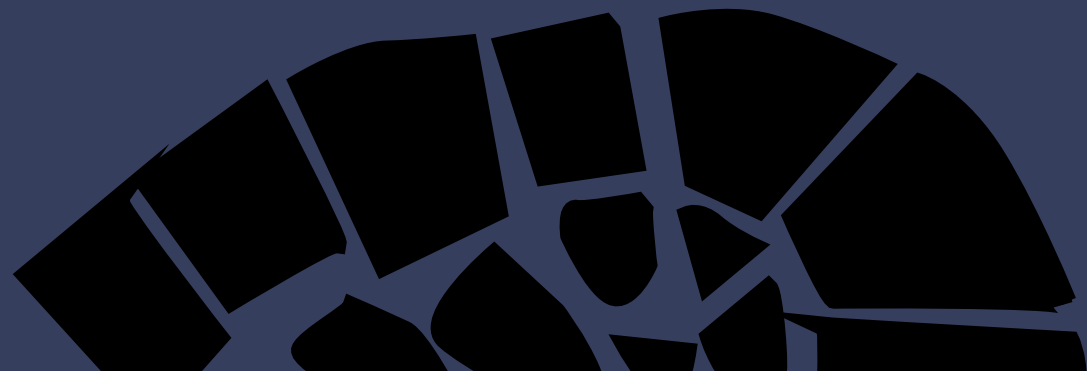
LÄS MERA

- Dobelli, Rolf 2012: *Selkeän ajattelun taito*. Lettland: Helsingin Sanomat.
- Ellonen, Noora m.fl. 2013: *Rikostutkinta lapsiin kohdistuvissa väkivalta- ja*

seksuaalirikoksissa. Tammerfors: Polisyrykeshögskolan

- Myllylä, Markku 2010: *Maisteripoliisi. Akateemisen poliisin identiteetin rakentuminen ja ammattiin sitoutuminen*. Pro gradu-avhandling. Tammerfors universitet.

“När polisen kom undersöktes platsen,
men det gick inte att få reda på kvinnans
personuppgifter trots att det var en solig
sommarlördag.”

ANU HAIKANSALO

SÅ TYPISKT POLISEN!

ANU HAIKANSALO HAR ARBETAT SOM LÄRARE I FINSKA OCH KOMMUNIKATION VID POLISYRKESHÖGSKOLAN SEDAN 2010.

HAIKANSALO ÄR FILOSOFIE MAGISTER OCH SPECIALYRKESLÄRARE. HON SKRIVER EN DOKTORSAVHANDLING OM SPECIELLA DRAG I POLISBEFÅLETS SPRÅKBRUK.

I den här artikeln behandlar jag det språkbruk som är typiskt inom poliskulturen utifrån hur det ser ut för en civil som jag själv som är inriktad på språkforskning. Först presenterar jag mina tolkningar om poliskulturens karaktär och reflekterar över dem med forskning som behandlar det här ämnet. Efter det fortsätter jag genom att belysa begreppen diskurs och genre. Min avsikt är att fundera på varför en viss typ av språkbruk är vanligt inom polisen: Vad vill man framhäva med språkbruket? Vilka funktioner, det vill säga vilka syften, har de språkliga valen? Till slut framför jag ett önskemål om att blivande poliser utvecklar sin språkmedvetenhet och lär sig känna igen de krafter inom gruppen som styr dem.

* * *

Då jag för lite över tre år sedan tillträdde tjänsten som lärare i finska och kommunikation och steg in genom dörrarna på Polisyrkeshögskolan steg jag in i en ny kultur och ett nytt språk. Samtidigt som

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNA MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

jag försökte förstå former, värderingar och barlaster från det förflutna inom poliskulturen skrattade jag åt konstigheter i ordförrådet och hötte med fingret åt de omständiga strukturerna. Blåögd som jag var försökte jag arbeta med det här språket som med andra språk och försökte böja det efter min vilja. Jag märkte snart att vissa sätt och drag inom språkbruket var en så stark del av den här kulturen, av kulturens praktik och språk att jag var maktlös mot dem.

Det sätt som poliskulturen och läroanstalten som utbildar poliser har att språkligt beskriva och skapa sättet att vara polis kändes till en början häpnadsväckande gammalmodiga för mig. Jag blev vänligt mottagen och lärde känna många trevliga och kloka personer men jag stötte också på sexism förklädd till gentlemankasp, homofobi, rasism och könsrollsindelade kommunikationssituationer. Jag har inte någon annanstans varit så medveten om mitt kön och mitt utseende som i den här omgivningen. Jag mötte också både frispråkig humor och ett språkbruk som var komiskt byråkratiskt, där *åtgärder vidtogs av personer*. Då jag läste undersökningar om poliskulturen märkte jag att också personer som var visare än jag hade gjort liknande observationer. Timo Korander har räknat upp bland annat yrkesmässig isolering, inbördes solidaritet, hegemonisk maskulinitet, moralisk och politisk konservatism, pragmatism och hierarki som typiska drag för poliskulturen¹. Mycket förenklat är den ty-

piska representanten för poliskulturen alltså en familjecentrerad människa som uppskattar manliga saker, understöder högern, som trivs med sina arbetskamrater även på fritiden, vet sin plats i kommanderingskedjan och har ett praktiskt arbetssätt. Poliskulturen beskrivs i forskningen som maskulin och att vara polis beskrivs som något väldigt könsbundet². Man producerar kulturell uppskattning med språket och redan valet av ord har stor betydelse. I verkligheten är sättet att uttrycka sig i ord fullt av val. I vilken som helst situation där man använder språk finns det någon ideologi bakom valen.³ Det här kulturella sättet att producera betydelser och det virrvarr av betydelser som blir slutresultatet kan benämnas *diskurs*.

* * *

Vi ser alltså på diskurserna, som de ovan nämnda små världarna av kultur och språk kallas i olika vetenskaper. De suger hastigt med sig den som stiger över tröskeln – människan har ett naturligt behov att bli socialiserad och bli en del av oss. I några år kunde jag också se polis(läroanstalts)diskursen ur en utomstående persons perspektiv, tills jag en dag upptäckte att jag *verkställde planer och välsignade* beslut. Tänkesättet förändras, språket förändras, arbetssättet förändras.

Polisens diskurs formas av alla de praktiker där språket används. Kulturen som producerar språk och som produceras med språket påverkar diskursen. Utkris-

² Honkonen 1999, 168

³ Heikkinen 2012, 17.

¹ Korander 2004, 4

talliserade tänkesätt, värderingar, attityder och antaganden skapar en gemensam diskurs och definierar de språkliga val som görs inom den. Polisens diskurs formas till exempel av de ovan nämnda kulturella särdragen såsom en stark hierarkisk struktur, maskulinitet och konservatism, samt olika vi-och-de-konstellationer. Kulturellt godkända språkbruksformer föds enligt Pierre Bourdieu i sociala kamper som görs med tiden, i dem bestäms det vem som har lov att tala på ett visst sätt i en viss situation⁴. Man kan se det som att diskursen har en funktion som skapar gruppsamhörighet: med en gemensam diskurs skiljer man sig från andra grupper. I det här sammanhanget kan man också tala om en gruppdiskurs, då det gemensamma språket och arbetssättet ses som en symbolisk faktor som skapar samhörighet i gruppen. Timo Korander talar om en stark kod poliser emellan, där också bruket av ens eget språk ingår⁵. Yrkes-språket är en väsentlig del av koden. Enligt Pirjo Hiidenmaa lyfts yrkesspråket vanligtvis inte fram alls i studierna, utan språket anammas vid sidan av att man lär sig de professionella kunskaperna⁶. Enligt Matti Mälkiäs och Jari Stenvalls ord är ”yrkesspråket ofta ett starkt integrerat och naturligt sätt att strukturera den egna branschens yrkesverklighet”⁷.

Trots att polisen har som mål att skapa en bild av en enhetlig polis finns det meningsskiljaktigheter och motsätt-

JAG MÖTTE OCKSÅ BÅDE
FRISPRÅKIG HUMOR OCH ETT
SPRÅKBRUK SOM VÅR KOMISKT
BYRÅKRATISKT, DÄR ÅTGÄRDER
VIDTOGS AV PERSONER.

I VERKLIGHETEN ÄR SÄTTET ATT
UTTRYCKA SIG I ORD FULLT AV VAL.

I VILKEN SPRÅKBRUKSSITUATION
SOM HELST STÅR DET EN NÅGOT
SLAGS IDEOLOGI BAKOM.

MAN KAN SE DET SOM ATT
DISKURSEN HAR EN FUNKTION SOM
SKAPAR GRUPPSAMHÖRIGHET: MED EN
GEMENSAM DISKUS SKILJER MÅN SIG
FRÅN ANDRA GRUPPER.

⁴ Bourdieu 1991, 38

⁵ Korander 2004

⁶ Hiidenmaa 2000, 28

⁷ Mälkiä & Stenvall 1997, 34

ningar inom kulturen som avspeglas på diskursen och via den på språkbruket. Polisens motkraft i olika situationer är klienterna, juristerna och de civila, för att nämna några. Jag har också uppfattat att det finns motsättningar mellan manskäpet och befälet, mellan fältverksamheten och utredningsverksamheten och mellan män och kvinnor. Likadana observationer om spänningar mellan olika grupper har också gjorts inom den svenska poliskulturen.⁸

Polisdiskursen innehåller således inte bara ett enhetligt språkbruk. För de här sätten som inom diskursen används för att göra språkliga val används till exempel inom språkforskningen benämningen genre, det vill säga texttyp. I olika situationer väljer man olika sätt att använda språket och ibland styr genren också hur vi betar oss i en specifik situation eller hur vi tolkar den.

* * *

Vad vet man om polisspråkets genrer? Ett gemensamt drag för allt polisspråk är åtminstone det att allt språk som produceras i arbetet är myndighetsspråk. Institutet för de inhemska språken definierar det så här på sin webbplats: "Myndighetsspråk är ett språk som myndigheter och de som erbjuder offentliga tjänster använder i sina arbetsuppgifter. Såväl

hela landets som den enskilda medborgarens ärenden bereds på myndighetsspråk. Man skriver meddelanden, fattar beslut, rapporterar, handleder och förhandlar."⁹ Ibland har ordet myndighetsspråk en negativ klang, då menar man ett språk som är komplicerat och svårtolkat. Gemensamma drag för polisgenren skapas av den grupp av drag som är typisk för det språk som polisen använder. Polisspråket innehåller många drag som är typiska för myndighetsspråk och lagspråk. Å ena sidan är målsättningen att vara entydig och sammanhängande, å andra sidan är det ett intetsägande spel med svåra begrepp. Det finns alltså flera genrer inom polisdiskursen. Genrerna har gemensamma drag, men också olikheter. Till exempel är det sannolikt att den som utreder ekonomisk brottslighet använder ett annorlunda språk och en annorlunda vokabulär än poliser på fältet. Den förstnämnda skriver mycket i sitt arbete och anpassar sig till specialspråket och uttrycksformulären i sin bransch för att vara trovärdig. Den förmodade läsaren för den personens texter är troligen en åklagare som är specialiserad på ekonomisk brottslighet. Tillsammans delar de den gemensamma terminologin och till och med den juridiska stilen. Den senare av de ovannämnda talar däremot främst i sitt arbete och lär sig använda rätt sätt att

TROTS ATT POLISEN
HAR SOM MÅL ATT
SKAPA EN BILD AV
EN ENHETLIG POLIS
FINNS DET MENINGS-
SKILJÄKTIGHETER OCH
MOTSÄTTNINGAR INOM
KULTUREN SOM AVSPEG-
LAS PÅ DISKURSEN OCH
VIA DEN I SPRÅKBRU-
KET.

utreder ekonomisk brottslighet använder ett annorlunda språk och en annorlunda vokabulär än poliser på fältet. Den förstnämnda skriver mycket i sitt arbete och anpassar sig till specialspråket och uttrycksformulären i sin bransch för att vara trovärdig. Den förmodade läsaren för den personens texter är troligen en åklagare som är specialiserad på ekonomisk brottslighet. Tillsammans delar de den gemensamma terminologin och till och med den juridiska stilen. Den senare av de ovannämnda talar däremot främst i sitt arbete och lär sig använda rätt sätt att

⁸ Stenmark 2005

⁹ *Mitä virkakieli on? Läst 19.10.2013.*

kommunicera med olika människor. De som läser de korta texter han eller hon producerar är främst de utredare som utreder saken, det vill säga andra poliser, ibland också åklagaren. Det finns alltid en praktisk orsak bakom de språkliga valen.

Genre är ändå inte ett klart avgränsat begrepp. Sett ur ett snävt perspektiv kan genre betyda olika typer av skrivna texter som till exempel till sin form eller sitt uttryckssätt är på ett visst sätt: då skulle polisgenrer till exempel kunna vara promemoria, förhørsberättelse (se Jutta Helenius artikel i den här samlingen) och pressmeddelande. Sett ur ett brett perspektiv kan genre ändå betyda skrivet och talat språk som varierar i olika situationer eller som aktiveras då ett specifikt tema behandlas. Genren råder i bakgrunden för både texter och samtal, genren styr produktionen och också förståelsen av dem: samtalspartnern, situationen eller personens ställning i hierarkin påverkar språket. I förordet till verket *Genreanalysi* beskrivs genre på följande sätt: "Genrer, det vill säga texttyper, är väsentliga i allt umgänge mellan människor. De styr hur vi handlar i olika situationer och hur vi tolkar varandras språkliga och övriga beteende. Å andra sidan ändrar vi kontinuerligt genrerna genom vårt eget handlande. Vi lever vårt dagliga liv och de här typerna lever i oss."¹⁰

Också genrerna i sig själv har luddiga gränser: det går inte att exakt definiera vilka drag, strukturer eller enskilda ord som förekommer i en viss genre. Det är

POLISSPRÅKET INNEHÅLLER MÅNGA
DRAG SOM ÄR TYPISKA FÖR
MYNDIGHETSSPRÅK OCH LAGSPRÅK.
□ ENA SIDAN ÄR MÅLSÄTTNINGEN
ATT VARA ENTYDIG OCH
SAMMÄNHÄNGANDE, Å ANDRA SIDAN
ÄR DET ETT INTETSÄGANDE SPEL
MED SVÅRA BEGREPP.

¹⁰ Heikkinen m.fl. 2012, 11.

snarare fråga om typiska drag – genren utformas enligt den struktur eller enligt det språkbruk som är typiskt för den. Genrerna innehåller naturaliseringar, det vill säga normer och vedertagna sätt att uttrycka saker som utvecklats via socialisation. En stor del av genrerna är sådana att den som använder dem sannolikt känner igen dem trots att gränserna är luddiga¹¹.

Världen textualiseras, det vill säga den byggs allt mer upp av texter. För att klara sig i ett textsamhälle måste man vara genremedveten, man måste bli medveten om att människorna varierar sitt språkliga och sitt övriga beteende på ett ändamålsenligt sätt enligt situationen och enligt sina mål. Förmågan att känna igen genrer är en del av textkompetensen.¹² Människor använder genrer kontinuerligt i sitt eget liv och påverkas av dem även om vi i praktiken ofta tar genrerna för givet utan att vara medvetna om deras inverkan¹³. Ofta märker inte människan det som är närvarande överallt. Av polisgenrerna är det första man kommer att tänka på och det som är lättast att känna igen det så kallade *cop speak* som är en språkform som fungerar med bland annat överordnade begrepp och yrkesvokabulär. Fältpatrullen kan till exempel registrera ett vardagsuppdrag så här: *På platsen har en mansperson observerats. Patrullen har stigit ur fordonet och utfört gripande.* Ett

¹¹ Heikkinen & Voutilainen 2012, 36

¹² Heikkinen & Voutilainen 2012, 18.

¹³ Heikkinen & Voutilainen 2012, 18.

intressant drag i *cop speak* är att det ser väldigt likadant ut i polisgenrerna i olika språk. Marko Vesterbacka har beskrivit *cop speak* som allt sådant polispråk som

GENRERNA INNEHÅLLER
NATURALISERINGAR,
DET VILL SÄGA NORMER
OCH VEDERTAGNA SÄTT
ATT UTTRYCKA SAKER
SOM UTVECKLATS VIA
SOCIALISATION.

skiljer sig från standard-språket och som har förändrats till ett självändamål och som inte ens polisen själv kan finna någon vettig förklaring till. ”*Cop speak* är uttryck och skrivsätt som har blivit manér.”¹⁴

Som egna genrer inom polispråket kunde man

utöver det urskilja till exempel en förvaltningsgenre och en genre för daglig information samt en manskapgenre, en genre för användning av maktmedel och en genre för ekonomisk brottslighet. Jag har ändå under den senaste tiden varit särskilt intresserad av befälsgenren som är överlappande med flera andra genrer. Utmärkande för befälsgenren är att den direkt verkar sträva efter att vara byråkratisk.

* * *

Låt oss se närmare på det sätt att använda språk som jag i den här texten kallar befälsgenre. Den grupp som använder genren består av polisbefälet, det vill säga befäl som arbetar med förmans- eller expertuppgifter, eller polisens ”aristokratiska elit” som genomgått en universitetsutbildning¹⁵. Gruppen är dock inte jämnstark utan det finns flera olika typer av språkanvändare inom den. Jag har ändå lagt märke till vissa typiska drag och na-

¹⁴ Vesterbacka & Pajarinen 2008.

¹⁵ Honkonen 1999, 171

turaliserade uttryck i de språkliga val som befälet gör. Nedan finns två korta exempel på texter som är skrivna av skribenter som representerar polisbefälet. Textprov A är ett avsnitt ur ett mognadsprov som skrivits i samband med befälsstudier, textprov B är ett utdrag ur ett YH-examensarbete.

A. Under arbetet med lärdomsprovet upptäckte jag att polisstationens personal saknade tillräckligt kunnande om hur man tar emot en asylansökan och att använda olika myndigheters datasystem för att ta emot ansökan. Avsaknaden av kunnande var på så sätt mångfasetterad. Målet med examensarbetet var att öka personalens kunnande och att hjälpa personalen att klara av anhängiggörandet av asylansökan och de åtgärder som i början hänförs till det.

B. Ändring av rättsområdet i begäran på grund av att det är fel myndighet som ber om det, kan inte vara möjligt enligt det här betraktelsesättet. Om man anhåller sig från uppfattningen att rätts hjälp endast kan vara information som den judiciella myndigheten besitter, betyder det att begreppet judiciell myndighet borde förenhetligas. Å andra sidan, med det ovan behandlade i beaktande, kan man tolka det som att förenhetligandet sker i form av ovan nämnda meddelanden och förbehåll då staterna ansluter sig till avtal.

Språket i exemplen ovan är i princip felfritt, men det finns ändå något speciellt med uttryckssättet i dem. Enligt mina observationer är typiska drag för befälsgen-

OFTA MÄRKER INTE MÄNNISKAN DET
SOM ÄR NÄRVARANDE ÖVERALLT.

ren en viss typ av utpräglat byråkratiskt språk, idétäthet i meningarna (mycket fakta och många tunga ord i en mening) och en omständlighet orsakad av långa meningar och satsmotsvarigheter. Särskilt i det skrivna språket förekommer många generiska substantiv, det vill säga överordnade begrepp (*person, prestation, verksamhet*), inskott, attributkedjor, postpositioner (*i förhållande till, på initiativ av, från något håll, från den synvinkeln, för någons del*) och juridiska pronomen (*ifrågavarande, ovan nämnda*). Dragen är i huvudsak desamma som vanligtvis beskriver dåligt myndighetsspråk.

Varför väljer då befälet drag av förvaltningspråk, juridiskt språk och myndighetsspråk i sitt språk? Vad har den här genren för funktion? Vill man med myndighetsspråket ge ett intryck av trovärdighet och professionalitet? Ett sådant fenomen har observerats i utvecklingen av läkarnas yrkesidentitet. Genom att använda en språkform som är godkänd av gruppen visar läkaren att han eller hon är kompetent och att han eller hon är en del av yrkeskåren. Jenni Viinikka presenterar i sin pro gradu-avhandling observationer gjorda av sociologen Frederick Erickson, enligt dem kan medicinstuderande i början av sin karriär skriva patientjournaler på ett sätt som på sina ställen avviker från det typiska språkbruket för läkare¹⁶.

I och med att de får mer erfarenhet och att deras yrkesidentitet blir starkare ändras också läkarnas språkbruk så att det formas enligt genren, det vill säga yrkespråket.¹⁷

JAG HÄVDAR
ATT BRUKET AV
MYNDIGHETSSPRÅK INOM
BEFÄLSGENREN I VISS
MÅN ÄR ETT RESULTAT
AV ETT MEDVETET VAL:
MED HJÄLP AV SPRÅKET
VILL MÅN MÄRKERA
ATT MÅN SKILJER SIG
FRÅN MANSKAPET, DET
VILL SÄGA DE VANLIGA
POLISERNA.

Ett intressant begrepp i det här sammanhanget är också stilisering som används inom sociolingvistik och som innebär att språkbrukaren för att skapa sociala betydelser på ett stereotypt sätt efterliknar ett språk som är typiskt för en person eller grupp. Enligt Vesa Heikkinen är vissa texttyper mer uppskattade än andra inom gruppen. Man tar också gärna ingredienser till sin egen text från

de texter som hör till de här uppskattade genrerna.¹⁸ Kan man då tänka sig att befälet stiliserar och efterliknar juristernas språkbruk för att få social status?

Jag hävdar att bruket av myndighetsspråk inom befälsgruppen i viss mån är ett resultat av ett medvetet val: med hjälp av språket vill man markera att man skiljer sig från manskapet, det vill säga de vanliga poliserna. Myndighetsspråket ses som en viktig del av befälstjänstemannens profession och rollidentitet. Den som läser texter som befälet skriver i arbetet är ofta en annan polis eller en jurist, så det är naturligt att använda ett gemensamt språk. Det verkar ändå vara svårt att avstå från den byråkratiska polisgenren. Då man i slutskedet av befälsstudierna

¹⁶ Erickson 1999, 119–124

¹⁷ Viinikka 2012, 36–37.

¹⁸ Heikkinen m.fl. 2012, 110.

skriver mognadsprov utgående från examensarbetet är de byråkratiska konstruktionerna och ordvalen närvarande också i de texterna, trots att texten uttryckligen borde vara lättbegriplig.

I min doktorsavhandling som jag har inlett arbetet med har jag för avsikt att utreda hurdan befäls-genren är. Hurdan är processen som gör att man socialiseras till genren? Är myndighetsspråket ett uttryck för osäkerhet, ett slags dimridå som ska ge ett intryck av yrkesmässighet? Min avsikt är att i mognadsprov som skrivs som avslutning för befälsexamen med hjälp av (kritisk) diskursanalys framför allt granska hur rollidentiteten, polis-mässigheten, ett språkbruk och språkliga konventioner som blivit naturliga genom yrket märks som typiska exempel på betraktelsesättet, strukturerna, uttrycken och ordförrådet. Jag är också intresserad av hur och varför myndighetsspråket också förekommer i texter som inte är myndighetstexter utan som skrivs utanför polisarbetet i rollen som studerande. Mitt mål är att bilda en uppfattning av hur polisens gruppdiskurs ser ut, att beskriva konventionerna och genrerna av polisens myndighetstexter samt att få klarhet i situationen kring befälstjänstemännens språk. Jag har också för avsikt att utreda om språk- och genremedvetenhet på ett kraftigare sätt kunde tas med i Polisyreshögskolans läroplaner.

Ovan har jag beskrivit polis-språket ur ett diskurs- och genreperspektiv och visat på egna observationer och ställt frågor gäl-

ÄR MYNDIGHETSSPRÅKET ETT
UTTRYCK FÖR OSÄKERHET, ETT SLAGS
DIMRIDÅ SOM SKA GE ETT INTRYCK
AV YRKESMÄSSIGHET?

ENLIGT MINA OBSERVATIONER ÄR
TYPISKA DRAG FÖR BEFÄLSGENREN
EN VISS TYP AV UTPRÄGLAT
BYRÅKRATISKT SPRÅK, IDETÄTHET
I MENINGARNA (MYCKET FAKTA
OCH MÅNGA TUNGA ORD I EN
MENING) OCH EN OMSTÄNDLIGHET
ORSAKAD AV LÅNGA MENINGAR OCH
SÄTSMOTSVÄRIGHETER.

lande befälsgruppen som jag funderar på. I början av artikeln hotade jag att avsluta artikeln med en vädjan om hur viktigt det är att vara språkmedveten. Så tänker jag också göra men först ska jag berätta en liten anekdot. För ett tag sedan hördes det knackande ljud från andra sidan arbetsrummet och sedan ett smärtfyllt utrop från min kollega: “Nej! Det här är så typiskt polisen!” Den stackars mannen hade försökt leta efter enkel vardaglig information om det interna nätverket vid vår läroanstalt, och i stället för svar hade han fått framför sig normerande lagparagrafer om saken, så som det ofta går inom den här diskursen. Kollegans reaktion är ett bra exempel på *medvetenhet*. Trots att han har trasslat in sig kanske till och mer ännu mer än jag i diskursvärden som omger oss som arbetar inom polisförvaltningen har han inte blivit blind för den och ser inte alla diskursens drag som givna och naturliga.

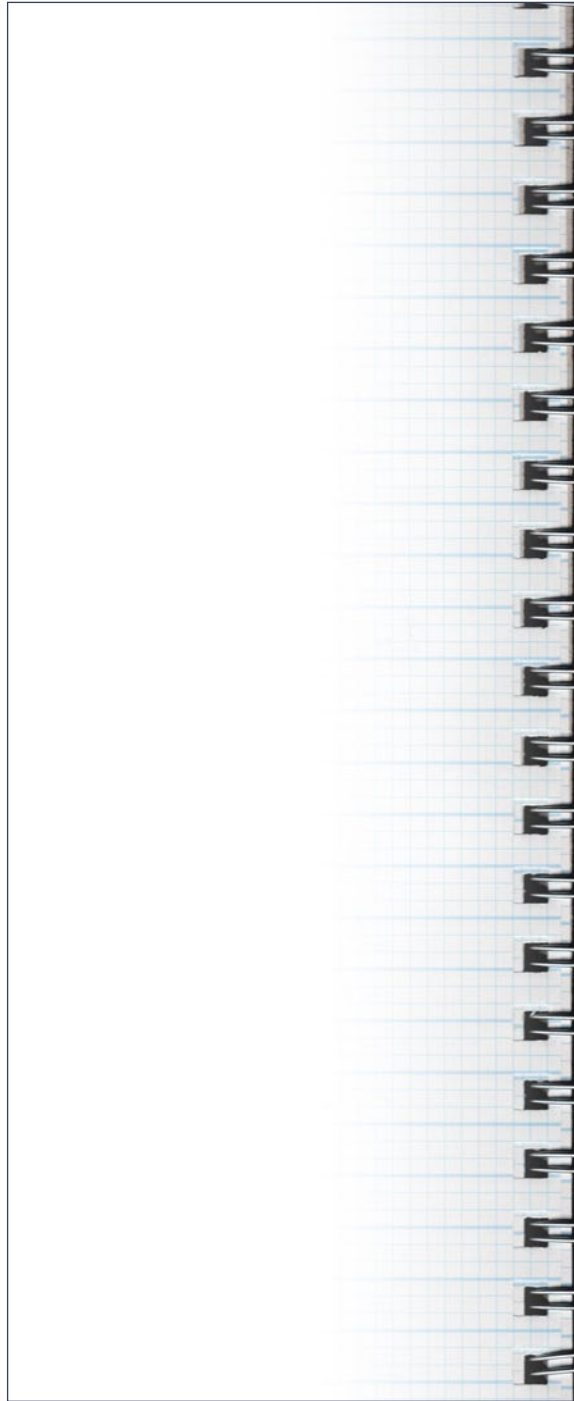
En sådan här diskurs-, genre- och språkmedvetenhet önskar jag också att blivande poliser har. Ingenting går att utveckla om man inte är medveten om de krafter som påverkar den egna verksamheten och blir varse om de värderingar och ideologier som gömmer sig djupt i diskursens struktur. Det är viktigt att stanna upp och fundera på hur våra observationer om världen, våra människorelationer och vår kommunikation konstrueras av språkliga val i olika sammanhang; hur språket påverkar oss och hur vi kan påverka med hjälp av språket.

KÄLLOR

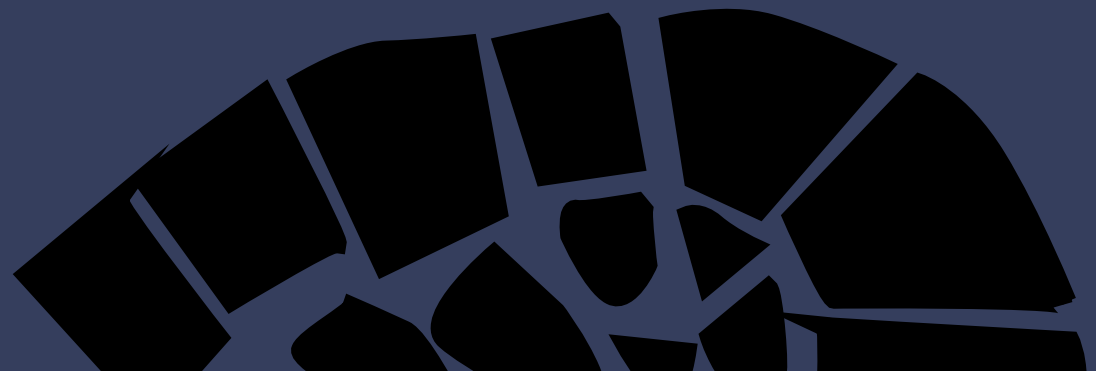
- Bourdieu, Pierre 1991: *Language and symbolic Power*. Cambridge, Harvard University Press.
- Erickson, Frederick 1999: *Appropriation of voice and presentation of self as a fellow physician: aspects of a discourse of apprenticeship in medicine*. I verket Srikant Sarangi, Celia Roberts (red.) *Talk, work and institutional order. Discourse in medical, mediation and management settings*, s. 109–143. Berlin, Mouton de Gruyter.
- Heikkinen, Vesa 2012: *Diskurssi*. I verket Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (red.): *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Helsinki, Gaudeamus.
- Heikkinen, Vesa & Voutilainen, Eero 2012: *Genre – monitieteinen näkökulma*. I verket Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (red.): *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Helsingfors, Gaudeamus.
- Hiidenmaa, Pirjo 2000: *Työ ja kieli*. I verket Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä: *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsingfors, Gaudeamus.
- Honkonen, Risto 1999: *Poliisi ja opintoviikon metsästys. Koulutus poliisimiehen elämässä*. Tammerfors, Tammerfors universitet.
- Korander, Timo 2004: *Poliisikulttuuri. Poliisiammatin ja tutkimuk-*

sen väline. Oikeus 2004:1, s. 4–24. Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry & Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen yhdistys ry, Helsingfors.

- Mitä virkakieli on? Institutet för de inhemska språken. Finns att läsa på: <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=4222>. Läst 19.10.2013.
- Mälkiä, Matti & Stenvall, Jari 1997: Kielen vallassa. Näkökulmia politiikan, uskonnon ja julkishallinnon kieleen. Tammerfors, Tammerfors universitet.
- Stenmark, Henric 2005: Polisens organisationskultur. En explorativ studie. Umeå Universitet. Akademisk avhandling.
- Vesterbacka, Marko & Pajarinen, Maija 2008: Kirjoittaminen poliisin työssä. Hyvä ja huono poliisi-kieli. Kompendium. Tammerfors, Polisyreshögskolan.
- Viinikka, Jenni 2012: Kuoleman kielissä. Pro gradu -avhandling. Helsingfors universitet.

“Polisen börjar utreda om ett brott eller den dödas identitet har att göra med saken.”

411

GX-928

www.poliisi.fi

ANNA-KAISA HEINÄMÄKI

ATT FÖREBYGGA HÖR TILL KÄRNAN I POLISVERKSAMHETEN

ÖVERKONSTAPEL ANNA-KAISA HEINÄMÄKI ARBETAR SOM GRUPPCHEF FÖR DEN FÖREBYGGANDE VERKSAMHETEN VID BIRKALANDS POLISINRÄTTNING.

HEINÄMÄKI BLEV POLIS 2001. EFTER DET HAR HON OCKSÅ AVLAGT EN MAGISTEREXAMEN I SAMHÄLLSVETENSKAPER 2006 OCH EN MAGISTEREXAMEN I ADMINISTRATIVA VETENSKAPER 2013.

HEINÄMÄKI HAR MÅNGA FÖRTROENDEUPPDRAG. HON ÄR STYRELSEMEDLEM I TAMMERFORS MÖDRA- OCH SKYDDSCHEM (TAMPEREEN ENSI- JA TURVAKOTI), STADSFULLMÄKTIGELEDAMOT I TAMMERFORS OCH SUPPLEANT I RIKSDAGEN.

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

Det är en regnig fredagskväll. Kvällen är ovanligt lugn och den polispartull som är på jobb har för en gångs skull tid att titta in i den lokala ungdomslokalen dit många gånger har bett dem komma. Patrullen stiger in genom dörren. Stämningen elektrifieras. Många förbryllade och ivriga, men också misstänksamma, frågor kastas ut i luften: ”Varför är ni här?” ”Vad har hänt?”

Det är ett typiskt mönster. Man uppskattar och litat på den finländska polisen. Polisen uppfattas ändå som en tvångsorganisation som genom befallningar och tvång bekämpar de faror som hotar samhället och individen. Polisens kärnuppgift anses sålunda vara mycket fokuserad på kontroll. Även de uppgifter som fastställs i 1 § i polislagen (872/2011) uttrycker den reaktiva och kontrollerande karaktären hos polisens kärnuppgifter. Polisens uppgift är att trygga rätts- och samhällsordningen, upprätthålla allmän ordning och säkerhet samt att förebygga, avslöja och utreda brott och föra brott till åtalsprövning. Utöver dessa uppgifter

stadgas dock att polisens uppgifter också inkluderar upprätthållande av säkerheten i samarbete med andra myndigheter samt med samfund och invånarna.

Denna samarbetsförpliktelse lades till polisens uppgifter 2001. I det skedet hade polisen redan långa säkerhetssamarbetstraditioner som sträckte sig flera årtionden tillbaka i tiden. Därmed utvidgades inte polisens egentliga uppgifter i och med den föreslagna lagändringen, utan man ville genom att nämna säkerhetssamarbetet betona uppgiftens betydelse som en del av polisverksamheten. I regeringens proposition (RP 34/1999) om ifrågasvarande lagändring motiverades tillägget på följande sätt:

Polisens uppgift kan ofta karaktäriseras som densamma som hos en expert inom säkerhetsbranschen; man strävar efter att med olika metoder främja säkerheten i området genom att i tillräckligt hög grad beakta säkerhetsförväntningarna och -behoven hos invånarna i varje område samt varje områdes särdrag. Med modellen för närpolisverksamhet, som polisens grundläggande verksamhet kallas, strävar man efter att avlägsna orsaker till brottslighet och störningar i vardagen samt att förutseende påverka dem genom ändamålsenliga metoder.

Med närpolisverksamhet har man traditionellt avsett den verksamhets- och tankemodell som genomsyrar hela polisverksamheten och vars kärna utgörs av väx-

elverkan med medborgarna och intressentgrupperna. Målet med verksamheten är att skapa säkerhet och en känsla av säkerhet samt att minska och förebygga brottslighet och ordningsproblem. På så sätt upprätthålls också den positiva och trovärdiga bilden av polisen. Närpolisverksamheten kan också

karaktäriseras som polisens allmänna verksamhetsfilosofi. Polisen måste finnas nära, vara närvarande, tillgänglig och tjänstvillig.

Förutom att närpolisverksamheten är en verksamhetsmodell som genomsyrar hela polisverksamheten, avser man med begreppet också det konkreta säkerhets-samarbetet med lokala sammanslutningar. I organisatoriska termer pratas då ofta om polisens *förebyggande verksamhet*. Närpolisverksamheten som fokuserar på den egentliga förebyggande verksamheten har typiskt varit en del av arbetsuppgifterna för särskilt utnämnda poliser. För sådana närpolisuppgifter har titlar som skolpolis, ungdomspolis, områdespolis, och på senaste tid även nätpolis, använts. Polisen löser då säkerhetsproblem, svarar på respons, gör besök, informerar och undervisar. Målet är att i samarbete med andra parter avlägsna orsaker till brottslighet och störningar i vardagen samt att förutseende påverka dem genom ändamålsenliga metoder.

Trots den förebyggande verksamhetens stabila karaktär har en viss ”allmänpolisiär” karaktär betecknat verksamheten. Det förebyggande arbetet har typiskt gjorts av de poliser som utsetts

NÄRPOLISVERKSAMHETEN
KAN OCKSÅ
KARAKTÄRISERAS SOM
POLISENS ALLMÄNNA
VERKSAMHETSFILOSOFI.

till närpolis och som samtidigt åtminstone i viss mån har gjort också fält- och brottsutredningsarbete. De har ansvarat för det mångfaldiga spektrumet av säkerhetssamarbete på praktisk nivå inom polisinsättningen eller en viss kommun. Verksamhetsmodellen har haft sina fördelar, men det har ställvis funnits brister gällande högklassig och framgångsrik utveckling av den förebyggande verksamheten. Grovt tillspetsat kan man konstatera att det säkerhetssamarbete som förutsätts enligt 1 § i polislagen har inneburit talrika kaffedrickarklubbar och företagsamma samarbetsparter. Alltför ofta har verksamheten inneburit slitsamt arbete för att sköta uttryckningsuppdrag och olika möten i mellanterrängen utan en samlad helhet eller valda tyngdpunkter. Då har resultaten av verksamheten naturligtvis haltat och målen varit dunkla.

Enligt min åsikt ligger problemet i synnerhet i hela styrningen av den strategiska nivån för den förebyggande verksamheten. Den förebyggande verksamheten uppfattas som viktig, men dess organisatoriska plats har likväl funnits mer i marginalen än i kärnan av polisverksamheten. Verksamheten har beklagligt ofta vilat på enskilda närpolisers axlar och i praxisen på mikronivå. Då har den förebyggande verksamheten blivit en fristående del från annat operativt polisarbete.

Verksamheten måste ledas med eftertanke och fördjupa sig i valda tyngdpunkter. Utan dessa element individualiseras den förebyggande verksamheten och dess betoningar med enskilda poliser och blir inte en fast del av organisationens strukturella helhet. Verksamhetens

DEN FÖREBYGGANDE VERKSAMHETEN
UPPFATTAS SOM VIKTIG, MEN
DESS ORGANISATORISKA PLATS
HAR LIKVÄL FUNNITS MER I
MARGINALEN ÄN I KÄRNAN AV
POLISVERKSAMHETEN.

lösryckthet konkretiseras när man löser små vardagliga säkerhetsproblem på lokal nivå. Följande berättelse är ett exempel på en situation från det verkliga livet: I stadens västra del har det upprepade gånger förekommit skadegörelse på det lokala köpcentret. Närpolisen har diskuterat saken med sammanlutningarna, skolan och invånarna i området. Man beslutade att följa med situationen. Man försökte ta reda på vem som hade orsakat skadegörelsen. Samtidigt fick utryckningspatrullerna flera larmuppdrag i området eftersom lokala ungdomar vandaliserade olika platser. Polispatrullen sjasade bort ungdomarna från området utan att ta upp deras identitetsuppgifter. De olika polisuppgifternas information och intressen möttes inte för att lösa det lokala säkerhetsproblemet.

* * *

Den förebyggande verksamheten är nuförtiden viktigare än kanske någonsin tidigare. Öppen, tillgänglig och interaktiv kommunikation betonas när polisorganisationen och dess verksamhetsmiljö förändras och tidsanvändningen, befolkningsgrupperna och livsstilarna splittras. Nuförtiden är frågor om säkerhet inte endast lokala utan även riksomfattande och globala. Samhällets utveckling utmanar också polisverksamhetens traditionella former. Brottlighetens globalisering och organiserade karaktär, förändringar i befolkningsstrukturen och lagstiftning-

en, utvecklingen av informationsteknik, bristen på tillgängliga resurser och nya förväntningar på säkerheten gör att man är tvungen att förändras.

Även den snabba informationsgången och medias makt utmanar polisens ställning som samhällets primära och uppskattade säkerhetsmyndighet. I och med realityserier på TV

och aktivare informering av polisen har polisen och säkerhetsfrågorna invaderat medborgarnas vardagsrum och kaffepausdiskussionerna på arbetsplatsen på ett helt nytt sätt. I detta synnerligen snabba utvecklingsförlopp har det funnits mycket positivt. När jag inledde min poliskarriär i början av 2000-talet var polisens yttre kommunikation ofrånkomligt dålig. Man kommunicerade utåt endast i övervägda situationer. Kommunikationen var reaktiv och grundade sig på enskilda händelser. Polisrättningens webbsidor byggdes upp enligt den tidens krav – kryddade med byråkratisk gråhet. Nu är det virtuella miljön en central del av växelverkan. Dialogen är som bäst öppen och kvick. För i världen, när mörkret började sänka sig på lördagskvällen, gick en lätt tillgänglig och uppskattad närpolis på torget. Nutidens närpolis lägger ut kvällens nyheter till ett oräkneligt antal människor på de sociala medierna. Inom några sekunder kommer respon- sen när läsarna ifrågasätter, utmanar, kritiserar och berömmar.

Utvecklingen har även sina skuggsidor. Informationsgångens snabba tempo är en utmaning för polisverksamhetens le-

NÄR JAG INLEDDE
MIN POLISKARRIÄR I
BÖRJAN AV 2000-TALET
VAR POLISENS YTTRE
KOMMUNIKATION
OFRÅNKOMLIGT DÅLIG.

gitimitet och för växelverkan som bygger på korrekta uppgifter. Polisen fungerar i första hand genom råd, befallningar och uppmaningar. Enligt min erfarenhet bottnar detta djupt i den finländska polisens yrkesidentitet. Till dynamiken i växelverkan mellan polisen och kunderna hör i extrema situationer emellertid också de maktmedel som polisen använder. Det är inte ovanligt att en brottningsmatch med en besvärlig kund kommer upp på YouTube snabbare än i polisens brottsinformationssystem. Den sociala kontroll som de sociala medierna upprätthåller är onekligen en effektiv rättsväktare, men betjänar inte alltid den förtroendeskapande växelverkan mellan polisen och medborgarna. Utifrån de videosnuttar som ses på datorskärmen är det lätt att göra snabba bedömningar (eller benådningar) av den finländska polisens tjänsteuppgifter. Då hamnar faktumet att polisen i sina arbetsuppgifter dygnet runt möter hela människolivets spektrum lätt i skymundan. Den mänskliga livet böjer sig inte för en svartvit konstellation av gott och ont, rätt och fel. I den virtuella världens snabba kommunikationspraxis är det dock lätt att skapa absoluta sanningar utifrån en femton sekunder lång videosnutt.

* * *

Unga har traditionellt varit det operativa centret för den förebyggande verksamheten. Även olika program för brottsbekämpning på strategisk nivå och kommunernas säkerhetsplaner fokuserar på ungdomar. De ungas välfärd är en

NU ÄR DET VIRTUELLA MILJÖN EN
CENTRAL DEL AV VÄXELVERKAN.

INFORMATIONSGÅNGENS SNABBA
TEMPO ÄR EN UTMANING FÖR
POLISVERKSÄMHEITENS LEGITIMITET
OCH FÖR VÄXELVERKAN SOM BYGGER
PÅ KORREKTA UPPGIFTER.

investering för framtiden. Även polisen medverkar gärna i detta byggtalko. I synnerhet läroanstalterna är viktiga samarbetspartner för polisen. De representerar en institution som fostrar hela generationer åt gången. Tack vare samarbetet med läroanstalterna finns en hel åldersklass tillgänglig och synlig.

Vi befinner oss dock i ett brytningskede vad gäller polisens traditionella roll som laglighetsfostrare. Bakom pulpeten sitter inte längre en enhetlig grupp och lyssnar på polisens budskap om laglighet, utan spektrumet av olika kulturer och utgångspunkter är brett. Medan de stora och enhetliga subkulturer som ungdomarskapat ännu på 1980-var lätta att definiera, så har de nu ersatts av många mindre och synnerligen heterogena grupper av unga. Därmed har även olika ungdomsstilar synlighet i gatubilden ökat explosionsartat. Enligt en lång rad polisens erfarenhet kommer det här fram i polisens operativa arbete genom att det har en lugnande effekt på gatubilden. Ungdomar rör sig inte längre i staden i stora grupper, utan deras livsstilar präglas av tillhörighet till mindre subkulturer. Detta fenomen ger dagens ungdomar mer utrymme. Grupptricket är inte längre lika stort som tidigare.

Ur polisverksamhetens synvinkel kräver förändringen dock bättre förståelse än tidigare för de ungas subkulturer. Olika subkulturella identiteter upprätthålls i gemenskaper i den virtuella världen. Detta har också utmanat polisverksamhetens traditionella former. Säkerhetssamarbe-

tet och observationen av fenomen måste ske där de unga finns och samlas. För att polisens säkerhetssamarbete ska lyckas

krävs ett naturligt mediekunnsande, växelverkan och virtuellt pendlande. I bästa fall kan styrningen av denna helhet tjäna polisen och hela verksamhetsmiljön. Till exempel

kan den närpolispatrull som tittar in på ungdomsgården i realtid få information om förestående gängslagsmål som man rekryterar deltagare till via Facebook. Närpolispatrullen förmedlar informationen vidare till den lokala polispatrullen och nödvändiga intressentgrupper. Tack vare den obehindrade kontakten med intressentgrupperna och polisens virtuella pendlande kan man avstyra den hotfulla situationen.

En ytterligare evig spänning i växelverkan mellan polisen och ungdomarna är den vuxna befolkningen som upprepade gånger definierar den nya unga generationen som mer problematisk än den föregående. En generation som i folks uppfattning blir allt mer utslagen, använder mer rusmedel och begår mer brott. Polisen figurerar i mellanterrängen mellan nya fenomen och föreställningar om säkerhet. Utifrån responsen från medborgarna är bilden av situationen i samhället ändå tröstbringande. Ungdomars störande hängande framför den lokala Siwan är en evig favorit bland medborgarresponsen som kommer till polisen. Härifrån är det ännu en lång väg till en situation där ungdomarna utgör ett riktigt hot mot samhällsfriden.

OLIKA SUBKULTURELLA
IDENTITETER
UPPRÄTTHÅLLS I
GEMENSKAPER I DEN
VIRTUELLA VÄRLDEN.

Polisens förebyggande verksamhet måste emellertid kunna se längre än till mopedpojarna utanför närbutiken. Det är ett faktum att vi bor i ett land, som bli allt mer mångkulturellt, i utkanten av Europa. Växelvekan måste byggas i den riktning där motsättningar mellan olika befolkningsgrupper snarare rivs ner än byggs upp. I den här utvecklingen spelar polisen en betydande roll som utövare av offentlig makt på gränssytan i människors vardag. Man måste ha kunskaper om fenomen och kulturer och en förmåga att skapa nätverk med de parter som traditionellt har varit objekt för myndighetsverksamhetens ensidiga kontroll.

I Finland har olika befolkningsgrupper ännu inte funktionellt radikaliserats mot varandra eller myndigheterna. Det finns dock försiktiga tecken på en sådan utveckling. En våldsamt radikaliseringsuppstår av missnöje och ojämställdhet i samhället. Negativa upplevelser förstör den allmänna ordningen och säkerheten i form av farligt våld och i extremfall genom terrordåd som en del av den internationella brottsligheten. Utvecklingsförloppet utlöses av små störningar och symtom i vardagen. Det är just i sådana här lindriga symtom på lokal nivå som polisens förebyggande verksamhet måste ingripa mer systematiskt än tidigare. Lokalpolisens verksamhet har dock haft en synnerligen reaktiv karaktär. När det bråkas någonstans åker man till platsen och genomför sitt uppdrag genom kontrollmetoder. Det här är i och för sig kärnan i polisverksamheten och så ska det vara i fortsättningen också. I polisarbetets vardag måste man emellertid också röra sig i

FÖR ATT POLISENS
SÄKERHETSSAMARBETE SKA
LYCKAS KRÄVS ETT NATURLIGT
MEDIEKUNNANDE, VÄXELVERKAN OCH
VIRTUELLT PendlänDE.

VÄXELVERKAN MÅSTE BYGGAS I
DEN RIKTNING DÄR MOTSÄTTNINGAR
MELLAN OLIKA BEFOLKNINGSGRUPPER
SNARARE RIVS NER ÄN BYGGS UPP.

DET ÄR JUST I SÅDANA HÄR
LINDRIGA SYMTOM PÅ LOKAL NIVÅ
SOM POLISENS FÖREBYGGANDE
VERKSAMHET MÅSTE INGRIPA MER
SYSTEMATISKT ÄN TIDIGARE.

en sådan riktning att förtroendeskapande med eventuella radikala specialgrupper ligger i centrum av den operativa verksamheten. Man måste kunna identifiera fenomenen bakom enskilda problem och uppgifter.

Förtroende skapas inte genom hemlig efterforskning och kontrollmetoder. Ensidig kontroll förstyrkar den sociala växelverkan och ökar lätt polariseringen i samhället. Förtroende skapas genom öppen växelverkan där den lokala polisen har ett ansikte och verkligen vill verka med de lokala specialgrupperna. Dessa specialgrupper kan bestå av till exempel andra eller tredje generationens invandrarungdomar med starka symtom eller en högerextremistisk gruppering. I bästa fall skapas en fungerande växelverkan mellan gemenskaperna och myndigheterna. För att förebygga en våldsam radikaliserings måste man på ett mångsidigare sätt koppla ihop den förebyggande verksamheten vid polisinsättningen med befattningsbeskrivningarna hos de poliser som har dessa uppgifter. För att kunna identifiera radikaliseringsförutsätts att varje polis, och även polisens samarbetsparter, lärare, sociala myndigheter och aktörer inom tredje sektorn, har djupare kunskaper. Man måste identifiera den traditionella närpolisens roll och möjlighet att utvecklas som en del av kriminalunderrättelsen och den övergripande brottsbekämpningen. Den nutida närpolisverksamheten måste grunda sig på problemlösning, systematiskt utbyte

av information och analys av information inom organisationen och med olika intressentgrupper.

MAN MÅSTE IDENTIFIERA ***
DEN TRADITIONELLA
NÄRPOLISENS ROLL OCH
MÖJLIGHET ATT UT-
VECKLAS SOM EN DEL AV
KRIMINALUNDERRÄTTELSEN
OCH DEN ÖVERGRIPANDE
BROTTSBEKÄMPNINGEN.

Polisen syns på ett allt mångsidigare sätt. Polisens resurser blir emellertid allt knappare i och med nedskärningar på grund av statsförvaltningens produktivhetsprogram och

förändringar i verksamhetsmiljön. Samtidigt är säkerhet på modet. Med det gör man business och politik. Verklig säkerhet och en känsla av säkerhet smälter lätt samman till en subjektiv uppfattning om en otrygg miljö. En minskad känsla av säkerhet utkristalliserar sig som ett krav på att polisen ska vara synlig och följa medborgarna. Polisens närvaro ses som en lösning på det säkerhetsunderskott som uppstått i samhället. Den klichéartade bilden av en gladlynt (när)polis som traskar omkring på gatan och sätter plik och ordning på folk representerar en myndighet vars makt och betydelse i när-samhället och det urbana stadsrummet man vill klänga sig fast vid.

Polisens synlighet och närvaro utgör en pelare i säkerheten i vardagen, men inom polisorganisationen måste man också kunna se längre än så. Det är mycket *viktigt* att vara närvarande och synlig samt diskutera lokala säkerhetsfrågor med medborgarna. Men samtidigt är det *nödvändigt* att man i säkerhetssamarbetet avancerar mot en djupare professionell sakkunskap. De professionella

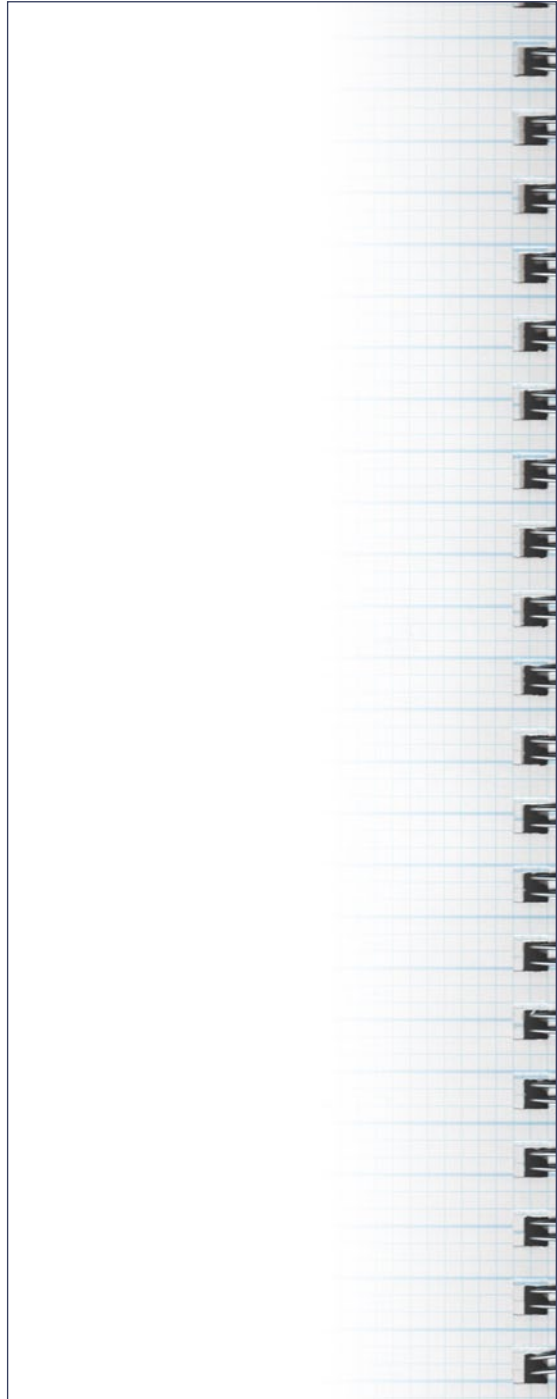
kraven på arbetet uppfylls inte utan särskild förtrogenhet med övergripande säkerhetsfrågor. Det måste på polisinsättningsnivå finnas substans att fungera som övergripande expert i specialfrågor som gäller säkerheten vid läroanstalter, mångprofessionella nätverk, säkerheten i miljön, brottbekämpningsprojekt, kulturell mångfald och olika befolkningsgrupper. Detta lyckas endast om den förebyggande verksamheten får en tillräckligt central roll i den strategiska och operativa styrningen. Om den inte får det så kan det i och med nedskärningar inom statens produktivitetsprogram i värsta fall gå så att den gamla närpolisverksamheten, som stödjer sig på gammal praxis och inte ger någon avkastning på kapitalet, körs ner. Det skulle vara ofördelaktigt om det kunskapsmässiga kapital om samhällsliga säkerhetsfrågor som polisorganisationens medlemmar går omkring och bär på inte skulle kunna utvecklas och utnyttjas fullt ut till förmån för hela samhället.

KÄLLOR

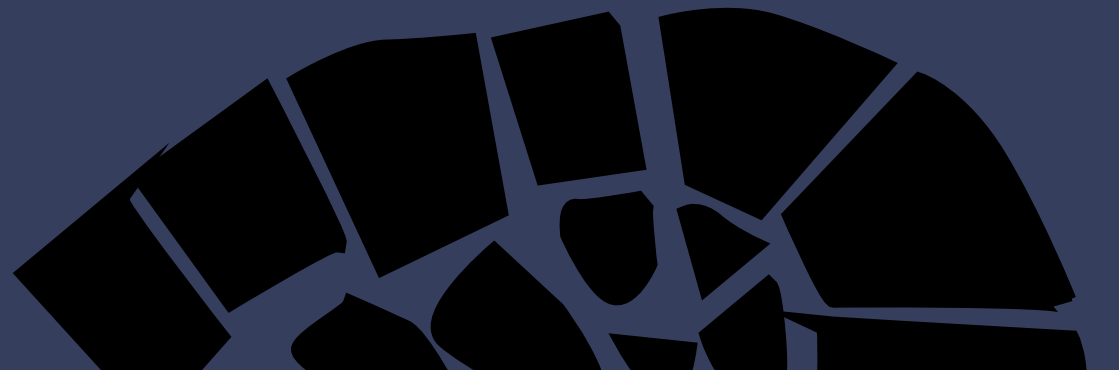
- Alasuutari, Pertti (2007) Yhteiskuntateoria ja inhimillinen todellisuus. Tammerfors: Tammer-Paino Oy.
- Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av polislagen (RP 34/1999 rd).
- Immonen, Seppo & Vuorinen Matti (2005) Kihlakuntaudistus, poliisitoiminta ja turvallisuusyhteistyö. Polisyrkeshögskolans med-

delanden 41 Helsingfors: Edita Prima Ab.

- Koskela, Hille (2009) Pelkokierre. Pelon politiikka, turvamarkkinat ja kamppailu kaupunkitilasta. Tammerfors: Esa Print Oy.
- Lähipoliisitoiminnan strategia. Lähipoliisitoiminnan ja turvallisuusyhteistyön kehittämisen strategiset linjaukset ja tavoitteet 2010. Polisyrkeshögskolans publikationsserie.
- Peak, Kenneth & Glensor, Ronald (1999) Community Policing & Problem Solving. Strategies and Practices. U.S.A: RR Donnelley and Sons Company.
- Rätty, Minttu (2002) Maahanmuuttaja asiakkaana. Tammerfors: Tammer-Paino Oy. • Sainio, Maria (2012) Poliisin ennalta estävän toiminnan nykytila. Polisbefälsexamen PPT16. Polisyrkeshögskolan.
- Salasuo, Mikko & Poikolainen, Janne & Komonen, Pauli (2012) Katukulttuuri. Nuorisoesiintymiä 2000-luvun Suomessa. Ungdomsforskningssällskapets publikationer 124. Helsingfors: Hakapaino.
- Virta, Sirpa (1998) Poliisi ja turvayhteiskunta. Lähipoliisi turvallisuusstrategiana. Polisyrkeshögskolans undersökningar 1/1998. Helsingfors: Oy Edita Ab.

“Vid obduktionen av kvinnan framgick det att hon var som när hon levde, och kvinnan hade halsen uppskuren.”

JUTTA HELENIUS

DEN SOM SKRIVER FÖRHÖRSBERÄTTELSE GÅR EN BALANSGÅNG MELLAN OLIKA STRÄVANDEN

JUTTA HELENIUS ÄR LEKTOR I FINSKA VID TAMMERFORS UNIVERSITETS SPRÅKCENTRUM. HON HAR OCKSÅ VARIT TIMLÄRARE I FINSKA VID POLISSKOLAN OCH VID POLISYRKESHÖGSKOLAN.

HELENIUS ÄR FILOSOFIE MAGISTER. HON SKRIVER SIN DOKTORSAVHANDLING OM POLISENS FÖRHÖRS PROTOKOLL.

SOM BISSYSSLA ERBJUDER HELENIUS UTBILDNINGAR I SPRÅKVÅRD OCH SKRIVANDE VIA SITT EGET FÖRETAG.

En förhørsberättelse är en verkningsfull och samhälleligt viktig text eftersom den hör till kärnan i förundersökningsprocessen¹. En väsentlig del av en förundersökning utgörs av förhör och de förhørsberättelser som skrivs under dem. Under förundersökningen ”utredde man 1) brottet, de omständigheter under vilka det begåtts, den skada det förorsakat och den nytta det har gett, vilka parter som ingår och andra omständigheter som behövs för att man ska kunna besluta om åtal”². Man kan anta att många vanliga finländare i något skede kommer att ha att göra med en förundersökningsprocess och den förhørsberättelse som ingår i den, åtminstone som målsägande eller vittne.

Förundersökningen är det första skedet i en straffrättslig utredning av ett brott, straffprocessen, där polisen samlar och lagrar bevismaterialet för åtalsprövningen och rättegången. Till bevisanskaffningen hör förhör och annan bevisning samt bevisanskaffning, såsom

¹ *Bla. Leppänen 2004*

² *Förundersökningslagen 1987, 5 §*

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

exempelvis kriminalteknisk undersökning, identifiering och olika slags rekonstruktioner.³ Utöver förundersökningen hör åklagarens åtalsprövning och rättegången i domstolen till straffprocessen.⁴ Enligt 40 § i förundersökningslagen 1987 ska man som avslutning av förundersökningen göra ett protokoll över det material som samlats in, ifall det är motiverat med tanke på den vidare behandlingen. I förundersökningsprotokollet ska förhørsprotokollen och redogörelserna för olika undersökningsåtgärder inkluderas. Dessutom ska de dokument och bandupptagningar som samlats i undersökningen inkluderas, ifall man kan anta att de har betydelse i fallet. Med den förhørsberättelse som ingår i förhørsprotokollet dokumenterar man alltså brottsutredningen.⁵ I vissa fall är förhørsberättelserna det enda beviset i målet⁶: med hjälp av språkvetenskap kan man skaffa bevis lika väl som förstöra dem. I sådana fall bör förhørsberättelsen innehålla material som kan bindas till brottet, alltså bland annat den förhörda självständiga och exakta beskrivning av hur brottet utförts, något som bara han eller hon kan känna till och utifrån vilken han eller hon kan förknippas med brottet på ett bindande sätt⁷.

Jag använder begreppet *myndighetstext* i

MED DEN
FÖRHÖRSBERÄTTELSE
SOM INGÅR I
FÖRHÖRSPROTOKOLLET
DOKUMENTERAR
MAN ALLTSÅ
BROTTSUTREDNINGEN.

artikeln för att poängtera polisens ställning som den myndighet som skriver förhørsberättelsen. *Myndighetstext* betyder i det här sammanhanget en myndighetstext, som kan definieras som en text som producerats av en myndighet (representant för förvaltningen) för ett specifikt ärendamål. Myndighetstexten baserar sig på vissa skyldigheter för skrivande, sätt att producera och konsumera text samt på förvaltnings- och samhällsideologier⁸, som också påverkar hur texterna förändras. I myndighetstexter kan man dessutom urskilja vissa särdrag, såsom en viss specialbranschens vokabulär; oklarhet i fråga om relationerna mellan ord; riklig användning av substantiv, verb, adjektiv och räkneord; atypisk användning av språkliga val, exempelvis så att man syftar på funktioner med substantiv eller uttrycker befallningar med påståendesatser; text som bygger på andra texter samt knappt med text som vägleder läsaren⁹.

Jag kommer i den här artikeln att beskriva en förhørsberättelse som myndighetstext. Dessutom kommer jag att tänga frågor kring produktionen och konsumtionen av texter.

Det har gjorts undersökningar som gäller förhørsprotokoll och -berättelser, exempelvis av kommunikationen mellan förhørsledare och brottsmisstänkta under förhör¹⁰, informationsanskaffningen

³ Valtonen 2005, 141.

⁴ Lager 1994, 182–183

⁵ Ellonen m.fl. 1996, 7

⁶ Gregory 2000, 25

⁷ Ellonen m.fl. 1996, 7

⁸ Kankaanpää 2007a

⁹ Heikkinen 2007; Heikkinen m.fl. 2000, 14

¹⁰ Karstinen 1998

vid förundersökningar¹¹, kvaliteten på förundersökningar¹² och dokumenteringen av förundersökningar¹³. Förhörprotokollen har till största delen undersökts ur en juridisk synvinkel¹⁴.

* * *

I den förundersökning som ligger till grund för förhørsberättelsen strävar man efter att utreda ”om det finns tillräcklig orsak att väcka åtal för ett misstänkt brott”¹⁵ Förundersökningen med de tillhörande dokumenten tjänar främst åtalsprövningen, men den hör också till förberedelserna för en eventuell rättegång¹⁶. Därför måste texterna vara lättfattliga, konsekventa, markerat entydiga och neutrala. Numera ska förhørsberättelsen också tåla tid och användning i många slags sammanhang, eftersom texter som lagrats i datasystem senare kan utnyttjas som inslag i andra texter.

Förhørsberättelsetexterna utgår från förhörssituationen och den berättelse som man då fått av den som förhörs. I vissa fall kan man göra en video- eller annan inspelning av förhöret och därmed också av berättelsen. Inspelningarna omvandlas vanligen till text ord för ord enligt vad som sägs.¹⁷ Förhöret kan beskrivas som en institutionell kommu-

FÖRUNDERSÖKNINGEN MED DE
TILLHÖRANDE DOKUMENTEN TJÄNAR
FRÄMST ÅTALSPRÖVNINGEN, MEN DEN
HÖR OCKSÅ TILL FÖRBEREDELSENA
FÖR EN EVENTUELL RÄTTEGÅNG.

FÖRHÖRET KAN BESKRIVAS
SOM EN INSTITUTIONELL
KOMMUNIKATIONSSITUATION
MELLAN TVÅ MÄNNISKOR, DÄR
MÅN STRÄVAR EFTER ATT SKRIVA
FÖRHÖRSBERÄTTELSEN SÅ ATT DEN
INGÅR I FÖRHÖRSPROTOKOLLET.

¹¹ Kostiainen 2002

¹² Leppänen 2004

¹³ Valtonen 2005

¹⁴ Se Karstinen 1998, 10

¹⁵ *Käsikirja esitutkintapöytäkirjan laadinnasta 2010, 1 (Handbok för upprättande av förundersökningsprotokoll 2007)*

¹⁶ *Käsikirja esitutkintapöytäkirjan laadinnasta 2010, 1 (Handbok för upprättande av förundersökningsprotokoll 2007)*

¹⁷ Vesterbacka 2007, 5.

nikationssituation mellan två människor, där man strävar efter att skriva förhørsberättelsen¹⁸ så att den ingår i förhörprotokollet. Förhörssituationen är dessutom en slags förhandling

handling om innehållet i förhørsberättelsen¹⁹, eftersom texten är ett resultat av samarbetet mellan förhørsledaren och den som förhörs. Texten formas under förhöret från tal till skrift. Målet är en konsekvent, entydig berättelse som har godkänts av den förhörda.

Förhørsberättelsen ska skrivas ut ”så noggrant som man kan anta är av betydelse i fallet”²⁰. Både under förhöret och vid utskrivningen bör man fästa särskild uppmärksamhet på de brottsrekvisit, som ”händelseförloppet eventuellt realiserar”²¹. I följande avsnitt av en förhørsberättelse är beskrivningen av brottsrekvisiten tydlig:

Jag tog kortet av en man på Sampogatan. Mannen kom emot mig och knuffade mig två gånger mot bröstet och pratade om någon dörrvakt. Mannen var ganska full och inte vet jag vad det var för en dörrvakt han pratade om. Jag tyckte att jag hade rätt att slå honom i huvudet en gång och mannen föll genast omkull. Då kom jag på att ta hans plån-

bok ur baksfickan på hans byxor. – –

*Efter det använde jag kortet på flera olika ställen. Jag köpte till exempel tobak och mat, som jag sedan till stor del sålde vidare och också använde lite själv. – – När jag betalade med kortet skrev jag ägarens namn på kvittot och visade hans identitetspapper på varje ställe där de frågade efter identitetspapper i samband med betalningen.*²²

Förhørsberättelsen ska alltså ha en bestämd form och vara användbar för att förundersökningsprocessen ska vara smidig och av god kvalitet. Ur polisens synvinkel är det viktigt när man skriver ut berättelsen att brottsrekvisiten blir antecknade så klart och noggrant som möjligt²³. En förhørsberättelse av en bestämd form tjänar bäst också ett

UR POLISENS SYNVINKEL
ÄR DET VIKTIGT
NÄR MÅN SKRIVER UT
BERÄTTELSEN ATT
BROTTSREKVISITEN
BLIR ANTECKNADE SÅ
KLART OCH NOGGRANT SOM
MÖJLIGT.

flertal instanser eller målpersoner, såsom kunder, poliser, åklagaren, olika aktörer inom rättsprocessen, representanter för medierna och allmänheten. En del av dem som

läser förhørsberättelserna får texten på grund av sin ställning, och andra har tillfälle att läsa den när handläggningen i rätten är över. Förundersökningsprotokollet med förhørsberättelserna blir vanligen offentliga när handläggningen har inletts, ifall där inte finns sekretessbelagt material.

Förhørsberättelsen kan karaktäriseras

¹⁸ Karstinen 1998, 47

¹⁹ Karstinen 1998, 38

²⁰ Käsiikirja esitutkintapöytäkirjan laadinnasta 2010, 14 (Handbok för upprättande av förundersökningsprotokoll 2007)

²¹ Käsiikirja esitutkintapöytäkirjan laadinnasta 2010, 14 (Handbok för upprättande av förundersökningsprotokoll 2007)

²² Tammerfors, förhørsberättelse 20a) s. 2. På finska

²³ Polisinterjuu 1, s. 2; interjuu 2, s. 3; interjuu 4, s. 3. På finska

som en ganska stabil och standardiserad genre, eller textart. Förrättandet av ett förhör och utskrivandet av berättelsen styrs av förundersökningslagen²⁴ och förordningen om förundersökning och tvångsmedel²⁵. Anvisningar om hur berättelsen ska skrivas finns också Handboken om upprättande av förundersökningsprotokoll (Käsikirja esitutkintapöytäkirjan laadinnasta 2010). Med anvisningarna vill man förenhetliga upprättandet av förundersökningsprotokoll och därmed bland annat förhørsberättelserna. Åtalsprövningen och domstolsförhandlingarna blir snabbare och enklare tack vare ett enhetligt utskrivningsförfarande och det här är viktigt med tanke på rättsskyddet för dem som är föremål för förundersökning.²⁶ Den polisorganisation som skriver, förmedlar och använder texterna är därmed ett typiskt exempel på en yrkesgemenskap där man behöver ganska stabila textarter. Texterna kan ses som resultat av ett ”förmodligen stabilt, reglerat institutionellt arbete som stöder sig på praxis”²⁷. Med hjälp av textarterna kan man utföra olika uppgifter inom polisorganisationen, och de ifrågavarande textarterna tjänar också andra organisationer, såsom domstolsväsendet.

En förhørsberättelse är ur författarens synvinkel en intressant typ av myndighetstext också därför att den enskilda

ÅTALSPRÖVNINGEN OCH
DOMSTOLSFÖRHANDLINGARNA
BLIR SNABBARE OCH ENKLARE
TACK VARE ETT ENHETLIGT
UTSKRIVNINGSFÖRFARANDE.

²⁴ Förundersökningslagen 1987, 22-39 §

²⁵ Förordningen om förundersökning och tvångsmedel 1988, 12-18 §

²⁶ Käsikirja esitutkintapöytäkirjan laadinnasta 2010, 1 (Handbok för upprättande av förundersökningsprotokoll 2007)

²⁷ Heikkinen m.fl. 2000, 11

utskrivaren av berättelsen hör till den begränsade myndighetsgemenskapen. Myndighetsgemenskapen kan delas i tu, ifall man föreställer sig polisorganisationen som en gemenskap på en viss nivå och den enskilda polisinnrättningen som en gemenskap på en viss nivå. Språkbruket och kommunikationssituationen är kopplade till olika språkbruksgemenskaper²⁸. I socialiseringen till vissa gemenskaper, i det här fallet till polisorganisationen respektive -innrättningen, är det egentligen fråga om att anamma en viss genremedvetenhet²⁹.

Ovanför gemenskaperna finns de lagar och förordningar som styr sättet att skriva förhørsberättelser. De begränsar i någon mån gemenskapernas inflytande på texterna, eftersom förhørsberättelserna måste följa anvisningarna och bestämmelserna om texten och hur den ska framställas. Lagarna är dessutom kopplade till andra lagar och övriga författningstexter samt till system såsom etik, moral, politik och ekonomi³⁰.

Även om det inom en gemenskap är ändamålsenligt att framställa och använda genrer av standardform kan gemenskapen påverka en

enskild skribents roll och via den forma hans eller hennes text. För yrkesgemenskaper är den stabila formen hos genererna viktig, eftersom man med hjälp av den garanterar kontinuiteten och jämförbarheten i de gemensamma förfarandena³¹. I vissa polisinnrättningar kan man exempelvis ha för vana att genomföra förhören främst i form av fritt berättande, och då kommer skribenten mycket sparsamt, om ens det, fram i texten. Det finns också mer omfattande tecken på att fritt berättande både nationellt och internationellt gynnas mer än förfarandet med frågor och svar³². Om man följer fråga-svarmodellen kommer skribenten fram i texten genom de frågor han eller hon ställer. Man kan exempelvis skriva

DET HÄR ÄR VIKTIGT
MED TANKE PÅ
RÄTTSSKYDDET FÖR
DEM SOM ÄR FÖREMÅL
FÖR FÖRUNDERSÖKNING
FÖR YRKESGEMENSKAPER
ÄR DEN STABILA
FORMEN HOS GENERNA
VIKTIG, EFTERSOM
MAN MED HJÄLP AV
DEN GARANTERAR
KONTINUITETEN OCH
JÄMFÖRBÄRHETEN
I DE GEMENSAMMA
FÖRFÄRANDENA.

ut en brottsmisstänkts förhørsberättelse som fritt berättad, och i slutet av berättelsen kan det finns ett fråga-svarpar:

F: Vad skulle du ha gjort med den egendom som du stulit?

*S: Inte hade jag någon plan för egendomen i det skedet.*³³

Handboken om upprättande av förundersökningsprotokoll³⁴ ger anvisningar om att en brottsmisstänkt och ett vittne först ska höras ge-

²⁸ Luukka 2000, 151

²⁹ Luukka 2000, 81

³⁰ Heikkinen 2008, 52

³¹ Solin 2006, 79.

³² Karstinen 1998, 109; Johnson 2007, 86

³³ Åbo, förhørsberättelse 1, s. 3. På finska

³⁴ Käsi kirja esitutkintapöytäkirjan laadinnasta 2010, 19, 20 (Handbok för upprättande av förundersökningsprotokoll 2007)

nom fritt berättande, och att man efter det ska ställa preciserande frågor. Man kan emellertid i praktiken avvika från det här om förhørsledaren anser det vara ändamålsenligt i en viss typ av förhörssituation. Situationen påverkar förhørsledarens avgöranden avsevärt, eftersom det under förhöret, trots förberedelser och anvisningar, kan komma fram många slags överraskande omständigheter som förhørsledaren snabbt ska kunna reagera på. Att leda ett förhör är som att "köra rally utan kartläsare"³⁵.

Med tanke på brottsutredningen ingår förhöret i den taktiska undersökningen, liksom bland annat förfrågningar och preliminära tillrättavisningar³⁶. Förhöret har också ett klart mål i en förhørsberättelse som uppfyller formbestämmelserna och möjliggör åtalsprövning. I sin myndighetsroll måste polisen överväga vilken slags strategi som ska följas för att målet ska nås. Valet av strategi påverkar hur förhörssituationen framskrider och hur förhørsberättelsen utformas. Enligt undersökningar³⁷ kan polisen medvetet välja strategi beroende på om utredningen gäller ett massbrott eller ett allvarligt brott. Förhørsledaren bestämmer förhørsstrategin³⁸ med sitt val, exempelvis kommunikations- eller förhørsstilen, typen av frågor, användningen av frågor i förhållande till fritt berättande av den förhörda, den mängd information som ges den förhörda, tidsfördelningen mellan de obligatoriska delarna av förhöret

ATT LEDA ETT FÖRHÖR ÄR SOM ATT
«KÖRA RALLY UTAN KARTLÄSARE»

³⁵ *Polisinterjuu 2*

³⁶ *Karstinen 1998, 110*

³⁷ *Bla. 18 Karstinen 1998, 111*

³⁸ *Bla. Hahn & Schicht 1992*

och eventuellt upprätthållande av sociala relationer eller sättet att registrera förhørsberättelsen³⁹. Förhørsstrategin är intimt förknippad med situationen. I praktiken kan man byta förhørsstrategi under förhörets gång ifall förhørsledaren bedömer att situationen kräver det. Om den som förhörs exempelvis talar väldigt mycket och ologiskt eller om den som förhörs försöker dominera förhöret kan polisen byta ut det fria berättandet mot fråga-svarmodellen.⁴⁰

Valet av strategi med dess olika del-faktorer påverkar den omständighet att samma förhörssituation kan leda till två ganska olika förhørsberättelser. Det material som skrivs ut från förhöret väljs också ut och det utvalda materialet bearbetas och tolkas enligt godkänd praxis i gemenskapen. De finns liknande drag i vissa myndighetstexter, bland annat när beslut om förmån skrivs ut⁴¹. Polisen har alltså frihet att välja förfaringssätt som påverkar förhörssituationen och förhørsberättelsen, men gemenskapen ställer vissa gränser för den här friheten. Det ovan beskrivna draget har också betydelse med tanke på förhållandet mellan förhör och makt. Det här temat behandlas senare i artikeln.

Gemenskapen påverkar på många nivåer rollen hos den polis som skriver förhørsberättelsen. Grovt taget har vi på

första nivån de lagar och förordningar som styr all verksamhet, på andra nivån de riktlinjer för organisationens verksamhet som styr valet av förhørsstrategi och andra val och på tredje nivån den praxis som styr utskrivandet av förhören vid respektive polisinsrättning. Nivåerna kan överlappa varandra.

VALET AV STRATEGI
MED DESS OLIKA
DELFAKTORER PÅVERKAR
DEN OMSTÄNDIGHET
ATT SAMMA
FÖRHÖRSSITUATION
KAN LEDA TILL
TVÅ GANSKA OLIKA
FÖRHÖRSBERÄTTELSE.

* * *

En förhørsberättelse kan till karaktären beskrivas som en dialog, eftersom en individuell förhørsberättelse för en dialog som text både med praxis för förhørsberättelserna och med andra förhørsberättelser⁴². Utifrån det här kan man i förhørsberättelserna undersöka vilka ingredienser texten består av och textens förhållande till den praxis som är förknippad med förhørsberättelserna⁴³. Genrerna skiljer sig från varandra enligt hur öppet de utnyttjar andra texter⁴⁴. Förhørsberättelserna kan utnyttja andra texter, och förhørsberättelsens samband med förundersökningen har en inverkan på hur mycket texten i sista hand kan utnyttja andra texter. Naturligtvis är användningen av lagtexter i viss mån obligatorisk. Lagarna kan grupperas i skrivna och oskrivna, och man klassificerar exempelvis omständigheterna och medlen för skrivandet som hörande till

³⁹ Karstinen 1998, 111

⁴⁰ Polisinterju 1, s. 2. På finska

⁴¹ Tällilä 2008

⁴² T.ex. Solin 2006, 73

⁴³ Solin 2006, 74

⁴⁴ Solin 2006, 83

de oskrivna lagarna⁴⁵.

Den blankett för förhørsprotokoll som ska användas vid utskriften av förhör signalerar att texten är förknippad med förundersökningsprocessen. På blanketten och i textdelen kan man parallellt med den förhörda berättelse urskilja exempelvis delar av lagtexter, såsom uppgifter om den förhörda ställning och hänvisningar till den förhörda rättigheter och skyldigheter. Den nya förundersökningslagen (22.7.2011/805) som träder i kraft i början av 2014 ökar mängden lagtexter i början av förhørsberättelserna ytterligare, eftersom det så kallade skyddet mot självinkriminering avsevärt förstärks⁴⁶. Skyddet mot självinkriminering innebär att en misstänkt inte behöver berätta sådant för polisen för vilket den misstänkta kan dömas.

Utöver den förhörda berättelse och delar av lagtexter kan texten innehålla frågor i fet stil och anteckningar av förhørsledaren, som gäller händelser som avviker från förhöret. Sådana händelser kan vara förändringar i omständigheterna under förhöret, identifiering och rekonstruktionsåtgärder, förevisande av bevismateriel för den som förhört eller avbrytande av ett förhör. Förhørsberättelsen kan dessutom utgöras av textfragment. Förhørsberättelsen behöver alltså inte alltid vara en enhetlig text.⁴⁷ I förhørsprotokollet ingår i själva verket två berättelser som kompletterar varandra:

I FÖRHÖRSPROTOKOLLET INGÅR I SJÄLVA VERKET TVÅ BERÄTTELSE SOM KOMPLETTERAR VARANDRA: DEN FÖRHÖRDA EGEN, EN BERÄTTELSE SOM HAR SKRIVITS UT ENLIGT VAD DEN FÖRHÖRDA HAR SAGT, OCH EN BERÄTTELSE OM FÖRHÖRET: FÖRHÖRSBERÄTTELSEN OCH DE UPPGIFTER SOM HAR ANTECKNATS OM HUR FÖRHÖRET FRÅMSKRIDER.

⁴⁵ Solin 2006, 395

⁴⁶ Förundersökningslagen 2011, 10 §

⁴⁷ Kävikirja esitutkintapöytäkirjan laadinnasta 2010, 22 (Handbok för upprättande av förundersökningsprotokoll 2007); Vesterbacka 2007, 31.

den förhörda egen, en berättelse som har skrivits ut enligt vad den förhörda har sagt, och en berättelse om förhöret: förhørsberättelsen och de uppgifter som har antecknats om hur förhöret framskrider⁴⁸. Inskjutet i den förhörda fria berättelse kan därför finnas en anteckning som beskriver hur förhöret framskrider och som åtskiljs från texten genom fet stil, såsom ANTECKNAS: *En serie med identifieringsbilder av män som passade in på signalementen visades för vittnet*⁴⁹. eller ANTECKNAS: *Adressen till huset som beskrevs av den hörda är Hämeenkatu 20*⁵⁰.

Dialogen med de övriga texterna kan vara öppen, exempelvis direkta citat⁵¹ ur det den förhörda berättar, eller indirekt, såsom anknytningar till lagtexter. Dessutom kan det i texten finnas uppgifter förknippade med förundersökningslagen som är antecknade i första person singularis: *Jag har blivit upplyst om min ställning samt om mina rättigheter och skyldigheter i det här förhöret*⁵². I polisorganisationens texter håller man i allmänhet uppgifterna så nära uppgiftskällan som möjligt, och därför syns eventuella dialoger mellan texter. Dialoger mellan texter kan också förekomma i förhørsberättelserna i en

sådan form att en förhørsberättelse kan ingå i en större helhet. Samma vittne kan ha förhörts flera gånger, och hans eller hennes förhørsberättelse kan ingå i ett mer omfattande förundersökningsprotokoll, som också innehåller förhørsberättelser från andra vittnen och så vidare. Ibland kan det i en individuell förhørsberättelse finnas en hänvisning till en tidigare förhørsberättelse. Då diskuterar olika förhör på sätt och vis med varandra eller bildar ett kontinuum. Så kan det gå när en som till exempel är misstänkt för egendomsbrott förhörts flera gånger och den misstänkta beskrivning av brottet preciseras för varje förhørsberättelse. I följande exempel preciseras utredningen av skulden i ett fall av grov stöld i varje förhørsberättelse.

DIALOGEN MED DE
ÖVRIGA TEXTERNA KAN
VARA ÖPPEN, EXEMPELVIS
DIREKTA CITAT UR DET
DEN FÖRHÖRDA BERÄTTAR,
ELLER INDIREKT, SÅSOM
ANKNYTNINGAR TILL
LAGTEXTER.

*Jag förnekar min skuld till något som helst brott i det här fallet*⁵³.

*Jag vill ändra min tidigare förhørsberättelse. Jag erkänner att jag varit medhjälpare i R. T:s stöld.*⁵⁴

*Jag förnekar att jag begått en stöld igår kväll i kiosken Linnantupa på Mäntakusenkatu. Jag kan inte vara den som utfört den här gärningen eftersom jag inte var i Linnantupa igår.*⁵⁵

Jag vill ändra min tidigare förhørsberättelse och jag erkänner att jag gjort mig

48 Vesterbacka 2007, 32.

49 Tammerfors, förhørsberättelse 16e) s. 2. På finska

50 Åbo, förhørsberättelse 22 s. 2. På finska

51 Förhørsberättelsen är i princip den förhörda referat i första person singularis

52 Helsingfors, förhørsberättelse 32 s. 2. På finska

53 Tammerfors, förhørsberättelse 18a) s. 2. På finska

54 Tammerfors, förhørsberättelse 18b) s. 1. På finska

55 Tammerfors, förhørsberättelse 18c) s. 2. På finska

*skyldig till stölden på det sätt som jag senare berättar – –*⁵⁶.

* * *

Förhørsberättelsen är en text med många funktioner. Det är typiskt för många myndighetstexter. Förhørsberättelsens viktigaste uppgift är att svara på vad och hur den som förhörs har berättat om sakerna under förhöret⁵⁷. I det här avseendet är det fråga om huruvida texten kan användas i åtalsprövningen och delvis i förberedelserna för en eventuell rättegång. Förhørsberättelsen ska dessutom vara utskriven på det sätt som den förhörda avsett och önskat⁵⁸: berättelsen bör vara ett slags ändamålsenligt referat av en medborgare utskrivet av en myndighet. Om det är fråga om en enkel brottsmisstanke kan förhørsberättelsen vara kort: *Jag erkänner att jag har utfört ifrågavarande brott – –. Jag lade tobaken i papperskassar som jag tagit i affären och gick ut utan att ha betalat. Jag hade ingen avsikt att betala, för jag hade inte råd att betala tobaken. Jag hade tänkt röka upp tobaken själv, jag erkänner inte att min avsikt var att sälja ciggarna vidare.*⁵⁹ I ett sådant fall är utskrivandet av förhørsberättelsen en slags administrativ åtgärd, och den förhörda kan uppleva att han eller hon har blivit hörd i egen sak. För läsaren tar sig uppgiften i viss mån uttryck i en text som liknar den förhörda. Den som förhörs har möjlighet att besluta om han eller hon godkän-

EN FÖRHÖRSBERÄTTELSE ÄR
SOM TEXTHELHET RESULTATET
AV ETT SÄMARBETE OCH EN
SLAGS FÖRHÄNDLING MELLAN
FÖRHÖRSLEDAREN OCH DEN SOM
FÖRHÖRS.

⁵⁶ Tammerfors, förhørsberättelse 18d) s. 1. På finska

⁵⁷ Vesterbacka 2007, 7.

⁵⁸ Vesterbacka 2007, 7.

⁵⁹ Helsingfors, förhørsberättelse 41 s. 2. På finska

ner berättelsen som förhørsledaren har skrivit ut som ett referat av det han eller hon muntligen berättat.

Handboken om upprättande av förundersökningsprotokoll⁶⁰ ger följande anvisningar om granskning, korrigerings och undertecknande av en förhørsberättelse: ”Den protokollförda berättelsen ska omedelbart efter att förhöret avslutats ges den förhörda för granskning. Man ska fråga den förhörda om berättelsen är korrekt utskrivet. I förhørsprotokollet ska man också anteckna en sådan begäran om rättelse eller tillägg till utskriften som inte har lett till ändring i protokollet. Protokollet får inte ändras efter att den förhörda har granskat det och de begärda rättelserna och tilläggen har gjorts.” Den förhörda, förhørsledaren och ett eventuellt förhörsvittne ska tillsammans underteckna förhørsberättelsen och -protokollet⁶¹.

Genom att underteckna berättelsen visar den förhörda att han eller hon har godkänt den, och på basis av detta kan man dra slutsatsen att de väsentliga delarna av berättelsen har skrivits ut på det sätt som den förhörda avsåg⁶². Ur den här synvinkeln har den förhörda makten att antingen godkänna protokollet som sådant eller kräva ändringar, dvs. rättelser eller tillägg. Han eller hon har alltså

enligt 39 § i förundersökningslagen rätt att vara den som väljer. En förhørsberättelse är som texthelhet resultatet av ett samarbete och en slags förhandling mellan förhørsledaren och den som förhörs. Dessutom utövar den som skriver förhørsberättelsen som myndighet offentlig makt samtidigt som han eller hon tjänar den som förhörs.

EN FÖRHÖRSBERÄTTELSE
ÄR SOM TEXTHELHET
RESULTATET AV ETT
SAMARBETE OCH EN
SLAGS FÖRHÄNDLING
MELLAN FÖRHÖRSLEDAREN
OCH DEN SOM FÖRHÖRS.

* * *

Framställningen av texten och själva texten är förknippad med makt. Det här framhävs eftersom det är fråga om text som framställts i en institutionell miljö.⁶³ I den här artikeln tangerar jag endast den makt som

är förknippad med framställningen av texten och själva texten. En förhørsberättelse uppstår under en förhörssituation där maktkonstellationen mellan förhørsledaren, dvs. en myndighetsrepresentant, och den som förhörs, dvs. en medborgare. Som kommunikation kan ett förhör klassificeras som asymmetriskt trots att förhørsledarna strävar efter en jämlik diskussion bland annat genom att dua den som förhörs enligt allmänna artighetsnormer och situationen⁶⁴. Den som förhörs ska vara närvarande vid förhöret⁶⁵, och under förhöret ställer förhørsledaren frågor som han eller hon ska svara på. Dessutom beslutar

⁶⁰ *Käsikirja esitutkintapöytäkirjan laadinnasta 2010, 23 (Handbok för upprättande av förundersökningsprotokoll 2007)*

⁶¹ *Käsikirja esitutkintapöytäkirjan laadinnasta 2010, 23 (Handbok för upprättande av förundersökningsprotokoll 2007)*

⁶² Pölonen 2003, 340

⁶³ *Se också Galdia 2008, 15–16.*

⁶⁴ Karstinen 1998, 154

⁶⁵ *Förundersökningslagen 1987, 22 §*

förhørsledaren bland annat om vilka ämnen som ska tas upp och om vad som är väsentligt i samtalet⁶⁶. Polisen använder eventuellt ett fackspråk vilket tillsammans med den exceptionella situationen kan öka ojämlikheten i förhörssituationen. Under förhöret innehar förhørsledaren expertmakten eftersom han eller hon vet hur straffprocessen framskrider och har mer kunskap om omständigheterna i samband med förhöret än den som förhörs⁶⁷.

Förhörssituationens symmetri kan variera under förhöret. Många poliser håller ett så kallat församtal, småpratrar med den som ska förhöras en stund före det egentliga förhöret⁶⁸, och i det skedet är parterna jämlika. Den som förhörs kan emellanåt vara den mer dominerande deltagaren.⁶⁹ I det skede när förhörsojektets personuppgifter kontrolleras dominerar förhørsledaren samtalet. Förhørsledaren bär också totalansvaret för att förhöret lyckas, och det påverkar hans dominerande roll under förhöret. Det är också på förhørsledarens ansvar att se till att förhørsberättelsen löper enligt vad den förhörda berättar, att man i berättelsen antecknar det som är väsentligt med tanke på åtalsprövningen och att situationsledningen är i hans eller hennes händer.⁷⁰ Förhörets framskridande styrs dessutom av dess karaktär. Exempelvis i omtagningsförhör försöker man oftast precisera den tidigare er-

DET ÄR OCKSÅ PÅ FÖRHÖRSLEDARENS
ANSVAR ATT SE TILL ATT
FÖRHÖRSBERÄTTELSEN LÖPER ENLIGT
VAD DEN FÖRHÖRDA BERÄTTAR, ATT
MÅN I BERÄTTELSEN ANTECKNAR
DET SOM ÄR VÄSENTLIGT MED
TANKE PÅ ÅTALSPRÖVNINGEN OCH
ATT SITUATIONSLEDNINGEN ÄR I
HANS ELLER HENNES HÄNDER.

⁶⁶ Karstinen 1998, 150

⁶⁷ Karstinen 1998, 150

⁶⁸ Polisinterju 1, s. 2; interju 2, s. 2; interju 4, s. 2. På finska

⁶⁹ Karstinen 1998, 149

⁷⁰ Karstinen 1998, 150

hållna förhørsberättelsen, och den som förhörs är svarande⁷¹.

Maktförhållandena under ett förhör är emellertid inte helt entydiga. Den som förhörs har en möjlighet att utöva makt om han eller hon exempelvis vägrar att redogöra för annat än sina personuppgifter, dvs. vägrar att ge något material till förhørsberättelsen. Han eller hon kan gå med på att endast svara på frågor och vägra berätta fritt. Dessutom kan den som ska förhöras be att få en advokat. Ibland kan han eller hon till och med hota förhørsledaren med våld och på så vis försöka störa förhørsledarens arbete. Den som förhörs kan också vägra godkänna den färdiga förhørsberättelsen, dvs. vägra underteckna dokumentet.⁷²

Maktkonstellationen avspeglas i den text som ska skrivas under förhörets gång. Förhørsledarens kommunikationsförmåga, de frågor han eller hon ställer, ordvalet och betoningarna påverkar berättelsen. Därför har förhørsledaren en egen andel i innehållet i förhørsberättelsen⁷³. Arten av de frågor som ställs under förhöret påverkar i hur hög grad den förhörda redogör för sina egna synpunkter, och ”vems berättelse det i själva verket är och hur tillförlitlig den är”⁷⁴.

Frågan om vem som så att säga äger berättelsen har också diskuterats inom den internationella rättslingvistik. I en studie av kanadensiska brottsfall⁷⁵

hade man i de misstänkta bekännelser sett tecken på att alla de uttalanden som skrivits in i förhørsberättelserna i deras namn inte var deras egna. Bland annat tydde vissa drag som avvek från den kanadensiska engelskan och drag som är typiska för polisspråket på det här⁷⁶. Dessutom hade de brottsmisstänkta utsatts för fysiskt våld för att få dem att underteckna förhørsberättelserna⁷⁷. Man bör emellertid understryka att studierna behandlar kanadensiska brottsfall från 1970- och 1980-talen och rättsprocesser främst med tanke på bevisföringen. Det är problematiskt att tillämpa studier av det kanadensiska rättssystemet på vårt land, eftersom våra rättssystem är olika⁷⁸. De instruktioner och lagar som styr ett förhör avviker från varandra, och förhörets ställning i brottsutredningen och rättegången varierar i olika länder⁷⁹.

I 24 § i förundersökningslagen 1987 i Finland har följande antecknats om hur man ska bemöta en som ska förhöras: ”Den som förhörs skall behandlas lugnt och sakligt. För att få fram en bekännelse eller ett uttalande i viss riktning av den förhörde får inte användas medvetet oriktiga uppgifter, löften eller förespeglningar om särskilda förmåner, uttrötning, hot, tvång eller andra otillbörliga medel eller förfaringsätt som påverkar den förhördes beslutsfrihet, viljestyrka, minne eller omdömesförmåga.”

⁷¹ Karstinen 1998, 109

⁷² Karstinen 1998, 153

⁷³ Ellonen m.fl. 1996, 8

⁷⁴ Ellonen m.fl. 1996, 43

⁷⁵ Gregory 2000, 219

⁷⁶ Gregory 2000, 19-20

⁷⁷ Gregory 2000, 19

⁷⁸ Karstinen 1998, 8

⁷⁹ Karstinen 1998, 8

Det finns många röster i en förhørsberättelse. När man betraktar en förhørsberättelse som representant för en myndighetstext kan man observera en riklighet i material och röster⁸⁰. För skribenten är förhørsberättelsen en utmanande text. Skribentens arbete påverkas av den lagstiftning som gäller ett förhör, men samtidigt ska skribenten så genuint som möjligt fånga den förhörda röst. Förhørsberättelsen ska vara klar och tydlig, enhetlig och neutral till uppbyggnaden och ordvalen för att uppfylla de krav åklagaren, advokaten, olika parter och redaktörerna ställer på texten. Man kunde tänka sig att olika genrer kommer fram i förhørsberättelsen⁸¹: ”texterna innehåller – inbördes olika och till och med motstridiga element, som kan ha många slags funktioner”⁸². Det är möjligt att i förhørsberättelsen samtidigt införa juridiska uttryck, allmänspråkliga element och eventuellt talspråk, eftersom de gör texten både lämplig för förundersökningsprocessen och typisk för den förhörda. Här aktiveras samtidigt ett dokument som hör till straffprocessen och möjliggör åtalsprövning och en enskild medborgares berättelse om en gärning eller en händelse. Aktiveringen av olika genrer i samma text står emellertid i någon slags konflikt med ett betraktelsesätt där varje genre bara har en (huvud)uppgift.

⁸⁰ Flera röster i förvaltningstexter t.ex. Kankaanpää 2007b, Tuulila 2007

⁸¹ Heikkinen & Vuontilainen 2012, 36.

⁸² Solin 2006, 87

DET ÄR MÖJLIGT ATT I
FÖRHÖRSBERÄTTELSEN SAMTIDIGT
INFÖRA JURIDISKA UTTRYCK,
ALLMÄNSPRÅKLIGA ELEMENT OCH
EVENTUELLT TALSPRÅK, EFTERSOM
DE GÖR TEXTEN BÅDE LÄMPLIG FÖR
FÖRUNDERSÖKNINGSPROCESSEN OCH
TYPISK FÖR DEN FÖRHÖRDA.

Med tanke på straffprocessen är det väsentliga att förhørsberättelsen är användbar. Därför antecknar man saker betydligt mer detaljerat och med flera upprepningar i texten än i myndighetstexter i allmänhet. Man kan exempelvis beskriva en viss händelsekedja på följande sätt:

Vi gick till affären enkom för att stjäla korgar. Vi hade båda cyklar och det rymd 4 korgar per gång på vardera. I den här affären kommer man direkt ut i parkeringshallen från flaskrummet. Jag gick in genom flaskåterlämningsluckan och öppnade järndörren till flaskrummet, därifrån jag alltså kom till parkeringshallen. När vakten kom till platsen hade jag redan tagit 5 korgar till parkeringshallen och Takala hade två. Takala började springa inäg och jag stannade kvar med vakten för att vänta på polisen. Polisen kom ganska snabbt och förde mig till polishuset.⁸³

Strävan att framhäva den förhörda röst tar sig uttryck exempelvis i textens uppbyggnad, i sättet att behandla sakinnehållet och i språkdräkten. En förhørsberättelse är vanligen en hel text, men den kan ibland bestå av textfragment. Texten framskrider i allmänhet som ett fritt berättande i första person singularis, och däremellan kan det finnas avsnitt med fråga–svarpar. När det exempelvis

gäller utredningar av ekonomiska brott med omfattande sakinnehåll eller omtagningsförhör kan största delen av texten i förhørsberättelsen bestå av frågor och svar⁸⁴. I huvudsak håller skribenten ett avstånd till texten, men – som undantag till andra myndighetstexter – kan skribenten uppträda i texten antingen direkt ifall han eller hon ställer frågor, eller indirekt ifall det gäller en anteckning som ”En paus i förhöret hålls klockan 10.00–10.15.” Fet stil används också för att skilja åt frågorna och anteckningarna från den förhörda berättelse⁸⁵.

Man strävar efter att förstärka den förhörda röst genom att skriva i första person singularis.

Av samma orsak kan det finnas talspråkliga ordval (*keuski, sytkäri* för chaufför, tändare)⁸⁶

i en text som representerar sakligt allmänspråk, ifall det är ändamålsenligt. Talspråkliga ord och uttryck skrivs på allmänspråk (*keilomiäs > keilomies, punane > punainen*)⁸⁷. Hela satsbyggnader, ordformer, stavningar och utfyllnadsord på talspråk rekommenderas bara i direkta citat⁸⁸. Också dessa används mer än i myndighetstexter i allmänhet, eftersom de direkta citaten ger läsaren en bild av den förhörda och livar upp texten. När man strävar efter att i texten använda den förhörda egna uttryck eller ordva-

MAN STRÄVAR EFTER
ATT FÖRSTÄRKA DEN
FÖRHÖRDAS RÖST GENOM
ATT SKRIVA I FÖRSTA
PERSON SINGULARIS.

⁸³ Abo, förhørsberättelse 39, s. 2. På finska

⁸⁴ Polisinterjuu 4, s. 2. På finska

⁸⁵ Vesterbacka 2007, 31.

⁸⁶ Exempler Vesterbacka 2007, 6.

⁸⁷ Exempler Vesterbacka 2007, 15.

⁸⁸ Vesterbacka 2007, 6.

len från någon yrkesbransch tjänar det naturligtvis samma uppgift. Av ovan nämnda orsaker kan man i förhørsberättelserna urskilja uttryck av bland annat följande slag:

Kuski ei vastannut meille – – (Chaffarn svarade inte)⁸⁹.

Menimme sinne sitten koko porukalla – – (Vi gick sen dit med hela porukkan)⁹⁰.

Olen ryypännyt kaksi kuukautta putkeen, joten en oikein osaa sanoa (Jag har supit två månader i sträck, så jag kan inte riktigt säga)⁹¹.

* * *

Förhørsberättelsen påminner till vissa delar om en undersökningsintervju, så undersökningsintervjun kan tolkas som en genre som ligger nära förhöret. Genrerna uppstår i liknande situationer, och både intervjun i samband med förhöret och undersökningsintervjun har informationsinhämtning som mål. Temat för båda situationerna är också känt för deltagarna innan själva intervjun börjar, men i förhören handlar det alltid om ett misstänkt brott. Man gör i huvudsak en åtskillnad mellan strukturerade och ostrukturerade undersökningsintervjuer enligt hur färdigt och bindande intervjufrågorna är formulerade⁹². De förhör som baserar sig på en förhørsstrategi

EN FÖRUTSÄTTNING FÖR BÅDE
FÖRHÖRSBERÄTTELSEN OCH
UNDERSÖKNINGSINTERVJUN ÄR ATT
DELTAGARNA SAMARBETAR OCH
FÖRHANDLAR.

⁸⁹ Helsingfors, förhørsberättelse 17 s. 2. På finska

⁹⁰ Tammerfors, förhørsberättelse 12a) s. 2. På finska

⁹¹ Tammerfors, förhørsberättelse 10b) s. 2. På finska

⁹² Tiittula & Rausuvuori 2005, 11; Hirsjärvi m.fl. 2007, 203

påminner om strukturerade intervjuer i det avseende att man i förhören kan utnyttja vissa på förhand planerade frågor när man använder fråga-svarmetoden. En förhörssituation kan emellertid också framskrida på ett sätt som liknar halvstrukturerade tema-intervjuer. Då behandlar man bestämda teman, och frågorna kan variera mera till formen än i strukturerade intervjuer. Dessutom kan ett förhör genomföras som en ostrukturerad intervju, och då berättar den förhörda fritt om det som behandlas, men han eller hon styr inte ensam utformningen av situationen.⁹³

En förutsättning för både förhørsberättelsen och undersökningsintervjun är att deltagarna samarbetar och förhandlar. Man kan urskilja vissa roller hos deltagarna i förhör och intervjuer som förblir permanenta under situationen. De arbetar i roller som förhørsledare och förhörd,

intervjuare och intervjuad eller informationsinhämtare och informationsgivare.⁹⁴ Det är möjligt att jämföra förhörssituationen med en berättande intervju⁹⁵, om den behandlar den förhördas upplevelser, iakttagelser och handlingar i en viss situation. Förhören behöver inte bandas eller tas upp på video, men undersökningsintervjuerna brukar bandas. Förhör och intervjuer

baserar sig på människors tal i bestämda situationer. I båda fallen formas talet till skrift i ett annat sammanhang. Förhørsberättelsen skrivs vanligen ut under förhöret, medan en undersökningsintervju kan tolkas i text genom att man transkriberar talet i efterhand⁹⁶. En intervju kan rapporteras i efterhand genom att man förlitar sig på bandningen, men en förhørsberättelse som skrivs ut från ett förhör ska ges till den förhörda för godkännande genast efter förhöret⁹⁷. Det finns också noggranna instruktioner i inrikesministeriets anvisningar för hur granskningen av ett förhørsprotokoll och -berättelse ska gå till⁹⁸.

En förhørsberättelse och en undersökningsintervju påminner om varandra också med tanke på utskrivarens uppgifter. Den förhörda eller intervjuade kan i en halvstrukturerad eller ostrukturerad intervju tala mycket, delvis ologiskt och om sekundära saker, men det är utskrivarens skyldighet att skapa en tät och logisk text som koncentrerar sig på det väsentliga innehållet. Vardera situationen har nått sitt mål om slutresultatet till största delen är typisk för den förhörda eller den intervjuade och en text som godkänts av dem. Det är ganska vanligt

FÖRHÖRSBERÄTTELSEN
SKRIVS VÄNLIGEN
UT UNDER FÖRHÖRET,
MEDÄN EN
UNDERSÖKNINGSINTERVJU
KAN TOLKAS I TEXT
GENOM ATT MÅN
TRANSKRIBERAR TALET I
EFTERHÄND.

⁹³ Om olika intervjuarter *Lex*. Tiittula & Ruusuvaari 2005.

⁹⁴ Tiittula & Ruusuvaari 2005, 14

⁹⁵ Tiittula & Ruusuvaari 2005, 12

⁹⁶ *Käsikirja esitutkimintäytäkirjan laadinnasta 2010, 14 (Handbok för upprättande av förundersökningsprotokoll 2007), Tiittula & Ruusuvaari 2005, 16*

⁹⁷ *Käsikirja esitutkimintäytäkirjan laadinnasta 2010, 23 (Handbok för upprättande av förundersökningsprotokoll 2007)*

⁹⁸ *Käsikirja esitutkimintäytäkirjan laadinnasta 2010, 23 (Handbok för upprättande av förundersökningsprotokoll 2007)*

att ta om förhör eller koppla in dem i en kedja av förhör, men intervjuer upprepas inte nödvändigtvis eller kopplas ihop med andra intervjuer.

* * *

En förhørsberättelse kan beskrivas som en myndighetstext med många ingredienser och röster. Texten ska till fölgen följa lag och förordning och vara användbar med tanke på åtalsprövning, förberedelse för eventuell rättegång och många läsares behov. Utöver lagens och förordningens röst ska också den förhörda vara närvarande i texten. En förhørsberättelse kan läsas som en berättelse om förhöret: texten kan här och där presentera uppgifter för läsaren om hur förhörssituationen utvecklas, såsom övergångar mellan fritt berättande och fråga-svarmetoden, om pauser och om framförd bevisning.

Textens uppbyggnad, sättet att behandla sakinnehållet och språkdräkten uttrycker förhørsberättelsens karaktär. Berättelsen kan bestå av text skriven i första person singularis, med ställvisa fråga-svarpar eller anteckningar som beskriver händelser som avviker från förhöret. Texten kan också bestå av fragment. Om utskrivaren använder första person singularis ställer han eller hon sig i bakgrunden, men kan indirekt komma fram via anteckningar eller direkt ställda frågor. Förhørsberättelsen följer i huvudsak ett sakligt allmänspråk, men det kan finnas talspråkliga uttryck, direkta citat eller en specialbransch vokabulär i texten för att förstärka den förhörda

EN FÖRHÖRSBERÄTTELSE KAN
LÄSAS SOM EN BERÄTTELSE OM
FÖRHÖRET: TEXTEN KAN HÄR OCH DÄR
PRESENTERA UPPGIFTER FÖR LÄSAREN
OM HUR FÖRHÖRSSITUATIONEN
UTVECKLAS, SÅSOM ÖVERGÅNGAR
MELLAN FRITT BERÄTTANDE OCH
FRÅGA-SVARMETODEN, OM PAUSER
OCH OM FRÄMFÖRD BEVISNING.

DET KANSKE MEST
KARAKTÄRISTISKA DRAGET I EN
FÖRHÖRSBERÄTTELSE ÄR JUST DEN
SPÄNNING SOM UPPSTÅR MELLAN
DE OLIKA UTGÅNGSPUNKTERNA OCH
STRÄVANDENA, DÄR DET OFFICIELLA
OCH DET INOFFICIELLA MÖTS.

röst. Utskrivarens verksamhet och text påverkas också av gemenskapen inom polisorganisationen och polisinnrättningen som fördelar sig på nivåer. Den maktkonstellation mellan myndigheten och medborgaren som är kopplad till situationen visar sig i texten som olika strukturella och språkliga drag.

Ifall man betraktar ett förhör och en intervju som generer påminner de om varandra. Gemensamma drag är bland annat det på förhand planerade innehållet och uppbyggnaden som kan urskiljas i texten, bearbetningen av det talade till skrift och en förväntning på en text som är karaktäristisk för och godkänd av den förhörda respektive den intervjuade.

Det kanske mest karaktäristiska draget i en förhørsberättelse är just den spänning som uppstår mellan de olika utgångspunkterna och strävandena, där det officiella och det inofficiella möts. Spänningen skapas av att utskrivaren ska följa formbestämmelserna, sträva efter att framställa en text som motsvarar den förhörda, följa gemenskapens praxis och fatta olika avgöranden i förhörssituationen. Allt detta avspeglas också i texten.

Att formbestämmelserna iaktas kan synas i texten exempelvis på följande sätt: *Jag har blivit upplyst om mina rättigheter och skyldigheter innan förhöret inleddes. Jag behöver inget förhörsvittne.*⁹⁹ Det tillkännagivande som antecknats i början av

förhørsberättelsen är ett exempel på hur iakttagandet av formbestämmelserna återspeglas i texten. Bakom tillkännagivandet ligger 29 § i förundersökningslagen 1987, där det står: ”Den som förhörs skall före förhöret underrättas om sin ställning vid förundersökningen.” Bakom tillkännagivandet ligger dessutom 30 § i förundersökningslagen 1987, där det står: ”Innan förhöret inleds skall den som förhörs underrättas om sin rätt att tillkalla förhörsvittne.”

Uttrycket om att texten ska ”motsvara den förhörda” är relativt. Det kan variera exempelvis enligt brottstyp, brottsbeteckning och den förhörda ställning. Flera erfarna förhørsledare¹⁰⁰ karaktäriserar förhørsberättelsen som en kompromiss som uppstått som ett resultat av samarbete. Det här draget kan synas i texten exempelvis som en balansgång mellan officiellt och inofficiellt språkbruk:

Vi drack ölet hos en kaveri som jag bjöd på öl¹⁰¹.

*Jag erkänner att jag gjort mig skyldig till stöld och samtycker till medling. Jag är också beredd att ersätta de skador jag orsakat handelsmannen.*¹⁰²

Mellan skogen och gångvägen finns ett

¹⁰⁰ Polisintervju 1, s. 2; intervju 2, s. 2; intervju 3, s. 2; intervju 4, s. 2. På finska

¹⁰¹ Abo, förhørsberättelse 24 s. 2. På finska

¹⁰² Abo, förhørsberättelse 39, s. 2. På finska

⁹⁹ *Helsingfors, förhørsberättelse 1, s. 1. På finska*

litet dike där jag föll framstupa. I det skedet hörde jag polisbilarnas sirener och trodde att hundarna var efter mig. När jag föll ramlade kassalådan i diket och sedlarna spreds omkring och det fanns också sedlar som fastnat i kassaskerinet. Jag ryckte hastigt åt mig en bunt sedlar och började springa längs gångvägen mot Nikinväylä.¹⁰³

Gemenskapens praxis kan delvis basera sig på de anvisningar och bestämmelser som getts om utskrivningen av ett förhör. Sådana ligger också bakom olika frågor i samband med förhørsberättelserna och indikatorer på olika sätt att inhämta information:

Har du något att anmärka på om hur förböret löper? – Nej.¹⁰⁴

På frågan om den terrängcykel som var i min besittning när jag blev fast idag så kan jag säga att jag stal den för omkring två veckor sedan på en höghusgård nära Trätorget¹⁰⁵.

Avgöranden i samband med den konkreta förhörssituationen syns ofta i texten, eftersom texten har som syfte att förmedla inte bara förhørsberättelsen utan också berättelsen om förhöret som situation:

ANTECKNAS: Den förhörda visades en fil som polisen beslagtagit på brotts-

FÖRHÖRSBERÄTTELSEN FRAMSTÄLLS
ALLTSÅ SOM TEXT UNDER MYCKET
OLIKA KRÄV OCH FÖRVÄNTNINGAR.

¹⁰³ Tammerfors, förhørsberättelse 18d1), s. 1. På finska

¹⁰⁴ Helsingfors, förhørsberättelse 14c), s. 12. På finska

¹⁰⁵ Abo, förhørsberättelse 8, s. 2. På finska

*platsen*¹⁰⁶.

*ANTECKNAS: Den förhörda har påmint om vittnets skyldighet att hålla sig till sanningen*¹⁰⁷.

En förhørsberättelse kan som genre karaktäriseras som ganska stabil och standardiserad. Det finns en strävan att ge bestämmelser och anvisningar för hur texten ska framställas, dvs. om förhørsituationen, även om det är fråga om en ”ostandardiserad, individuell, delvis oförutsebar situation”¹⁰⁸. Förhørsberättelsen framställs alltså som text under mycket olika krav och förväntningar. För utskrivaren är det här en krävande, men också inspirerande utgångspunkt – vem vet vad man får uppleva under rallyruten?

Texten baserar sig fritt på artikeln Kuulustelukertomus viranomaistekstinä i webbpublikationen Genreanalyysi – tekstilajitutumuksen käytäntöä. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja (Institutet för de inhemska språkens webbpublikationer) 29, Helsingfors 2012. En del av exemplen i den här artikeln härstammar från det textmateriel som ska ingå i författarens doktorsavhandling, som är under arbete.

EXEMPELMATERIAL

Intervjumaterial (på finska)

¹⁰⁶ Tammerfors, förhørsberättelse 17c), s. 3. På finska

¹⁰⁷ Helsingfors, förhørsberättelse 23, s. 2. På finska

¹⁰⁸ Ellonen m.fl. 1996, 48

- Polisintervju 1 (2013). Intervjurapporten är i författarens besittning.
- Polisintervju 2 (2013). Intervjurapporten är i författarens besittning.
- Polisintervju 3 (2013). Intervjurapporten är i författarens besittning.
- Polisintervju 4 (2013). Intervjurapporten är i författarens besittning.

Textmaterial (på finska)

- Helsingfors: Offentliga förhørsberättelser av misstänkta för ekonomiska brott och vittnen 2007–2008. Det finns sammanlagt 49 förhørsberättelser, 27 av misstänkta och 22 av vittnen. Materialet är i författarens besittning.
- Tammerfors: Offentliga förhørsberättelser av misstänkta för ekonomiska brott och vittnen 2007–2008. Det finns sammanlagt 118 förhørsberättelser, 94 av misstänkta och 24 av vittnen. Materialet är i författarens besittning.
- Åbo: Offentliga förhørsberättelser av misstänkta för ekonomiska brott och vittnen 2007–2008. Det finns sammanlagt 47 förhørsberättelser, alla av misstänkta. Materialet är i författarens besittning.

KÄLLOR

- Förordning om förundersökning och tvångsmedel 17.6.1988/575. Databasen Finlex: <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1988/19880575>. Refererad

11.10.2013.

- Johnson, Alison (2007). Collecting evidence: calls to the emergency services and first encounters with witnesses and suspects. Police interviews – from talk to text and text to talk. I boken An introduction to forensic linguistics: language in evidence. Coulthard, Malcolm & Alison Johnson (red.) (2007). The Routledge Handbook of Forensic Linguistics. Routledge. London & New York. s. 80–87.
- Ellonen, Erkki, Eija Karstinen, Eija & Veli-Eino Nykänen (1996). Kuulustelutaktiikka. Polisens läroboksserie 1/96. Inrikesministeriet, polisavdelningen. Helsingfors.
- Förundersökningslagen 30.3.1987/449. Databasen Finlex: <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1987/19870449>. Refererat 11.10.2013
- Förundersökningslagen 22.7.2011/805. (gäller från den 1 januari 2014) FPA:s lagtjänst (på svenska): <http://plus.edilex.fi/kela/sv/lainsaadanto/20110805> Refererat 23.9.2013.
- Galdia, Marcus (2008). Oikeuskielen pragmaattiset aspektit. I boken Richard Foley, Tarja Salmi-Tolonen, Iris Tukiainen & Birgitta Vehmas (red.): Kielen ja oikeuden kohtaamisia. Heikki E. S. Mattilan juhlakirja (Jubileumsbok för Heikki E. S. Mattila). Talentum. Helsingfors. s. 13–29.
- Gregory, Michael (2000). Doing

- forensic linguistics. – I boken Eija Ventola (red.): *Discourse and community. Doing functional linguistics*. Gunter Narr Verlag:Tübingen. s. 19–27.
- Hahn, Gerald & Günther Schicht (1992). *Vernehmungsstrategie. Überlegungen zum Strategiebegriff*. *Kriminalistik* 46 (5). s. 291–294.
 - Heikkinen, Vesa, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä (2000). *Teksti työnä, virka kielenä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 116* (Institutet för de inhemska språkens webbpublikationer). Gaudeamus Helsingfors.
 - Heikkinen, Vesa (2007). *Mitä se selkeä suomi oikein on? Inledningsanförande vid seminarium om myndighetsspråk* 28.2.2009. <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=2211> Refererat 11.10.2013.
 - Heikkinen, Vesa (2008). *Miten ymmärtää hallintolain kielipykälää? I boken Richard Foley, Tarja Salmi-Tolonen, Iris Tukiainen & Birgitta Vehmas (red.): Kielen ja oikeuden kohtaamisia*. Heikki E. S. Mattilan juhlaKirja (Jubileumsbok för Heikki E. S. Mattila). Talentum. Helsingfors. s. 47–63.
 - Heikkinen, Vesa & Eero Voutilainen (2012). *Genre – monitieteinen näkökulma*. I boken Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (red.): *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*. Gaudeamus Helsingfors. s. 17–47.
 - Hirsjärvi, Sirkka, Pirkko Remes & Paula Sajavaara (2007). *Tutki ja kirjoita*. 13., delvis förnyad upplaga. Tammi Helsingfors.
 - Kankaanpää, Salli (2007a). *Virkatekstitkin voivat muuttua. Anförande vid seminarium om myndighetsspråk* 28.2.2007. <http://www.kotus.fi/index.phtml?s=2237> Refererat 11.10.2013.
 - Kankaanpää, Salli (2007b). *Hallinnon lehdistötiedotteiden kieli*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1086 (Ederingar av Finska Litteratursällskapet). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (Finska Litteratursällskapet). Helsingfors.
 - Karstinen, Eija (1998). *Keskustelusta pöytäkirjaksi. Kuulustelijoiden ja rikoksesta epäiltyjen viestintä poliisikuulustelussa*. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 2/1998. Polisyrkeshögskolan Esbo.
 - Kostianen, Erva (2002). *Esitutinnan tiedonhankinta. Tapaustutkimus tiedonhankinnan käytännöistä, rooleista, ongelmista ja tiedonlähteistä poliisiin esitutunnassa*. Pro gradu-avhandling. Tammerfors universitet. Institutionen för informationsforskning. Tammerfors.
 - Käsikirja esitutkintapöytäkirjan laadinnasta (2010) (svensk version Handbok för upprättande av förundersökningsprotokoll

2007). Inrikesministeriet Polisa-
vdelningen. Helsingfors. [http://
www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/
ExternalFiles/Liite_esitutkinta
ptk/\\$file/Liite_esitutkinta_ptk.
pdf](http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/ExternalFiles/Liite_esitutkinta_ptk/$file/Liite_esitutkinta_ptk.pdf). (svensk version [http://www.
poliisi.fi/intermin/images.nsf/
files/b774ac71b58db23ec22574e
80043caff/\\$file/forundersprot
handbok_26112007.doc](http://www.poliisi.fi/intermin/images.nsf/files/b774ac71b58db23ec22574e80043caff/$file/forundersprot_handbok_26112007.doc) Refererat
11.10.2013.

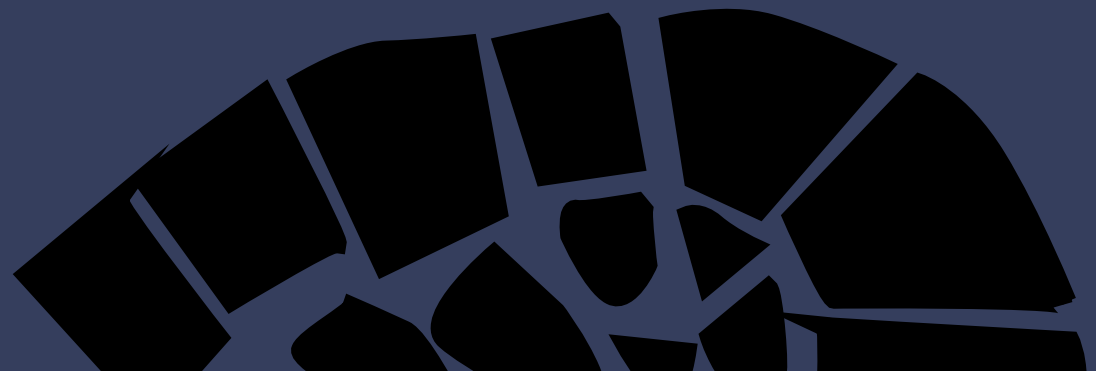
- Lager, Irma (1994). Linkkäytön
pääasiat. Lakimiesliiton Kustan-
nus (Juristförbundets förlag). Hel-
singfors.
- Leppänen, Markku (2004). Poliis-
in esitutkinnan laatu. Licentia-
tarbete. Tammerfors universitet.
Institutionen för administrativa
vetenskaper. Tammerfors.
- Luukka, Minna-Riitta (2000). Nä-
kökulma luo kohteen: diskurs-
sintutkimuksen taustaoletukset.
– I boken Kari Sajavaara & Arja
Piirainen-Marsh (red.): Kieli, dis-
kurssi & yhteisö. Jyväskylä uni-
versitet. Centrum för tillämpad
språkvetenskap. Jyväskylä. s. 133–
160.
- Pölönen, Pasi (2003). Henkilöto-
distelu rikosprosessissa. Suoma-
lainen lakimiesyhdistys (finska ju-
ristföreningen). Helsingfors.
- Solin, Anna (2006). Genre ja in-
tertekstuaalisuus. I boken Anne
Mäntynen, Susanna Shore &
Anna Solin (red.): Genre – teks-
tilaji. Tietolipas 213. Suomalaisen
Kirjallisuuden Seura (Finska Lit-

teratursällskapet). Helsingfors. s. 72–95.

- Tiililä, Ulla (2007). Tekstit viraston työssä. Tutkimus etuuspäätösten kielestä ja konteksteista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1108 (Ederingar av Finska Litteratursällskapet). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (Finska Litteratursällskapet). Helsingfors.
- Tiililä, Ulla (2008). Perusteltuja päätöksiä? Etuuspäätökset kirjoitettujen ja kirjoittamattomien lakien ristipaineessa. I boken Richard Foley, Tarja Salmi-Tolonen, Iris Tukiainen & Birgitta Vehmas (red.): Kielen ja oikeuden kohtaamisia. Heikki E. S. Mattilan juhla-kirja (Jubileumsbok för Heikki E. S. Mattila). Talentum. Helsingfors. s. 395–415.
- Tiittula, Liisa & Johanna Ruusu-vuori (2005). Inledning. I boken Liisa Tiittula & Johanna Ruusu-vuori (red.): Intervju. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino. Tammerfors. s. 9–21.
- Valtonen Marjo Rita (2005). Tapaustutkimus poliisin esitutkinnan dokumentoinnista: asiakirjahallinnan näkökulma. Avhandling i informationsforskning. Tammerfors universitet. Institutionen för informationsforskning och interaktiva medier. Tammerfors. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 492. <http://tampub.uta.fi/handle/10024/67536>. Refererat 11.10.2013.
- Vesterbacka, Marko (2007). Kuu-

lustelukertomuksen kirjaamisesta. Kompendium. Polisskolan (fr.o.m. 1.1.2008 Polisyreshögskolan) Tammerfors.

“Personen hade ett djupt skärskår i halsen
vilket var dödsorsaken.”

HEIKKI HIILAMO

PÅ JAKT EFTER EN SLIPAD DIAMANT – HUR EN KONCIS OCH TYDLIG TEXT BLIR TILL

HEIKKI HIILAMO ÄR PROFESSOR I
SOCIALPOLITIK VID HELSINGFORS
UNIVERSITET.

HIILAMO ÄR OCKSÅ KÄND SOM
UNDERSÖKANDE JOURNALIST.
INNAN HAN INLEDDE SIN
VETENSKAPLIGA KARRIÄR ARBETADE
HAN SOM JOURNALIST PÅ UUSI
SUOMI OCH RUNDRADION.
HIILAMO HAR PUBLICERAT FLERA
VERK OCH UNDERSÖKNINGAR
OM BLAND ANNAT FINLANDS
ANSKAFFNINGAR AV JAKTPLAN,
BANKER OCH TOBAKSINDUSTRIN.

HIILAMO ÄR EKONOMIE MAGISTER
(1988), POLITICES DOKTOR (2002)
OCH FILOSOFIE DOKTOR (2007).

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

På årskurs tre fick min son i upp-
gift över sommaren att bygga ett
miniatyrhus. Under sommarens
gång funderade vi kring olika alternativ,
men ett efter ett rann de ut i sanden var-
tefter att slutet på sommarlovet närmade
sig. Sista veckoslutet innan skolan skulle
börja satt vi i solnedgången på bryggan
på landet. Jag föreslog för min son att vi
skulle gräva upp lera under bryggan och
bygga huset av det. Hela kvällen lång
grävde vi med händerna upp lera som vi
lade på en träskiva. Efter det skapade vi
stommen av pinnar, formade leran kring
den, jämnade ut ytan och gjorde taket av
pinnar och gräs. Till slut hade vi ett sta-
digt litet lerhus.

Detta beskriver de olika skedena som
gäller vid vetenskapligt skrivande: man
gräver upp byggmaterial ur bottengyttjan
med bara händerna, sammanställer det,
skapar en stomme och bygger en berättelse
runt den. Till en början har man en-
dast en grå massa, till slut ett rätvinkligt
hus.

Jag har övat vetenskapligt skrivande
sedan slutet av 1980-talet. Jag använder

ordet öva eftersom skrivandet är en av de krävande färdigheter man aldrig kan lära sig nog om. Mina första artiklar publicerades i tidningen Contactor som gavs ut av studentkårerna vid Tekniska högskolan och Helsingfors handels-högskola. Vid den tiden var jag 22 år. I början var det personliga uttrycket viktigare än innehållet. Jag försökte vara kreativ och originell i skrivandet. Contactors dåvarande chefredaktör, Jari Sarasvuo, gav mig rådet att det inte är nödvändigt att varje mening är en bomb. Jag lade också märke till att jag försökte dölja bristande fakta med skickligt ordbruk. Efterhand blev jag allt mer intresserad av artiklarnas innehåll och bakgrundsarbetet.

Jag arbetade på dagstidningen Uusi Suomi när flaggskeppet för Finlands varvsindustri, Wärtsilä Marinindustri, gick i konkurs hösten 1989. Konkursen resulterade i en räkning på flera miljoner för skattebetalarna. Jag hade ofta fallet i tankarna och jag samlade material och ringde upp källor. Till slut gjorde jag upp ett blandat diagram av händelserna, ett sådant som jag tänkte att polisen gör i samband med stora ekonomiska brott. Jag ville utreda vem som hade gjort bort sig och var. Jag fastnade dock ganska snabbt och visste inte hur jag skulle komma vidare. Jag saknade tillförlitliga källor liksom andra uppgifter. Jag fick emellertid till stånd en kolumn som skapade lite diskussioner. Senare började jag också hitta tillförlitliga källor. Jag skrev artiklar och böcker om bland an-

nat banker och Hornet-jaktplan.

Redan på Uusi Suomi märkte jag att ekonomiska ämnen var mitt specialområde. Före den stora depressionen i början på 1990-talet var den ekonomisk journalistiken ganska outvecklad

och tam. Den påminde om sportjournalistik, där man snarast skriver om hurdan framgång lagen eller individerna har utan att kritisera. Ett mera kritiskt grepp hade krävt djupare analys och att man satte sig in i komplexa frågor. Men jag var intresserad av sådana frågor och jag gynnades också av det att jag hade avlagt min första examen vid Helsingfors handelshögskola, där mitt huvudämne var internationell affärsverksamhet.

Mitt mål som skribent var och är helt enkelt att skapa handling. Det är inte möjligt om mottagaren inte förstår mitt budskap. Jag försöker inte väcka känslor eller minnesbilder, jag vädjar till förnuftet och till logiskt tänkande. Detta förutsätter att berättelsen hålls tydlig och förståelig.

* * *

På 1990-talet började jag arbeta med en doktorsavhandling inom socialpolitik och efterhand övergick jag från journalistik till forskning. Hoppet var förvånansvärt stort. Konventionerna vad gäller skrivprocesser, intressen och skrivsätt är helt olika inom journalistik och vetenskap.

Inom vetenskapligt skrivande uppstår tydlighet och logik av sig själv. Till ve-

tenskapens spelregler hör att begreppen definieras i början av forskningen och att man därpå inte längre avviker från dem, samt att framläggningen alltid är densamma: inledning, forskningsfråga, material och metod, analys och slutsatser. Uppsättningen fungerar men är ganska tråkig.

När jag började skriva vetenskapliga texter märkte jag att jag automatiskt varierade begrepp för att undvika tautologi. Det tog mig länge att inse att man i vetenskapliga texter alltid hänvisar till samma saker med samma begrepp – utan att bry sig om tautologi. I själva verket lämpar sig en sådan praxis också för annat skrivande, om det är fråga om att förenkla en invecklad sak.

Härnäst kommer jag att reflektera över hur man utifrån ett invecklat ämne kan skriva en tydlig och förståelig text. Må det gälla forskning, journalistik eller till och med polisarbete, skrivprocessen kan koncentreras till tre olika skeden. I det första skedet samlar man material som svar på en viss forskningsfråga, för ett reportage eller en förundersökning. I det andra skedet struktureras materialet till en preliminär version av händelsernas gång. I det tredje skedet finslipas berättelsen och den får sin slutliga form.

* * *

Att samla material är ofta roligt och spännande. Det handlar om motgångar och om att övervinna hinder, stunder av hopplöshet och insikter, vilka dock präglas av en viss sorglöshet. När man har tillräckligt med material vet man att

DET TOG MIG LÄNGE ATT INSE
ATT MAN I VETENSKAPLIGA TEXTER
ALLTID HÄNVISAR TILL SAMMA
SAKER MED SAMMA BEGREPP - UTAN
ATT BRY SIG OM TAUTOLOGI. I
SJÄLVA VERKET LÄMPAR SIG EN
SÅDAN PRAXIS OCKSÅ FÖR ANNAT
SKRIVANDE, OM DET ÄR FRÅGA OM
ATT FÖRENKLA EN INVECKLAD SAK.

slutresultatet ligger nära till hands. I detta skede behöver man emellertid inte bekymra sig för dess struktur.

Min gladaste stund vad gäller informationsinhämtning i forskningsskedet är förknippad med boken som jag skrev om en finländsk diplomat som räddade flyktingar i Chile. Jag råkade se ett utlåtande av en svensk diplomat i finsk television, en intervju som hade spelats in strax efter att mannen hade utvisats ur Chile i december 1973. I intervjun nämnde den svenska diplomaten att det endast var Finlands chargé d'affaires i Santiago som hade hjälpt honom att rädda flyktingar i Chile. Jag beslutade mig för att ta reda på vem personen var.

Från första början kändes det som om berättelsen skulle uppstå nästan på egen hand. Letandet efter den okända hjälten blev berättelsens stomme, som omfattade händelser somförutom i Santiago även utspelade sig i Helsingfors, Berlin och Stockholm. Det var tacksamt att rekonstruera händelserna eftersom man kunde sammanställa pusslet genom att kombinera det samtida personers kom ihåg med arkivkällor. Det fanns mycket allmän information om Chiles politik, militärkupp och militärdiktaturen att tillgå, men flyktingarnas erfarenheter var sämre kartlagda och Chiles solidaritetsrörelse och diplomaternas verksamhet ännu mindre. Men det fanns ändå precis tillräckligt med information – inte för lite men inte heller för mycket. Jag antecknade materialet under min forsk-

ningsresa och resultatet var till slut mycket enkla att sammanfatta.

* * *

FRÅN FÖRSTA BÖRJAN
KÄNDES DET SOM OM
HISTORIEN SKULLE UPPSTÅ
NÄSTAN PÅ EGEN HAND.

Jag tror att utmanande skrivprojekt kräver mycket omedvetet arbete. Redan under informationsinhämtningen funderar skribenten mer eller mindre medvetet på strukturen på sin ännu infantila berättelse. Denna struktur styr emellertid också informationsinhämtningen. I bästa fall föds strukturen i samband med informationsinhämtningen – bitarna faller på plats på egen hand.

Andra gånger är materialet dock så krävande och ämnet så odefinierat att inget annat hjälper än att spadvis samla material utan att exakt veta vad det egentligen kan resultera i. Problemet är just det att berättelsen inte ännu är färdig. Man måste finna en synvinkel genom att gräva djupt i materialet.

Hösten 2000 bad Mervi Hara, verksamhetsledare för Finland's ASH r.f., mig att skriva en rapport om vad tobaksbolagens interna dokument berättade om tobaksindustrins åtgärder för att förhålla tobaksregleringen i Finland. Några år tidigare hade det i en amerikansk domstol fattats ett beslut som ledde till offentliggörande av miljontals av tobaksbolagens interna dokument.

Tobaksdokumenten kommer från bevisföringen vid rättegångar om tobakens hälsorisker, under vilka en part kan be den andra framställa all för rättsaken väsentlig information. Dokumenten in-

nehåller redan tidigare kända dokument, så som publicerade undersökningar och deras sammanfattningar, marknadsföringsmaterial och kopior på tidningsartiklar. Den intressantaste delen av tobaksdokumenterna består av bolagens samt deras PR- och advokatbyråers interna dokument. Där ingår bland annat intern och extern brevväxling, promemorior, planer, förhållningsregler, strategipapper, avtal och betalningsverifikat. Dokumenten kunde endast sökas med hjälp av sökord. Det var inte möjligt att bekanta sig med mapparna förutom genom att rekonstruera dem i efterhand. Dokumenten ger inte alltid en noggrann beskrivning av händelsernas förlopp. Exempelvis är det svårt att urskilja planer från egentliga beslut och utkast från verkliga promemorior eller protokoll. Dokumenten är dock autentiska i det avseendet att deras upphovsmän knappast kunde föreställa sig att dokumenten skulle kunna offentliggöras och således återger de en oredigerad och historisk bild av industrins verksamhet.

Framför mig hade jag samtidigt en skattkammare och ett bottenlöst kärr. Arbetet som började år 2000 är fortfarande ofullbordat. Jag har publicerat ett flertal rapporter, tidningsartiklar, vetenskapliga artiklar och till och med en doktorsavhandling om ämnet, men fortsättningsvis återvänder jag med några månaders mellanrum till Philip Morris och British American Tobaccos webbarkiv för att söka på sökordet Finland och fundera på om nya dokument kunde ändra bilden av tobaksbolagens roll i motståndet mot tobaksregleringen i Finland.

ÄNDRÅ GÅNGER ÄR MATERIALET
DOCK SÅ KRÄVANDE OCH ÄMNET SÅ
ODEFINIERAT ATT INGET ANNAT
HJÄLPER ÄN ATT SPÄDVIS SÄMLA
MATERIAL UTAN ATT EXAKT VETA
VAD DET EGENTLIGEN RESULTERAR I.

MÅN MÅSTE FINNÅ EN SÛNVINKEL
GENOM ATT GRÄVA DJUPT I
MATERIALET.

* * *

I radio var det någon som beskrev avslutningen på äventyret av en av serievärldens kanske kändaste reporter, dvs. Hergés Tintin, i boken Tintin i Amerika; på följande sätt:

"Det har skett en dramatisk vändning i fallet Tintin. Denna unga, kända och sympatiska journalist --- har dykt upp och arrangerat arresteringen av gangsterligan i Chicago direkt från sitt tillhåll. --- Vi är säkra på att hela Amerika är tacksamma mot denne tidningsman Tintin."

Som barn läste jag Tintin från pärm till pärm. De urskilde sig från andra tecknade serier genom att på något vis vara mer raffinerade och till och med mer sannolika berättelser. Tintin var journalist och ingen hjälte med pistol. Böckerna utstrålar myten om hjältejournalisten vars arbete inbegriper ständigt resande, äventyr, faror och skurkjakt. De onda urskiljs snabbt från de goda och blir till slut straffade. Journalisten har oändlig tid att undersöka och följa med fallet, utan att behöva bry sig om tråkiga rutiner som att skriva. I själva verket minns jag att Tintin aldrig skulle ha skrivit en artikel.

Informationsinhämtning kan i bästa fall bjuda på äventyr men därefter är man tvungen att återvända till en tom skärm. Framför en ligger skrivprocessens mest krävande skede.

* * *

I slutet av 1980-talet studerade jag ett läsår vid universitetet St. Bonaventure i USA. Jag lärde mig om skrivande av professor Russell Jandoli som redan då var nästan 70 år. Jandoli underströk vikten av intressanta historier – han tog exempel från sitt eget liv: han hade jobbat som krigsreporter

och som barn hade han blivit biten av en hund med rabies. En intressant historia är en sådan som kan säljas med en mening: ett barns erfarenhet av att ha överlevt ett bett av en rabiessmittad hund eller en ung mans återkomst från ett bombningsuppdrag när endast ett flygplan från skvadronen återvände. En av våra övningsuppgifter var att skriva en släktberättelse. Det var en utmärkt uppgift för att jag märkte att det fanns mycket sådant att berätta om mitt eget land och min egen släkt som tilltalade personer vid universitetet St. Bonaventure, som också var långt borta från sina hem.

Jandolis viktigaste lärdom var dock att skrivande är ett tyngre arbete än att gräva ett dike. Jag kommer alltid ihåg Jandolis undervisning när jag närmar mig slutet på materialinsamlingen och ska börja sammanställa den preliminära versionen. Jag tycker att det är det allra tyngsta skedet under skrivprocessen. Man sitter på en formlös massa material som borde få någonslags form.

Jag kan inte exakt säga vari svårigheterna att skapa en preliminär version – first draft – ligger. Det kan vara fråga om att man under processen måste hålla

en väldig mängd detaljer i minnet och man hela tiden rädd är att glömma något väsentligt. Dock möts ens till hälften medvetna tanke om berättelsens struktur och verkligheten i det skede då man börjar bearbeta materialet. Kanske materialet inte får den form som man hade tänkt sig? Kanske innehåller materialet en annan och bättre form som väntar på att bli upptäckt? Med andra ord, när man som skribent arbetar med materialet är man tvungen att granska sina egna fördomar gentemot det som materialet i själva verket berättar.

Vid vetenskapligt skrivande underlättas utarbetandet av en preliminär version av att man vanligtvis har skrivit ett abstrakt av forskningen. Abstraktet beskriver forskningens huvudhandling. Samma praxis lönar sig också vid övrigt skrivande. Förenklat är det fråga om att skriva hela historien i en mening. I min Chilebok försökte jag att endast svara på en fråga: Var Finlands chargé d'affaires i Santiago en hjälte eller inte? I mina artiklar om tobaksindustrin har jag också alltid eftersträvat att endast finna svar på en fråga: Hur har tobaksindustrins lobbyning sett ut i Finland? Hur har tobaksindustrin manipulerat läkarvetenskapen under rättegångarna i Finland? Hur hade den internationella tobaksindustrin smusslat in sitt meddelande via mindre tobaksbolag i Norden? Många säger att de skriver abstraktet först när allt annat är färdigt. Så kan man också göra. Jag tycker dock att det är bra att redan i inledningsskedet skissa upp den form som man tänkt ge materialet. Sedan kan man ge sig i kast med materialet och till slut

MED ANDRA ORD, NÄR MÅN
SOM SKRIBENT ARBETAR MED
MATERIALET ÄR MÅN TVUNGEN ATT
GRANSKA SINA EGNA FÖRDOMAR
GENTEMOT DET SOM MATERIALET I
SJÄLVA VERKET BERÄTTAR.

JAG TYCKER ATT DET DOCK ÄR BRA
ATT REDAN I INLEDNINGSSKEDET
SKISSA UPP DEN FORM SOM MÅN
TÄNKT GE MATERIALET.

återvända till abstraktet och göra nödvändiga ändringar.

Man kan också underlätta skapandet av den preliminära versionen med hjälp av en innehållsförteckning och mellanrubriker. De fungerar som ett slags skelett kring vilket man efter hand kan väva muskler genom att klippa ut och klistra in textstycken. Enligt egen erfarenhet tycker jag att det är nödvändigt att använda sig av en sådan här teknik om det handlar om ett omfattande skrivprojekt – exempelvis en hel bok.

Jag använde mig av den här tekniken för första gången när jag skrev en bok om Skopbanken (Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankki) 1994 och 1995. Jag namngav filerna utgående från bokens kapitel och samlade relevant information i respektive fil: transkriberade intervjuer samt tidningsartiklar och avsnitt från böcker. På sådant sätt kunde arbetet delas in i hanterbara bitar.

En gång klippte jag också helt konkret berättelsen i bitar som motsvarade storleken på kapitlen och ordnade om dem på golvet. Ett annat alternativ är att läsa genom texten och namnge varje kapitel. Utifrån dessa rubriker är det enkelt att hitta rätt logisk struktur för texten.

Utöver skrivandets börda lärde gamle herr Russell Jandoli ut att skrivandet är att skriva om. Texten ska finslipas tills den glänser. Den preliminära versionen kan tvingas fram med våld men att fins-

lipa en text förutsätter extrem koncentration. Först i detta skede går det att se om texten är logisk och förståelig. Det är emellertid fråga om ganska enkla trick: skriv kapitlets viktigaste sats i början,

håll meningarna tillräckligt korta, använd inte passiv och undvik upprepning. Problemet är dock det att skribenten snabbt blir blind för sin egen text. Man kan visserligen lämna den i några dagar och komma tillbaka till den och redigera med nya ögon. Dock är en kollega eller någon helt okänd person som tar sig tid att gå noggrant igenom och kommentera texten till större hjälp. Under årens lopp har jag allt mer börjat njuta av att finslipa en text. När det första utkastet är färdigt kan man lägga arbetet åt sidan några dagar. Därefter är det trevligt att återvända till datorn med en kaffekopp och gå genom texten. Jag är en morgonmänniska, vilket betyder att jag är som effektivast under morgonens första timmar. Därför försöker jag att utföra det mest krävande skrivarbetet på morgonen.

Under mitten av 1990-talet arbetade jag några år som TV-redaktör. Det ansågs vara ett yligt yrke eftersom reportagen ofta var korta och bilderna ansågs tilltala känslorna mer än förnuftet. På TV är det viktiga inte det som sägs utan hur det sägs.

Med tanke på skrivandet var tiden i Rundradions tjänst mycket lärorik. Å ena sidan retade det mig att så mycket material förblev oanvänt och att reportagen glömdes bort så fort efter sändningen.

I ett TV-reportage har mottagaren inte möjlighet att återgå till något som sagts tidigare om meddelandet blivit oklart (i dag finns visserligen Yle Arenan, men det är sällan någon som orkar kontrollera saker där). Med andra ord ska ett TV-inslag skrivas ytterst tydligt och logiskt. I praktiken kan detta sammanfattas till: kill your darlings! Onödiga detaljer ska lämnas bort, även om det allra svåraste var att leta reda på just dem. Det är nödvändigt att avstå från klipska uttryck och påhittiga anekdoter om de leder in på sidospår. Hela texten ska tjäna endast ett enda syfte: att hålla läsaren fångad till berättelsens sista mening.

På Rundradion arbetade jag med ett program som hette A-Mok. Under förberedelserna för ett visst program började jag rota i det så kallade Rapap-fallet. Rapap var ett aktiebolag som grundats av Skopbanken (Säästöpankkien Keskus-Osake-Pankki) som ”placeringsklubb” för fackföreningscheferna och finansierades av Skopbanken och som senare gick i konkurs. Fackföreningscheferna försökte utnyttja sin ställning för att komma undan sina placeringsäventyr utan förluster. Fallet hamnade också hos polisen och åklagaren men fördes dock aldrig vidare till domstol. Däremot konstaterade åklagaren i sitt beslut om åtalseftergift säreget att det i det aktuella fallet var fråga om ett bästa broderförfarande som är etiskt tvivelaktigt men inte därmed allena lagstridigt.

I detta fall tog det länge att ”gräva upp leran”. I början gick det inte att hitta bolagets dokument i handelsregistret och ingen gick med på en intervju. Ef-

DEN PRELIMINÄRA VERSIONEN KAN
TVINGAS FRAM MED VÅLD MEN ATT
FINSLIPA EN TEXT FÖRUTSÄTTER
EXTREM KONCENTRATION.

HELA TEXTEN SKA TJÄNA
ENDAST ETT ENDA SYFTE: ATT
HÅLLA LÄSAREN FÅNGAD TILL
BERÄTTELSENS SISTA MENING.

ter ett tiotal telefonsamtal hittade jag till slut en före detta delägare i bolaget som förfogade över bolagets dokument. Jag skaffade också i egen besittning en viss skuld, med hjälp av vilken jag blev delägare i Rapap Oy:s konkursbo. Boförvaltaren gick dock inte med på att överlåta bolagets delägarförteckning åt mig – förrän jag återtog min klagan mot honom som jag gjort till Finlands advokatförbund.

Jag samlade på mig hyllmetervis av material om fallet – dokument, intervjuinspelningar, filmmaterial, kopior av böcker och tidningsurklipp. I TV-programmet användes endast material för två minuter. Jag var besviken men min journalistkollega tröstade mig med orden: det var en finslipad diamant!

LÄS MER

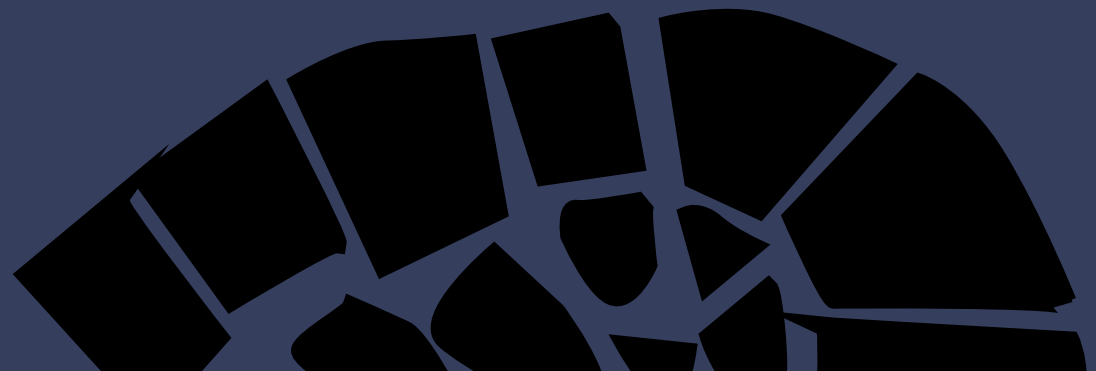
Heikki Hiilamos verk som nämns i artikeln enligt publikationsår:

- Aavelasku. Dokumenttikirja vuosisadan suomalaisesta asekaupasta. Like 1994. (Tillsammans med Simo Siploa)
- SKOP. Lyhyt historia. WSOY 1995.
- Neitsytsaarten salaisuus. Like 2001.
- Kieltämisen ammattilaiset. Tupak-kayhtiöiden strategiat tupakkalain-säädännön estämiseksi Suomessa. Finland's ASH r.f., Läkarens sociala ansvar rf 2001. – Rapporten är tillgänglig också som pdf-publication: [http://www.suomenash.](http://www.suomenash.fi/binary/file/-/id/1/fid/179)

[fi/binary/file/-/id/1/fid/179](http://www.suomenash.fi/binary/file/-/id/1/fid/179) (på finska).

- Valheen mesenaatit. Suomi tupak-kateollisuuden manipuloiman lääketieteen näyttämönä. Finland's Ash r.f., Läkarens sociala ansvar rf 2004.
- The Fear of Losing out. Tobacco Industry Strategies in Finland 1975–2001. Institutionen för vårdvetenskap vid Tammerfors universitet 2007. – Doktorsav-handlingen är tillgänglig också som pdf-publication: <http://tam-pub.uta.fi/handle/10024/67737>.
- Kuoleman listat. Suomalaisten salainen apu Chilen vainotuille. Ota-va 2010.

“Mysteriet tätnade när det i magsäcken
hittades dödliga mängder sömntabletter och
snålsoppa, enligt undersökaren.”

MARITTA JOKINIEMI

FIKTIVA POLISER OCH VERKLIGHETEN

MARITTA JOKINIEMI ÄR FORSKARE
VID POLISMUSEET. J

OKINIEMI ÄR FILOSOFIE
MAGISTER OCH BIBLIOTEKARIE
TILL SIN UTBILDNING. HON HAR
OCKSÅ VARIT AMANUENS VID
INSTITUTIONEN FÖR ETNOLOGI
VID JYVÄSKYLÄ UNIVERSITET OCH
SKRIVIT HISTORIEVERK.

Brott och utredningen av dessa har fascinerat människor i århundraden och fiktiv kriminallitteratur i olika former är i dag ett populärt tidsfördriv. På Polismuseet öppnades våren 2013 specialutställningen ”Polisen i fiktionen”. Den presenterar hur den finska fiktiva bilden av polisen inom litteratur, film och tv har format medborgarnas föreställningar om polisen och polisens arbete. Utställningen tar avstamp i 1800-talets smädedikter och tar åskådarna med sig på en resa fram till dagens mångsidiga produktion.

Utställningen är ett resultat av många års brainstorming och har övertygat dem som gjorde utställningen om att polisycket är ett populärt, om inte rentav det populäraste, yrket i fiktionen. I planeringsskedet fanns det snarare för mycket material än för lite. Verkens och produktionernas popularitet, det vill säga försäljnings- och tittarsiffror, fungerade som kriterium för urvalet. Ju mer en bok har lästs eller en film har setts, desto större påverkan har den haft på föreställningarna om polisens arbete.

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

Under utställningen får man även höra polisens syn på fiktiva polisgestalter och den bild som skapas av polisens arbete. Bland annat har Polismuseets museikontaktpersoner vid polisinsrättningarna och kriminalöverkommisarie Juha ”Hermo” Rautaheimo och äldre kriminalkonstapel Eerika Palomurto vid Helsingfors polisinsrättning intervjuats. Dessutom berättar de författande poliserna Marko Kilpi, Mikko Karppi och Pasi Lönn om hur de har kombinerat polis- och författararbetet.

Medborgarperspektivet har man fått av Finska deckarsällskapet och genom en omröstning om favoritpolisgestalten på Facebook. Deckarsällskapet representerade dem som läser mycket och via Facebook ville man få ”vanligt folks” åsikter om gestalternas popularitet.

Enligt Facebook-omröstningen uppskattas sinne för humor och slagfärdighet också hos den fiktiva polisen. Överlägsna favoritpolisgestalter var Reinikainen och kommissarie Palmu. På tredje plats kom kanske aningen överraskande Palmus medhjälpare, överdetektiv Väinö Kokki. Fjärde blev kommissarie Jansson i tv-serien Raid. Resten av rösterna fördelades jämnt mellan de olika polisgestalterna. Det är i själva verket ganska överraskande att vinnarna var ”gamla favoriter” som funnits med i årtionden. Mika Waltaris första verk om Palmu publicerades i slutet av 1930-talet och Palmu-filmerna, som regisserats av Matti

Kassila, kom ut i början av 1960-talet. Också Reinikainen är en tv-favorit från 1970- och 1980-talen.

Rauno Repomies från animationsserien Pasila från 2000-talet är en nyare favorit. I synnerhet bland unga är Pasila populär och 2010 fick serien Venla-priset för bästa komediserie.

* * *

↓ SYNNERHET PÅ
2000-TALET HAR
KRIMINALFÖRFATTARNA
ÖKAT I ANTAL OCH
SPEKTRUMET AV
PERSONGESTALTER
UTVIDGATS.

”I denna kaotiska värld har människor ett behov att läsa om saker som reder upp sig”, konstaterade Leena Lehtolainen i en intervju med tidningen Aktuutti år 2004 och fortsatte:

”Att läsa deckare är också ett säkert sätt att få uppleva mycket onda saker.” Deckarna kan alltså uppfattas som sagor för vuxna, där typiska teman är kampen mellan det goda och det onda. Finländarna läser och köper både inhemsk och översatt kriminallitteratur i rekordmängd. År 2010 publicerades över 70 böcker som klassades som deckare och av de mest sålda verken handlade nästan hälften om brott. Deckarna är även de mest lånade böckerna i biblioteken. I synnerhet på 2000-talet har kriminalförfattarna ökat i antal och spektrumet av persongestalter utvidgats. Det här är inte endast ett finländskt utan även ett internationellt fenomen.

Med två exempel kan man visa att personer med polisbakgrund har haft en central betydelse för den inhemska kriminallitteraturens utveckling. Kriminaldetektiven Hugo Nousiainen som

arbetade i Viborg publicerade sitt debutverk "Murhattiinko hänet?" ("Mördades han/hon?", på finska) år 1945. I förordet till verket skrev han: "Efter att ha följt både utländsk och finländsk thrillerlitteratur har jag gjort den iakttagelsen att författaren är yrkesman endast i skriftlig bemärkelse. Den verkliga kännedomen om brottsutredning fattas i så gott som alla fall." (citatet översatt av denna artikels översättare) Författaren lovade att det i hans bok inte finns något som den finländska polisen inte skulle ha kunnat råka ut för i kampen mot den undre världen. Nousiainen publicerade dessutom verken "Hälytys murtoryhmään" ("Alarm till inbrottsgruppen", på finska) 1947 och "Yöpäivystäjät" ("Nattjourerna", på finska) 1949. Den sistnämnda var en av de första inhemska polisromanerna där hela polisinsättningen intog huvudrollen i stället för endast en polishjälte.

Nousiainens "Yöpäivystäjät" hamnade också på via duken. Edvin Laine regisserade filmen "Yhden yön hinta" ("Priset för en natt") 1952. Neorealismiska och halvdokumentära amerikanska kriminalfilmer (film noir) var förebilder till filmen. Laine sade att han med sin film hedrade de finländska poliserna som gjorde ett nödvändigt och farligt arbete trots att de ofta var hatade och utsattes för skämt. Arbetsgemenskapen var det centrala i filmen. Det finns inga enskilda hjältegestalter. I filmen arbetar arbetsgemenskapen harmoniskt mot ett gemensamt mål, en säker stad.

Poliserna fick också ett civilt liv i filmen; en är en ung kriminaldetektiv som

MED TVÅ EXEMPEL KAN MAN
VISA ATT PERSONER MED
POLISBÅKGRUND HAR HAFT EN
CENTRAL BETYDELSE FÖR DEN
INHEMSKA KRIMINALLITTERATURENS
UTVECKLING.

väntar sitt första barn och en annan är en redan erfaren kriminalpolis som har stora drömmar för sin studerande son. Filmen eftersträvade en dokumentär karaktär och den spelades in i samarbete med Helsingfors polisinsättning. Tidningen Suomen Poliisilehti skrev så här i en förhandsrecension av filmen 1952: ” – filmen är ovanlig också i det avseendet att man strävar efter att presentera polisens arbete i en konstruktiv anda. – Vårt lands poliskår i sin helhet är skyldig den som gjort filmen ett tack eftersom det som filmen visar för tittarna berör och upprör.” Filmen nådde medelmåttig publiksuccé under sitt framställningsår.

Filmkritikerna tyckte om filmens halv-dokumentära karaktär – den spelades in på en riktiga brottsplatser i Helsingfors och som statister användes poliser från Helsingfors. Sommaren 1952 deltog ”Yhden yön hinta” som första finländska film i filmfesten i Berlin. Trots att Nousiainens verk och filmen som gjordes på basis av det inte blev populära i Finland kan de på goda grunder jämföras med bland annat amerikanen Ed McBains kriminalromaner om 87:e distriktet, som började komma ut på 1950-talet. Verkens händelser utspelar sig i en storstad som heter Isola och som påminner om New York. Deckarserien blev det grundläggande verket för en ny stilart: den moderna polisromanen som utspelar sig i en stad. Senare anammades samma stil i tv-produktionerna. I Finland visades på 1980-talet ”Hill Street

Blues” där man följer med livet på den fiktiva polisstationen på Hill Street, som ligger i en stor industristad med okänt namn. Kriminallitteraturen hade länge rykte om sig att vara billig kiosk-litteratur. I Finland fick kriminallitteraturen vänta på litteraturkritikernas

uppskattning ända till 1970-talet. Matti Yrjänä Joensuu (1948–2011) debutverk ”Väkivallan virkamies” (”Väldets tjäns-teman”, på finska) vann den nordiska kriminalromantävlingen 1975. Joensuu arbetade som polis 1973–2006, största delen av tiden som brottsutredare på våldshoteln vid Helsingfors polisinsättning och i slutet av sin karriär som brandorsaksutredare. Joensuu publicerade sammanlagt 12 verk, som karaktäriseras av ett starkt grepp om samhället och en realistisk beskrivning av världen av våldsbrott. I böckerna finns inga hjältar, utan vanliga människor med sin glädje och oro. Den centrala gestalten är den känsliga och mänskliga överkonstapel Timo Harjunpää, som balanserar mellan arbete och familj.

Joensuu ökade uppskattningen av inhemsk kriminallitteratur. Han var kandidat till Finlandia-priset två gånger och fick statens litteraturpris samt priset Årets ledtråd (Vuoden johtolanka) flera gånger. Nomineringarna till Finlandia-priset var det mest synliga beviset på att deckaren hade blivit kvalitetslitteratur. De poliser som intervjuades för utställningen Polisen i fiktionen ansågs att polisbildningen i synnerhet i Joensuus första verk var utomordentlig,

JOENSUU ÖKADE
UPPSKATTNINGEN
AV INHEMSK
KRIMINALLITTERATUR.

realistisk och sanningsenlig. Till exempel Juha Rautaheimo konstaterade att han i Joensuu första verk kände igen sig i arbetsgemenskapen vid Helsingfors polisinrättning och att det beskrev poliskollegornas arbete mycket väl. Då man går framåt i bokserien blir persongestalterna och stämningen i böckerna dystrare vilket också skildrar hur Joensuu egen världsbild förmörkades. Den uppskattade polisförfattarens dysterhet har också fått många poliser att konstatera att man ”med en sådan mentalitet inte klarar av göra polisens arbete”. Enligt poliserna sjunker böckerna för långt ner i den kriminella själens avgrund och beskriver inte längre polisarbetet på ett realistiskt sätt. Joensuu litterära meriter är emellertid obestridda och hans popularitet är gedigen, om än aningen kontroversiell.

* * *

De mest sålda inhemska deckarförfattarna under 2000-talet har varit Leena Lehtolainen, Seppo Jokinen, Harri Nykänen, Matti Rönkä och Jarkko Sipilä. Jokinens Sakari Koskinen, Lehtolainens Maria Kallio och Sipiläs Kari Takamäki är poliser med ett stort hjärta, även om de ibland bli irriterade och frustrerade på systemet. De tar med sig läsarna in i polisens mångsidiga vardag och olika arbetsgemenskaper. Läsaren får också bekanta sig med deras civila liv, med de glädjeämnen och sorger det innebär. Det är lätt att identifiera sig med gestalterna eftersom de kreativa författarna har försett dem med influenser från det

I DECKARNA HAR POLISERNA LIKA
MÅNGA ÅSIKTER SOM DET FINNS
POLISER.

verkliga livet. Lehtolainens verk inför ett kvinnoperspektiv i en arbetsgemenskap som anses vara manlig. Nykänens Eero Jansson och Rönkäs Teppo Korhonen är snarare arbetsgemenskapens rebeller som går sin egen väg och som besitter en av en de viktigaste resurserna för poliser: sinne för humor. Den ena avfyra sarkastiska kommentarer med eftertanke och den andra är en första klassens ”pratkvarn”.

I deckarna har poliserna lika många åsikter som det finns poliser. Åsikterna och preferenserna delar sig. Vad gäller litteraturen känns det som om de oftare förlåter små inkonsekvenser och felaktigheter än till exempel i tv-serierna. Förklaringen till det här är kanske delvis att (den rörliga) bilden i och med sin utförlighet är obarmhärtigt genomskinlig i sina brister, fel och inexakthet medan en läsare som läser texten själv visualiserar och fyller luckorna ”rätt” utifrån den egna informationen och verklighetsbilden.

Grunden för allt är en bra berättelse som håller intresset uppe. Ofta konstaterar poliserna också att ingen skulle orka läsa en realistisk och alltför noggrann beskrivning av polisarbetet, eftersom det är så tråkigt. Visserligen kan man fundera på om det egna yrkesjagets syn på tråkighet är samma som en vanlig medborgares. Poliserna säger också att ”civila”, det vill säga personer som inte har en bakgrund inom polisen, kan skriva bra

OFTA KONSTATERAR
POLISERNA OCKSÅ ATT
INGEN SKULLE ORKA
LÄSA EN REALISTISK
OCH ALLTFÖR NOGGRANN
BESKRIVNING AV
POLISARBETET,
EFTERSOM DET ÄR SÅ
TRÅKIGT.

deckare och lyckade polisskildringar. Att författaren har polisbakgrund ursäktar inte heller att berättelsen inte ”drar” eller går framåt på ett trovärdigt sätt. Juha Rautaheimo nämner som sin favorit Jarkko Sipilä, vars böcker är realistiska och har ett högt tempo. Sipiläs bakgrund som kriminalreporter ger ett djup och garaterar en korrekt terminologi. Bland de fin-

ländska deckarförfattarna finns många redaktörer: Jarkko Sipilä, Harri Nykänens och Matti Rönkä är de mest kända exemplen.

Å andra sidan säger Rautaheimo att också en fullkomligt överdriven text tilltalar honom. Harri Nykänens Raidböcker och tv-serien som är baserad på dem passade honom som handen i handsken. Den roliga och fungerande dialogen samt den sarkastiska beskrivningen av det byråkratiska systemet utgjorde enligt hans åsikt mycket njutbar läsning.

Författarna Marko Kilpi, Mikko Karpipi och Pasi Lönn arbetar i huvudsak som poliser. De skriver alla under påståendet att polisarbetet ger idéer och inspiration, men att en exakt beskrivning av polisarbetet inte kan tillämpas i deckarna. Händelserna och persongestalterna måste vara sådana att de inte som sådana kan kopplas till verkligheten. Berättelsen måste vara tilldragande och spännande. Det är möjligt att använda utvalda verkliga händelser, men varje författare plockar ut den ”bästa delen” och ändrar

den till en fiktiv fungerande berättelse med sin egen stil.

Även poliser tycker att det är en trevlig fritidssysselsättning att läsa deckare. En alltför realistisk berättelse kan också få polisen att tappa intresset för boken. Det konstaterar bland annat äldre kriminalkonstapel Eerika Palomurto. Vardagsrealism får man uppleva alldeles tillräckligt på det egna jobbet, så på fritiden orkar man inte längre läsa om sådant. Därför kan poliser kanske förhålla sig mer kritiskt till polisfiktion än vanliga medborgare. Detsamma gäller säkert också andra yrkeskårer som beskrivs fiktivt.

* * *

De första tv-sändningarna i Finland ägde rum år 1957. Tv-apparaterna blev snabbt vanliga – år 1969 fanns det en miljon TV-licenser i landet. Yle och MTV producerade program på två kanaler. I mitten av 1960-talet tittade finländarna på utländska polisserier: tyska ”Rikosmuseo kertoo” (”Das Kriminalmuseum”), brittiska ”Kommissarie Maigret” (”Maigret”) och amerikanska ”De omutbara” (”The Untouchables”). Den inhemska produktionen företräddes av den av MTV producerade polisserien Susikoski i fyra delar, med manus av Mauri Sariola.

På utställningen Polisen i fiktionen presenteras den fyradelade tv-filmen ”Kahdeksan surmanluotia” (”Åtta dödsskott”) från 1972, med manus och regi av Mikko Niskanen, som den första betydande tv-produktionen med polis-

HÄNDELSENA OCH
PERSONGESTALTERNA MÅSTE VARA
SÅDANA ATT DE INTE SOM SÅDANA
KAN KOPPLAS TILL VERKLIGHETEN.

tema. Utgående från tv-serien gjordes också en förkortad film med samma namn. I Niskanens film hade polisen en central roll, även om den inte hade huvudrollen.

Filmen är delvis baserad på verkliga händelser. År 1969 dödade en 33-årig småbrukare i Pihtipudas fyra poliser som efter en anmälan hade kommit för att arresteras honom. Enligt de förhandsuppgifter som polisen fått visste man att förövaren hade skjutit i sitt hem och därför hade poliserna utrustat sig med både tjänstevapen och Suomi-maskinpistol. Det tragiska dråpet är det enda i sitt slag i den finländska polisens historia – aldrig har så många poliser dött under ett tjänsteuppdrag på samma gång. I nutidens termer skulle man prata om massdråp.

Niskanens film blev färdig endast tre år efter polisdråpet. Filmen bör betraktas mot bakgrunden av den politiska kulturen under tidperioden. Samhällsdebatten blev livligare i slutet av 1960-talet och tv fick sin del av kritiken. I synnerhet de utländska serierna kritiserades för att vara våldsamma och orealistiska. I Yles informativa programpolitiska kungörelse från 1966 fastställdes televisionens uppgift som ”att erbjuda en världsbild som baserar sig på korrekta uppgifter och fakta” (citatet översatt av denna artikels översättare). Man måste framkalla debatt och presentera olika, också radikala, åsikter.

”Jag visste direkt att skotten i Pihtipu-

das skulle leda till ett långt och konsekvent händelseförlopp. Jag insåg att det låg ett helt problemfält i bakgrunden till detta”, berättade Niskanen om sin film (citatet översatt av denna artikels översättare). Mottagandet var översvallande, filmen fick Jussi-priset både för bästa regi och bästa manliga huvudroll. Niskanen till-

delades också statens filmkonstnärpris Valtion elokuvataiteilijapalkinto år 1972. Tv-dramat framhävde omständigheternas betydelse och huvudpersonen sågs som ”offer” för dem. Arbetslösheten på landsbygden, marginalisering samt klyftan mellan beslutsfattare och det vanliga folket var aktuella teman som togs upp. Poliserna som förverkligade makthavarnas beslut var offerlammen i dramat.

De konstnärliga meriterna i Niskanens film är obestridliga. Filmkritikerna valde den som en av de tio bästa finländska filmerna till enkäten för Yles nyheter år 2012. Den senaste internationella utmärkelsen var när filmen visades på New Yorks Museum of Modern Art (museum för modern konst) i oktober 2013. Tidningen The New York Times publicerade en ingående recension om filmen, där den ansågs vara strålande. I recensionen påstod man till och med frimodigt att Niskanens film var en förebild till kriminalserierna ”The Wire”, ”Breaking Bad” och ”The Killing”. I alla ovan nämnda produktioner granskas brott ur olika perspektiv. De orsaker som eventuellt kan lett till händelserna

UTGÅENDE FRÅN FÖRUNDERSÖKNINGSMATERIALET FRÅN POLISDRÅPET I PIHTIPUDAS FÅR MAN EMELLERTID EN ANNAN BILD AV HÄNDELSENA ÄN I FILMEN.

synas också ur förövarens synvinkel.

Utgående från förundersökningsmaterialet från polisdråpen i Pihtipudas får man emellertid en annan bild av händelserna än i filmen. I en ungefär tio minuter lång scen filmas dråpet av poliserna som en trött, orolig och panikslagen mans gärning, som skedde genom skottlossning på långt avstånd. När mannen ser att poliserna närmar sig huset skjuter han de fyra första skotten inifrån huset, de följande två från gården och de två sista skotten hör man endast ljudet av. Endast efter de första skotten visas hur en del av offren faller till marken och en del försöker krypa undan för att gömma sig. Slutligen filmas på långt avstånd hur mannen sticker in vapnet i en snödriva bredvid ett av offren och går längs en stig till grannhuset.

Enligt förundersökningsmaterialet inbegrep gärningen detaljer som inte stödjer förövarens panik eller oro. De grymmaste delarna av gärningen kommer inte fram i filmen. De fyra poliserna gick efter varandra längs en snöig stig mot huset. Mannen öppnade eld med sin Sako-studsare (kaliber 7x33) från farsstufönstret när poliserna var på cirka 50 meters avstånd. Två av poliserna föll ner på stigen, den tredje föll till vänster om stigen och den fjärde tog skydd bakom en gran. Mannen fortsatte skjuta, gick till slut ut och sköt en konstapel som låg på marken och den som försökt fly till döds i arkebuseringsstil på nära avstånd medan offren ännu levde. Efter att poliserna dödats stack mannen ner sitt vapen bredvid det offer som dödats först. Utifrån de tomma hylsor som hittades

DET FINNS OCKSÅ SKÄL ATT
DISKUTERA FIKTIONENS ANSVÄR I
DE FALL DÄR VERKLIGA HÄNDELSER
BEHÄNDLAS EFTERSOM FIKTIONENS
SÄNNING LÄTT BLIR DEN "ALLMÄNNÄ"
SÄNNINGEN FÖR DEN STORA
PUBLIKEN.

kan man dra slutsatsen att åtminstone tio skott avlossades. Varför slutade inte förövaren med den grymma gärningen utan fortsatte tills alla poliser säkert var döda? Svaret på den här frågan förblir i all sin obegriplighet för evigt en gissning.

Mannen dömdes till livstids tukthusstraff för avsiktligt dråp av fyra personer. Han frigavs 1982 efter benådning av presidenten, det vill säga efter cirka 12 års fängelse. År 1996 begick mannen ett nytt brott mot liv då han dödade sin exfru. Han dömdes som förstagångsförbrytare eftersom det hade gått så lång tid sedan livstidsdomen.

Då uppstod en livlig debatt om benådningen av gärningsmannens livstidsdom. Det ansågs att den av fiktionen skapade bilden av den skyldiga som ett offer för samhället i för hög grad hade påverkat beslutet om frigivning.

Niskanen hade troligtvis bekantat sig med polisens förundersökningsmaterial.

En konstnär åtnjuter naturligtvis konstnärlig frihet och Niskanens film är ett lysande exempel på fiktionens påverkan och kraft. Med hjälp av fiktion är det lätt att framhäva den synvinkel man vill eller tona ner väsentliga fakta från verkligheten. Det finns också skäl att diskutera fiktionens ansvar i de fall där verkliga händelser behandlas eftersom fiktionens sanning lätt blir den "allmänna" sanningen för den stora publiken. Man kan inte genom att enbart hänvisa till

konstnärlig frihet modifiera sanningen godtyckligt. Man måste komma ihåg att det i verkliga livet inte endast är de som dödas som faller offer för brott mot liv, utan även offrens och förövarens anhöriga och närmiljö. I dråpen i Pihitipudas lämnade till exempel de omkomna Veikko Riihimäki (53 år) efter sig en sörjande fru och ett barn, Onni Saastamoinen (37 år) fru och ett tre månader gammalt spädbarn, Pentti Turpeinen (33 år) fru och fyra barn och Mauno Poikkimäki (31 år) fru och två barn.

* * *

MANUSFÖRFATTARNA
JUSSI TUOMINEN
OCH NEIL
HARDWICK LADDADE
TAMMERFORSKONSTAPELN
FULL MED
BONDFÖRNUFT OCH
SITUATIONSINTELLIGENS,
TACK VÄRE VILKA
HÄN KLARAR AV ÄVEN
KRÅNGLIGA SITUATIONER.

På 1980-talet gick ungefär en fjärdedel av finländarnas fritid åt till att titta på tv. Den nya kanalen MTV3 köpte program av utländska produktionsbolag. Man kunde redan titta på satellit kabel-tv, det kom allt fler program, man "zappade" mellan kanalerna med fjärrkontrollen och kunde se pro-

grammen på nytt på videon. Utländska polisserier hittade in i finländarnas vardagsrum. Den tyska serien "Den gamle deckarräven" ("Der Alte") fick en trogen tittarskara och amerikanska "Spanarna på Hill Street" ("Hill Street Blues") och "Miami Vice" var förebilder inom sin genre. I Finland producerades tv-spänning på basis av deckare. Åke Lindman regisserade "Harjunpää och kalla döden" (1983) och "Harjunpää och antastaren" (1985), som baserar sig

på Matti Yrjänä Joensuu böcker. Matti Kassila använde sig av Pentti Kirstiläs gestalt brottsutredare Hanhivaara i filmen "Farväl, herr president" ("Jäähväsiet presidentille") (på tv 1989), likaså gjorde Anssi Mänttari i tv-filmen "Isku vasten kasvoja" ("Ett slag i ansiktet", på finska) och "Jumalia ei uhmata" ("Man trotsar inte gudar", på finska) (1988). I dessa filmer spelades Hanhivaara av Antti Litja.

Efter komediserien "Tankki täyteen" ("Tanken full", på finska) skapades på TV2 spin-off-komediserien "Reinikainen", av vilken det utkom en pilotdel och 15 avsnitt. Den gemytliga och repliksnabba ordningskonstapeln Artturi Sakari Reinikainen spelades av Tenho Saurén. Gestalten skapades som en motpol till "idiotpoliserna" i de gamla inhemska farserna. Satiren riktades nu mot byråkratin i stället för mot polisen. Manusförfattarna Jussi Tuominen och Neil Hardwick laddade Tammerforskonstapeln full med bondförnuft och situationsintelligens, tack vare vilka han klarar av även krångliga situationer. Vid planeringen och utarbetandet av komedin bekantade manusförfattarna sig med Tammerfors polisinsättning och dess personal.

Andra polisgestalter som figurerar i serien var den svenskspråkiga konstapel Ek som pratar finska långsamt, den pessimistiska och lite olyckliga äldre konstapel Hautamäki, den allvarligt lagda konstapel Jänkälä samt konstapel Kataja, som går omkring och småsjunger på speciell "engelska" och anser sig vara en kvinnokarl. Tiden i arbetsrummet blev

MÅNGEN POLIS HAR KONSTATERAT
ATT REINIKAINEN ÄR ALLA TIDERS
BÄSTA PR-MAN FÖR POLISEN.

POLISEN FUNDERADE FÖR SIG SJÄLV
PÅ VAD REINIKAINEN SKULLE GÖRA
I EN SÅDAN SITUATION.

lång för överkommissarie Rautakallios, men fasaden hölls oklanderlig: ”Inte skulle man annars bli överkommissarie.” (citaten översatt av denna artikels översättare) Komedin förde med sig en rad lustigheter som levde länge.

Reinikainen är i kiosken för att spela på lotto: Nog har man ju förr också vunnit fyrtio med en mark. Försäljaren: Åhå. Vad gjorde du med en sån förskräcklig summa? Reinikainen: Nå största delen gick till brännvin och kvinnor. Och sen gick resten till onödigheter (citaten har översatts av denna artikels översättare).

Komedin följdes av 2,4 miljoner finländare. Den vann Venla- och Telvispriserna bland annat för roligaste finländska tv-program. Reinikainen blev folkets favorit och platsade som hjälte för både poliser och fyllon. Serien har kommit i repris många gånger och det verkar som om populariteten håller i sig.

Mången polis har konstaterat att Reinikainen är alla tiders bästa PR-man för polisen. Tammerfors polisinsättnings tidigare informatör Seppo Rantanen ordnade inspelningsarna av Reinikainen-serien vid polisinsättningen. Enligt honom närmade sig Reinikainen relationen mellan polisen och medborgarna. Polisen var inte längre en tigande gestalt med bister uppsyn som gick omkring mitt på gatan och inte sade ett knyst förrän situationen krävde det. Reinikainen använder på ett utmärkt sätt ett av polisens effektivaste maktmedel, ”munlädret”. Inom polisen snurrar flera berättelser där Reinikainens inverkan på

verkliga situationer kommer fram. En av dem handlar om en polis som på sin fritid åkte stadstrafikens buss. En berusad man störde en ensam kvinnlig passagerare och lyssnade inte på kvinnans vädjan om att han skulle flytta sig till en annan plats. Polisen funderade för sig själv på vad Reinikainen skulle göra i en sådan situation. Sedan drog han till sig fyllots uppmärksamhet genom att i äkta Reinikainen-stil säga:

Nå morjens bara, det är nu så himla mörket såhär på hösten. Man kan ju knappt se vad som finns framför en. Jag satt och funderade vad det där är för en bekant karl och tänkte att jag skulle komma och kolla vad

den där Pena sitter här och pratar om med en så nått flicka (citaten har översatts av denna artikels översättare).

Man kan nästan gissa att mannen i fråga inte var Pena eller någon annan bekant till berättaren men den kvinnliga passageraren fick vara ifred när ”kompisarna” började försöka dra sig till minnes varifrån de skulle kunna tänkas känna varandra.

* * *

År 2000 kunde man i Finland välja program på fyra kanaler, 56 timmar om dagen. Internet invaderade hemmen och tv-tittandet slutade öka. Det kom fortsättningsvis allt fler utländska serier. År 2010 hade alla huvudkanaler sina egna polis- och kriminalserier. Serierna upprepade ofta gamla hjälteberättelser, där hjälten skyddade samhället från det

onda. Så småningom förändrades berättelserna och man började redan lösa brott som teamarbete. Poliserna beskrevs nu som individer med känslor och bakgrund. Samhället var dystrare än förut. Det onda fick inte alltid vad det förtjänade, särskilt inte i de svenska serierna "Beck" och "Wallander". Fiktiva inhemska serier på 1990-talet var bland annat Peter Lindholms "Från far till son" ("Isältä pojalle"), och Åke Lindman fortsatte med serien om Harjunpää. På 2000-talet gjordes fler serier för tv-kanalerna, och poliserna hade en central roll. Dessa är bland annat "Kylmäverisesti sinun" ("Kallblodigt din", på finska), "Kriminalpolis Maria Kallio", "Gränsfall" ("Rajatapaus"), "Rikospoliisi ei laula" ("En kriminalpolis sjunger inte", på finska), "Tappajännäköinen mies" ("En mördares utseende", på finska), "Virta" och "Roba".

I dag har varje finländare en tv-apparat inom räckhåll. Den har gjort världen mindre och också ökat kännedomen om lokal kultur. Ända från början har de inhemska dramaserierna lockat många tittare i Finland. De har återspeglat sin tid och skapat en bild av finländskheten. De serier som har upplevts som sanningsenliga och vars människoöden det har varit lätt att identifiera sig med har varit populärast.

Kriminalserien "Raid", som utkom 2000 i tolv avsnitt blev tittarnas och kritikernas favorit. Berättelsen, med regi av Tapio Piirainen och manus av Harri Nykänen, utspelar sig i vår tid: näringslivet leds av multinationella bolag och brottligheten är organiserad. Utöver polisen

SERIENS HUVUDPERSONER ÄR POLISER,
MEN I CENTRUM FÖR INTRIGERNA
STÅR INTE ENDAST BROTT, UTAN
OCKSÅ POLISENS ARBETE MED
MÄNSKLIGA RELATIONER.

rotar även den undre världens ”goda typ” Raid (Kai Lehtinen) i skumma affärer. Seriens andra huvudperson är den för paragrafer likgiltiga, till och med anarkistiska, poliskommissarien Jansson (Oiva Lohtander). Mannen har ordnade anletsdrag, är fäordig och har en cynisk humor. Tillsammans med äldre konstaplarna Hopo (Pekka Huusko) och Susisaari (Kirsti Väänänen) borrar sig Jansson djupt in i korruptionens värld.

Vägen mot sanningen försvåras av den småaktiga chefen, biträdande polismästare Hakala (Tuula Nyman). År 2000 vann ”Raid” fyra Venla-priser: för bästa dramaserie, manus, regi och manliga huvudroll (Oiva Lohtander).

”Pasila” är en humoristisk tecknad serie för vuxna. Den hade premiär 2007. Den datoranimerade tv-serien ger en satirisk bild av polisens vardag. Det var meningen att det endast skulle komma en säsong av Pasila, men eftersom den blev så populär så görs den fortfarande. På inrättningen löses brotten av ”yngre kommissarie” Kyösti Pöysti, ett neurotiskt geni som alltid suger napp, förutom när han dricker brännvin och och kysses. Hans bästa kompis är den enda vettiga personen på inrättningen; den flexibla yngre konstapel Tommi Neponen, som har familj. Den mest manhaftiga till sitt beteende, en riktig ”macho”, är den kvinnliga konstapeln Helga. Rutinarbetet i Pasila sköts ”dramatiskt” av den filosoferande Pekka Routalempi. Gammeltidens polismästare Rauno Repomies medicinering är

inte alltid på sin plats.

I huvudrollen för dramaserien ”Norrskén” (”Taivaan tulet”) finns äldre konstapel Rauni Väänänen, som återvänder från Esbo till sina hemtrakter i Kemijärvi som ordningspolis och för att reda ut sitt eget förflutna. Livet är annorlunda

POLISERNA KRITISERAR
DE FIKTIVA POLISERNA
FÖR DERAS BRIST PÅ
MÄNSKLIGHET.

än i söder och den manliga lappländska miljön förhåller sig först förundrande till den kvinnliga polisen. Hon måste förtjäna samhällets uppskattning. Rau-

ni har till en början ett hårt grepp men lär sig att använda sitt psykologiska öga i arbetet. Hon får vägledning i den nordliga praxisen av polischefen, den gemytliga människokännaren Kauko Junni, och patrullkamraten, den ensamstående naturälskande ”polishannen” Aimo Peltoniemi. Seriens huvudpersoner är poliser, men i centrum för intrigerna står inte endast brott, utan också polisens arbete med mänskliga relationer.

Kemijärvis landskap, seriens intriger och överskridandet av gränsen mellan den fiktiva och den verkliga världen har fått cirka 1,3 miljoner tittare ”på kroken”. På den riktiga polisstationen i Kemijärvi vid polisnrättningen i Lappland känner man i dramat igen den äkta andan av gott polisarbete, även om det inte i alla avseenden fungerar likadant i fiktionen som i verkligheten. Den fjärde säsongen av serien gjordes under våren och sommaren 2013. År 2008 tilldelades regissören, manusförfattaren och skådespelaren Kari Väänänen priset Special-Venlan för Norrskén-produktionen.

* * *

”Inte slår jag varje dag en kund i huvudet med en stol, inte ens varje vecka.” Så sade äldre kriminalkonstapel och författare Mikko Karppi, som arbetar med utredning av ekonomiska brott, i en intervju. Denna humoristiska och provocerande kommentar beskriver alldeles utmärkt polisernas syn på polisserier och gapet mellan det verkliga livet och fiktionen. För dramats och spänningens skull skapas i polisserierna, och i synnerhet vid förhörstillfällena, aspekter som inte riktigt är verklighetstroga: utpressning, hot och till och med våld. Villfarelserna och oriktigheterna i tv-serierna är också det som irriterar poliserna mest. Fokuset på action och de elementära felen i tillvägagångssätten i tv-serien påverkar också medborgarnas föreställningar om polisens arbete mest. Fiktionen blir obemärkt ”sanningen” eller åtminstone ger den upphov till starka föreställningar om hur polisen agerar.

Leo Gullsten, som blev vald till årets polis 2008, konstaterar att en av de största illusionerna från polisserierna är uppfattningen om att man skulle få tvinga människor att prata. I praktiken går det snarare till som en avslappnad kaffeboardsdiskussion. Polisens uppgift är att genom utredningar hitta sanningen, inte att börja döma folk. Poliserna kritiserar de fiktiva poliserna för deras brist på mänsklighet. Poliserna görs stränga och hårdhudade; den varma humorn och omtanken saknas. Enligt många poliser skulle man i det verkliga livet inte lyckas utreda ett enda fall framgångsrikt

UTREDNINGSPLATSEN ÄR ALLTID EN
ERFARENHET SOM MÅSTE UPPLEVAS
MED ALLA SINNEN. DEN KÄNSLAN ÄR
SVÅR ATT FÖRMEJLA I FIKTIONEN,
KONSTATERAR MÅNGA POLISER.

ÄVEN I VERKLIGHETEN MÖTER
POLISEN I SITT ÄRRETE
MÄNNISKOLIVETS STÖRSTA OCH
TYNGSTA TRAGEDIER SAMT TIDVIS
OFATTBAR ONDSKA.

om man förhöll sig lika bryskt mot de misstänkta som i serierna. Dessutom är de fiktiva poliserna ofta "pratmakare". I verkligheten har polisen tystnadsplikt, vilket betyder att polisen inte avslöjar detaljer i händelserna så som de gör i polisserierna. I verkligheten uppför vi oss korrekt och vill inte chockera motparten med häftiga detaljer.

"Det första liket man ser glömmar man aldrig, det stannar för evigt kvar på näthinnan", berättar kriminalöverkommisarie Juha Rautahaimo, som i tiotals år har arbetat på våldshoteln vid Helsingfors polisinspektion. Han funderar också länge på hur "sterila" brottsfallen i polisserierna är. Saken sköts enkelt, snabbt och till och med rutinmässigt. En polis som går till en utredningsplats går igenom många olika tankar, sinnesförmimmelser och känslotillstånd. Ett erfaret proffs tränade öga har förmågan att observera allt möjligt, men en erfaren konstapel påverkas alltid av upplevelsen och den fastnar i minnet. I synnerhet självmord och brott mot barn innebär många slags känslor, också för en erfaren polis. Utredningsplatsen är alltid en erfarenhet som måste upplevas med alla sinnen. Den känslan är svår att förmedla i fiktionen, konstaterar många poliser.

* * *

I polisserierna frossar man ofta i hårresande detaljer i samband med brott mot liv och skapar på det sättet en spännande intensitet i berättelsen. Även i verkligheten

möter polisen i sitt arbete människolivets största och tyngsta tragedier samt tidvis ofattbar ondska. När poliser får frågan om vad som får dem att klara av att till exempel utreda ett rätt brott mot liv, går svaren i samma riktning:

DESSUTOM FÖRMEDLAR
TV-SERIERNÄ EN BILD
AV ATT SITUATIONEN
FRÄMSKRIDER SNABBT.

Arbetet består i att samla bevis så att fallet kan utredas så snabbt som möjligt. Det är det huvudsakliga målet som eftersträvas. Den information och de färdigheter som erhållits genom utbildning och erfarenhet tas i bruk och bidrar till framgång i yrket. Det här innebär naturligtvis inte att en erfaren utredare skulle vara känslolös, men de egna känslorna kan läggas åt sidan på ett professionellt sätt.

Stödet från de närmaste arbetskamraterna och "polishumorn" kommer också fram upprepade gånger. Den sistnämnda beskrivs bland annat på följande sätt: härsken, fräck, vulgär, smaklös – men den hjälper en att klara sig. Även många andra yrken har en viss humor som bara den egna kretsen känner till, och som för en utomstående kan kännas olämplig och tivelaktig i situationen. Frispråkigt "kåbblande" är ingalunda ett självändamål, utan det är en del av yrkespråket och ett sätt lätta upp en ångestfylld situation.

Polisernas fritid och eftervården efter tunga fall lyfts bättre fram i polisserierna från 2000-talet, dock endast i förbifarten och antydningssvis. I synnerhet de utländska seriernas hårdhudade polisveteraner som tål allt känns synnerligen mekaniska och kalla. Å andra sidan så

går man ofta efter ett tungt arbetsskift – både i polisserierna och i verkligheten – och tar några och går igenom situationen tillsammans med arbetskamraterna. Även svårigheter i familjelivet beskrivs i serierna, och att kombinera polisarbetet med familjeliv är inte alltid lätt i verkligheten heller.

Den populära amerikanska tv-serien C.S.I. har i hög grad påverkat föreställningarna om teknisk brottsutredning. Tittaren får till exempel ofta en sådan uppfattning att vid en husrannsakan anländer befälet, det vill säga kommissarien och överkommissarien, först till platsen. I verkligheten är går det inte alls till på det sättet. Risken för kontamination glöms också nästan helt bort i serien: de kvinnliga utredarna kommer trippande i högklackade skor och med håret fladdrande till utredningsplatsen och endast ett par gummihandskar används som skyddsutrustning. ”Det behövs inte mer än en nysning så är utredningsplatsen full av DNA som inte hör dit”, konstaterar Juha Rautaheimo. Dessutom förmedlar tv-serierna en bild av att situationen framskrider snabbt. Det finns endast ett fall att undersöka, medan poliserna i verkligheten kan utreda många olika fall samtidigt. I serien används topptekniska metoder och de saker man letar efter hittas snabbt. Enligt Rautaheimo kan en erfaren fingeravtrycksundersökare med sin lupp ibland lösa fallet bättre än en DNA-analys.

Poliserna stöter ibland på sådana situationer där folk har tillägnat sig felaktiga eller vilseledande tillvägagångssätt på grund av utländska polisserier. En per-

I SJÄLVA VERKET FÖLJER POLISER
KNAPPT ENS DE BRA REALITY-
TV-SERIERNÄ OM POLISARBETE
EFTERSOM ARBETET ERBJUDER
ALLDELES TILLRÄCKLIGT AV DEN
VERKLIGHETEN OCH MÅN INTE HAR
LUST ATT ÅTERVÄNDA TILL DEN
OCKSÅ PÅ FRITIDEN.

son som förs till häktet kan säga åt ordningspatrullen att han eller hon har rätt till ”ett telefonsamtal”, och en patrull som kommit för att lugna ner en hemmafest kan krävas uppvisa tillstånd till husrannsakan. Dessutom är det betydligt mindre action i den finländska polisens arbete än polisserierna ger sken av. Polisens arbetsdag omfattar många vardagliga och mindre spännande rutiner, till exempel att skriva förhörprotokoll och olika rapporter. Den här delen av polisarbetet syns emellertid knappt alls i polisserierna eftersom man där lyfter fram de delar som är bäst lämpade med tanke på spänningen. Man åstadkommer spänning genom att svinga med en bössa på stan och med bilar som exploderar i bakgrunden. Mikko Karppi konstaterar också att skjutande med bössor inte är en så vanlig del av det dagliga polisarbetet ett det skulle kunna kallas rutin eller att man gör det automatiskt utan att tänka på saken. Vapenhot förekommer mycket sällan.

På grund av det egna yrkesvalet tittar polisen alltså synnerligen kritiskt på fiktionsserier med polistema. Under de senaste åren har det kommit fler reality-tv-serier som presenterar olika yrkens, till exempel polisens, räddningsverkets eller sjukhusets, vardag. Många tror att poliserna mer än gärna tittar på dokumentärprogram om det egna arbetet. I själva verket följer poliser knappt ens de bra reality-tv-serierna om polisarbete eftersom arbetet erbjuder alldeles tillräckligt av den verkligheten och man inte har lust att återvända till den också på fritiden.

Serien Poliisit (Poliserna, på finska) på kanalen Jim har nått ett berömvärd antal tittare. Serien är har också förstärkt förståelsen för hur människonära polisens arbete är. Under ett arbetsskift möter polisen människors glädje, bekymmer, sorg och hat – arbetet går inte endast ut på vansinneskörning med bil och användning av maktmedel.

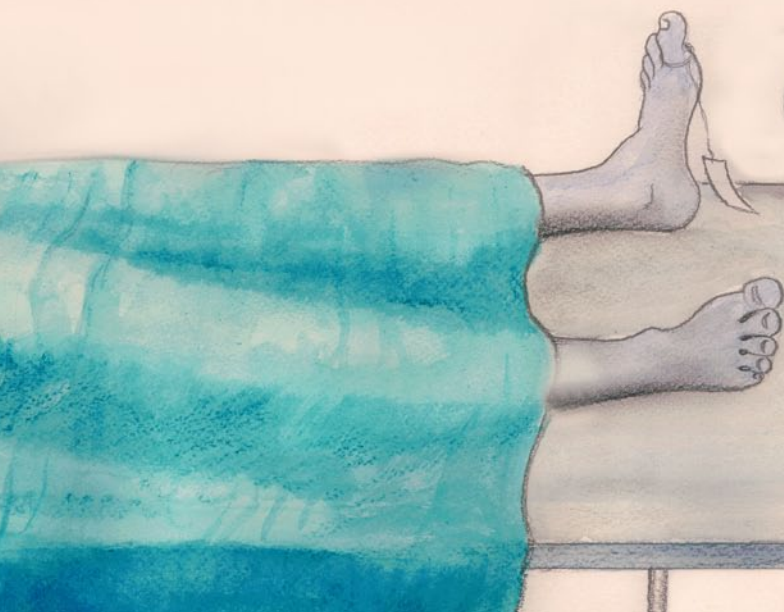
Poliserna har ett aningen motstridigt förhållande till reality-serier om det egna yrket. En del ser dem till och med som förebyggande verksamhet, medan en del endast anser att de endast plockar ut de roligaste delarna av polisarbetet. En äldre och mer erfaren polis önskade att serien Poliisit också borde få sin del av de torra rutiner som hör polisarbetet till. Som exempel nämnde han alla datasystem som ständigt förnyas och hur jobbigt det är att använda till exempel resehanteringssystemet M2 och skriva resefakturer. Visserligen var han inte nödvändigtvis övertygad om att tittarnas intresse skulle vara tillräckligt stort för att följa med detta, i synnerhet inte när det kontinuerliga censurerande ”piip”-ljudet skulle överrösta polisernas irriterade svordomar.

TILL KÄLLORNA

- Utställningspublikationen Poliisi fiktiossa Dekkariförfattare: [http://www.poliisimuseo.fi/poliiisi/poliiisimuseo/home.nsf/files/CC573F51E27883C5C2257B6E002B13AB/\\$file/Dekkaristi_netti.pdf](http://www.poliisimuseo.fi/poliiisi/poliiisimuseo/home.nsf/files/CC573F51E27883C5C2257B6E002B13AB/$file/Dekkaristi_netti.pdf).
- Facebook-omröstningen Unohda faktat – keskity fiktooon: <http://>

www.poliisimuseo.fi/poliisi/poliisimuseo/home.nsf/PFBD/0B54D3E09F26529FC2257937001CD7AB?opendocument.

- Det nationella audiovisuella arkivets databas Elonet: <http://www.elonet.fi/>.
- Webbssidan ”Verkligheten är mycket annat än polisserier” <http://www.poliisisarjat.fi>.
- Arvas, Paula: ”Hugo Nousiainen: realistinen poliisin työn kuvaaja 1940-luvulta.” – Publicerad på Arvas blogg Dekkarihylly 24.9.2010: <http://dekkarihyilly.blogspot.fi/2010/09/hugo-nousiainen-realistinen-poliisin.html>.
- Hale, Mike: ”Follow the Tracks of the Crime Drama. Mikko Niskanen’s ‘Eight Deadly Shots’ May Seem Familiar.” The New York Times 13.10.2013. – Publicerad på The New York Times webbsidor 11.10.2013: http://www.nytimes.com/2013/10/13/arts/television/mikko-niskanen-eight-deadly-shots-may-seem-familiar.html?_r=1&.

ELINA KATAJAMÄKI

KJEMPE BRA! – SOM UTBYTESSTUDERANDE VID POLISHÖGSKOLAN I NORGE

ÄLDRE KONSTAPEL ELINA KATAJAMÄKI UTEXAMINERADES SOM POLIS HÖSTEN 2013. HON ARBETAR INOM DEN LÅNGVARIGA BROTTsutredningen på Borgå polisstation vid polisnärheten i Östra Nyland.

INNAN SIN POLISKARRIÄR STUDERADE KATAJAMÄKI TILL FILOSOFIE MAGISTER OCH HAR ARBETAT SOM REDAKTÖR PÅ BLAND ANNAT POLIS-TV.

KATAJAMÄKI ÄR PREMIÄRLÖJTNANT I RESERVEN. HON HAR TJÄNSTGJORT I AFGHANISTAN INOM DEN MILITÄRA KRISHANTERINGEN.

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

Även om polisens arbete är starkt bundet till den inhemska lagstiftningen, betyder det ändå inte att man inte kan få bra idéer från andra håll i världen. Polisyrkeshögskolan är med i Nordcop-samarbetet som årligen låter nordiska polisstuderanden delta i utbytesprogram i de andra Nordiska länderna. Den här dagboken berättar om min tid som utbytesstuderande i Norge våren 2013.

Måndag 8.4.

På Oslo flygplats möttes vi av en tjänsteman från den internationella avdelningen vid Politi-høgskolen i Norge. Han tyckte att det var synd att vi från Finland, jag och Jan, inte hade anlänt redan på söndagen som de övriga utländska studerandena. Han berättade att han hade skickat en begäran om saken till kontaktpersonen vid Polisyrkeshögskolan i Finland. Kanske informationen hade ändrats på vägen, för man hade meddelat oss att vi absolut inte kan resa före måndagen eftersom ingen skulle möta oss tidigare. På grund av den sena ankomsten hann vi

inte vara med om öppningsföreläsningen. I utbildningscentret i Kongsvinger träffade vi utbildare, kursens ledare och övrig personal. Efter att vi bytt tjänstkläder och ätit lunch kvitterade vi ut våra vapen. Strax stod hela kursen på 60 personer längs gymnastiksalens väggar och repeterade vapengrepp med oladdade vapen. Alla hade likadana vapen, men gosse, så hanteringen kan variera mellan olika länder. När den finska polisens vapengrepp sitter i ryggraden kan man inte så där bara bli av med dem. Eftersom det är svårt att omskola muskelminnet, kände man sig mindre skicklig när man försökte lära sig de norska versionerna.

Utbytesstuderandena äter på polisyrkeshögskolans bekostnad, men de norska studerandena äter till självkostnadspris. De betalar 4–6 euro per gång för måltiderna. Tydligt är det just priset som tvingar matsalen att se till att maten som bjuds är utomordentlig. I annat fall lockar närbutikens käk mera än lunchkön.

Tisdag 9.4.

De norska studerandena kunde lägga fram två synvinklar på varför man i det operativa lägret vaknar klockan 6.15 varje morgon och tar en joggingtur. Enligt den första ståndpunkten är det fråga om att kursdeltagarna gör något tillsammans. Man fick inte springa ner för backen man joggade till varje morgon innan alla hade kommit upp. Men det fanns just ingen känsla av gemenskap i

det med undantag av att alla var lika förargade över löpningen i uppförsbacke i morgonkylan. En annan kanske mera trovärdig åsikt var att man med morgonjoggingen ville hålla ordning på kursen. Åtminstone lönar det sig inte att vara uppe sent, och i synnerhet inte festa, ifall man vill orka upp kring klockan sex och springa i länskor i uppförsbacke. Disciplinen fanns med i småsakerna också på andra sätt: morgnarna och övningarna efter lunchen började på samlingsplatsen, där vi inom lagen ställde oss i led gruppvis och ledets ledare rapporterade för

NÄR DEN FINSKA
POLISENS VAPENGREPP
SITTER I RYGGRADEN
KAN MAN INTE SÅ DÄR
BARA BLI AV MED DEM.

kursledaren att alla är på plats. Efter det fick vi några givakt-ledig-kommandon och anvisningar om den kommande övningen. För den som genomgått den finska värnplikten och polisutbildningen påminde kursen mera om den förra än den senare.

Under den första hela kursdagen kunde vi tillämpa vapengrepp och ställningar som vi lärt oss samt praxis ur verkligheten, då hela dagen gick till pistolskjutning. Utbildarens attityd var härlig: det var fart på kursen, det var muntert och sporrande. Utbildaren tjafsade inte i onödan, men visade nog exakt vad som skulle komma därnäst. Det gjorde ingenting att jag bara förstod ungefär vart femte ord av vad han sade.

Under den första dagen sköts långt över tvåhundra skott. Hylsorna skulle man naturligtvis plocka upp själv från den våta och tinande marken. Krypan-det på skjutbanan bevisade att vatten-

tätheten i den finska polisens fältöverall inte är riktigt av samma klass som de norska kollegornas mundering. Den är av tekniskt tyg, består av två delar och är endast avsedd för övningar. Den har framställts av landets stolthet, Helly Hansen.

Trots att dagen hade börjat tidigt och innehållit massor med frisk luft, orkade de flesta dessutom motionera på kvällen. Tränings salen hade standardutrustning, men det fanns inga lediga stänger eller en plats för marklyft. Lyckligtvis kom inte riktigt alla studerande dit samtidigt, för det var redan nu ganska trångt.

Onsdag 10.4.

Under den andra hela dagen på skjutbanan trädde skillnaderna till den finska polisens skjutövningar fram tydligt. Medan våra övningar i första hand koncentrerar sig på att kunna förutspå situationer i arbetslivet, var målet med norrmännens övning klart skjuttestet som lägerdeltagarna hade framför sig.

I Finland skjuter man nivåprovet innan man börjar sin arbetspraktik, men i Norge först några veckor före utexamineringen; före det är det lönlöst att drömma om att använda vapen. Man får inget jobb innan man avlagt ett godkänt nivåprov för både pistol och maskinpistol.

Vi utförde alla skjutningar klädda i tunga skyddsvästar. Motiveringen var att den norska polisen drar på sig den tunga skyddsvästen när den hamnar i en situation där vapen kommer att användas. Visst anstränger vi oss också för att göra så, men den största skillnaden är att

FÖR DEN SOM GENOMGÅTT DEN
FINSKA VÄRNPLIKTEN OCH
POLISUTBILDNINGEN PÅMINDE KURSEN
MERA DEN FÖRRA ÄN DEN SENARE.

UNDER DEN ANDRA HELA DAGEN PÅ
SKJUTBANAN TRÄDDE SKILLNADERNA
TILL DEN FINSKA POLISENS
SKJUTÖVNING FRAM TYDLIGT.

medan den finska polisens vapen alltid finns i bältet, finns den norska polisens vapen för det mesta i ett låst fack i tjänstebilen. Därifrån tas de fram vid behov och då kan man samtidigt också plocka med sig den tunga västen.

Efter skjutningarna plockades några tusen hylsor upp från banan. Trots att en del av gänget klart undvek att plocka hylsor, klirrade de in i lådan i en sådan takt att vilken städfirma som helst skulle ha anställt det här laget!

Torsdag 11.4.

För första gången nämndes den tunga skyddsvästen inte i dagsprogrammet eller i dagsedeln. Under början av veckan har skuldrorna och ryggen fått vänja sig vid västen. Vi hade framför oss undervisning i taktik och vårt lag packades in i en skåpbil. Vi fördes till ett industriområde cirka tio kilometer längre bort där polisen hade en tom industrifastighet för utbildning.

Dagen började med en lektion med temat Stop stick, dvs. den version av spikmatta som norrmännen använder för att stoppa bilar. Här plockar norrmännen poäng, för genom sin användbarhet och enkelhet slår Stop stick vår motsvarande grunka med glans. Till föreläsningen hörde också lagstiftning om användning av maktmedel. Det lät så underligt bekant när nödvändigheten, försvarligheten och ändamålsenligheten av maktmedel nämndes i slutet av polislagens paragraf om användning av maktmedel.

HÄR PLOCKAR NORRMÄNNEN
POÄNG, FÖR GENOM SIN
ANVÄNDBARHET OCH
ENKELHET SLÅR STOP
STICK VÅR MOTSVARANDE
GRUNKA MED GLANS.

Efter föreläsningen gick vi ut på den asfalterade gården för att öva hur man kastar Stop stick. Efter spikmattorna gav lärarna oss tre småbilar per grupp och en laminerad vägbotten. Av bilarna skulle de två polisbilarna och den flyendes bil placeras i filen så att användningen av Stop stick skulle ske på det taktiskt sett mest smidiga sättet. För en del av grupperna gick det uppenbarligen bättre än för andra, men ur finsk synpunkt verkade det konstigt hur snäv syn poliser som studerat i tre år hade om stoppannet. Tankegången kan beskrivas som tagen ur den civila världen, för fordonen placerades vid vägkanterna och inte så att sikten och därmed också den egna och utomstående säkerhet maximerades. Här var vi tvungna att skjuta in lite finska synpunkter, vilket också enligt lärarna visade sig vara rätt. Felet ligger säkert inte hos studerandena, men visst är det intressant att man inte har berättat

om användningsprincipen för spikmattan för studerande som redan har varit ute i arbetslivet i ett år.

Förmiddagens andra kontroll var case-övningar. Deras enkelhet förbryllade oss som har fått en finsk utbildning, för svårighetsgraden i uppgifterna för de norska tredjeårets studerandena motsvarade den som vi har som uppgifter under det första året: varje uppgift hade samma innehåll, en man med labilt psyk som hade en kniv i handen. Det är aldrig lätt att möta en person som viftar med ett eggvapen, men i de här exem-

plen hade man byggt upp situationen så att objektet vid var och en av de tio kontrollerna gav upp sitt vapen nästan genast på order.

Under eftermiddagens studiehelhet behandlades polistruppens rörlighet. Avsikten var att nå målet tryggt. När vi rörde oss i den tunga skyddsvästen med ett långt vapen kunde vi finländare inte låta bli att tänka på värnplikten med den skillnaden att i polistaktiken är avståndet mellan personerna en armlängd i stället för de militära fem metrarna. Eftermiddagen använde vi till att smyga i skydd av i byggnader och skogen.

Fredag 12.4.

Ingen kunde garantera låta bli att märka att det var den första lägerveckans sista dag. Atmosfären var ledig genast från morgonen trots att den kvinnliga konstapeln som ledde vår morgonjogging hade oss att göra armhävningar halvvägs!

Dagsprogrammet var bekant för vårt lag: vi stegade mot pistolbanan bakom skolan. Vi sköt från 20 meter nästan hela dagen för vi hade det norska nivåprovet framför oss på måndagen. De två tidigare skjutningsdagarna hade gett oss en aha-upplevelse om det norska tjänstevapnets avtryckare, och träffarna började sitta just där de skulle. Om skottet i en bra skjutning fås till stånd genom ett pressande avtryck som kommer som en överraskning, så får man med det norska tjänstevapnet vänta på denna överraskning lite längre än med dess finska kollega.

För oss finländare var det mest exo-

FÖR OSS FINLÄNDARE VAR DET MEST
EXOTISKA ATT LIGGA PÅ SIDAN
SOM SÄLKUTAR OCH SKJUTA FRÅN
LIGGANDE STÄLLNING.

tiska att ligga på sidan som sälkutar och skjuta från liggande ställning. Till det norska nivåprovet hör förutom skjutning från liggande ställning också tidsbegränsad skjutning kombinerad med en löpningsspurt på 50 meter. Så sprang vi alltså fram och tillbaka längs skjutbanan i våra skyddsvästar som fick oss att likna skalbaggar.

Ibland orsakade antingen språkbarriären eller de egna vanorna munterhet: plötsligt skulle man skjuta mot den nedre delen av måltavlan, ”fötterna”, och det här förstod man inte, eller om man förstod, kom man inte ihåg. Det var hälsosamt att märka hur inriktad man är på att träffa mitt i måltavlan.

Vapeninspektionen skedde som under värnplikten då man skulle visa upp vapnets pipa för utbildaren efter rengöringen innan man packade den för veckoslutförvaring. Efter att vi gett bort vapnen gick största delen av kursdeltagarna hemåt eller ut i Oslonatten. Utbytestuderandena stannade kvar med sina matlådor, mitt på en norsk åker i Kongsvinger.

Lördag 13.4.

Utbildningscentret tystnade för veckoslutet då merparten av studerandena var hemma. Knappt tio av oss tillbringade dock veckoslutet i Kongsvinger. En lat morgon och en lugn dag behövdes, för under veckan hade takten varit intensiv och vi skulle ha två likadana veckor framför oss.

En del av studerandena hade ett besök på den svenska sidan i Charlotten-

bergs köpcentrum på sitt veckoslutsprogram. Norrmännen gillar shoppingresor till den östra grannen, för prisnivån där är låg jämfört med den norska och sötsaksurvalet ofattbart.

Följaktligen hade cirka 90 procent av alla bilar på parkeringsplatsen norsk registerplåt. På kvällen åt ett norsk-finskt gäng glatt tortillor fyllda med svensk köttfärs och såg på manliga filmer.

Söndag 14.4.

Eftersom det inte fanns något bestämt program för söndagen hade vi tid att ta en titt på den norska polisutbildningen.

Norge har fyra polisskolor, i Oslo, Bodö, Kongsvinger och Stavern. Man söker till skolorna en gång om året genom en gemensam ansökan för alla skolor. Det är svårast att få en studieplats på skolan i Oslo på grund av det stora antalet sökanden och lättast till skolan i Bodö tack vare dess nordliga läge. Drygt 700 studerande inleder årligen studierna vid skolan.

För att kunna bli polis ska man vara norsk medborgare och minst 20 år eller fylla 20 det år man ansöker. Körrätt av kategori B är ett krav liksom i Finland, dessutom ska man ha god hälsa och uppfylla både syn- och hörselkraven. Man får inte finnas i brottsregistret och de personliga egenskaperna ska lämpa sig för polisens arbete. Det är nästan som att välja finska poliser. Konditionstesten är dock hårdare.

Utbildningen i Norge är treårig. Av de tre åren tillbringar man det första året

KONDITIONSTESTEN ÄR
DOCK HÅRDARE.

i skolan och studerar, det andra arbetar man på någon av Norges polisstationer och det tredje är man i skolan igen. I skolan studerar man ungefär samma saker som i Finland, det första året består nästan bara av teori.

Läroämnena i skolan är bl.a. sociologi, juridik, straffrätt, brottsutredning, psykologi och förebyggande polisarbete. Det tredje året är också mycket teori-betonat med undantag av det operativa lägret.

Först under det andra året, när man jobbar, övar man för första gången vapenhantering och skjutning, och bara i några dagar. Till skillnad från Finland har poliser under arbetspraktiken inte rätt att använda vapen under tjänsteuppdrag. Först under det tredje året ordnas detta tre veckor långa operativa läger där man skjuter nivåproven för pistol och MP5.

Måndag 15.4.

Det snöade under veckoslutet. Det kom över tio centimeter snö. På söndagskvällen byttes snöfallet till regn, så när måndagsmorgonen grydde hade joggingsleden blivit en isig skridsko-bana glaserad med sörja och skjutbanan hade förvandlats till en plaskdamm.

Norrmännen hade lägrets dittills mest spännande ögonblick framför sig. Luften under skjutbanans skyddstak var alltså tjock av dimma men också av nervositet när skjutningarna för pistolens nivåprov skulle börja. Den klibbiga dimman som vädret orsakade fastnade på skyddsglasen så det störde.

Enligt utbildaren var det fråga om

TILL SKILLNAD FRÅN FINLAND HAR
POLISER UNDER ARBETSPRAKTIKEN
INTE RÄTT ATT ANVÄNDA VAPEN
UNDER TJÄNSTEUPPDRAG.

en så viktig händelse att man ville garantera en total koncentrationsfrid för norrmännen genom att flytta finländarna till läktaren medan testperioden pågick. Friden kunde ha störts av att det inte fanns tillräckligt med mellanväggar och därmed skjutplattor som behövs i testet. Under uppvärmningen inför skjutprovet rann vattendropparna vackert ner för norrmännens Goretex, medan den finska overallen sög i sig allt vatten som samlats på marken. Sålunda förargade det oss inte alls att få lämna skjutområdet under testperioden, byta till torra kläder och torka den våta utrustningen före eftermiddagens övningar.

Något om nivåprovets svårighetsgrad avspeglas i att 11 av de 59 kursdeltagarna inte klarade provet. Jämfört med det finska nivåprovet är testet ganska fjärran från arbetslivet, eftersom man för det mesta skjuter mot tid. Både vi och de norska studerandena tyckte att den finska modellen försvarar sin plats i en jämförelse mellan det finska och norska nivåprovet. Det är nämligen inte meningen att polisen ska skjuta så många skott som möjligt på kort tid, utan han eller hon ska hellre skjuta ett bra skott och observera effekterna. Den norska undervisningsmodellen verkar innebära att man från en kort föreläsning övergår direkt till case-övningar. Så när vi hade ätit lunch lyssnade vi först på en föreläsning om hur man ska agera när man har att göra med fordon

JÄMFÖRT MED DET
FINSKA NIVÅPROVET ÄR
TESTET GÅNSKA FJÄRRAN
FRÅN ARBETSLIVET,
EFTERSOM MÅN FÖR DET
MESTA SKJUTER MOT
TID.

och sedan packade vi in oss i bilar och körde till industriområdet igen. Till den finska inläringen hör ofta övningar i praktiska "handarbetsfärdigheter" i mindre avsnitt. Däremot presenterade utbildarna i den norska modellen situationen och genast efter det satt man igång på allvar. Efter utbildarnas exempel övade vi alltså hur man i praktiken griper en person från en bil. Incidenterna började mycket lugnt och vi väntade på att takten skulle bli allt snabbare mot slutet.

Vi gick igenom incidenterna under en och en halv timme utan att de blev väsentligt svårare. Det svåraste för studerandena var att motstå jaktinstinkten som övningen väckte också då objektet tidvis uppträdde helt lugnt. I stället gav man efter och rev i ett nafs ut den medgörliga personen med ett grepp om armen. Ur finsk synvinkel var det mest speciella att norrmännen hade arbetat redan ett helt år och nu gick vi igenom dessa övningar som nästan helt går ut på samtal. Vi försökte emellanåt fråga vad man gör om personen verkligen inte vill komma ut ur bilen, men vi fick inget annat svar än "vi sätter in gas och väntar".

Efter en och en halv timme började utbildarna avsluta övningen, sade att det var allt och att det gått bra. Sedan insåg de att vi hade ännu en timme kvar. Vi repeterade precis likadana övningar, men ivern hade försvunnit som heliumet ur en förstamajballong på midsommar.

Tisdag 16.4.

På tisdagens program fanns något som för oss finländare var "något helt annat": skjutning med MP5-maskinpistol. I Norge får man utbildning i MP5, empefem, och den delas ut till alla poliser för man vet aldrig när MP5 är det bästa vapnet. Logiskt, jovisst, men ologiskt med tanke på att poliserna under övningarna inte ändå får bära eller använda vapnet.

På skjutbanan fick varje studerande låset till MP5:an, som utbildarna förvarade skilt från vapnen vi fått. På det här sättet var det möjligt för studerandena att förvara vapnen i sina rum för att öva hantering på egen hand.

Med MP5:an skjuter man från stående, knästående och liggande ställning. Övningen började från 20 meter så att skyttarna skulle vänja sig vid det nya vapnet. När vi vant oss efter de första skotten övergick vi till 50 meter. Från det här avståndet sköt vi från liggande och knästående ställning, för de är betydligt stadigare och när avståndet växer blir det viktigare för en träff att skottet är lyckat.

Till slut sköt vi på tid och det som eleverna hade lärt sig testades. Om man hade lagt råden vi fått under dagens lopp bakom örat kunde man inom den utsatta tiden skjuta skotten precis i tavlan.

Onsdag 17.4.

När det andra laget bekantade sig med MP5:ans hemligheter övade vårt lag taktik under denna speciellt långa dag. På förmiddagen övade vi framryckning i grupp. I praktiken innebar detta att den

TILL DEN FINSKA INLÄRNINGEN
HÖR OFTA ÖVNINGAR AV PRAKTISKA
"HÄNDARBETSFÄRDIGHETER" I
MINDRE AVSNITT. DÄREMOT
PRESENTERADE UTRILDARNA I DEN
NORSKA MODELLEN SITUATIONEN
OCH GENAST EFTER DET SATT MAN
IGÅNG PÅ ALLVAR.

PÅ TISDAGENS PROGRAM FANNS
NÅGOT SOM FÖR OSS FINLÄNDARE
VAR "NÅGOT HELT ANNAT": SKJUTNING
MED MP5-MASKINPISTOL.

cirka fem personer starka gruppen förflyttade sig säkert i led från punkt A till punkt B. Cirka tre timmar av förmiddagen övade vi framryckning med 360 graders pistol- och MP5-täckning.

Den första uppgiften var att anpassa gruppens framryckning så att siste mans säkerhet bibehålls. När farten var vettig, ökades svårighetsgraden genom att ändra omgivningarna. Vi övade teknik i korridorerna i vårt bostadshus och det blev svettigt för en finne i overall och tung väst. I synnerhet i det skedet då vi tog med skölden som norrmännen använder, steg graderna inne i overallen.

Under pausen berättade en av utbildarna sin jättelånga historia om hur framryckningstaktikerna under hans karriär har visat sig vara guld värda. Det förargade att man inte förstod höjdpunkterna i berättelsen på grund av den svåra dialekten. Inte kunde man skratta på rätt ställe heller.

Om vi under taktikövningen med bilen hade orsak att klaga på bristen på torrträning, så fick vi efter lunchen torrträning med råge. Hela eftermiddagen rörde vi oss i grupp till dörrar som vi sedan öppnade. Det som gjorde övningen speciell var att svårighetsgraden faktiskt inte steg.

På kvällen skulle det ha varit skönt att vila, men efter middagen hade man reserverat ännu ett undervisningspaket på 3,5 timmar om att gripa en person vid en bil. Var och en fick göra två övningar

i lag. Den ena av utbildarna hade rollen som objekt och tog också ibland med sig elever som medhjälpare.

I övningen ingick den ur finsk synpunkt kanske hittills egendomligaste situationen. Det norska laget hade med vapenhot tvingat det knivviftande objektet till marken och en ur patrullen gick för att sätta på honom handbo-

jur. Samtidigt pekade den andra fortfarande med sitt vapen på objektet som låg helt lugnt på marken och frivilligt hade gett ifrån sig kniven. En patrullkamrat fanns också i samma skottlinje. Jag väntrade mig verkligen att utbildaren skulle lyfta fram saken i sin feedback, men den blev inte ens omnämnd, däremot prisades prestationen för att den som helhet var lyckad.

Saken måste dock tas upp med förslaget att kanske patrullkamraten skulle ha kunnat sätta sitt vapen i hölstret och sedan vid behov till exempel brotta objektet till marken. Det skulle i vilket fall som helst ha varit helt omöjligt att använda skjutvapen i den situationen då patrullkamraten befann sig precis där objektet var. För den synpunkten fick jag ett särskilt tack och den finska studentens kanske omotiverade rykte som taktisk tänkare ökade.

Torsdag 18.4.

Hela torsdagen gick igen åt till greppet om MP5:ans kolv. Den gråa norska himlen släppte ifrån sig regn och visa av erfarenheten kunde vi be att få låna

FÖR DEN SYNUNKTEN
FICK JAG ETT SÄRSKILT
TACK OCH DEN FINSKA
STUDERÄNDENS KANSKE
OMOTIVERADE RYKTE
SOM TAKTISK TÄNKARE
ÖKADE.

regnkläder av de norska studerandena. De norska kollegerna kan inte låta bli att förundra sig över vår utrustning och i synnerhet dess brister i vädertålighet. Här kommer alltså hälsningar till Polisstyrelsen: det sku va kul med regnkläder!

Det var lätt att identifiera sig med den tjocka Michelinmannen när man ovanpå overallen och regnkläderna dessutom drog på sig skyddsvästen. Det finns två modeller av den tunga västen. Den nyare har redan så många rörliga delar och olika skydd att den är svårare att klä på sig och använda. Från västens stomme hänger framplattan, underlivsskyddet, ärmdelarna, nackskyddet och halsskyddet separat. När man försöker kombinera allt detta med skjutställningen står man inför en verkligt tuff uppgift. Svårigheterna framhävs när skytten är relativt småväxt. Om man lägger till den tidsbundna skjutningen i ekvationen är resultatet rappa svordomar när man försöker placera vapnets ända innanför halsskyddet för att skjuta liggande, på knäna och stående. Eller alternativt böja nacken så att man överhuvudtaget ser igenom siktet.

Dessutom lyfte nackskydden hörselskydden från öronen. Men eftersom man var tvungen att använda hörselskydd av kåptyp, oberoende om de fungerade eller inte, måste man också ha proppar för att öronen skulle vara ordentligt skyddade. Det dubbla skyddet gjorde det visserligen ännu besvärligare att förstå uppgifterna på norska. Men det var ingen fara: hela resan har visat att man kan göra en förbluffande mängd saker rätt fast man inte förstår ens hälften av de givna anvisningarna.

DE NORSKA KOLLEGERNA KAN INTE
LÅTA BLI ATT FÖRUNDRA SIG ÖVER
VÅR UTRUSTNING OCH I SYNNERHET
DESS BRISTER I VÄPERTÅLIGHET.

DET FINNS TVÅ MODELLER AV DEN
TUNGA VÄSTEN. DEN NYARE HAR
REDAN SÅ MÅNGA RÖRLIGA DELAR
OCH OLIKA SKYDD ATT DEN ÄR
SVÅRARE ATT KLÄ PÅ SIG OCH
ANVÄNDA.

Fredag 19.4.

Industriområdets övningsbyggnader, framryckning och spaning i grupper på två eller tre personer. Vi började med patruller på tre män och inträngning i rum. Fram mot slutet av förmiddagen ryckte vi fram i patruller genom en bana som skulle föreställa en bostad medan handledarna följde våra rörelser. I det sista skedet lades dessutom ett objekt och lite tempo till. Med detta testades om gruppen hade grepp om tekniken och huvudet på skaft.

I eftermiddagens övning testades vi på det vi lärt oss tidigare: framryckning i patrull, spaning i byggnad och gripande av en person ur en bil. Prestationerna bedömdes och endast en kortfattad feedback gavs om dem. Dessutom bestod eftermiddagen av rengöring av den blåa träningspistolen och MP5:an och samtidigt lekfulla tävlingar i hur man tar isär och sätter ihop ett vapen.

På eftermiddagen gjorde vi planer över hur man sköter en belägringssituation. Den norska utbildaren var intresserad av hur situationen skulle framskrida i Finland, men det blev nog ingen landskamp, för vår taktik liknade mycket den som norrmännen har. Det blev i alla fall ett poäng för Finland, den mjuka skyddsskölden eller ”floppy disken” väckte i de norska kollegerna avundsjuka ”varför har inte vi?”-kommentarer.

Dagen som verkade väldigt lång kulminerade i att vi fick nycklarna till en skåpbil. Den ungefärliga riktningen visa-

des med handen, för där någonstans på hundra kilometers avstånd fanns Oslo och Majorstua polisstation.

Lördag 20.4.

Skiftet med Oslopolisen började klockan 24 med ett inledande möte där brottsanmälningar som registrerats under den senaste tiden granskades noggrant. Bilderna av dem som var misstänkta för brott, speciellt narkotikabrott, visades alltid när sådana fanns tillgängliga.

Min egen patrull bestod av två erfarna konstaplar, en man och en kvinna i medelåldern. Konstaplarna och matsäcken lastades i bilen. Det visade sig vara klokt att ha med matsäck, för vi besökte inte stationen under natten.

Den första åtgärden var att spärra av en gata. Den livligaste restauranggatan i stadsdelen Majorstua stängdes av för annan än taxi- och servicetrafik så att det glada festgänget inte skulle bli överkört. Avstängningen minskade dessutom på bullret som skulle ha orsakats av bilar som med dunkande basar kör i cirklar.

På den avstängda gatan var det bra att patrullera till fots och så förflöt tre timmar. Allt emellanåt släckte vi små ansatser till slagsmål och en skojare fick tillbringa en god stund i handbojor när en ordningsvakt ville göra en brottsanmälan om misshandel. Enligt de närvarande var det dock främst ordningsvaktens ego som hade tagit skada.

De rumänska ficktjuvarna orsakar Oslopolisen en massa huvudbry. De

DAGEN SOM VERKADE
VÄLDIGT LÅNG
KULMINERADE I ATT VI
FICK NYCKLARNÄ TILL EN
SKÅPBIL.

fungerar i par eller grupper så att en eller flera snattar festfolkets egendom inne i baren medan kontaktpersonen väntar avskilt utanför. Bytet förs ut i flera re-
priser och när kontaktpersonen ser poli-
sen försvinner han ut i natten. Snattaren
som blivit fasttagen i baren har alltså inte
på sig stöldgods. Dylika misstänksamma
fall försökte vi också klara upp, men re-
sultatet var inte upphittade smarttelefo-
ner, utan en rumänskfödd rattfyllerist.

Rattfylleristen fördes till en jättestor
kombination av polisstation och polis-
häkte där poliserna inom Osloregionen
betjänas av en egen läkare. Utöver blod-
prov gjorde läkaren noggranna test på
den misstänkte för att mäta reaktions-
hastigheten. Det vimlade av folk bygg-
naden när det kom in både förvirrade
personer och rattfyllerister.

Patrullens manliga medlem förhörde
den misstänkta genast, och förhöret
började med precis samma informa-
tion om den misstänkta rättigheter som
i Finland. Och som vi är vana vid från
Finland var resultatet av det långa ar-
betsskiftet en präktig hög med papper.

När vi hade släppt rattfylleristen var
klockan redan nästan fyra på morgon-
natten och Oslo tystnade. Vi åt vår mat-
säck i Oslopolisens operationscentrum
som är som en liten nödcentral som
bara delar ut polisuppdrag. I Finland har
”principen med en lucka” förädlats fint.
Däremot är 112 i Norge endast för poli-
sen, 113 för ambulans och också brand-
kåren har sitt eget nummer, 114.

Natten skiljde sig från den finska po-
lisens veckoslutsnatt på bara två sätt:
vapnen fanns bakom lås och bom och

PATRULLENS MÄNLIGA MEDLEM
FÖRHÖRDE DEN MISSTÄNKTA GENAST
OCH FÖRHÖRET BÖRJADE MED PRECIS
SAMMA INFORMATION OM DEN
MISSTÄNKTAS RÄTTIGHETER SOM
I FINLAND. OCH SOM VI ÄR VANA
VID FRÅN FINLAND VAR RESULTATET
AV DET LÅNGA ARBETSSKIFTET EN
PRÄKTIG HÖG MED PAPPER.

NATTEN SKILJDE SIG FRÅN DEN
FINSKA POLISENS VECKOSLUTSNATT
BARA PÅ TVÅ SÄTT: VAPNEN FANNS
BAKOM LÅS OCH BOM OCH ALLA
PRATAR NORSKA.

alla pratar norska.

Söndag 21.4.

Efter att ha varit vakna hela natten verkade Osломorgon vacker. Endast morgonmålets pris drev ett moln framför solen. Om maten är dyr i Finland så är den chockerande dyr i Norge.

Oslos sevärheter fanns i centrum medan internatet låg nära skolan vid en affärgata i ett dyrt och flott bostadsområde. Därför hoppade vi över turistmålen. Burger Kings pannkakor smakade bra innan skåpbilen styrde mot Kongsvingeråkern och den sista lägerveckan.

Måndag 22.4.

Efter den rutinmässiga morgonjoggingen fortsatte dagen med nivåprovet för MP5:an. Under provet kunde vi slänga av oss den finska overallen och ta en tupplur eftersom vi var befriade också från det här testet så att norrmännens stressnivå inte skulle stiga.

Efter lunchen övade vi saker vi redan lärt oss på lägret, men det fanns också nytt. Vanligtvis hör kofotar och andra inbrottsverktyg till polisens kunders arsenal, men den här gången hanterades de av polisen. Man måste nämligen ibland kunna gå in genom en dörr fastän ingen svarar på knackningarna.

Efter middagen hade vi undantagsvis kvällsprogram. Och gosse, vilket program! I Finland skulle det här väl kallas klädcirokus. Vi kom till samlingsplatsen i fältmundering utan väst eller utrustning. Utbildarna började dela ut order och

tidsgränser för påklädning av ny mundering. Efter det andra och tredje klädbytet var luften full av frustrering allt medan utbildarna jävlades om felaktiga klädval.

Efter det sista klädbytet var alla klädda i fältmundering plus en tung skyddsväst. Kursen delades i två grupper och för varje grupp valdes en ledare ut som fick i uppgift att snabbt organisera grupperna i funktionsberedskap. När grupperna hade bildats fick de veta vilket uppdrag de skulle utföra. Enligt ordergivningen pågick det en lägerskola på den närliggande skjutbanan och man hade hört skott därifrån. Grupperna ryckte fram mot målet så som de hade blivit under-

visade under lägret, med beaktande av de taktiska synvinklarna och säkerheten. Spänningen tätnade när vi närmade oss målet, men just när vi skulle skrida till verket blåstes övningen av och färden fortsatte till klassrummet där vi hade en lektion i hur man förbereder sig för olika situationer.

På lektionen fick vi också veta orsaken till utrustningsruletten. Avsikten var att skapa tryck och irritation i studerandena och på detta sätt simulera en verklig stresssituation. Man ska kunna koncentrera sig på polisens arbete också om man bär på en psykiskt tung rygg-säck, till exempel problem hemma. Dem ska man kunna hantera så att man också sköter jobbet.

I slutet av lektionen hade vi en diskussion där övningssituationen och verksamheten efter den analyserades.

MAN MÅSTE NÄMLIGEN
IRLAND KUNNA GÅ IN
GENOM EN DÖRR FAST
INGEN SVARAR PÅ
KNACKNINGARNA.

Uppfattningen om det psykiska välbefinnandets betydelse är uppenbarligen samnordisk, kanske till och med global, för det fanns inga skillnader mellan den finska och den norska diskussionsmodellen.

Tisdag 23.4.

Tänk att man måste resa från Finland, från landet som haft alldeles för mycket erfarenhet av skolskjutningar, ända till Norge för att få vara med om en övning i ämnet. Huvudutbildaren i skjutning höll öppningsanförandet vars tema var allvarligt och berörde båda nationerna. Medan man inte kan tala om den finska kriminalhistorien utan att nämna skolskjutningarna i Jokela eller Kauhajokki, har norrmännen massmordet i Utøya i färskt minne. Utbildaren poängterade att i Norge gäller den första patrullens regel: den närmaste patrullen går till platsen oberoende av sammansättning. Det lät bekant.

Gruppen studerande hade delats i två delar så att av 15 studerande bildades patruller på två konstuplar. Vi fick ett uppdrag via radion: skjutning pågick i en byggnad. Utrustade med en pistol och två MP5:or gav sig patrullen av för att utföra uppdraget.

När vi hade kommit fram till dörren började vi höra rop och smällar. Vapenmannen skymtade i övre våningen och ropande, skrikande och blodiga människor sprang emot och försökte få kontakt med polisen. Vår patrull sprang till övre våningen och på trappans första avsats låga den första döda. Först efteråt insåg jag att också alla ”döda” hade skydds-

ÅVSIKTEN VAR ATT SKAPA TRYCK
OCH IRRITATION I STUDERANDENA
OCH PÅ DETTA SÄTT SIMULERA EN
VERKLIG STRESSITUATION.

MEDAN MÅN INTE KAN TALA OM DEN
FINSKA KRIMINALHISTORIAN UTAN
ATT NÄMNA SKOLSKJUTNINGARNA
I JOKELA ELLER KAUAJOKKI, HAR
NORRMÄNNEN MASSMORDET I UTØYA I
FÄRSKT MINNE.

glasögon på sig. Under det aktiva skedet var situationen så verklig att man inte ens märkte skydden: kompisarna som man lärt känna under de två veckorna hade omvandlats till oidentifierbara offer. Det hördes mera rop från övre våningen och människor kom emot oss, men till slut nådde vi förövaren i en smal korridor och han stoppades med ett skott.

I organiseringen av övningen hade man satsat på att den var autentisk och audiovisuell. Konstgjort blod, civilkläder, fina rollprestationer och de öronbedövande ropen resulterade i att man inte behövde leta efter verklighetskänslan. I uppdraget var avsikten faktiskt att jaga en skolskjutare. Det var lärorikt att få testa sitt eget kunnande och sin insikt om situationen, som i sin kaotiskhet var avsevärt mera krävande än en enda situation som vi haft framför oss i polisutbildningen. När vår egen halvpluton var redo övergick vi till skådespelarkompaniet för att skrika och jämra oss.

Bedömningen av övningen var överlag att den var lägrets bästa och vi finländare ville riktigt gå fram till utbildaren och tacka för en väl organiserad övning. I den här övningen, liksom under hela lägret, var ett jättestort antal utbildare närvarande. Detta var utmärkt: Ingen onödig tid spilldes på logistiken eftersom studerandena inte behövde hämta, bära och ta isär varje föremål som hörde till övningen. För det andra fanns det så många utbildare som gav feedback att när de andra utförde en uppgift, fick den

I DEN HÄR ÖVNINGEN,
SOM UNDER HELA LÄGRET,
VAR ETT JÄTTESTORT
ANTAL UTBILDARE
NÄRVARANDE.

föregående gruppen feedback. Dessutom fanns det tillräckligt många observerande ögon som såg allt och man fick feedback om allt man gjorde. Därtill spelade utbildarna i nästan alla övningar rollen som objekt, dvs. de fungerade som målfigurer. Studerandena kunde för det mesta kon-

centrera sig på att lära sig av varandras prestationer i stället för att spela målfigurer. Utbildarna var inte bara från den här skolan, utan man hade samlat ihop dem bland utbildare i användningen av maktmedel från inrättningar i hela Norge.

Efter förmiddagens erfarenheter verkade eftermiddagen lite banal. Den tio personer starka gruppen hade i uppdrag att isolera ett hus där en person med vacklande psyke vistades. Den vapenförsedda personen fick inte släppas ut från området dit den lokala snabbinsatsgruppen skulle anlända inom tio minuter.

Ledningsuppgiften växlade mellan studerandena. Prestationerna varierade, men på norskt vis var det mycket svårt att ge kritisk feedback. Ibland var det till exempel jobbigt att se var spaningspositionerna och personerna var placerade. En enda rörelse kunde avslöja dem och de visste inte hur man utnyttjar det skydd som terrängen och byggnaderna gav. Alldeles för ofta var en kollega att hamna i skottlinjen.

Övningen, att springa i positionerna, var bekant från värnplikten. Trots att det blev olidligt varmt i overallen, då vi hade på oss både en lätt och en tung skydds-

väst, var det garanterat svettigare i den norska rocken sydd av pakistanskt getskinn. Dess stil hade anammats direkt från 1980-talet.

Medan kokarden på den finska polisens keps är fäst med kardborrband och löstagbar, är den norska polisens kokard guldglänsande, sitter fast och är av metall. Utbildaren frågade en flicka varför hon inte som de andra hade vänt kokarden mot nacken utan lät solens reflektion avslöja den. Svaret var att det inte går att vända skärmen i nacken eftersom hästsvansen inte ryms under den. Detta fick till och med den alltid så uppmuntrande norska utbildaren att höja på ögonbrynen – och med all anledning.

Onsdag 24.4.

För första gången under lägret verkade dagen som ett utfyllnadsprogram. I förmiddagens övning gjorde vi i praktiken samma som vi gjort hela föregående eftermiddag. I förmiddagens övning både grep och isolerade vi objektet. Prestationen tog totalt en timme och de som hade ledningsuppgifterna drog mest nytta av den. Vi som hade placerats på observationsplatserna hukade i våra buskar och till denna dag vet jag inte hur vår grupp lyckades med sin prestation.

När isoleringen och gripandet hade utförts i svåra höghusomständigheter två gånger, fick utbildarna bråttom att hitta på mera program. Så fort det fanns en lucka i programmet kunde man ju öva framryckning med gruppen. Vi hade ryckt fram i korridorerna i vårt logi så många gånger att om det blev elavbrott skulle vi garanterat ha en planritning

JOB BEN VÄR GÅNSKÅ ENKLÅ, MEN
DE STÖRSTÅ SKILLNÅDERNÅ MELLÅN
NORRMÅNNENS OCH FINLÅNDÅRNÅS
VERKSÅMHET FICK VI SE I
HEMBESÖKET.

över alla hörn i korridoren och varje dörrhandtag inristad i hjärnan.

Under eftermiddagens övning utförde vi ett gripande från bil, gripande av en berusad med våldtendenser och ett hembesök. Jobben var ganska enkla, men de största skillnaderna mellan norrmännens och finländarnas verksamhet fick vi se i hembesöket.

Uppdragsordern var att tränga in i huset där mannen i huset hade misshandlat sin fru men där det redan hade varit tyst i 15 minuter. Patrullen började rycka fram mot huset utrustad med sköldar, vilket avvek från finsk praxis. Mannen i huset kom emot i dörren, skölden kastades i backen och så började brottningsmatchen. Objektet, en kraftig studiekamrat, erbjöd ett rätt hårt motstånd för patrullen, men snabbt hade vi honom i schack.

Utbildarnas feedback var spännande att höra, för enligt dem borde man ha störtat in i huset omedelbart när också den andra länken i handbojorna var låst. ”Polisens viktigaste uppgift är att rädda människoliv”, var utbildarens lära. Den finska polisen anser att man för all del inte ska förringa brådskande hjälp, men när man har blivit van vid att förebyggandet av en brottslig gärning och arbetssäkerheten har första prioritet, hör det inte till praxis att med flygande fana ensam störta in i objektbostaden där en aggressiv person påstår att det möjligen även finns en annan farlig person. Utbildarna vid kontrollerna hör till de mest temperamentsfulla i utbildargänget, så-

lunda var feedbackens art förväntad. Hittills hade vi inte heller hört från en norsk mun att ”det gick så jävligt långsamt”.

HITTILLS HADE VI INTE
HELLER HÖRT FRÅN EN
NORSK MUN ATT ”DET
GICK SÅ JÄVLIGT
LÅNGSAMT”.

Efteråt var vi tvungna att verkligen jämföra lagarna och alldeles riktigt: i den norska polislagen finns som första uppgift att skydda människor.

Den finska polisen ser på saken från en lite annan synvinkel, då det är viktigare att förebygga en farlig gärning eller händelse. Att rädda liv är en fin och värdefull sak men är inte något som har skrivits rakt ut i den finska polislagen. Norrmännen förklarade senare att enligt den norska polisens tankemodell ska polisen gå in oberoende av hur farligt ett ställe är, för polisen har alltid på sig en lätt skyddsväst. Man ska alltså utan att blinka vara redo att dö för de andra och också vara redo att ta till lite förhastade lösningar för att rädda människoliv. Inte tvekar man i Finland heller att gå på uppdrag. Trots det känns det som att man med lite övervägande och taktik kan öka arbetssäkerheten avsevärt. För den här tankegången tar Finland alltså hem poängen.

Som avslutning på kvällen styrde nästent hälften av kursen, inklusive utbildarna, kosan till den svenska sidan för att shoppa. Torsdagen skulle avslutas med en fest i kurscentret och stadens centrum. Och för detta behövdes billigare alkohol från Sverige.

Efter shoppingresan som avslutning på kvällen hade vi kvar vår föreställning om den finska polisutbildningen. Den

avslutades med en video om användningen av maktmedel. Den var troligtvis till och med lärorik, för största delen av publiken kände inte till vilka effekter gasspray har. I många övningar här har objektet fallit som död till marken efter att fått lite spray på sig. Det var nyttigt att visa hur funktionsförmågan blir långsammare av gasen, men att den inte försvinner helt. Mest förvåning väckte dock videon där studerandena blev utsatta för elpistol. Apparaten väckte stort intresse då den norska polisen inte använder den.

Torsdag 25.4.

Atmosfären under morgonjoggingen var mera avslappnad än normalt, för kursen sjönk på sista versen. Vi utförde case-övningar på basnivå hela dagen. Avsikten var att testa om vi hade anammat teorin.

I en uppgift fanns det grunder för beredskap att använda skjutvapen men så gjorde vi inte. Detta måste vi ur finsk synvinkel ifrågasätta något i vår feedback. Utbildarnas svar på feedbacken var att vapnen sannolikt nog skulle hämtas från bilarna, men på grund av tidsbrist gjorde vi det inte. Men varför öva att använda en metod som ändå inte används i verkligheten? I den finska studerandens ryggrad har tanken att du fungerar i en verklig situation på samma sätt som du tränar ertsats fast.

Under hela dagen var atmosfären mera avslappnad än normalt. Man kunde märka på kursdeltagarna och till och med utbildarna att tankarna började röra sig kring kursens avslutnings-

EFTERÅT VAR VI TVUNGNA ATT
VERKLIGEN JÄMFÖRA LAGARNA OCH
ALLDELES RIKTIGT: I DEN NORSKA
POLISLAGEN FINNS SOM FÖRSTA
UPPGIFT ATT SKYDDA MÄNNISKOR.

I DEN FINSKA STUDERANDENS
RYGGRAD HAR TANKEN ATT DU
FUNGERAR I EN VERKLIG SITUATION
PÅ SAMMA SÄTT SOM DU TRÄNAR
ETSATS FAST.

fest som skulle gå av stapeln på kvällen. Skratt präglade hela dagen och vid en del av kontrollerna fick studerandena agera kapellmästare för verksamheten där. Såklart skulle man då prova hur många polisstuderanden man får in i en personbil. Åtminstone åtta.

Efter middagen höll lägrets ledare ett anförande där han påminde oss om att vi är polismän och att uppförandet på kvällens fest ska vara därefter. Till slut tvättade vi bilarna vi använt och putsade alla övningspistoler. Som kvällsprogram hade studerandena arrangerat en föreställning om utbildarna och utbildarna hade komponerat ett videomontage om lägrets händelser.

Fredag 26.4.

Det som blev kvar för den sista dagen var återlämning av utrustning och ett feedbackmöte. En del av gänget var lite tröttare än andra morgnar, men den sextio personer starka norska skaran tog tag i feedbackmötet med otrolig intensitet.

Det genomfördes så att studerandena under en dryg halvtimme diskuterade punkt för punkt enligt ett givet schema: vad hade varit verkligt bra, kjempe bra, och vad kunde man utveckla. En studerande ledde mötet och en gjorde anteckningar. Efter detta trädde kursens ledare in i klassen och den som gjort anteckningarna presenterade punkterna för honom, och sedan diskuterade vi. Kursens ledare blev som vanligt lite frustrerad över en del av feedbacken, för riktigt allt gick inte att genomföra, men det

konstruktiva greppet höll i sig.

Efter att vi ätit lunch och tagit avsked förde en abonnerad buss en del av gänget till flygplatsen och Oslo, en del åkte hem i sina egna bilar. För norrmännen innebar måndagen början på en hård prövning: under de följande två veckorna

skulle de före utexamineringen ha prov om användning av maktmedel, fysiska prov och lämna in sina lärdomsprov.

Många norrmän kom för att kramas och var ledsna över att den finska flaggan inte längre skulle finnas bland dem i skolan på måndagen.

* * *

Studentutbytet i Norge var höjdpunkten i mina studier. Jag kan rekommendera det för alla som utan att blinka har mage att påstå att de förstår det svenska språket väl; i annat fall blir utbytet besvärligt både för studeranden och utbildarna. Dagarna är långa och fysiskt krävande, men sådana dagar lämnar också de bästa minnena. Under morgonjoggingen var det roligt att märka att konditionen ökade och få känslor är bättre än den man får vid frukostbordet efter duschen.

Det var en erfarenhet som öppnade ögonen för hur man på så olika sätt kan sköta sina polisuppgifter i ett annat nordiskt land och hurdana betraktelsesätt det erbjuder. Bäst konkretiserades skillnaden när man jämförde de båda ländernas polislagar. Medan den finska polisens främsta uppgift är att upprätthålla den allmänna ordningen och sä-

kerheten samt att förebygga och utreda brott, är den norska polisens främsta uppgift att rädda liv. Detta utgör en stor skillnad i synsätten när man talar om texter på lagnivå.

Trots att det i den finska polislagens förarbeten konstateras att den allmänna ordningen och säkerheten också sträcker sig till individnivån tolkningsmässigt, nämner den finska polislagen inte räddning av liv som främsta uppgift. Kanske man i Finland tänker att denna aspekt liksom kommer på köpet när polisverksamheten är förstklassig. Flera gånger motiverade både studerandena och utbildarna agerandet, som vi såg som jäkt och som kunde ifrågasättas ur arbetarskyddssynpunkt, med att polisen ska gå in i en farlig situation eftersom polisen har skyddsväst och det hör till arbetsbeskrivningen. Det är säkert så, men man kan ändå inte annat än känna stolthet över det finska sättet att agera, som är effektivt och poängterar arbetarskyddet: uppdragen blir alltid skötta och poliser skadar sig sällan.

I Norge var det också förbryllande hur gammalmodig polisens utrustning var. De enorma radioapparaterna, som också vi använde i utbildningen, är fortfarande vardag på de mindre stationerna. Dessutom verkar den norska polisen i ett delvis öppet radionät som vem som helst kan lyssna på. Datatekniken i våra polisbilar kan våra norska kolleger bara drömma om, trots att de enligt många mätningar lever i världens rikaste land. Tur att man i Finland djärvt har provat ny teknologi också för myndighetsbruk.

De norska studerandena lyssnade

DET VAR EN ERFARENHET SOM ÖPPNADE ÖGONEN FÖR HUR MAN PÅ SÅ OLIKA SÄTT KAN SKÖTA SINA POLISUPPGIFTER I ETT ANNAT NORDISKT LAND OCH HURUDANA BETRÄKTELSESÄTT DET ERBJUDER.

ofta förtjusta på hur polisutbildningen i Finland är organiserad. I synnerhet var det pragmatiska greppet intressant och också övertygande, då vi med vår utbildning som grund kunde ge träffande observationer om taktikerna och hur de skulle iakttas. Man får hoppas att detta inte går förlorat i Finland i och med reformen av polisutbildningen i Finland. Om man ställer de största skillnaderna i utbildningen på sin spets, kan man säga att hur trevligt det än är att veta att man inte ska se en japan i ögonen, är det ännu finare att kunna verka så att en patrullkamrat inte står i skottlinjen för det egna vapnet.

Trots att det är intressant att söka och överväga just skillnader, tror jag nog att den finska och norska polisen har mera gemensamt. Vi har en lagstiftning som värdesätter människo- och individrättigheterna och en polis som verkar i enlighet med detta. Våra läggningar är likartade, även om norrmannen åtminstone under utbildningen uttrycker sitt ärende i något positivare ton än finländaren. Polisuppdragen visade sig vara likartade, likaså problemen med vilka vi brottas.

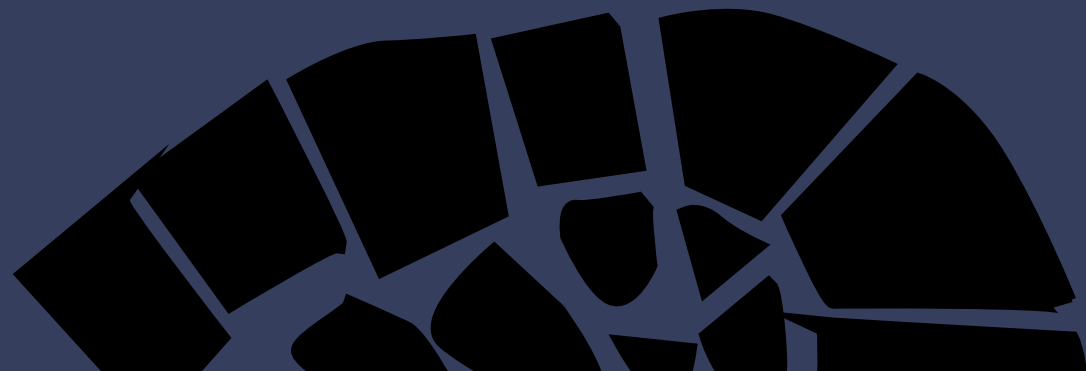
Varken för den finska eller den norska polisen är det främmande att metoderna som används ska vara nödvändiga, försvarbara och ändamålsenliga.

LÄS MER

- Elina Katajamäkis blogg på polisens webbplats (på finska): http://www.poliisi.fi/poliisi/blog_ek.nsf.

“En bild som trycktes i tidningen gav resultat, eftersom ett par som var bekant med offret tog kontakt och berättade att han var frisör. Polisen undersökte frisersalongen i fråga och därifrån hittade man till offrets hem.

I husrannsakan blev det klart att offret fått en ny vän via frisersalongen.”

HENNA KELLONIEMI

POLISEN BAKOM RYKTET

ÄLDRE KONSTAPEL HENNA KELLONIEMI UTEXAMINERADES SOM POLIS HÖSTEN 2007. HON ARBETAR SOM KOMMUNIKATIONSCHEF VID POLISINRÄTTNINGEN I LAPPLAND.

KELLONIEMI ÄR OCKSÅ KONSTMAGISTER. INNAN POLISKARRIÄREN HAR HON ARBETAT SOM JOURNALIST PÅ BLAND ANNAT YLE LAPIN RADIO.

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNA MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

”Aha, är du den där mystiska kvinnan som alltid skickar den där feedbacken?” Den frågan ställde en av mina arbetskamrater då det klarnade att jag vid sidan av mina andra uppgifter också ansvarar för hanteringen av responsposten vid vår polisstation. Det finns ganska många av oss mystiska kvinnor och män i den här förvaltningen. Det finns yrkesfolk inom förvaltningen och förundersökningen och inom olika stöduppgifter som ofta sköter sitt arbetsområde ofta så obemärkt att de andra inte riktigt vet vad som ingår i personens arbetsuppgifter. Ofta är de här personernas arbetsinsats inte synlig som mätbara resultat, men tack vare dem rullar den normala polisverksamheten på från dag till dag, så att poliserna på fältet och brottsutredarna får koncentrera sig på att göra sitt eget jobb. Alltid innebär huvudansvaret för något specialuppdrag ändå inte att ingen annan skulle ha mycket att göra med saken.

Själv ansvarar jag på heltid för kommunikationen vid vår polisinsättning. När jag blev anställd 2008 kom det många

slags reaktioner: ”Så bra, nu slipper de riktiga poliserna göra det där onödiga kommunikationsarbetet ” eller ”Just så, ännu en polistjänst tas bort från fältet”. De här kommentarerna är båda fullt förståeliga om den som kommenterar inte vet vad alla vi mystiska män och kvinnor inom förvaltningen i verkligheten gör. Men när förståelsen blir större kan var och en brinna för också andra slags uppgifter och ansvar än det som är grundstenen i vår förvaltning, det vill säga det normala polisarbetet.

* * *

Min egen väg till polis gick först via studier i mediekultur. Någon gång under tiden vid universitetet funderade jag på om jag riktigt var på rätt plats, då jag låg på golvet i ett köpcentrum och förevisade en experimentell performans som hörde till studierna i studiehelheten i olika konstformer, då jag lyssnade på en flera timmar lång föreläsning om punkten och strecket på kursen i estetik eller då jag med ögon stora som tefat satt på kursen i vetenskapsfilosofi utan att förstå ett ord. Ändå gav magisterexamen i ämnet Medievetenskap vid Lapplands universitet en strålande grund för framtiden – förståelsen om mediernas historia och kultur och det breda fältet med många möjligheter är värdefull kunskap i mitt nuvarande arbete.

MEN NÄR FÖRSTÅELEN
BLIR STÖRRE KAN
VAR OCH EN BRINNA
FÖR OCKSÅ ANDRA
SLAGS UPPGIFTER OCH
ANSVAR ÄN DET SOM
ÄR GRUNDSTENEN I VÅR
FÖRVÄLTNING, DET VILL
SÄGA DET NORMALA
POLISÄRBEDET.

Under studietiden vid universitetet och efter det arbetade jag som radioreporter på Yle Lapin Radio och på några mindre radioredaktioner. Den här värdefulla arbetserfarenheten har jag stor nytta av i mina nuvarande uppgifter inom kommunikation. Inte minst därför att jag tack vare mina tidigare arbetsplatser känner journalister som jag också nu förtiden har mycket att göra med under mina arbetsdagar, och för att jag känner till arbetssättet på en radioredaktion.

Då jag var yngre provade jag också på många andra typer av arbete. Ändå fann jag inte min plats någonstans där jag arbetade. Jag kom till en fas där jag så att säga ville ha ”ett riktigt, gammalt hederligt yrke”. När de gamla tanterna frågade vad jag arbetar med önskade jag att det skulle finnas ett enkelt svar och att jag inte skulle behöva förklara allt jag skulle kunna göra, då jag har konstmagisterexamen i utbildningsprogrammet i audiovisuell mediekultur. Den här viljan att få ”ett riktigt yrke” kom också av att jag inte riktigt kunde föreställa mig på någon arbetsplats utgående från mina kunskaper och förmågor eller svagheter. ”Vad ska jag bli då jag blir stor” växte till ett allt större eko i mitt huvud.

Då började jag fundera på en av mina drömmar från barndomen – tänk om jag skulle bli polis? Polis är ett uppskattat, respekterat yrke med gott rykte. Någonstans inom mig fanns en känsla av att jag

ville ha ett arbete där jag betjänar människor och där jag på riktigt kan vara till hjälp. Min närmaste krets uppmuntrade mig och jag bestämde mig för att jag ansöker till skolan bara en gång. Om jag inte blir antagen med en gång glömmer jag hela saken. Jag blev kallad till skolan och inledde studierna i Tammerfors på Polisskolans kurs 108 i augusti 2004.

Genast i början av mina studier sade många av lärarna att det tack vare min utbildningsbakgrund kommer att finnas mycket användning för mig inom polisförvaltningen och att jag inte kommer att bli kvar i det normala polisarbetet. Själv var jag ganska bestört. Det var ju precis det jag ville göra, "riktigt" polisarbete! Jag hade inte tänkt särskilt mycket på att polisförvaltningen kunde behöva mig för några specialuppdrag just på grund av min utbildnings- och arbetsbakgrund. Så klart förstod jag att jag hade nytta av mina erfarenheter då jag blev antagen till skolan, men jag hade ännu inte förstått alla mina möjligheter. Och egentligen var det bra så. Jag fokuserade på mina studier och ville lära mig vara en god och yrkeskunnig polis. Men senast då jag skrev mitt examensarbete om att kontrollera polisens rykte förstod jag ändå att jag på allvar skulle ha mycket att ge den här förvaltningen inom kommunikationen. Inom mina studier hade jag särskilt satt mig in i hur föreställningar och image bildas, och inom polisens kommunikation höll man på att lägga i en helt ny växel.

Och så blev det så att jag ganska snart efter att jag blev utexaminerad fick min första fasta tjänst just med kommunika-

UNDER STUDIETIDEN VID
UNIVERSITETET OCH EFTER DET
ARBETADE JAG SOM RADIOREPORTER
PÅ YLE LAPIN RADIO OCH PÅ
NÅGRA MINDRE RADIOREDAKTIONER.
DEN HÄR VÄRDEFULLA
ARBETSERFARENHETEN HAR JAG
STOR NYTTA AV I MINA NUVARANDE
UPPGIFTER INOM KOMMUNIKATION.

DÅ BÖRJADE JAG FUNDERA PÅ EN
AV MINA DRÖMMAR FRÅN BARNDOMEN
- TÄNK OM JAG SKULLE BLI
POLIS? POLIS ÄR ETT UPPSKATTAT,
RESPEKTERAT YRKE MED GOTT
RYKTE. NÅGONSTANS INOM MIG
FANNS EN KÄNSLA ATT JAG VILLE
HA ETT ARBETE DÄR JAG BETJÄNAR
MÄNNISKOR OCH DÄR JAG PÅ
RIKTIGT KAN HJÄLPA.

tionsuppgifter vid polisstationen i Rovaniemi härad. Och jag har fortfarande samma jobb. Det är klart att mycket har ändrats under resans gång, både inom förvaltningen och i mig själv, och jag har lärt mig mycket i det här arbetet, ibland också genom försök och misstag. Min arbetsuppgift var ny vid polisstationen och det tog sin tid innan arbetsbeskrivningen formades. Reformen av polisens förvaltningsstruktur i början av 2009 sammanslog häradens fem polisinsrättningar till en, och då utnämndes jag till kommunikationskoordinator på heltid vid den nya polisinsrättningen. Från början av 2014 sammanslås polisinsrättningar igen och det blir en polisinsrättning i Lappland för hela landskapet som till ytan täcker nästan halva Finland. Jag har äran att arbeta som kommunikationschef vid den nya polisinsrättningen i Lappland.

Då jag för första gången drog på mig uniformen och fingrade på skaftet på mitt nya tjänstevapen som jag nyss tagit ur förpackningen anade jag nog inte vart vägen skulle leda för den här lapplandsflickan. Ganska fort efter att jag inlett mitt arbete med kommunikationsuppgifter fick jag en inbjudan att i söder tala inför en stor grupp personer som ansvarade för polisförvaltningens kommunikation; många av polisens befäl var med. Trots spänningen samlade jag mig själv och talade energiskt om hur viktig den interna kommunikationen är och om hur varje polis för sin del ansvarar för

JAG SKULLE INTE KUNNA
VARA MER NÖJD MED
HURDANA MÖJLIGHETER
POLISEN I FINLAND HAR
GETT MIG.

hela polisens rykte i Finland. Den här resan ledde till att jag snart upptäckte att jag sitter med i konklaven som utarbetar kommunikationsstrategin för hela polisförvaltningen. Till följande i tur stod att sätta mig in i att ge anvisningar för situationer som kräver effektiviserad kommunikation inom polisen, att planera en handbok för polisens kommunikation, att planera och sätta upp polisens närradio samt att planera och vara medlem i beredskapsgruppen för den riksomfattande kommunikationen.

Det är fantastiskt hur speciella platser jag kommit till och hur intressanta och utmanande arbetsuppgifter jag fått framför mig redan nu, trots att jag inte har mer än några år av karriären bakom mig. Jag skulle inte kunna vara mer nöjd med hurdana möjligheter polisen i Finland har gett mig. Min tanke då jag sökte till Polisyrkeshögskolan var att jag vill ha ett arbete där ingen dag är lik den andra. Det här har hållit streck ända från början, om ändå på ett helt annat sätt än jag hade tänkt mig.

* * *

Jag har stora skor att fylla och ibland har jag behövt fylla ut dem med hö för att de inte ska trilla av. Men under den här händelserika resan har jag genom att iaktta polisförvaltningen och genom mina egna erfarenheter lärt mig att polisens goda rykte, som jag alltid uppskattat och som jag ansett vara sanningsenligt, inte

kommer av sig självt, och alla som arbetar inom vår förvaltning måste arbeta för ryktet. Ett gott rykte kommer nämligen av att vi alla gör de uppgifter som hör till polisen på rätt sätt och enligt planerna och också berättar om det för andra. Att skapa ryktet och att kontrollera det är en långsiktig och planerad verksamhet som påverkar de tolkningar som människor gör om oss – det påverkar hurdan föreställning människorna har om oss.

Utgångspunkten för allt vi gör borde vara klar för alla som arbetar inom polisförvaltningen varje dag då vi kommer till jobbet. Allt utgår från den första paragrafen i polislagen, och det måste jag påminna mig själv om då och då. Varför vi gör det här jobbet och varför alla funktioner som stöder det grundläggande polisarbetet också finns:

”Polisens uppgift är att trygga rätts- och samhällsordningen, upprätthålla allmän ordning och säkerhet samt att förebygga brott, reda ut brott och sörja för att brott blir föremål för åtalsprövning. Polisen arbetar för att upprätthålla säkerheten i samarbete med andra myndigheter samt med sammanslutningarna och invånarna i ett område. Polisen skall även utföra andra uppgifter som enligt särskilda stadganden åligger polisen samt inom ramen för sina uppgifter lämna var och en den hjälp han behöver.”

Här väcks oundvikligen frågan om vad polisens kommunikation har för roll i förhållande till den här grundläggande uppgiften. Målet med polisens kommunikation är att de historier och erfarenheter som berättas om oss är bra och sanningsenliga – att polisen har ett

JAG HAR STORA SKOR ATT FYLLA OCH
IRLAND HAR JAG BEHÖVT FYLLA UT
DEM MED HÖ FÖR ATT DE INTE SKA
RAMLA AV.

POLISEN BEHÖVER INTE KONKURRERA
MED NÅGON OM SITT RYKTE, SOM
TILL EXEMPEL FÖRETAG MÅSTE,
EFTERSOM DET ENDÅST FINNS EN
POLIS I FINLAND. DET UNDERLÄTTAR
ÄNDÅ ALLAS VÅRT ARBETE MYCKET
OM VI HAR ETT GOTT RYKTE.

bra rykte. Polisen behöver inte konkurrera med någon om sitt rykte, som till exempel företag måste, eftersom det endast finns en polis i Finland. Det underlättar ändå allas vårt arbete mycket om vi har ett gott rykte.

Medborgarna känner oss bra och kulturen inom polisens kommunikation har de senaste åren ändrats mycket i en mer öppen riktning. Det underlättar att genomföra kommunikationen i praktiken. Våra värderingar – rättvisa, yrkesskicklighet, serviceprincipen och arbetshälsa – är på rätt plats och det finns skäl att värna om vårt rykte i ljuset av de här värderingarna. Vårt mål, det vill säga vår grundläggande uppgift och våra värderingar bildar alltid utgångspunkten och ramarna för att kontrollera ryktet. Och det är av stor betydelse att det varje enskild polis gör antingen stöder eller försvagar vårt rykte. Den finska polisens rykte består av vad vi gör, hur vi ser ut och hur vi på olika sätt kommunicerar utåt. Tillsammans förmedlas de här till observationer och tolkningar av medborgarna och olika intressentgrupper. Tillsammans bildar dessa polisens rykte.

Jag minns en gång då vi patrullerade i området vid polisinspektionen i Övre Savolax härad och vi fick ett larm från en privatbostad. I bostaden fanns en man som borde ha förts till en läkare för bedömning på grund av sina psykiska problem. Ambulansmännen hade inte kommit in i bostaden eftersom mannen var aggressiv och härjade i bostaden med

OCH DET ÄR AV STOR
BETYDELSE ATT DET
VARJE ENSKILD POLIS
GÖR ANTINGEN STÖDER
ELLER FÖRSVAGAR VÅRT
RYKTE.

någon form av tillhygge och var ovillig att träffa läkaren. När vår patrull anlände till platsen verkade situationen vara besvärlig. Då hände något intressant. Då vi ställde oss bakom dörren och mannen öppnade dörren en aning såg han mig på utsidan och på samma gång ändrades

hans min. Jag upptäckte att det var fråga om en klient som jag redan träffat under något uppdrag några veckor tidigare. Mannen blev så glad över att se mig att han helt och hållet glömde sin aggressivitet och släppte tillhygget ifrån sig.

Han hade varit en ganska utmanande klient redan förra gången, men då hade jag haft tålamod att förklara grundligt vad vi gör och också annars förhållit mig lugnt och vänligt till honom. Den här, uppenbarligen positiva, föreställningen som mannen hade fått av polisen räddade följande möte med konstaplarna. Och tänk vilken bild de andra som var på plats fick av polisen: grannarna och ambulansmännen såg att det enda patrullen behövde göra var att infinna sig på platsen för att läget skulle lugna ner sig. Och allt hängde bara på ett kort möte som en polis orkade sköta på rätt sätt genom att använda effektiv kommunikation.

* * *

Polisens rykte skapas då konstaplarna möter människor i olika situationer. Under de här mötena skapar det polisen gör och kommunikationen som sker på olika

sätt en samverkan som blir grunden för hur klienten eller intressentgruppens representant tolkar polisen i hela Finland. I alla situationer där konstaplarna har att göra med andra människor befinner de sig också i en kommunikationssituation. Det egna beteendet, hur polisen är till sitt yttre samt tjänsteuniformen och i vilket skick utrustningen är kan antingen främja eller försvaga polisens rykte och pålitlighet.

Då jag patrullerade med en konstapel hamnade vi nästan utan undantag varje gång i besvärliga situationer med klienterna under varje arbetsskift. Det här blev tungt då man redan på förhand visste att skiftet med polisen i fråga skulle bli utmanande. Sammandrabbningarna med klienterna berodde vanligen på att den här polisens kroppsspråk och ordval irriterade klienterna. Konstapeln var stöddig trots att han var liten till sin storlek och tilltalade alltid klienterna på ett ovänligt och kritiskt sätt. Hela hans yttre utstrålade förakt mot klientens val av livsstil och de val klienten gjort. Det här ledde oundvikligen till en situation som inte ens en lugn patrullkamrat kunde påverka, då patrullens andra hälft kommunicerade med att ”ropa” så högt. Och så brottades vi.

Den andra ytterligheten bland arbetskamraterna var de som ”förstår sig till döds”, att arbeta med dem var lika tungt eftersom arbetsuppgifterna blev ett enda åltande och debatterande med klienterna. Polisen måste med hela sitt yttre kunna visa, till exempel då det gäller en person som är misstänkt för brott, att vi inte godkänner personens gärningar och

POLISENS RYKTE SKÄPAS DÅ
KONSTAPLARNAS MÖTER MÄNNISKOR I
OLIKA SITUATIONER.

att vi har egna tydliga arbetssätt enligt vilka ärendet sköts, utan att nedvärdera, underskatta eller förakta personens mänsklighet eller rättigheter.

Vi poliser glömmer ofta att något av våra möten med en medborgare kan vara den enda gången som medborgaren i fråga personligen möter en polis. Då bildar den här personen hela sin uppfattning om polisen utgående från det där enda mötet. En vanlig mormor i en stuga träffar inte nödvändigtvis någonsin en polis, eller kanske bara en gång i sitt liv.

Utöver medborgarna bedömer också representanterna för intressentgrupper polisens rykte utgående från egna och andras erfarenheter och utifrån den information som medierna förmedlar. Om man inte har egna erfarenheter av polisen bildar man hela sin uppfattning utgående från föreställningar eller kanske utifrån andra människors berättelser. Människor bildar sina uppfattningar bland annat utgående från den information som syns i medierna och via andra informationskanaler. Polisen bygger också själv upp de här föreställningarna via sina egna informationskanaler och informationsmetoder, som till exempel i tv-serier, med pressmeddelanden, i sociala medier, på webbplatser eller vid möten med medborgarna. Därför är kommunikation en mycket vidare och mångsidigare sak än endast pressinformation, vilket det i synnerhet tidigare har uppfattats vara.

DET ÄR VIKTIGT ATT
INFORMATIONEN FRÅN
ARBETSTAGARNA LÖPER I
ALLA RIKTNINGAR: TILL
DE UNDERORDNADE, TILL
FÖRMÄNNEN OCH TILL
KOLLEGORNA SOM UTFÖR
SAMMA ARBETE.

I ljuset av gällande lagar och direktiv är varje polis ansvarig för att informera om de saker som gäller den egna arbetsbeskrivningen inom den egna förvaltningen. Det här framkommer redan i och med att kommunikation är en viktig del av plane-

ringen och förverkligandet av olika projekt och planer som hör till vårt arbete. Det är viktigt att informationen från arbetstagarna löper i alla riktningar: till de underordnade, till förmännen och till kollegerna som utför samma arbete. Om man ens tänker tanken att jag kanske borde berätta om det här för någon annan betyder det att det finns ett behov av kommunikation. Och när det finns ett behov finns det skäl att förmedla informationen.

När det gäller extern kommunikation finns det skäl att komma ihåg att det finns vissa personer som ansvarar för kommunikationen och pressmeddelanden inom polisförvaltningen. Till exempel är det endast undersökningsledaren eller dennes förman i respektive fall som ansvarar för att informera om en förundersökning. En konstapel som gör normalt polisarbete kan ändå till exempel ge intervjuer till medierna om polisens arbete på ett allmänt plan, så länge polisen inte avslöjar några av polisens taktiska arbetssätt. Självklart kan en konstapel som fått uppdraget av ett högre organ även möta många situationer då han

eller hon är i en kommunikationssituation utanför förvaltningen. Det största ansvaret den enskilda polismannen har är ändå att lyckas med den interna kommunikationen, man berättar och delar information alltid då det finns behov av det och ibland också för säkerhets skull. I polisens kommunikation ingår anvisningar, lagar och bestämmelser och det underlättar konstaplarnas hantering av arbetet och ger förståelse för kommunikationsprocessen om man är insatt i dem.

Varje polis bör hålla ögon och öron öppna så att vi genast är redo då vi upptäcker stora skillnader mellan verkligheten och de uppfattningar som medborgarna eller intressentgrupperna har om polisen. Det är bedömning och kontroll av polisens rykte, för varje polis har också möjlighet att påverka situationen genom att berätta vidare om sina observationer. Varför skulle vi inte ingripa och påverka polisens rykte på ett positivt sätt, då det både finns möjlighet och medel för att göra det i stället för att låta andra definiera vårt rykte?

Man kan påverka människornas föreställningar om polisen med ett genomtänkt samarbete med medierna och andra intressentgrupper. En betydande faktor som under de senaste åren inverkat mycket på de föreställningar som formats om polisen är de finländska dokumentära tv-serierna och programmen som visats på tv-kanalerna. Målet har varit att via programmen förmedla en sanningenlig bild av polisens verksamhetsmiljö och uppgifter och att öka polisens synlighet och att vara närvarande på de

NÄR DET GÄLLER EXTERN
KOMMUNIKATION FINNS DET
SKÄL ATT KOMMA IHÅG ATT
DET FINNS VISSA PERSONER SOM
ANSVÄRAR FÖR KOMMUNIKATIONEN
OCH PRESSMEDDELANDEN INOM
POLISFÖRVALTNINGEN.

DET STÖRSTA ANSVÄRET FÖR DEN
ENSKILDA POLISMANNEN ÄR ÄNDÅ
ATT LYCKAS MED DEN INTERNA
KOMMUNIKATIONEN, MAN BERÄTTAR
OCH DELAR INFORMATION ALLTID
DÅ DET FINNS BEHOV FÖR DET OCH
IBLAND OCKSÅ FÖR SÄKERHETS SKULL.

MAN KAN PÅVERKA MÄNNISKORNAS
FÖRESTÄLLNINGAR OM POLISEN
MED ETT GENOMTÄNKT SAMARBETE
MED MEDIERNA OCH ANDRA
INTRESSENTGRUPPER.

platser där medborgarna finns. Särskilt dokumentärerna har konstaterats påverka föreställningarna bland annat ur rekryterings- och yrkesvalsynpunkt.

I den västerländska kulturen har de sociala medierna och andra funktioner på nätet fått en allt större roll. För mig, och för många andra i min ålder och äldre tror jag, är internetvärlden en plats dit man går medvetet och som är avskild från ”den verkliga världen”. Jag har ändå förundrats mycket under den senaste tiden över att de unga inte längre upplever någon sådan gräns. Smarttelefoner och pektdatorer som hela tiden finns med förenar nu människorna med internet och olika plattformar för sociala medier på ett helt annat sätt än ännu för tio år sedan. Bland de unga finns redan en åldersgrupp som kallas digitalt infödda. De har inte levt utan någon typ av manick som ger åtkomst till nätet. De läser inte papperstidningar, ser inte program på teve och lyssnar inte på radio. De gör allt det här via nätet. Information och nyheter letar de fram på webben och får via sina vänner på sociala medier, till exempel Facebook.

Det här sätter också press på myndigheternas kommunikation. Faktainformation i rätt tid ska finnas där medborgarna är, för rykten och ”jag har en känsla av att”-information sprids nu snabbare än någonsin. Sociala medier är ofta ett steg före polisens verksam-

het. I brotts- och olycksituationer kan det redan finnas bilder på nätet trots att polisen fortfarande bara är på väg till brottsplatsen. Det har forskats om att den första bilden är på nätet inom 30 sekunder om det händer något ovanligt i närheten av en större människosamling.

Det här är redan verklighet också i Lappland. På en liten ort på en avsides väg skedde ett dödsfall till följd av att en bil körde av vägen. Innan räddningsmanskaper hann till platsen hade redan en förbipasserande ortsbo fotograferat olycksbilen. Brandkåren som kom till platsen bad personen radera bilderna från sin mobiltelefon och personen skulle göra det. Ändå var de första bilderna av olycksbilen på Facebook nästan samtidigt som polisen kom till platsen. Personen som laddade upp bilden tänkte över huvud taget inte på att man kunde känna igen den omkomna ortsbons bil på bilderna och att de anhöriga ännu inte fått besked av myndigheterna om att en person som för dem var kär hade dött. Tänk vilken chock det är att läsa om saken på Facebook.

Sådana här situationer är svåra att kontrollera. Men det finns många saker som polisen kan vara förberedd på också då det gäller nätet. Det sker redan många brott på nätet och därför är det bra att poliserna utbildar sig om nätets egendomliga värld. Vanligast torde nätbedrägerier, ärekränkningar i sociala medier och sexualbrott vara. Därför finns det också nätpoliser vid polisinsättningar

som hör sig för och letar efter information, handleder människor och löser brott som sker på nätet.

I stora krissituationer, då människornas informationsbehov växer kraftigt, har sociala medier konstaterats vara ett bra hjälpmedel för att sprida information. Då kärnkraftsolyckan i Fukushima i Japan hände slutade telefonförbindelserna mycket fort att fungera. Det gick ändå att utreda situationen för de finländare som befann sig i Japan – via Facebook.

Jag var själv med i en stor beredskapsövning för polisen, där ett delområde var kommunikation. Och har man sett på maken, precis då övningen skulle börja kraschade polisens egna nätförbindelser på grund av ett tekniskt fel. Till en början kom vi inte in i något av polisens system och kunde till exempel inte skicka pressmeddelanden med polisens egna publiceringssystem. Det här bekräftade min tro på att det är mycket viktigt att polisen finns med i sociala medier. Redan bara för att ha ett reservsystem som inte så lätt går i lås om våra egna system kraschar. Antalet användare för plattformar inom sociala medier såsom Facebook och Twitter har räknats redan på förhand och bakom dem finns så stora pengar att de inte har råd med stora systemstörningar.

I ljuset av tankarna jag presenterat ovan är det fint att polisen i Finland då den här artikeln skrivs redan har över 197 000 följare på Facebook. Räknar man med de lokala polisinsättningarnas egna profiler och deras följare är det en enorm resurs som vid behov kan an-

OCH MÅN SKÅ INTE UNDERSKÅTTA
VILKEN BETYDELSE SOCIALA
MEDIER HAR DÅ VI VILL GE RÅD OCH
ANVISNINGAR TILL MEDBORGARNA
OCH DÅ VI VILL BERÄTTA OM
PÅGÅENDE FENOMEN UR POLISENS
SYNVINKEL.

vändas även i krissituationer. Man ska inte heller underskatta vilken betydelse sociala medier har då vi vill ge råd och anvisningar till medborgarna och då vi vill berätta om pågående fenomen ur polisens synvinkel. I sociala medier kan polisen också vara lite mindre officiell och dela också lättare material på ett ledigare sätt. Ändå spekulerar inte heller polisen på nätet eller berättar struntprat som om det var fakta. För polisen är alltid polisen. Därför ska det yrkesmässiga och målmedvetna greppet också i internetvärlden vara en likadan hederssak som den övriga polisverksamheten.

* * *

Innan jag blev utexaminerad polis tänkte jag att polis är ett yrke som respekteras och som värdesätts högt i Finland. Jag visste att också jag då jag blev polis skulle få en viss status som är annorlunda än den andra har. Jag kommer alltid att var polis på gott och på ont, oberoende av vad som händer i mitt liv. Jag förstod ändå inte hurdant arbete man hela tiden måste göra för den finska polisens goda rykte och vad som kontinuerligt görs. Jag förstod inte att jag anslöt mig till en grupp där varje medlem borde se åt samma håll med samma gemensamma mål i sinnet: vilka vi är och varför vi finns. I något skede, då jag började förstå min egen förvaltning i en vidare

bemärkelse och då jag förstod polisens exceptionella roll på ett djupare sätt upplevde jag till och med ångest – polisen, också jag, måste vara perfekt och vi har inte råd att göra fel eftersom vi hela tiden är under lupp. Hur kan jag vara en perfekt människa både dag och natt, under både helger och vardagar?

Men där är det fina med att kontrollera ryktet och planeringen av förutseende kommunikation: när vi alla långsiktigt har arbetat för kommunikationen och värnat om polisens rykte finns det också utrymme för misstag. Även en polis är en människa och människan är mänsklig. Alla gör fel och ibland så stora att det orsakar en rykteskris inom polisen. Om ändå ryktet i grunden är i sin ordning går skadorna direkt, ärligt och utan att dölja att reparera med mindre kostnader. En gång då en konstapel hade betett sig mycket olämpligt på sin fritid och händelsen orsakade en stor medieuppståndelse hörde jag ordern ”polera skölden” från polisens högsta ledning. Polisens sköld hade fått en fläck, men vårt rykte klarade det eftersom det är ovanligt med liknande fall. Skölden var lätt att polera i det här fallet. Det var mycket lättare än en rostig sköld som redan från tidigare varit smutsig, och vars öde ingen hade intresserat sig för.

Då något som ursprungligen benämnts som ett mysterium undersöks grundligt och man kommer till ursprungskällan,

ALLA GÖR FEL OCH
IRLAND SÅ STORA
ATT DET ORSAKAR
EN RYKTESKRIS INOM
POLISEN. OM ÄNDÅ
RYKTET I GRUNDEN ÄR
I SIN ORDNING GÅR
SKADORNA DIREKT,
ÄRLIGT OCH UTAN ATT
DÖLJA ATT REPARERA
MED MINDRE KOSTNADER.

visar det sig vanligtvis vara en rätt så naturlig och mycket begriplig sak. Så är det också då det gäller existensen av mysteriemännen och -kvinnorna. Vi, som i huvudsak arbetar med kommunikation, delar mer än gärna med oss av kommunikationens glädjebudskap. Vår uppgift är att leda, koordinera och utbilda så att det inte svävar något kommunikationsmysterium inom vår förvaltning. Kommunikation är en naturlig del av polisarbetet och med den när vi målsättningar och fäller murar. Det kan också andra än en flicka från Lappland konstatera.

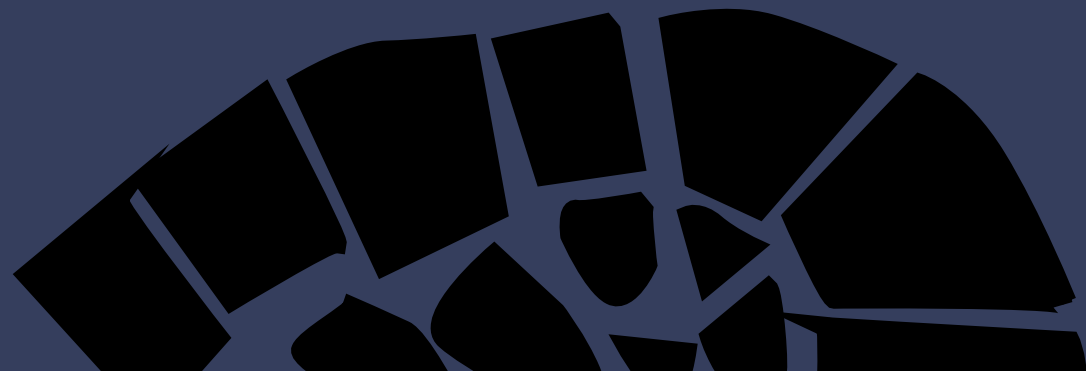
LÄS MER

- Korpiola, Lilly: *Kriisiviestintä digitaalisessa julkisuudessa*. Infor 2011.
- Polisens verksamhet i sociala medier (webcasting) http://qsb.webcast.fi/c/customers/customers_2010_0312_poliisi_sosiaalisessa_mediassa/.
- Handbok i kommunikation för polisen: [http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/files/POLIISI_viestintakasikirja_v090511/\\$file/POLIISI_viestintakasikirja_v090511.pdf](http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/files/POLIISI_viestintakasikirja_v090511/$file/POLIISI_viestintakasikirja_v090511.pdf).
- Polisens kommunikationsstrategi: [http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/files/POLIISI_viestintastrategia_painettu/\\$file/POLIISI_viestintastrategia_painettu.pdf](http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/files/POLIISI_viestintastrategia_painettu/$file/POLIISI_viestintastrategia_painettu.pdf).
- Polisens kommunikations-

strategi (webcasting): http://qsb.webcast.fi/c/customers/customers_2010_0312_poliisi_viestintastrategia/.

- Henna Kelloniemis blogg på polisens webbplats: http://www.poliisi.fi/poliisi/blog_hr.nsf.

“Till den här storyn hörde också en annan person som är städare till yrket och vän och till stor nytta för den här kvinnan, för städaren hade bil och med bilen kom man från ett ställe till ett annat.”

JOONAS KONSTIG

FÖRFATTAREN LJUGER OCH TALAR SANNING

FÖRFATTAREN JOONAS KONSTIG HAR PUBLICERAT NOVELLSAMLINGEN AHNEET JA VIATTOMAT (2008, DE GIRIGA OCH DE OSKYLDIGA, PÅ FINSKA) SAMT ROMANERNA KAIKKI ON SANOTTU (2011, ALLT ÄR SAGT, PÅ FINSKA) OCH TOTUUS NAISISTA (2013, SANNINGEN OM KVINNOR, PÅ FINSKA).

VID SIDAN AV SITT FÖRFATTARSKAP UNDERVISAR KONSTIG SKAPANDE SKRIVKONST VID KRIITTINEN KORKEAKOULU (KRITISKA HÖGSKOLAN) OCH HELSINGFORS UNIVERSITETS UTBILDNINGSCENTER PALMENIA.

KONSTIGS ARTIKEL BYGGER PÅ EN FÖRELÄSNING SOM HAN HÖLL PÅ KURSEN FÖR FÖRHÖRSLÄRA VID POLISYRKESHÖGSKOLAN HÖSTEN 2013.

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

Mitt jobb är att ljuga. Jag är författare, så min arbetsbeskrivning är att slå blå dunster i ögonen på läsaren. Läsaren ska inte bara tro på det jag skriver, utan också uppleva det så starkt att han eller hon kan leva sig in i det och bli rörd av det: skratta, gråta, och efter att ha läst boken sakna dess karaktärer.

I det följande ger jag författarens synvinkel på lögnen. Jag börjar med att beskriva vilka metoder författaren använder för att skapa intrycket av att berättelsen är sann. Därefter talar jag om vad som i sista hand är sant i litteraturen och vad det spelar för roll.

* * *

Vi börjar med personerna. Av personerna ser man bara toppen av isberget i boken. På samma sätt som största delen av isberget är under ytan, får man endast se en del av allt som författaren vet om personerna. Författaren skapar en karaktär och försöker blåsa liv i den. När han vet hur den fiktiva personen upplever allt,

vad han eller hon anser om saker och ting, vaknar karaktären till liv och skriver sina egna repliker själv, utför sina handlingar själv. Författaren står bredvid och ser på: *aha, jag borde ju ha gissat att min person gör så där...* Men innan man kan nå hit ska man skapa hela personen från början till slut. När föddes han, när gick han i skolan, när träffade han sin blivande maka, när var han med om en krock och bytte jobb. Jag ritlar till och med bilder av dem och gör planritningar av deras bostäder, eller klipper ut en bild ur tidningen och tänker: så där ser han ut.

En gång i tiden försåg en kollega sin karaktär med Cooper-resultat och VO₂-maximum trots att de inte nämndes i boken.

Ju fler dylika levande detaljer författaren har på lager om sin karaktär, desto lättare är det att blåsa liv i personen. Då kan författaren vid behov slänga in trovärdiga detaljer i berättelsen. De slängs in hit och dit och så uppstår en illusion av att de aldrig tar slut. På det här sättet föds illusionen att personen existerar, eftersom det under hans eller hennes levnadstid har hunnit hända skenbart oändligt med saker.

När man skriver en scen där personerna grälar om något ska författaren kunna gå in i dem båda så att han känner till deras argument för allting och kan motivera dem. Av detta följer att författaren på sätt och vis tar parti för var och en av sina personer också då dessa är av

diametralt olika åsikt. Författaren måste göra så, för ingen tror ju på karaktärer som han inte ens själv anser vara trovärdiga.

Det som gäller personerna, gäller också världen i berättelsen. Man bluffar med detaljerna. Regeln är ju onödigare, desto bättre. Om personen sätter sig, kan han helt enkelt sätta sig på en ”stol”, eller så han kan sätta sig på en ”träbänk” eller ”mörkbrun plaststol som hade ben av metall”. Om vi vill få stolen att leva kan vi ge den en historia och ett väsen. Personen kan sitta på en träpall som han köpte på en auktion i Folkets hus i oktober 1992 och först senare när han slipade stolarna märkte han att det stod Sort Sem under sitsen. Personen tar stolen till en antikhandel och handlaren berättar att den kommer från Seminarie-skolan i Sordavala.

Stolen är plötsligt mera verklig än enbart en stol. Den har ett helt liv.

Jag ska ge flera exempel på detaljer som får berättelsen att leva.

I en amerikansk nutidsroman gjorde en av personerna en enkel observation omherrskjortor. Dyra skjortor ser bättre ut än billiga. De glänser inte, för det skulle vara billigt på något sätt, utan de är på något sätt belysta inifrån. En liten observation, som dessa i bästa fall är, men skjortorna ser annorlunda ut efter det: just det, så är det ju, varför har jag inte fattat det där tidigare?

James Joyce hade en kvinnlig karaktär som i förbifarten berättar hur hennes

NÄR MAN SKRIVER EN
SCEN DÄR PERSONERNA
GRÄLAR OM NÅGOT, SKA
FÖRFATTAREN KUNNA
GÅ IN I BÅDA SÅ ATT
HAN KÄNNER TILL DERAS
ARGUMENT FÖR ALLTING
OCH KAN MOTIVERA DEM.

dotters man arbetar vid hamnstyrelsen. Mannens arbetsplats är inte väsentlig: vi ser inte hela typen eller hans arbetsplats, men den skapar en intressant bild av talararen. Utom att bilden av hennes släkt plötsligt är mera fullkomlig, karakteriserar den också kvinnan för vilken det är viktigt att nämna att hennes svärson har ett ansvarsfullt arbete.

I Lukasevangeliet i Bibeln träffar vi Sackaios. Jesus är på väg till staden Jeriko och en man vid namn Sackaios vill se honom. Men Sackaios är kort, så han klättrar i ett fikonträd för att se över folkmassorna. Jesus passerar och säger "Sackaios, kom ner från trädet?". Sackaios kommer ner. Det är allt. Det att Sackaios är kort eller att han klättrar i ett träd har ingenting med berättelsen att göra. Det är en helt oväsentlig och "onödig" detalj och ger därför ett kraftigt intryck av att det verkligen har gått till så här, för varför skulle den gode aposteln gå och hitta på något så onödigt och komiskt?

Allt detta bygger på att detaljer är arbetsdryga för hjärnan, kognitivt tunga. Att hitta på saker, i synnerhet detaljer, och speciellt onödiga och överflödiga detaljer, är svårt för en lögnare. Lögnaren måste också annars göra dubbelt hjärnarbete: hur gick det på riktigt till och hur vill han påstå att det gick till. Hjärnans arbetsbörda ökar när man försöker lägga på minnet vad man har påstått. Därför ska man lägga händelsekedjan noggrant på minnet och bearbeta den levande inom sig, visualisera den och det bästa skulle vara att börja tro på den. En dålig lögnare lämnar lätt bort de onödiga detaljerna och onödiga skedena

ÅTT HITTA PÅ SAKER, I SYNNERHET
DETALJER, OCH SPECIELLT ONÖDIGA
OCH ÖVERFLÖDIGA DETALJER, ÄR
SVÅRT FÖR EN LÖGNARE. LÖGNAREN
MÅSTE ÄVEN ANNARS GÖRA DUBBELT
HJÄRNARBETE: HUR GICK DET PÅ
RIKTIGT TILL OCH HUR VILL HAN
PÅSTÅ ATT DET GICK TILL.

och koncentrerar sig på det väsentliga. Han eller hon gallrar och distanserar, gör alltså precis fel.

Vi antar att du försenar dig från jobbet och måste hitta på en vit lögn som förklaring. Det är bättre att hitta på en mera osannolik och exakt lögn än en vanlig. ”Bilen startade inte” eller ”Det var rusning” är sämre än ”Jag bor på Drumsö, och Drumsö bro hade lyfts, så jag måste vänta en kvart medan en båt seglade under bron” (Och vilken båt!)

”Mitt barn är sjukt” är inte en lika bra förklaring som ”Vi har i vardagsrummet sådana där gamla breda fönsterbräden – vårt hus är från 50-talet – och min pojke hade klivit upp på ett och ramlade huvudstupa ner”. Händelsen rör dessutom upp känslor, den distraherar alltså uppmärksamheten från förseningen. Klichéer avslöjas lätt. Om man ber människor att först tänka på en färg och sedan ett verktyg, är det första de i allmänhet kommer att tänka på rött och en hammare. Författaren ska försöka undvika dessa ”som man först kommer att tänka på”-saker, och i stället hitta på mera särregna och personliga saker. Den dåliga lögnaren, precis som den dåliga författaren, fastnar i klichéer.

Detaljrikedomen är en aspekt där litteraturen har utvecklats. Författarna har under århundradena blivit exaktare när det gäller att skildra saker. Då greve X på 1700-talet bara trädde in i rummet för

att presentera sin sak, började 1800-talets realistiska författare levandegöra på ett noggrannare sätt. Det blev som i Dostojevskijs roman *Idioten*:

DEN DÅLIGA LÖGNAREN,
PRECIS SOM DEN DÅLIGA
FÖRFATTAREN, FASTNAR
I KLICHÉER.

”Denne nye herre var en høgrest man i femtioårsalderen eller till och med mera, ganske korpulent med ett høgrøtt pusligt ansikte inramat av tjocke

grå polisonger och mustascher og med store, litet utstående øgon. Hans gestalt skulle ha varit ganske ståtlig og respektingivende om det inte hade funnits noget forfallet, lugslitet og avsigkommet, rentav litet sjaskigt over den. Han var klædd i en gammel livrock med næstan utslitne armbågar; linnet var ogsaa solkigt, man kunde se på honom att han var van att gå så här hårbemma. På nära håll luktade det lite brännvin om honom; men hans sätt att røra sig var effektivt, en smule utstuderat og han bemødlade sig tydeligt att gøre ett værdigt intryck.”

Men mera är inte alltid bättre. Också den här skildringen är tung att läsa. Den sysselsätter läsaren, tar rysligt mycket utrymme och avbryter handlingen. Detta märkte novellernas mästare Anton Tjechov. Tjechov övergav sättet där handlingen stannar när en ny person träder in i rummet för den tid den nya personen skildras i detalj. Så här undervisade Tjechov sin kollega Maksim Gorkij:

”Ni har så många definitioner att läsarens observationsförmåga får arbeta hårt og han blir trøtt. Det är klart att när jag skriver ’mannen satte sig på gräsmattan’, så är det klart eftersom det är tydeligt og inte kræver någon koncentration. Dæremot är det svårforståeligt og tungt for hjærnan om jag skriver: ’en lång smalbrøstet medellång man som har rød-

brunt skägg sätter sig ljudlöst och skyggt, blickande ängsligt omkring sig, på en gräsmatta som trampats ner av flanörer.' Det sjunker inte in i medvetandet, och det ska en skönlitterär text göra, på en sekund."

Jag tycker att Tjechov har helt rätt. Att skapa det första intrycket, vilket är naturligt för en människa, kräver nu orimligt hjärnarbete av läsaren och det liksom avbryter läsandet för målningspausen. Tjechovs egen lösning var att sammanfatta:

"I naturskildringar ska man gripa tag i små detaljer och gruppera dem så att det uppstår en bild när man sluter sina ögon... Inom psykologin likaså enskilda fenomen. Gud bevara för fraser."

(Citaten översatta av denna artikels översättare.) Vad är det alltså som är ett karakteristiskt drag hos varje människa? Ett kan vara nog. Det är bra för observatören att vara ytlig. Är det i karaktärens utseende: ansiktet, kläderna, kroppen? Eller i rörelserna och den icke-verbala kommunikationen? Eller är det i personens sätt att tala? I allmänhet räcker det med en liten levande detalj för att få personen att leva och skilja sig från andra. Här hjälper det om författaren är ytlig: att kunna analysera människans ansikte i delar (hurdana ögonbryn?), känna kroppsspråkets signaler och till exempel vilka olika typer av herrockar det finns: använder han anorak, skepparrock, harington, trenchcoat...

Författaren har alltid med sig en anteckningsbok, alltså också en fysisk anteckningsbok, dit han antecknar observationer för att senare använda dem i en bok. Några utdrag ur mina egna anteck-

I ALLMÄNHET RÄCKER DET MED EN
LITEN LEVANDE DETALJ FÖR ATT
FÅ PERSONEN ATT LEVA OCH SKILJA
SIG FRÅN ANDRA.

ningar:

– Under shortsen ser man en asfalttatuering på knäet.

– I bussen, en kvinna luktar solkräm i september.

– När hon sitter gnider hon skons gummisula mot golvet så att det hörs skrapande ljud.

– En storvuxen kvinna som talar med en desto högre, flickaktig röst.

– En medelålders kvinna som klär sig i avslöjande toppar som för att annonsera att man ännu kan ha sex med henne.

– I bussen en man i smutsig, vindtät jacka, spindelnätstatuering på halsen, erbjuder artigt grannen Metro-tidningen. Varför finns behovet att vara så bra? Vilken är bakgrunden?

Vissa observationer av människan är sådana som kommer först så småningom. När vi känner personen bättre kan vi utkristallisera till exempel någonting om excentriciteten i hans tankar eller känslor eller natur. Dostojevskij skildrade en annan bifigur i Idioten, Ferdysjtjenko, på ett utmärkt sätt så här:

”Senare fick fursten veta att det här var en man som till varje pris försökte vara originell och spirituell, men nästan aldrig lyckades med detta. På vissa människor gjorde han rentav ett obehagligt intryck, något som han uppriktigt sörjde, men han gav ändå inte upp.”

* * *

Jag tar flera exempel på hur man skapar verkligheten, i det här fallet hur man beskriver tal. Hur ska man skriva trovärdigt

tal? En väsentlig del av det är observationen av hur kognitivt tung lögnen är. Det är nämligen också jobbigt att tala.

I samtalsforskningen använder man begreppet ”talakt”. Det är ett nyttigt begrepp för den som skriver en dialog. Tanken är att tal är handling. Bara tal är lätt om vi inte samtidigt behöver producera talets innehåll: det är lätt att läsa högt, men att skapa något nytt att säga är tyngre. Eftersom vi i allmänhet har planerat i förväg vad vi vill säga, är tal samtidigt tankearbete: vi är tvungna att omvandla våra tankar till konkreta ord. Tal är alltså simultantolkning av tankar, översättning av tankar och känslor och attityder och all möjlig dunkel *tyckenskap* till ord. Samtidigt borde dessa ord vara sådana att en annan människa förstår dem ur sin egen utgångspunkt. Lyssnaren gör en annan simultantolkning: han eller hon jämför dessa ord med sina egna tankar och känslor, attityder och erfarenheter när han eller hon försöker förstå och placera dem.

I allmänhet kan man lyckas ganska bra om man har tid och god vilja och tålamod. Men om tankarna är lite ostrukturerade också för en själv eller om situationen är stressande och konfliktfylld kan talakten redan på det sättet belasta tankekapaciteten ganska mycket. Man talar om s.k. *kognitiv belastning*: hur mycket något konsumerar centralprocessorns kapacitet. Under tryck är talarens kapacitet hårt pressad.

Litteraturen lever på konflikter, för om det inte finns några schismer mellan

karaktärerna uppstår inget intressant att läsa. Alltså när två personer i en scen i en bok eller ett skådespel eller en film talar är de i allmänhet rätt mycket kognitivt belastade. Därför borde dialogen bygga på så mångfalt enklare block än skriften.

När jag skriver tal använder jag tar jag begreppet "intonationsenhet" som är lånat från samtalsforskarna till hjälp. Intonationsenheten är en kort, enkel spökaktig tankeklump. Den innehåller en tanke eller känsla, ett meddelande. Talet organiseras kring dessa intressekärnor. De är oklara och primitiva känsloligens-fysiska tankeassociationer som vi gör både aktivt och reaktivt, dvs. som reaktioner på en annan diskussionsdeltagares ord. Talet är att klä dessa enheter i ord i en social situation.

"Din jacka ser så härligt varm ut" innehåller en intonationsenhet som grundar sig på en observation av killens jacka.

"Den här e tjock, men jag ha känt mig lite flunsig" innehåller två intonationsenheter: jackans tjocklek och en beskrivning av hälsotillståndet som en förklaring till tjockleken, (flunsig).

"Nä för fan, det regnar ute" innehåller två intonationsenhet: den förra är talarens slutsats att då det regnar blir jag strax våt när jag går ut och det är tråkigt.

"F'låt men jag borde hämta regnrocken när de e sånt hundväder där ute" är redan svårare prat. Det innehåller en observation av regnet som har fått epitetet "hundväder" och av detta dras slutsatsen (borde hämta regnrocken), samt en ursäkt att talaren måste avlägsna sig för att hämta sin jacka. Tankearbetet är färdigt men har liksom gömts i bakgrun-

UNDER TRYCK ÄR TALARENS
KAPACITET HÅRT PRESSAD.

den och dess slutresultat, som filats ner till en sats, blir synligt. Ett dyliskt utlåtande är mera arbetsdrygt ur kognitiv synpunkt. De extra orden ”där” och ”sant” används för att lätta upp en kompakt sats och göra den mera konkret. Tal-språket är löst och ledigt, för saker uttrycks mera ledande än i det kompakta skrivspråket. Nya intonationsenheter måste länkas samman genom att omge dem med tyngdlösa uttryck. Vanliga utfyllnadsord utgörs av konnektorerna (och, eller, men...), tomma uttryck (lik-som, si, alltså, öö...) eller hänvisningar till tankeprocessen (ja vet int, ibland tänker jag att...).

Den sociala situationen är som mest intressant när det ingår kamp och risk i den. Människorna vill se bra ut och vill att deras eget budskap slår igenom i rätt belysning. Denna belastning kommer ovanpå själva talakten. Ju mera spänning det finns i situationen, desto mera belastning. En intensiv dispyt med en antagonist om något viktigt är mycket stressande. Därför halkar den ofta in på bara vrål och koncentreras till förolämpningar och fraser, till exempel ”nog kan jag det här” eller ”nog känner man dig”. Man får stöd av hjälpmedlen i tänkan-det, exempelvis generaliseringar och stereotyper och fraser som ”du gör alltid så där”, ”just typiskt för dig” eller ”för sådana som er”, och till slut övergår man direkt till känslorna som är lätta: ”Dra åt skogen din – – – !”

Situationens spänning sliter på den

SITUATIONENS
SPÄNNING SLITER
PÅ DEN KOGNITIVA
KAPACITETEN
MED FÖLJDEN ATT
PERSONERNAS PRAT BORDE
BLI LIDANDE.

kognitiva kapaciteten med följden att personernas prat borde bli lidande. Det går mot enklare konstruktioner: huvudsatser, inga subjunktioner. Konkret, inte abstrakt. Till exempel lämnas adjektivattributen bort: ”Den röda bilen” är ännu tillräckligt konkret, men ”den förbannade bilen” är redan svårare och ”bilen som är ett bevis på globalisering-en” är nästan omöjligt.

* * *

Hur mycket författaren än anstränger sig för att omvandla sin fantasivärld så att den känns verklig, finns det alltid den sortens människor som tycker att romanen aldrig är tillräckligt *sann*. Att eftersom romanen är bara uppdiktad är det bättre att läsa till exempel biografier eller historia, för de är åtminstone helt sanna. Stämpeln ”Baserad på fakta” på bokens eller filmens pärm är ett säljargument för dessa människor (de är ofta män). Senast hörde jag detta påstående i en intervju med Noel Gallagher från rockbandet Oasis: han lär åtminstone inte slösa tid på några enfaldiga påhittade romaner.

Och varför inte. Men man måste ge två invändningar om detta.

1) Det som är ”sant”, är ofta mångtydigt och mycket svävande.

2) En påhittad berättelse kan paradoxalt nog vara mera sann än en historia med verklighetsbakgrund. En uppdiktad historia kan vara lärorikare än en sann berättelse. Detta är i själva verket me-

ningen med fiktionens hela existens: att vara *bättre än verkligheten*.

Den första invändningen. I vår tid har man för vana att problematisera sanningen mycket långt. Humanisterna tycker om att påstå att det inte finns absoluta sanningar och också om det finns, kan vi inte känna till dem. Allting är så relativt. I postmodernismen har relativismen en modern riktning som anser att inget sätt att se verkligheten och den omgivande världen är desto riktigare än det sätt att se som en annan människa eller annan kultur har. I våra ögon är vår egen medicinska vetenskap en lika stor sanning som medicinmannen i en traditionell stams ögon. Världen "är uppbyggd socialt", dvs. hur vi ser världen beror på hur vi har för vana att tala om den i vår kultur. Jag beskrev detta synsätt sarkastiskt i min roman *Totuus naisista* :

"Tror du på fakta?"

"Gör inte alla det?"

"Oj nej. Oj nej nej nej... Fakta är jättegammalmodigt nuförtiden. Fakta är segelbåtar. Man skrocker lite åt dem. Man förhåller sig ironiskt. 'Fakta' (rektorn markerade citationstecknen med sina fingrar). Numera finns det sanningar av många slag, sanningarna är synpunkter, och det väsentliga är hur dessa synpunkter utnyttjas politiskt. Allting är politiskt tycker dessa eftersom de har fått en politisk utbildning. Du har kanske fått... en juridisk eller ekonomisk utbildning, eller? Jo. Nå, det betyder att allt som du säger kan användas mot dig eftersom du representerar makten, och därför är det verkliga syftet med dina 'fakta' bara att berättiga att ditt levnadssätt fortgår

1) DET SOM ÄR "SANT" ÄR OFTA
MÅNGTYDIGT OCH MYCKET
SVÄVANDE. 2) EN PÅHITTAD
BERÄTTELSE KAN PARADOXALT NOG
VARA MERA SÄNN ÄN EN HISTORIA
MED VERKLIGHETSBAKGRUND.

och att du hålls vid makten. Du tas inte på allvar. F'låt, jag hoppas förstås att du inte tar illa upp.”

Riktigt så här långt ut i relativismens kärr behöver vi lyckligtvis inte gå. Anti-biotika fungerar på riktigt bättre än bären från det magiska trädet. Men också i litteraturen förekommer det mycket smartare skepticism mot sanningen än detta. Det har redan länge varit på modet att använda *point-of-view-tekniken* i stället för *den allvetande berättaren*. Den allvetande berättaren innebär att det i boken finns en berättare som vet vad som verkligen har hänt och vad varje person tänker, och berättaren kan och vill förmedla detta till läsaren. Med *point-of-view-tekniken* får vi veta endast varje persons begränsade uppfattning om händelserna. Sålunda erbjuds läsaren bara synpunkter och inte klara riktiga och felaktiga svar och lösningar på frågor. Händelseförloppet berättas endast ur en persons synvinkel eller turvis ur de olika personernas synvinklar och varje karaktär vet bara det som han eller hon kan veta. Hans eller hennes version av sanningen filtreras och silas genom honom.

Visst är ju detta mera realistiskt än den gammalmodiga, gudomliga allvetande berättaren. Inte har vi ju i livet heller något säkert sätt att tränga in i andra människors huvud.

Sålunda erbjuder litteraturen ofta olika personers synpunkter och författaren placerar inte en framom en annan, utan han låter läsarna dra sina egna slutsatser.

Tidvis till och med tvingar författaren läsaren till denna ovisshet trots att läsaren gärna skulle få visshet om vad som verkligen hände.

Ett tidigt exempel på detta är den japanska författarens Ryunosuke Akutagawas novell *I buskaget* (1922). Novellen består av sju på varandra följande

monologer, vittnesmål för en polischef. Varje talare berättar turvis sin egen version av händelsekedjan där man hittat en död man i skogen. Först berättar helt utomstående ögonvittnen vad de vet, sedan framför kvinnan, som var i den dödade mannens sällskap, sitt vittnesmål. Efter det erkänner den misstänkta mördaren sitt brott, men hans version avviker på ett avgörande sätt från både kvinnans vittnesmål och den dödade mannens version. Den lyckas man få från andra sidan graven via ett medium. Den slutgiltiga sanningen om händelserna får avgöras av läsaren och är gömd i buskaget. Akutagawas novell är en djävulsk gåta som skildrar mycket väl hur människorna pratar strunt, antingen bara för att de kommer ihåg fel eller för att bli sedda i bättre dager.

* * *

Den moderna litteraturen känner också till *den opålitliga berättaren*. Den opålitliga berättaren är en sådan *point-of-view-person* som inte erbjuder en pålitlig och verklig bild av det som hände. Lovar du att berätta sanningen, hela sanningen och inget annat än sanningen? Den

INTE HAR VI JU I
LIVET HELLER NÅGOT
SÄKERT SÄTT ATT
TRÄNGA IN I ANDRA
MÄNNISKORS HUVUD.

opålitliga berättaren begår mened. Han är ett besvärligt trick för läsaren. Läsaren måste vara mycket påpasslig för att märka att karaktären ljuger för honom, eftersom läsaren såklart ofta inte har något annat sätt att få ett grepp om verkligheten än den information som berättaren förmedlar.

Den opålitliga berättaren kan ljuga för läsaren för att komma i bättre dager, han kan också vara direkt sinnesrubbad. Så-lunda är de ofta till exempel brottslingar – såsom pedofilen Humbert Humbert, berättaren och huvudpersonen i Vladimir Nabokovs roman *Lolita*. Alternativt kan de visa sig vara direkt galna, såsom seriemördaren i Brett Easton Ellis *American Psycho* eller till exempel löjtnant Takala i Paavo Rintalas *Fjärrpatrullen*. I krigets larm tycks han ha tappat kontakten med verkligheten.

Ibland kan den opålitliga berättaren bara låta bli att berätta riktigt hela sanningen. Hemingways karaktärer kan till exempel låta bli att berätta något som är pinsamt för dem – så som sanningen om sin manlighet. Så gör Jake Barnes, huvudperson i romanen *Och solen har sin gång*. Han har blivit sårad i kriget på ett förgärligt ställe. En dylik berättelse-teknisk *lucka* kan vara ett mycket effektivt förstulet sätt att ange något. Läsaren vandrar på sätt och vis i berättandets skog, men vaknar plötsligt till av att han eller hon har kommit till ett kalhygge. Det är nu något som fattas här: Varför berättar den om sina tankar i ett tidigare skede, men låter nu bli i en liknande situation? Finns det någon orsak till detta? I novellen *Berg som vita elefanter* av samma

DEN OPÅLITLIGA BERÄTTAREN KAN
LJUGA FÖR LÄSAREN FÖR ATT KOMMA
I BÄTTRE DAGER, HAN KAN OCKSÅ
VARA DIREKT SINNESRUBBAD.

IRLÄND KAN DEN OPÅLITLIGA
BERÄTTAREN BARA LÅTA BLI ATT
BERÄTTA RIKTIGT HELA SANNINGEN.

författare råkar en man och en kvinna i gräl när de diskuterar en operation. Ingenting vill säga högt att operationen är en olaglig abort.

De beror mycket på instinkten om man upptäcker en opålitlig berättare eller berättelse teknisk lucka.

Instinkten säger att nu borde här finnas något, men det finns inte. Vad låter man nu bli att berätta och varför?

Berättarens opålitlighet kan upptäckas med ett par trick:

– Berättarens utlåtanden är motstridiga sinsemellan, eller han påstår ett men gör annat.

– Den moral som berättaren erbjuder avviker från det normala. För honom är det till exempel naturligt att tolvåriga flickor vill ha sex och att man kan ha sex med dem, precis som *Lolita* berättare hade.

– Berättaren berättar historier som helt enkelt inte är trovärdiga. Det är svårt för oss att tro att löjtnant Takala hela tiden antastas av lottor som mycket aggressivt kräver sex av honom – alltså enligt Takalas egna ord. Eller att berättaren kan säga till en annan karaktär att han dödat någon, som Patric Bateman i *American Psycho*, men det blir inga påföljder av detta: inga samvetsqual för honom själv och ingen annan reagerar heller. Vår erfarenhet av världen avviker med andra ord från berättarens version.

– Eller berättarens version avviker från de andra karaktärernas version. Berättarens version är i allmänhet fördelaktigare för honom själv. Få ljuger förstås

för att få sig själv att verka sämre eller mindre trovärdig eller mera suspekt.

Ett trick att nå sanningen bakom karaktärerna är att som ovannämnda Hemingway betona negationen. När kvinnan i slutet av novellen *Berg som vita elefanter* tillfrågas om allt

nu är bra efter grälet, säger hon: ”Jag har det bra. Mig fattas det ingenting. Jag har det så bra.” Att säga samma sak tre gånger tyder starkt på lögn. En gång skulle ha varit nog.

* * *

Det om berättarna och om hur de förvränger sanningen. Men om sanningen är svävande och subjektiv, hur skulle det vara om vi kämpade mot detta genom att skriva en roman som helt på riktigt grundar sig på verkliga händelser? Då borde ju allt vi skriver automatiskt vara sant, eller hur?

Författaren blandar alltid in mycket fakta i sin fiktion. Då behöver man inte hitta på så mycket, vilket alltid är en lättnad, och det kan vara trevligare för läsaren att känna igen verkliga händelser och personer inne i boken. Om jag behöver en bostad för huvudpersonen, kan det vara lättare att använda killens egen bostad än att bli arkitekt och planera den från början själv. Dessutom kan man undvika fel: i ett faktiskt hus är allting som det ska vara i ett hus, men i ett påhittat hus kan den öppna spisen vara placerad på fel ställe eller så kan man glömma helt och hållet att man skrivit in

INSTINKTEN SÄGER ATT
NU BORDE HÄR FINNAS
NÅGOT, MEN DET FINNS
INTE.

en spis i boken.

Bakgrundsarbetet är mycket viktigt för skribenten om han på ett trovärdigt sätt vill skildra liv och världar som inte är hans egna. Jag placerade till exempel en del av min roman *Kaikki on sanottu* i den fredsbevarande operationen i Afghanistan. För detta läste jag en trave böcker och tiotals nätsidor om Afghanistan och det fredsbevarande arbetet. Jag intervjuade flera olika fredsbevarare/soldater och lät dem läsa texten för att upptäcka fel. Fredsbevararna hade ett rättesnöre som var värdefullt också för författaren: intervjua inte bara en och lita på dennes ord, utan intervjua många och bilda utgående från detta en uppfattning om vad som är sant.

Att blanda ihop verkliga händelser med påhittade kan dock ibland vara farligare än att hitta på allt från början. Om man ändrar på ett faktum, kan det påverka de andra. Jag kan nog skriva om en verklig kvinna, men jag vill maskera henne så att hon inte känns igen. Därför gör jag en stor och tjock kvinna liten och slank, blondinen blir brunett. Men där kan man göra ett sådant misstag att man skriver ett sådant liv för den lilla blondinen som närmast passar en stor brunett.

En av den senaste tidens stora skönlitterära hittar är norrmannen Karl-Ove Knausgårds *Min kamp*. Romansvitens idé är att Knausgård skildrar hela sitt liv, allt som det verkligen skedde. Han skriver alltså sin biografi och avslöjar hela sanningen om sig själv.

Läsaren förstår dock mycket snabbt att gränsen mellan fakta och fiktion är mycket flytande. Knausgård skildrar

FÖRFATTAREN BLANDAR ALLTID
MYCKET FAKTA IN I SIN FIKTION.
DÅ BEHÖVER MAN INTE HITTA PÅ
SÅ MYCKET, VILKET ALLTID ÄR
EN LÄTTNAD, OCH DET KAN VÄRA
TREVLIĞARE FÖR LÄSAREN ATT
KÄNNA IGEN VERKLIGA HÄNDELSER
OCH PERSONER INNE I BOKEN.

sina barndomsminnen in i minsta detalj: samtalen replik för replik, vilka kläder var och en hade på sig, vem som just då gick förbi på gatan. Detta kräver ett fenomenalt fotografiskt minne. I praktiken är det helt klart omöjligt. Alltså: det är påhittat, fiktion. Sålunda är läsaren tvungen att fundera hur mycket som är påhittat och vad som eventuellt är sant. Vad som helst kan vara påhittat. Boken är alltså inte sann.

En av de mest kända exemplen på faktabaserade romaner är Truman Capotes *Med kallt blod* (1966). Det är en skildring av ett familjemord som tilldrog sig i verkligheten på 1950-talet. Capote har undersökt och registrerat alla dess detaljer samtidigt som en exceptionellt flitig brottsutredare och undersökande journalist. Allt påstås vara sant i boken. Men vilka fakta har Capote tagit med i berättelsen, vilka inte? Låter han bli att berätta något gott eller något illa om sina karaktärer? Varför? Om han skildrar diskussioner, hur sanna är dessa i verkligheten? Kan författaren låta bli att utnyttja frestelsen att lägga till små dramatiska detaljer som ”skulle passa” i scenen och skulle förbättra den?

Skribenten kan inte undvika att strukturera sanningen genom att välja vad han tar med, vad låter han bli. Och hur kan vi veta att skribenten inte fabulerar? Allt bygger i sista hand på att vi i slutändan bara *tror* och *litar på* att författaren talar sanning. Vi kan inte *veta* det.

* * *

I vilket fall som helst glömmor människor mycket snabbt det som är ”sant”. Vi hittar på nya historier som delvis ersätter det som verkligen hände. Vi bedrar oss själva. Man kan till exempel läsa sin gamla kalender och inte minnas vissa händelser alls. Man kommer inte ihåg gamla kompisar som man någon gång haft ett nära förhållande till men som man inte ens bryr sig om att träffa numera. Den egna uppfattningen om en själv har förändrats, historien om en själv, historien om hurdan jag är. Den gamla kompisen hör inte till mitt liv längre eller till hurdan jag tycker att jag är, så kompisen blir bortglömd.

Min vän berättade nyligen att han planerade en resa till Grand Canyon. Jag sade att jag hade varit där julen 1990. Jag mindes att det hade varit lite snö på marken. Hemma måste jag kolla i gamla foton hur det hade varit. Inte fanns det någon snö vid Grand Canyon. Men dagen då vi pratade om resan fanns det ett tunt lager snö på marken. Så här blir ”sanningen” omblandad.

Enligt vad jag förstår är poliserna experter på att veta hur människor glömmor händelser och ersätter dem med andra och förklarar bergsäkra att så här gick det till.

Alltså, den första invändningen: vad är då sanning och hur kan vi ens nå den. Skribenten blandar alltid ihop sanning och sådant som är påhittat. Mycket ofta

SKRIBENTEN KAN
INTE UNDVIKA ATT
STRUKTURERA SANNINGEN
GENOM ATT VÄLJA VAD
HÅN TAR MED, VAD LÅTER
HÅN BLI.

har sådant som man trott vara verkliga händelser också i mina böcker varit påhittade och vad man trott vara påhittat har verkligen hänt.

* * *

Från detta kommer vi till den andra invändningen till påståendet att *verkliga händelser är bättre än påhittade*. Min invändning är att visst ska ju en påhittad bok vara bättre än en sann berättelse.

En bok är en självständig helhet. Dess fördelar kommer fram. Det att berättelsen har skett i det verkliga livet och IRL, in real life, som man numera säger, är sekundärt med tanke på hur bra berättelsen är. Kan så vara eller kan också inte vara så. Aristoteles undervisade redan i sin *Om diktkonsten* att en trovärdig lögn är bättre än en verklig händelse som inte är trovärdig. Livet är fullt av händelser som man inte kan skriva in i en bok för att de är för klichéartade och inte trovärdiga.

Det sägs att de som utvecklade kunskapsspelet Trivial Pursuit hade ett kriterium när de utvecklade frågorna: när spelaren hör svaret borde han eller hon få en sådan där aha-upplevelse, *aha, just så, de borde man ju ha vetat*.

Jag tycker detta sammanfattar den effekt som konsten borde ha. Antingen reagerar man direkt på något i boken, eller så är det inte förrän senare som man inser att, nä sjutton, på något sätt har jag vetat det, men ändå har jag inte vetat. Att det där är sant. Så där går det.

Litteraturen strävar efter hyperrealism, eller bättre än realism. Det finns ju

I VILKET FALL SOM HELST GLÖMMER
MÄNNISKOR MYCKET SNABBT DET
SOM ÄR "SANT".

MYCKET OFTA HAR SÅDANT SOM MÅN
TROTT VARA VERKLIGA HÄNDELSER
OCKSÅ I MINA BÖCKER VARIT
PÅHITTADE OCH VAD MÅN TROTT
VARA PÅHITTAT HAR VERKLIGEN
HÄNT.

en logisk konflikt i det här. Att vara mera sant än det sanna. Den behöver inte ens nödvändigtvis realism. Att överdriva sarkastiskt eller att parodiera kan vara speciellt beskrivande, på samma sätt som en karikatyr kan ha större likhet än en realistisk porträttmålning. I karikatyren kan man se människans karakteristiska drag tydligare än i ett uppstylat porträtt: just det, han har ju sådana där ögonbryn, en sådan där panna, en sådan där näsa... *jag har inte märkt det tidigare, men just så där är det ju!*

Fenomenet är likadant som den tidigare observationen av skjortan, att dyra skjortor ser ut som om de var belysta inifrån. Skjortorna ser annorlunda ut efter det.

Jag tycker nämligen att viktigare än om något är faktiskt och IRL sant, är dess *sanningsenlighet*. Är romanen sanningsenlig, det vill säga: trovärdig, genuin, möjlig, sannolik, får den läsaren att identifiera sig, *beskrivande*. Går det till så här, skulle det kunna göra det? Identifierar läsaren sig och sin egen upplevelse av livet i boken? Är jag sådan här, är mina vänner det, skulle jag kunna vara det om jag hamnade i samma situation? Lite på samma sätt som i problemet med den opålitliga berättaren. Om författaren skildrar en karaktär som betar sig på annat sätt än den enligt vår uppfattning kunde, är berättelsen inte trovärdig.

Idén är att fräckt påstå att författarens synsätt har betydelse. Att han kan erbjuda något slags världsbild och världsförklaring. Romanen är en världsförkla-

ring. Varför händer allt detta och vilka är påföljderna för karaktärerna? Dessa erbjuder ett synsätt av hur människan fungerar och hur världen fungerar. Den här karaktären måste dö, den här måste få leva. Den här ska bli kär i den här, den här ska få hjälp, den här ska inte få det.

* * *

Den japanska författaren Yukio Mishima hade för vana att söka inspiration för sina berättelser från tidningarna: när han läste om något säreget brott försökte han fundera vad som hade lett till det. Sedan skrev han berättelsen ur föröva-rens synpunkt med avsikt att få läsaren att identifiera sig med denna. I romanen *Sjömannen som föll i onåd hos havet* dödar ett gäng pojkar en man, styvfar till en av pojkarna. Berättelsen är ett försök att få en förklaring till hur och varför detta skulle ha kunnat hända, att få läsaren att se sakerna ur dräparnas synpunkt.

Här ligger skillnaden mellan konst och underhållning: underhållningen säger oss det vi redan vet; konsten säger oss det vi inte ännu vet att vi vet. Underhållningen säger det vi vill. Konsten säger sanningar som ibland är obehagliga. Därför är konsten ibland irriterande, orsakar protester: eftersom konsten inte säger det vi redan vet. Om jag skriver tusen romaner om hur nazisterna var ondskefulla eller att mobbning i skolan är fult, ger den oss ingenting nytt fast det skulle vara hur sant som helst. Men om konsten till exempel kan skildra en nazist och en mobbare så att läsaren

förstår sakerna ur dennes synpunkt, då har ju konsten gett oss något nytt. Den har bara inte smickrat oss lika inställsamt som underhållningen gör, viskat i örat att *jo jo, du har nog rätt, sitt bara där och njut...* Den har utmanat oss som våra bästa vänner gör: krävt något av oss och på så sätt kunnat undervisa oss något.

Litteraturen undervisar oss i konsten att identifiera oss. Den som läser polisförfattare Marko Kilpis roman *Elävien kärjoihin* (*Bland de levande*, på finska) får till exempel leva sig in i hur det känns att vara en brottsling som försöker göra bättring: Pike ser på samma förortsmiljö som läsaren som kommer från en trygg medelklass, men med helt andra ögon. Min svärfar växte upp i en mycket högerinriktad familj, och han berättade att han först då han läst Väinö Linnas *Här under polstjärnan* lärde sig att förstå den motsatta sidans utgångspunkter. Och den dystra framtidsvisionen om världen efter en kärnkatastrof i Cormac McCarthys roman *Vägen* fick också mig, den före detta anarkisten, att verkligen uppskatta det organiserade samhället.

Liksom trogna vänner kan också böcker förarga oss emellanåt, men de lämnar oss ändå inte ensamma mitt i vår ilska. Därför är konsten ofta irriterande och den känns farlig. För att låna konsultspråket: konsten för oss in i den obekväma zonen, för det är där som utvecklingen sker. Man hamnar i konflikt med konsten och man får lust att debattera. Och till slut är man tvungen att medge att det ligger något i den i alla fall. Det är ju så det går. För mig är de viktigaste böckerna sådana som en gång i tiden

HÄR LIGGER SKILLNÅDEN MELLAN
KONST OCH UNDERHÅLLNING:
UNDERHÅLLNINGEN SÄGER OSS DET VI
REDÅN VET; KONSTEN SÄGER OSS DET
VI INTE ÄNNU VET ATT VI VET.

MEN OM KONSTEN TILL EXEMPEL
KAN SKILDRA EN NAZIST OCH EN
MOBBARE SÅ ATT LÄSAREN FÖRSTÅR
SAKERNÄ UR DENNES SYNPUNKT, DÅ
HAR JU KONSTEN GETT OSS NÅGOT
NYTT.

har väckt sensation. Jag har identifierat sanningar i dem som jag inte har känt till tidigare eller inte har velat vidkännas. Först senare har jag varit redo för dem.

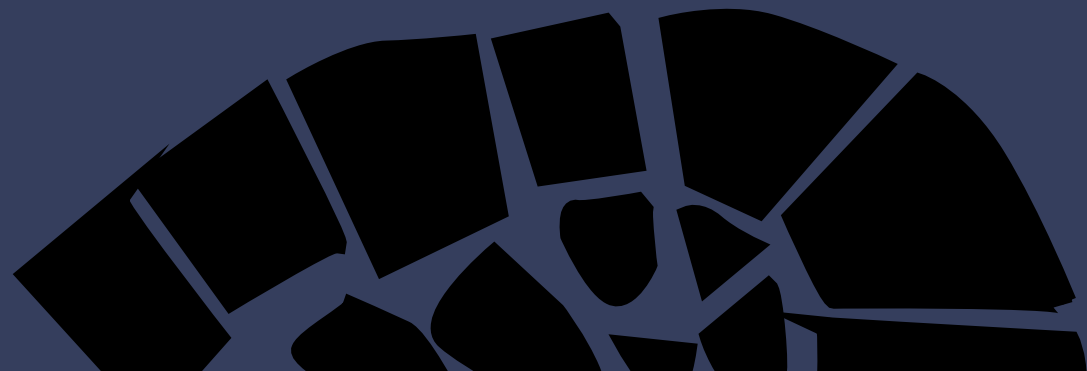
Det är mycket värdefullare än om boken är baserad på verkliga händelser eller inte. Blir den sann för läsaren? Ger den en verklig bild av människan, mig, världen? Är den sanningsenlig? Är det så det går?

Så här kan författaren berätta sanningen även om han ljuger.

TILL KÄLLORNA

- Akutagawa, Ryunosuke: Metsän peitossa. Övers. Jukka Kemppinen. – Novellen publicerades på Kemppinens blogg 6.5.2006: <http://kemppinen.blogspot.fi/2006/05/metsnpeitossa.html>.
- Aristoteles: Runousoppi. Övers. Paavo Hohti. I verket Retoriikka; Runousoppi. Gaudeamus 2012.
- Capote, Truman: Kylmäverisesti. Övers. Tauno Tainio. Tammi 2000.
- Dostojevski, Fedor: Idiotti. Övers. Lea Pyykkö. Karisto 2009.
- Ellis, Brett Easton. Amerikan Psyko. Övers. Erkki Jukarainen. Tammi 2000.
- Hemingway, Ernest: Ja aurinko nousee. Övers. Jouko Linturi. Tammi 2001.
- Hemingway, Ernest: Vuoret kuin valkoiset norsut. I samlingen Ensimmäiset 49 kertomusta. Övers. Kalevi Nytytäjä. Tammi 2001.
- Kilpi, Marko: Elävien kirjoihin. Gummerus 2011.
- Konstig, Joonas: Kaikki on sannottu. Gummerus 2011.
- Konstig, Joonas: Totuus naisista. Gummerus 2013.
- Knausgård, Karl-Ove. Taisteluni. Ensimmäinen kirja. Övers. Katriina Huttunen. Like 2009.
- Linna, Väinö: Täällä Pohjantähden alla 1–3. WSOY 2008.
- McCarthy, Cormac: Tie. Övers. Kaijamari Sivill. WSOY 2008.
- Mishima, Yukio: Kunnia on katkera juoma. Övers. Eeva-Liisa Manner. Otava 1971.
- Nabokov, Vladimir. Lolita. Övers. Eila Pennanen & Juhani Jaskari. Gummerus 2011.
- Rintala, Paavo. Sissiluutnantti. Otava 1963.
- Troyat, Henri: Anton Tšehov. Övers. Irene Sorsa & Martti Anhava. WSOY 1987.

“De hade blivit vänner och städerskan hade utnyttjat henne när denne varit på ärende med bilen eftersom kvinnans lik inte hade en sådan.”

MINNA LAUKKA

FRÅN MAKTENS VAKTHUND TILL LAGENS VÄKTARE

ÄLDRE KRIMINALKONSTAPEL
MINNA LAUKKA UTEXAMINERADES
SOM POLIS 2011. HON ARBETAR PÅ
UTREDNINGSAVDELNINGENS LINJE
FÖR BROTT MOT LIV OCH ANNAN
ALLVARLIG BROTTSLIGHET VID
CENTRALKRIMINALPOLISEN.

LAUKKA ÄR SEDAN TIDIGARE
MEDIANOM. FÖRE SIN KARRIÄR
INOM POLISEN ARBETADE HON SOM
JOURNALIST. LAUKKA VAR BROTTSS-
OCH RÄTTSREPORTER PÅ ILTA-
SANOMAT ÅREN 2006–2008.

Jag kommer ihåg att jag var 16 år när jag första gången tänkte på polisyrket som ett möjligt yrkesval. Dock hade jag ända sedan högstadiet varit fascinerad av skrivande och journalistiskt arbete. Jag var särskilt intresserad av kändisar och det som får människor att eftersträva kändisskap. När vi under sista året i gymnasiet blev tvungna att börja fundera vad vi ville bli när vi blev stora, beslöt jag mig för att söka till yrkeshögskola och studera till journalist. Beslutet avgjordes antagligen av att det krävdes arbetserfarenhet, vilket jag inte hade tillräckligt av.

Jag började studera journalistik vid yrkeshögskolan i Uleåborg. Studietiden drogs ut till fem år i stället för fyra. Under hela studietiden sommar- och deltidjobbade jag och jag var på utbyte i Shanghai. Jag var fortsättningsvis intresserad av kändisvärlden och jag skrev mitt slutarbete om problematiken i lagstiftningen gällande offentliga personer. Jag tänkte att jag skulle bli underhållningsjournalist. Efter att jag utexaminerades fick jag jobb på Ilta-Sanomat

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

och flyttade till Helsingfors. Jag blev dock inte underhållningsjournalist utan inrikesreporter, och inom kort blev brotts- och rättsområde mitt ansvarsområde. Jag var ivrig för mitt arbete eftersom det kombinerade skrivandet och polisbranschen.

Jag arbetade som brotts- och rättsreporter på Ilta-Sanomat i två och ett halvt år. Under den tiden hände det mycket, bland annat två skolskjutningar och det upprörande mordet i Ulfby. Polisarbetets hela spektrum med att besöka brottsplatsen och intervjua människor var vardagsmat. Också undersökande journalistik var en del av mitt arbete, och jag undersökte bland annat sexuellt utnyttjande av barn som sker via internet som fenomen.

Som reporter hade jag möjlighet att följa med brottsmål från början till rättssalen och ända till domstolens slutgiltiga beslut. Journalistens arbete går dock till största delen ut på att följa med från sidan via källor, och som journalist hade jag aldrig möjlighet att vara med i det som egentligen hände på andra sidan avspärningsbandet. Även om jag i regel var nöjd med mitt arbete växte sig önskan att se och uppleva mera för stor. Jag ville gräva djupare, undersöka och utreda sanningen.

* * *

En vanlig vardag våren 2008 gjorde jag mig redo för att gå till jobbet. Då slogs jag plötsligt av tanken att nu ska jag

söka till polisutbildningen. Det hade inte hänt något särskilt på arbetet men jag var 27 år och visste att jag sannolikt skulle ångra mig om jag inte försökte. Jag började i all tystnad träna och pluggade under sommarlovet på materia-

let till inträdesprovet. Motivationen var på topp eftersom jag hade bestämt att jag bara söker till utbildningen en gång. Jag hade berättat om min ansökan för några poliser jag kände och de uppmuntrade mig att göra det.

När jag gick till inträdesprovet visste jag att jag hade förberett mig så gott jag kunnat. Jag visste att de informations- och kommunikationsfärdigheter som jag anammade som reporter säkert skulle vara till nytta, men i inträdesprovet ingick många andra delområden såsom fysiska och psykologiska tester och intervjuer. Det var många deltagare på inträdesprovet och jag funderade på om jag skulle bli utvald ur den stora gruppen. Under intervjuerna frågade man flera gånger om jag verkligen sökte till utbildningen eller om jag var ute efter material för en artikel.

Hösten 2008 fick jag veta att jag hade blivit antagen till utbildningen. Jag hade bara berättat om ansökningsprocessen för några personer så min uppsägning kom som en överraskning på jobbet. Det var mycket vemodigt att lämna arbetet eftersom jag gillade mitt jobb och arbetsgemenskapen. Vissa sade att det var en modig lösning men själv upplevde jag det inte så. Enligt mig är det uppenbart att en person bör försöka uppnå

sina drömmar och mål så länge det är realistiskt.

* * *

Redan när jag sökte till polisutbildningen visste jag att jag ville bli brottsutredare. Jag såg fältarbetet som en spännande och fartfylld del av polisarbetet men jag såg mig aldrig själv ute på fältet i overall, i alla fall inte på en lång tid. Jag var intresserad av att utreda allvarliga brott och av det tillhörande tankearbetet. Redan under min tid som reporter tyckte jag att outhärdliga brott mot liv och försvinnanden var de intressantaste brottsmålen. Därför var det klart att jag skulle söka till Centralkriminalpolisen vars så kallade "Mordgrupp" har specialiserat sig på dylika fall.

Men före det stod jag inför stora förändringar. Jag packade ihop mina saker och lämnade Helsingfors och för första gången i mitt liv var jag utan ett egentligt hem. Jag bodde tillsammans med två andra kvinnor som närmade sig trettio i en kollektivbostad på Polisyrkeshögskolans internat. Jag var studerande igen, även om jag fortfarande betalade tillbaka på de tidigare studielånen.

Ett år på skolan gick mycket snabbt och det var en trevlig tid. Livet fylldes av träning och studier som till största delen bestod av teoretiska föreläsningar, men även av insiktsfulla praktiska övningar. I mina tidigare studier hade jag känt mig tvungen att studera många olika saker som aldrig skulle beröra mitt eget arbete men den här gången var studierna mycket motiverande eftersom allting var fast

JAG VAR INTRESSERAD AV ATT
UTREDA ALLVÄRLIGA BROTT OCH AV
DET TILLHÖRANDE TANKEARBETET.

KOMMUNIKATION OCH SKRIVANDE ÄR
POLISENS VIKTIGASTE REDSKAP.

förankrat i det blivande yrket.

Under studietiden märkte jag att jag hade nytta av mitt tidigare arbete i många saker.

Kommunikation och skrivande är polisens viktigaste redskap. Att intervjua människor avviker på många sätt från förhör men målen är desamma:

att få människor att berätta väsentlig information. Kännedom och tolkning av lagstiftningen är däremot grunden för hela arbetet. Också kommunikation i alla dess former har blivit en viktig del av polisens arbete. Utbildningen kom inte med några stora överraskningar men jag hade egentligen aldrig tänkt på vilken lagstiftningsdjungel polisen arbetar i.

* * *

Jag gjorde arbetspraktiken vid polisinställningen i Västra Nyland. Mitt första arbetsskift som polis var naturligtvis ett spännande ögonblick eftersom min egentliga färd mot att bli polis började då. Efter tre månader ute på fältet var det dags för en tremånadersperiod inom brottsutredning. I det här skedet var det möjligt att söka till en andra praktikperiod, det vill säga till en så kallad fältperiod inom Rörliga polisen eller Centralkriminalpolisen. Jag sökte till Centralkriminalpolisens ”Mordgrupp” och till min glädje fick jag platsen.

I varje arbetsgemenskap finns det en väldig mängd tyst kunskap som unga kan lära sig mycket av. Att inhämta lärdom från mer erfarna arbetskamrater

är en av hörnstenarna i utvecklingen av yrkeskunnigheten, eftersom polisens arbete till största delen består av praktiskt

arbete som man inte kan lära sig enbart via böcker.

I mordgruppen fick jag arbeta med en av Finlands mest legendariska brottsutredare, kriminalöver-

konstapel Markku Tuominen. Markkus järnhårda yrkesskicklighet som finslipats i tiotals år tillsammans med käck humor och otroliga sociala färdigheter gjorde direkt ett stort intryck. Även om mannen under sin karriär hade utrett de mest kända fallen i Finlands kriminalhistoria och sett allt tänkbart och mera, intresserade han sig alltid för nya saker, brottsmål och människor. Om och om igen var han den första som var redo för ett uppdrag och nya äventyr. Hans öppenhet och goda humör var smittande. I tuffa situationer var Markku tuff men alltid rättvis. Det var häpnadsväckande att följa med hur människor nästan längtade efter att berätta saker för honom, medan andra inte skulle ha fått någon information. Det var först tack vare honom jag förstod på hur många sätt en polis kan sköta sitt arbete.

Med min arbetspartner har vi färdats till olika delar av landet, ibland på tu man hand, ibland i större grupper för att utreda brott mot liv, försvinnanden, tidvis har det handlat om ekonomiska brott och utredning av dödsorsak. Från första början gav Markku mig mycket ansvar och de intressantaste uppdragen och han brukade konstatera att det var min tur att visa upp mig. Han berömde,

KÄNNEDOM OCH TOLKNING
AV LAGSTIFTNINGEN ÄR
DÄREMOT GRUNDEN FÖR
HELA ARBETET.

uppmuntrade och gav respons. Under våra färder skulle jag ha kunnat lyssna på hans intressanta historier från hans karriär i all oändlighet. Via Markku har jag lärt mig massor om såväl människor som brottsutredning.

I polisiärt arbete är arbetspartnern inte vem som helst. Under tolv timmar långa arbetsdagar bakom ratten i "maj-jan" eller kommenderingar till främmande orter eller främmande länder hinner man berätta en och annan historia. Man hinner bekanta sig med livssituationer och djupa tankar. När man lär känna den andras sätt att handla, följer uppgiftsfördelningen på uppdragen oftast ett naturligt mönster. Arbetspartnern är en person i vars händer man kan lägga sitt liv på varje arbetsskift. På varje uppdrag, i varje stund. Det är ingen obetydlig sak. När min arbetspartner gick i pension var det mycket som för med honom.

Utredning av grova brott är framför allt teamarbete. Ingen är oersättlig och ingen löser brott på egen hand. Ett bra utredningsteam är som ett band där alla spelar tillsammans, eller ett lag där alla spelar mot samma mål. Alla har egna roller vars storlek varierar från fall till fall. När en utredning påbörjas tilldelas brottsmålet förutom en utredningsledare, en huvudutredare och en "vääpeli", vilka bildar grunden i ifrågavarande fall genom att planera undersökningen, fördela uppgifter och hantera informationen som man skaffat. Fallets andra så kallade taktiska utredare förhör personer, utför husrannsakan, analyserar information, håller kontakt med anhöriga och så vidare. Utöver taktiska utredare

I VARJE ARBETSGEMENSKAP FINNS
DET EN VÄLDIG MÄNGD TYST
KUNSKAP SOM UNGA KÄN LÄRA SIG
MYCKET AV.

I POLISIÄRT ARBETE ÄR
ARBETSPÄRTNERN INTE VEM SOM HELST.

UTREDNING AV GROVA BROTT ÄR
FRÄMFÖR ALLT TEAMARBETE. INGEN
ÄR OERSÄTTLIG OCH INGEN LÖSER
BROTT PÅ EGEN HÄND.

spelar tekniska brottsutredare som undersöker brottsplatsen samt personalen vid kriminaltekniska laboratoriet som undersöker prover tagna från brottsplatsen en viktig roll. Vid Centralkriminalpolisens kriminaltekniska laboratorium finns expertis på högsta nivå när det gäller undersökning av blodspår, vapen eller ljud- och handstilsprover. Dessutom har polisen kontakt med många olika instanser utanför polisen, så som åklagare, advokater och socialarbetare. Arbetet kräver alltså samarbetsförmåga i såväl den egna utredningsgruppen som i många andra sammanhang. Man ska också komma ihåg att polisen är en linjeorganisation där man arbetar i enlighet med de linjedragningar och föreskrifter som ges av cheferna.

I början av en brottsutredning kan vissa saker vid exempelvis informationsinsamling och teknisk undersökning bara göras en gång, så undersökningarna i det inledande skedet kräver resurser och långa arbetsdagar. I media lever ett brottsmål ofta endast några dagar, polisens arbete fortsätter dock ännu lång tid efter det. I veckor, månader eller år. Långvariga arbetsresor förutsätter förutom stöd hemifrån också rutiner i en ny miljö. I världens alla hörn finns vardagen. Någon kan finna glädje i att vinterbada på morgnarna, någon tillbringar timmarna efter arbetsdagen på gym, någon joggar för att bekanta sig med nya omgivningar. På kvällen utbyter man nyheter med gänget runt matbordet i res-

I MEDIA LEVER ETT
BROTTSMÅL OFTA ENDAST
NÅGRA DAGAR, POLISENS
ARBETE FORTSÄTTER
DOCK ÄNNU LÅNG TID
EFTER DET.

taurangen i nedre våningen eller så går man till ett nytt matställe för omväxlings skull. Lediga dagar går för det mesta åt till att tvätta och ladda sina batterier.

När brottsutredningens aktivaste skede är över, frigörs utredare till andra arbetsuppgifter och några utredare fortsätter med utredningen. Huvudutredaren är till slut den som sammanställer förundersökningsprotokollet och som tillsammans med utredningsledaren fortsätter att arbeta med fallet även efter att de andra utredarna har överförs till andra fall.

* * *

Det som för den stora publiken, via bilden media ger, ser ut som ett intressant och spännande brottsfall, är alltid ett brott som lämnat djupa spår i någon människa och som ofta raserat flera liv. Framför allt är det viktigt för brottsoffren att brottet utreds och att fallet får ett slut i domstol. Det bästa och mest givande

ögonblicket är naturligtvis när arbetet är gjort och den tid som använts till att samla pusselbitarna, vilket ibland kan ha tagit mycket lång tid, börjar bära frukt och då man i ett så kallat hopplost fall börjar se ljuset i slutet av tunneln. Ibland kan den avgörande impulsen i ett fall exempelvis utgöras av en viktig observation från en privatperson eller någon persons berättelse. Ibland får man inga tips alls och då fortskrider utredningen enbart på basis av polisens

egen informationsinhämtning.

En av de bästa sidorna med mitt arbete är dess omväxlande natur. Varje fall är unikt och man kan aldrig veta vad den gryende dagen för med sig. Ett fall kan föra brottsutredaren till landets eller världens ände under lång tid för att undersöka och utreda ovanliga fall. Mina arbetskamrater har tillbringat långa tider, till och med ett år och längre, på arbetskommenderingar utomlands, till exempel för att identifiera offer eller undersöka folkmord. Jag har själv också samlat på mig ett årligen varierande antal resdagar i hemlandet, men också utomlands.

Jag anser att en brottsutredares viktigaste egenskaper är förmåga att se långsiktigt, kommunikationsförmåga och förmåga att se sammanhang. Också en gemensam vilja att utreda brott är viktig. När det talas om polisyrket betonas ofta den fysiska aspekten. Även på utredningssidan kan det dyka upp situationer som kräver fysisk ansträngning och användning av maktmedel men övertalning är ändå polisens mest krävande gren. En god fysisk kondition är också viktig för att man själv ska orka i yrket som stundvis kan vara psykiskt tungt. Ibland när en utredning är som aktivast kan man ha fallet i tankarna även på fritiden, men med tanke på att man måste orka på lång sikt är det viktigt att separera arbete och fritid.

Det viktigaste värdena för polisen som helhet är opartiskhet, rättvisa och jämlikhet. Utbildning och erfarenhet ökar yrkeskunnandet. Man bör veta vilka redskap polisen har till sitt förfogande

DET SOM FÖR DEN STORA PUBLIKEN,
VIA DEN BILD MEDIA GER, SER
UT SOM ETT INTRESSANT OCH
SPÄNNANDE BROTTSFALL, ÄR ALLTID
ETT BROTT SOM LÄMNAT DJUPA SPÅR
I NÅGON MÄNNISKA OCH SOM OFTA
RÄSERAT FLERA LIV.

EN AV DE BÄSTA SIDORNA MED
MITT ARBETE ÄR DESS OMVÄXLANDE
NATUR. VARJE FALL ÄR UNIKT OCH
MÅN KAN ALDRIG VETA VAD DEN
GRYENDE DAGEN FÖR MED SIG.

EN AV DE STÖRSTA UTMANINGARNA
I EN BROTTsutredares ARBETE
ÄR ATT FÅ EN MÄNNISKA ATT
TALA, OAVSETT OM DET ÄR FRÅGA
OM EN BROTTSMISSTÄNKT PERSON,
MÅLSÄGANDE ELLER ETT VITTN.

och kunna utnyttja dem. I brottsutredarens arbete är det viktigt att kunna hantera olika datasystem och andra tekniska redskap, men det är ändå människor som begår och utreder brott. En av de största utmaningarna i en brottsutredares arbete är att få en människa att tala, oavsett om det är fråga om en brottsmisstänkt person, målsägande eller ett vittne. Alla är inte alltid villiga eller modiga nog att tala. Därför betonas förmågan att kommunicera i möten med människor och man måste kunna anpassa sig efter situationen. Det kan handla om en mordmisstänkt person, den mördades anhöriga, en person som traumatiserats på grund av våld i familjen eller ett sexuellt utnyttjat barn. Dock har man alltid att göra med en människa. Under ett förhör får förhørsledaren aldrig synligt bli frustrerad eller förivra sig. En skicklig förhørsledare är en kunnig debattör och lyssnare. Ett bra förhör byggs vanligtvis upp genom förtroende. Man får inte ljuga. Förundersökningslagen fastställer också att förhörspersonen ska bemötas lugnt och sakligt. För att få fram en bekännelse eller ett uttalande i viss riktning av den förhörde får inte användas medvetet oriktiga uppgifter, löften eller förespeglningar om särskilda förmåner, uttrötning, hot, tvång eller andra otillbörliga medel eller förfaringssätt som påverkar den förhördes beslutsfrihet, viljestyrka, minne eller omdömesförmåga.

JAG UPPLEVER ATT DEN
LIVSERFÄRENHET OCH
MOGNAD SOM ÅLDERN
FÖR MED SIG GYNNAR
POLISEN PÅ MÅNGA SÄTT,
EXEMPELVIS I UTMANANDE
KOMMUNIKATIONSSITUATIONER.

* * *

Jag upplever att den livserfarenhet och mognad som åldern för med sig gynnar polisen på många sätt, exempelvis i utmanande kommunikationssituationer. Eftersom polisens uppdrag är mångsidiga har man också ha nytta av olika utbildningar och arbetsbakgrund. Till exempel kan en yrkesman från IT-branschen

bli en utmärkt IT-utredare hos polisen. Polisen behöver också olika slags människor och personligheter. Olika utseenden, olika etniska bakgrunder, olika språkkunskaper och kompetenser. Jag tycker inte att alla behöver stöpas i samma form eftersom klienterna också är olika. Ibland får jag frågan om hur det känns att vara kvinnlig polis. Jag anser att kön inte spelar någon roll. Det viktiga är hur man kommunicerar och agerar.

Jag har själv upplevt hur tidigare utbildningar och yrken har varit till nytta i polisarbetet: erfarenhet att tilltala människor, skriftfärdigheter, förmåga att inhämta och hantera information, kännedom av straff- och rättsbranschen samt förmågan att delta som kommunikationsproffs i polisens kommunikation.

Som reporter har jag läst tusentals sidor av förundersökningsprotokoll som skrivits av brottsutredare och som offentliggjorts i samband med att rättegången har börjat. Genom dem såg jag för första gången vilka delar ett förun-

dersökningsprotokoll består av. Jag har till exempel sett hurdana brottsanmälningar, inledningar och förhørsberättelser brottsutredare skrivit, vilka olika typer av bilagor som hör till förundersökningsprotokoll och hur de i sin helhet ser ut och vilka polisen lämnar till åklagaren och via denne till domstolen. Som reporter hade jag också möjlighet att följa flera fall i rättsalen. Via dem fick jag se vilka detaljer åklagare och de misstänkta advokater använder i domstolsförhandlingarna. När bevismaterialet inhämtats sakenligt och i tillräcklig omfattning, desto bättre framgång hade åtalet. Om den misstänktes försvar däremot hittade hål i undersökningen var det desto enklare att rubba åtalet, eftersom en misstänkt inte får dömas skyldig om det råder rimligt tvivel. Man bör dock komma ihåg att all information som polisen inhämtar enligt lag inte är offentlig för journalister eller allmänheten, så som bilder på avlidna personer, obduktionsprotokoll, sexualbrottmål och sekretessbelagda tvångsmedel. Jag har försökt utnyttja min tidigare erfarenhet i mitt nuvarande arbete så gott jag kunnat vid förhör och då jag skrivit förundersökningsprotokoll så att förundersökningen ska vara så grundligt, tillförlitligt, rättvist och heltäckande gjord och dokumenterad som möjligt.

Jag får ofta frågan om jag kunde gå tillbaka till journalistyrket eller om jag längtar tillbaka. Det enkla svaret är att jag inte skulle kunna återvända. Ibland kan jag för ett ögonblick sakna något, men det gäller snarare mina före detta arbetskamrater än jobbet. Jag har aldrig

EFTERSOM POLISENS UPPDRAG ÄR
MÅNGSIDIGA HAR MAN OCKSÅ HA
NYTTA AV OLIKA UTBILDNINGAR OCH
ARBETSBAKGRUND.

POLISEN BEHÖVER OCKSÅ
OLIKA SLAGS MÄNNISKOR OCH
PERSONLIGHETER. OLIKA UTSEENDEN,
OLIKA ETNISKA BAKGRUNDER, OLIKA
SPRÅKKUNSKAPER OCH KOMPETENSER.

någonsin ångkrat mitt beslut. Jag har ett arbete som motiverar mig varje dag och i vilket jag känner att jag har goda möjligheter att vidareutbilda mig. Om jag ibland längtar efter helt nya utmaningar, är polisbranschen full av olika arbetsuppgifter från informationsinhämtning till internationella uppdrag.

Eftersom polisarbetet innehåller allt mellan liv och död har arbetet också delvis ändrat mitt förhållningssätt till livet och lärt mig åtminstone en sak: Man bör inte låta goda och viktiga saker bli osagda eller ogjorda. Livet är fullt av överraskningar, stundvis även för många, och man kan aldrig vara säker på att man får en chans till att säga eller göra det man ville.

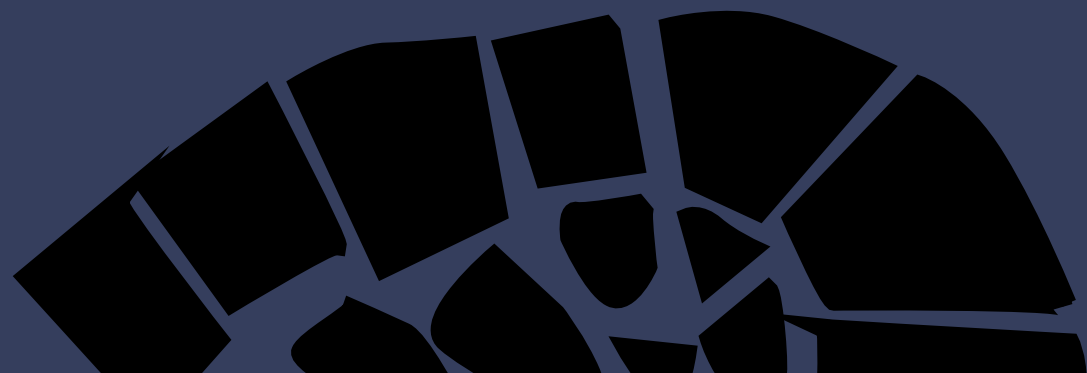
LÄS MER

Minna Laukkas artiklar om de fall hon undersökt i årsböckerna Pohjolan poliisi kertoo:

- ”Kauppakeskus Sellon murhat.” Pohjolan poliisi kertoo 2011.
- ”Törkeä taikatempu.” Pohjolan poliisi kertoo 2011.
- ”Hukkumiskuolemat Suomessa 2010–2011.” Pohjolan poliisi kertoo 2012.
- ”Namusetä muutti nettiin.” Pohjolan poliisi kertoo 2013.
- ”Asianajajan murha Kotkassa.” Pohjolan poliisi kertoo 2014.
- ”Arkusjärven arvoitus.” Pohjolan poliisi kertoo 2014.

Minna Laukkas blogg på polisens webbplats: http://www.poliisi.fi/poliisi/blog_ml.nsf.

“Polisen hittade frisörens blod i städarens bostad,
och senare i förhören erkände denne brottet.”

PEKKA LOIKKANEN

ETT RUTINFALL

ÄLDRE KRIMINALKONSTAPEL PEKKA LOIKKANEN UTEXAMINERADES SOM POLIS HÖSTEN 2012. HAN ARBETAR SOM UTREDARE VID POLISINRÄTTNINGEN I ÖSTRA NYLAND.

Det dagliga utredningsarbetet har ibland beskrivits som brottsutredningens löpande band. Det kommer fall från höger och vänster, och man hinner inte ens nödvändigtvis börja med det föregående fallet innan följande fall redan landar på bordet. Brådska och prioritering är bekant för alla utredare. Ofta hinner man göra bara det nödvändigaste med fallen, och det finns inte tid att tänka och fundera som det gör i deckarna. Fallet måste så fort som möjligt fås tillbaka på det löpande bandet och vidare mot åtalsprövning. Trots att högen av fall där misshandelsfall och stölder väntar blir rutin för utredaren, kan ett rutinärende ibland visa sig vara något helt annat när utredningen framskrider.

* * *

Under mellandagarna vid jul satt jag på morgonmöte på kontoret. Morgonmötet inleder arbetsdagen, till kaffet går man igenom de nya fall som kommit in till kontoret under det föregående

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNA MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

dygnet och de personer som gripits misstänkta för brott. Arbetsskiftets förman delar ut fallen till utredarna och det finns gott om fall för alla på arbetsskiftet. Jag minns inte hur skiftets förman beskrev fallet då jag fick det, men sannolikt nämndes åtminstone orden ”utlänning” och ”stöld” vid kaffebordet. Motsvarande fall kommer in för utredning så gott som varje dag. Då jag läste polisanmälan som polispatrullen som kommit till platsen skrivit kunde jag inte undvika att tänka att det är fråga om ett rutinfall och att den största utmaningen kommer att vara att hitta en bra tolk. Särskilt då ordningspolisens patrull i samband med anmälan hade skrivit en hälsning till utredaren: ”Talar varken engelska eller savolaxdialekt – tolkjobb!”

Nivån på polisanmälningarna varierar. Ur en bra anmälan framgår grundläggande information om det misstänkta brottet: vad, var och när det har hänt, vem som är parter i fallet och hur man får kontakt med dem, vad parterna har berättat om saken och vad polisen har hunnit göra åt saken innan anmälan gjorts. En del av anmälningarna landar hos utredaren med förklaringar skrivna på gula självhäftande lappar. På de här lapparna får utredaren läsa varför det inte fanns tid för att skriva en bättre anmälan just då, varför det inte finns några kontaktuppgifter till parterna och varför anmälan överhuvudtaget är på en sådan nivå att utredaren först får reda ut vad polisen har gjort åt saken.

MOTSVARANDE FALL
KOMMER IN FÖR
UTREDNING SÅ GOTT SOM
VARJE DAG.

Nu verkade fallet enkelt utgående från anmälan. Förutom tolkjobbet fanns tillräcklig grundläggande information antecknad. I en klädbutik som låg i ett stort köpcentrum hade en försäljare upptäckt en man som stal kläder och som köpcentrets vakter

efter en springtävling hade gripit och överlämnat till polispatrullen som kallats till platsen. Den gripna var klädd rätt så varmt, för under hans egen jacka hade man hittat tre andra jackor som det fanns skäl att misstänka att var stulna. Som kronan på verket hade man hittat en magnet lämpad för att avlägsna larmanordningar. Polispatrullen hade fört den gripna till polishäktet för att invänta förhör. I hörnet på den utskrivna polisanmälan hängde en plastpåse som var fäst med ett gem, i påsen fanns en magnet som var stor som en halv knytnäve. Utgångspunkterna för utredningen var bra. Den misstänkte var gripen och den stulna egendomen hittades i händerna på den misstänkte, så i praktiken det fanns det tillräckligt med bevisning för en dom.

Polisens datasystem är viktiga arbetsredskap i polisens verksamhet. Tidigare förbrytelser och andra klientkontakter med polisen berättar hurdan person man har att göra med. Ju mer ”bakgrund” personen har, desto bättre bild får utredaren om sin klient innan förhöret. Den här gången var resultatet ändå skralt: den gripne hade inga tidigare brott och det fanns inte heller någon annan information om den

gripne i datasystemet. En noggrannare granskning visade ändå att en person med nästan samma namn hade blivit gripen för motsvarande gärningar och hade fått inreseförbud. En jämförelse med fotografiet i registret på mannen som fått inreseförbud och den gripnes pass bekräftade vad jag redan hade hunnit misstänka. Aleksander hade blivit Aleksander.

Trots att det i polisanmälan fanns tillräckligt med information antecknad för att utföra ett förhör beslöt jag mig ändå för att ringa försäljaren som upptäckt stölden. Försäljaren berättade om sina observationer och utöver det som redan stod skrivet i anmälan hade försäljaren också ny information. Försäljaren misstänkte att tjuven hade haft en kamrat med sig och att samma personer också hade stulit från en annan butik i samma kedja. Tjuvarna i den andra butiken hade kommit undan men försäljaren i butiken hade sett bilen de använde och skrivit upp registernumret. Försäljaren lovade utreda saken och ringde också snart tillbaka för att ge mig registernumret.

Polisen har rätt att av företag och andra myndigheter få den information som behövs för att utreda ett brott. Oftast får man information från företagens eller myndigheternas datasystem som polisen har fått användarrättighet till. I annat fall utreds saken direkt med företaget eller med en annan myndighet. Av de förfrågningar som nu gjorts framkom det att Aleksander hade anlät till Finland med båt några dagar tidigare. Med samma båt hade också

POLISENS DATASYSTEM ÄR VIKTIGA
ARBETSREDSKAP I POLISENS
VERKSAMHET.

JU MER «BAKGRUND» PERSONEN
HAR, DESTO RÄTTRE BILD FÅR
UTREDAREN OM SIN KLIENT INNAN
FÖRHÖRET.

två andra intressanta personer anlät, Vladimir och Mihail. Särskilt intressant blev det på grund av att männen hade haft med sig en bil med samma registernummer som försäljaren berättade om tidigare.

Vladimir och Mihail var så att säga gamla bekanta för polisen. Mihail hade bara några veckor tidigare åkt fast för snatteri, och i signalementregistret fanns ett färskt fotografi av honom. Också Vladimir hade setts snatta i Finland ungefär en månad tidigare, men det fanns ingen bild på mannen. I en noggrannare utredning visade det sig ändå att trots att Vladimir fortfarande var Vladimir så hade han bytt efternamn. Vladimir hade tidigare samma år stulit saker i Finland tillsammans med Aleksander och båda männen hade fått inreseförbud på grund av egendomsbrott.

* * *

Aleksander hade alltså den här gången kommit till Finland med två andra män som hade kriminell bakgrund. Aleksander hade åkt fast för stöld och hans medbrottsling hade kommit undan. Bilen som männen använde hade observerats i samband med en annan stöld. Slutsatsen var att det sannolikt fanns flera stölder. Några dagars byte för ett ”proffs i branschen” kan vara värt flera tusentals euro, så det fanns skäl att undersöka saken lite noggrannare. En utredning kan ändå inte byggas upp

endast på antaganden, utan man måste också få bevis i fallet. Det var dags att förhöra Aleksander.

SLUTSATSEN VAR ATT
DET SANNOLIKT FANNS
FLERA STÖLDER.

Att förhöra är det grundläggande verktyget inom brottsutredning. I förhöret antecknas den förhörda berättelse om saken så att vissa formföreskrifter beaktas. Innan förhöret måste man berätta för den som förhörs bland annat om hans eller hennes situation i förundersökningen och om de rättigheter och skyldigheter som hör till situationen. Man måste meddela den som är misstänkt för ett brott vilket brott den är misstänkt för. Förhöret antecknas i förhørsprotokollet som granskas i slutet av förhöret tillsammans med den förhörda och som efter eventuella ändringar undertecknas. Formföreskrifterna är en viktig del av förhöret och det ska antecknas i protokollet att de följs. Om det inte har antecknats att formföreskrifterna följts kan förhørsberättelsen försättas i användningsförbud i den kommande rättegången. Utan de här anteckningarna kan man i rättegången ifrågasätta om man berättat för den förhörda om dennes rätt till juridiskt biträde och om denne verkligen förstår att ett erkännande av ett brott i förhören kan leda till en dom i rättegången.

Den som är misstänkt för brott har ingen sanningssplikt under förhöret, så den misstänkta får ljuga, berätta en sådan version som han eller hon vill om händelserna eller låta bli att berätta någonting. Utredarens mål är så klart att få den misstänkta att berätta om saken

på ett sanningsenligt sätt, men man kan inte tvinga den som förhörs till det. Enligt förundersökningslagen är det förbjudet att hota och tvinga eller att ge felaktig information åt den som förhörs. Utredaren ska alltså utföra förhöret i en anda av rent spel.

Formföreskrifterna är ändå bara en del av förhöret. För att utreda ett brott är det viktigt att få den misstänkta att berätta saker så att man kan jämföra riktigheten i det med andra omständigheter som man känner till. Om den misstänkta vill erkänna sin gärning ska han eller hon säga något annat om sin gärning än att bara erkänna den. Den som begår ett brott kan berätta detaljer om sin gärning som en oskyldig inte kan känna till. Om den misstänkta nekar till brottet måste man i förhöret utreda sådana saker som kan hjälpa till att bekräfta berättelsen som sann eller falsk. Ett bra nekande är alltså bättre än ett dåligt erkännande.

Förhöret börjar vanligen med fritt berättande. Då jag med tolkens hjälp hade berättat för Aleksander om den gärning han misstänktes för och om de rättigheter och skyldigheter som gäller för en person som misstänks för brott bad jag honom att med egna ord berätta vad han visste om saken. Aleksander svarade kort att han stulit de jackor som han hade på sig då han greps och att han tagit loss larmanordningarna från dem med magneten som han hade med sig. Efter det här ställde jag några frågor om hur han kommit till Finland, om avsikten med resan och om hans tidigare besök i Finland. Aleksander

ÅTT FÖRHÖRA ÄR DET
GRUNDLÄGGANDE VERKTYGET INOM
BROTTSUTREDNING.

DEN SOM ÄR MISSTÄNKT FÖR BROTT
HÄR INGEN SANNINGSPLIKT UNDER
FÖRHÖRET, SÅ DEN MISSTÄNKTA FÅR
LJUGA UNDER FÖRHÖRET, BERÄTTA EN
SÅDAN VERSION SOM HAN ELLER HON
VILL OM HÄNDELSENA ELLER LÅTA
BLI ATT BERÄTTA NÅGONTING.

FÖR ATT UTREDA ETT BROTT ÄR DET
VIKTIGT ATT FÅ DEN MISSTÄNKTA
ATT BERÄTTA SAKER SÅ ATT MÅN
KAN JÄMFÖRA RIKTIGHETEN I DET
MED ANDRA OMSTÄNDIGHETER SOM
MÅN KÄNNER TILL.

berättade att han kommit till Finland ensam med båt med avsikt att titta på krockskadade bilar som försäkringsbolagen säljer. Aleksander berättade att han bedriver affärsverksamhet där han köper krockskadade bilar i Finland och för dem till sitt hemland för att reparera och sälja dem vidare. Av någon anledning hade Aleksander ändå den här gången förvillat sig till att stjäla kläder och berättade att han var mycket ledsen för det. Aleksander berättade också att han hade inreseförbud, men att han på grund av sina bilaffärer trots det måste besöka Finland med jämna mellanrum. Aleksander berättade att han övernatade hos en bekant som bor i Finland, men han ville inte uppge namnet på den bekanta.

Trots att jag visste att Aleksanders berättelse om att komma ensam till landet inte stämde ville jag inte ännu i det här skedet säga något om saken till honom. Aleksander hade ändå någon orsak att ljuga om just det. Som en misstänksam polis misstänkte jag att den här orsaken kunde ha något att göra med hans kamraters kriminella verksamhet.

* * *

Utredaren ansvarar för utredningen av sitt eget fall och för att genomföra förundersökningsåtgärderna. I utredningen kan man ändå inte gå sin egen väg hur mycket som helst, utan undersökningsledaren bestämmer om större linjedragningar och om de tvångsmedel

som används. Det var alltså dags att diskutera med undersökningsledaren.

ALEKSANDER HADE ÄNDÅ
NÅGON ORSAK ATT LJUGA
OM JUST DET.

Undersökningsledaren kan samtidigt leda utredningar av hundratals fall, så han eller hon har ofta inte koll på detaljer eller

resultaten från de senaste förhören i fallen. Därför börjar mötena med undersökningsledaren vanligtvis med att utredaren kort sammanfattar fallet och de åtgärder som utförts. Samtidigt som man har sitt eget möte kan två andra utredare vänta vid undersökningsledarens dörr, så man måste fokusera på det väsentliga i saken. Vilka är de väsentliga omständigheterna i fallet och vad vill man att undersökningsledaren ska ta ställning till. Jag presenterade fallet för undersökningsledaren och vi var av samma åsikt om att det fanns skäl att få Vladimir och Mihail till polisstationen för förhör och att man borde genomföra en rannsakan i deras bil för att hitta den stulna egendomen. Saken försvårades av att vi inte visste var männen befann sig. Undersökningsledaren gav order om att båda männen och bilen de använde skulle efterlysas. Att bli fast utgående från en efterlysning hängde ändå på tur.

För att utredningen av brottet inte endast skulle bero på tur måste man hitta en "början" att ta fasta på. Tre kraftiga män tillbringar knappast sina nätter i en personbil under kalla vinternätter, så de måste ha något övernattningsställe. En rundringning till olika övernattningsställen i Södra Finland inleddes och vid en campingplats fick vi

napp. Ett sällskap som stämde överens med beskrivningen hade några dagar tidigare hyrt en stuga på campingområdet och inkvarteringen var betalad ännu för följande natt. Det var dags för ett möte med undersökningsledaren igen.

Personer som är misstänkta för brott returnerar mycket sällan på eget initiativ stulen egendom till polisen. Av den anledningen är rannsakingar i de misstänkta personernas bostäder och bilar åtgärder som görs varje dag. Precis som vid förhör är rannsakingar bundna till formföreskrifter. Avsikten med rannsakan måste delges till den som är mål för rannsakan och i regel måste man också visa ett skriftligt förordnande om rannsakan innan den görs. Den person i vars hem man gör en rannsakan måste få en möjlighet att vara närvarande vid rannsakan. Ett protokoll om rannsakan måste upprättas. I protokollet antecknas både sådana omständigheter som gäller att formföreskrifterna har följts och de omständigheter som framkommit i rannsakan.

Undersökningsledaren bestämde att männen skulle gripas ifall de påträffades vid campingområdet och att en rannsakan skulle genomföras i stugan och bilen som de använde. Om männen inte syntes till vid campingområdet skulle vi vänta på dem. Vi kunde ändå inte vänta i oändlighet på männen eftersom det tills vidare bara fanns rätt så ringa brott att utreda och utredningen ändå skulle genomföras på ett kostnadseffektivt sätt.

Då vi kom till campingområdet konstaterade vi att stugan var tom. Vid

UNDERSÖKNINGSLEDAREN KAN
SÄMTIDIGT LEDA UTREDNINGAR AV
HUNDRTALS FALL, SÅ HAN ELLER HON
HAR OFTA INTE KOLL PÅ DETALJER
ELLER RESULTATEN AV DE SENASTE
FÖRHÖREN I FALLEN.

TROTS ATT DET INTE FANNS NÅGOT
GEMENSAMT SPRÅK VAR DE GRIPNAS
REAKTIONER VÄLDIGT TALANDE.

campingområdets reception kunde de ändå berätta att stugans nyckel inte hade returnerats, så vi misstänkte att männen ännu sannolikt skulle återvända till stugan. Efter några timmars väntan kom bilen som männen använde till campingområdet och två män gick in i stugan. En stund senare körde också en annan bil fram till stugan, ur den gick flera personer in i stugan.

Vi visste inte exakt hur många personer som fanns i stugan, så vi bad ordningspolisens patruller att komma och hjälpa oss. Då patrullerna anlände gick vi in i stugan där vi fann fem personer. Jag kände genast igen Vladimir och Mihail i gruppen. Trots att det inte fanns något gemensamt språk var de gripnas reaktioner väldigt talande. Ingen undrade varför polisen kom till deras stuga, utan alla betedde sig mycket lugnt och sade inte ett ord. Polisen hade däremot mycket att fundera på. På stugans golv låg öppna kappsäckar där det låg tiotals jackor förpackade i plastfolie. På sängarna fanns flera plastkassar med kosmetikprodukter och parfymer. På bordet fanns olika verktyg och sönderslagna tjuvlarm. Det verkade som om vi avbröt packningen av bytet.

Avsaknaden av ett gemensamt språk försvårade kommunikationen, men med en kombination av engelska och kroppsspråk gjorde vi det tydligt att hela gruppen skulle föras till polisstationen gripna misstänkta för brott. En av de gripna stannade kvar i stugan för att följa med rannsakan som skulle gö-

ras och patrullerna åkte iväg för att föra de andra till polisstationen.

MAN KAN SKAFFA BEVIS
FÖR BROTT PÅ FLERA
SÄTT.

Redan i början av rannsakan stod det klart att vi hade ett stort byte i våra händer. Trots att det fanns saker för tusentals

euro i stugan fanns det verkliga bytet i Vladimirs och Mihails bil. Bilen var från golv till tak fylld med väskor och kassar som var fullpackade med splitternya kläder och skor. Vi hade tagit fast männen i sista stund, för i bilen fanns också biljetter till en båt som gick till Tallinn samma kväll. Utredningsmässigt var situationen bara i början. Trots att de misstänkta var gripna och ett byte för cirka trettiotusen euro var beslagtaget saknades bevis för brott.

Man kan skaffa bevis för brott på flera sätt. I den tekniska utredningen kan man hitta spår som bevisar att den misstänkta befunnit sig på brottsplatsen. Med teletvångsmedel kan man visa att en mobiltelefon som tillhör en person som är misstänkt för brott varit i det område där brottet begåtts vid tidpunkten för brottet, eller att de misstänkta varit i kontakt med varandra. Det kan finnas upptagningar från en övervakningskamera eller annat bevismaterial om gärningen. Man kan hitta stulen egendom som den misstänkta innehar. Vittnen kan berätta om sina iakttagelser om dem som begått brottet. De som begått brottet kan själva berätta om sina gärningar i förhör. Nu hade vi ändå fått tag på en serie butiksstölder som hade gjorts mitt under julens reaförsäljning. På grund av den

stora mängden folk var det därför onödigt att ens drömma om vittnen, upptagningar från övervakningskameror eller teknisk bevisning. Teletvångsmedel är å sin sida möjliga att använda endast i grövre brott, så av dem hade vi inte heller någon nytta. Kläderna saknade individuella identifieringsuppgifter som hade kunnat visa att ett specifikt klädesplagg kom från en specifik butik. Endast förhören av de misstänkta återstod. Vi måste få männen att tala.

Innan förhören fanns det ändå mycket pappersarbete att göra. För rannsakningsprotokollet borde all egendom katalogiseras och framskridandet av rannsakan dokumenteras på ett sådant sätt att det i efterhand på ett tillförlitligt sätt går att bevisa vilket beslagtaget föremål som upphittats var. De gripna personernas riktiga identitet borde utredas och personerna registreras i signalementregistret. Den stulna egendomens ursprung borde utredas.

Det var än en gång dags för ett möte. Undersökningsledaren beslöt att jag fortsätter med Aleksander, Vladimir och Mihail och att trion och sakerna som kom med den andra bilen skulle överföras till en annan utredare. Vi skulle också få hjälp av andra utredare. Trots arbetsfördelningen och den extra arbetskraften skulle vi ha mycket att göra.

* * *

Förhören är ofta de intressantaste åtgärderna inom brottsutredningen och deras betydelse för att lösa brottet är

FÖRHÖREN ÄR OFTA DE
INTRESSANTASTE ÅTGÄRDERNA INOM
BROTTSUTREDNINGEN OCH DERAS
BETYDELSE FÖR ATT LÖSA BROTTET
ÄR OFTA AVGÖRANDE. ÄNDÅ FINNS
DET INTE ENDAST ETT RÄTT SÄTT
ATT GENOMFÖRA ETT FÖRHÖR ELLER
EN PATENTLÖSNING SOM SKULLE
FUNGERA I ALLA SITUATIONER.

ofta avgörande. Ändå finns det inte endast ett rätt sätt att genomföra ett förhör eller en patentlösning som skulle fungera i alla situationer. Alla som förhörs är olika. Där en omedelbart vill erkänna sitt brott ljuger en annan så mycket som möjligt och en tredje vägrar att säga någonting alls. Det finns också olikheter mellan förhørsledarna. Någon utreder ett ärende på ett ledigt sätt med humor, medan en annan förhör strängt på ett tjänstemannamässigt sätt. Förhørsledaren måste ändå kunna anpassa sig till olika förhör och anpassa sig enligt personen som förhörs. Ändå ska man inte ta på sig en roll, det bästa slutresultatet får man oftast genom att vara sig själv.

I förhöret följande dag efter gripandet var Vladimir glad och berättade glatt att han kommit till Finland med sin vän Mihail för att köpa krockskadade bilar som försäkringsbolagen säljer. Förutom att de tittat på bilar hade de dessutom under flera dagar gått i olika butiker. Vladimir nekade tvärt till att han skulle ha gjort sig skyldig till något brott, men berättade att Mihail under resan hade köpt stora mängder saker som nu fanns packade i deras bil. Vladimir hade däremot bara gått i butikerna och inte själv köpt någonting. Vladimir hade dessutom träffat sin gamla bekanta Aleksander på parkeringsplatsen till en av butikerna, men det var frågan om en ren tillfällighet; innan mötet visste Vladimir inte ens om att Aleksander

var i Finland.

Mihail var däremot mycket spänd och nervös. Mihail berättade att bara en del av sakerna i bilen är hans och att han köpt dem av asylsökande som bor i Finland och som säljer varor utanför butikerna. Han hade absolut inte stulit några saker och om det fanns stulna saker bland hans saker hade han i alla fall inte medvetet köpt sådana.

Utgående från de första förhören stod det så kallad ”seinäkiisto”(total förnekelse) på pappret, det vill säga alla misstänkta nekade till allting. I de misstänkta personernas berättelser fanns ändå motstridigheter och omständigheter som polisen kunde påvisa att var lögn. Rederibolagets passagerarlista visade att alla tre personer hade kommit till Finland tillsammans. Också de andra utredningsåtgärderna som utfördes samtidigt som förhören gav resultat. Försäljaren som upptäckt den första stölden förhördes som vittne, och utifrån fotografier som visades under förhöret identifierade hon med säkerhet Vladimir som varit i butiken då stölden ägde rum. Försäljaren kunde också identifiera vissa jackor som hittats i bilen som stulna från deras butik, för den nyaste modellen såldes ännu inte någon annanstans och jackornas prislappar hade hittats avklippta i butikens provrum. Lyckan var med oss också i en annan butik. Försäljaren som observerat registernumret berättade att avklippta prislappar också hittats i butiken och

I DE MISSTÄNKTA
PERSONERNAS
BERÄTTELSE FANNS
ÄNDÅ MOTSTRIDIGHETER
OCH OMSTÄNDIGHETER
SOM POLISEN KUNDE
PÅVISA ATT VAR LÖGN.

varor som motsvarade prislapparna hittades i männens bil. Spiken i kistan var videoupptagningen från övervakningskameran i butiken. Aleksander, Vladimir och Mihail marscherade på rad i butiken.

Med hjälp av straffprocessuella tvångsmedel kan man trygga brottsutredningen. Med dessa lagstadgade medel kan man till exempel ingripa i en persons frihet eller egendomsskydd. Undersökningsledaren hade redan beslutat om att gripa och anhålla dem som var misstänkta för brott och att beslagta den egendom som de innehade. Vi var ändå i en situation där tiden för anhållande inte skulle räcka till för att utreda de brott som skulle utredas. De misstänkta hade fått en chans att klargöra saken i förhöret, men alla tre hade använt sin rätt att inte medverka i att utreda sin egen skuld. De misstänkta berättelser var motstridiga och två av de misstänkta innehade en biljett som gjorde det möjligt för dem att lämna landet. Utifrån bevisen hade de misstänkta sannolikt gjort sig skyldiga till flera stölder, och om de var fria skulle de kunna försvåra utredningen av ärendet till exempel genom att komma överens om likadana berättelser om händelseförloppet. Undersökningsledaren beslöt att föreslå för domstolen att de misstänkta skulle häktas.

Tingsrätten beslöt att häkta Aleksander, Vladimir och Mihail. Den som är häktad kan be om att bli frisläppt av domstolen två veckor senare, så häktingen garanterade åtminstone två veckor tid för utredningen. För Mihails

SÄRSKILT DÅ DET GÄLLER
TVÅNGSMEDEL SOM HAR MED
FRIHETEN ATT GÖRA ÄR DET
VANLIGT ATT DE MISSTÄNKTA
FÖRSÖKER "KÖPSLÅ".

del behövdes det bara fem minuter till det här. Trots att det inte är meningen att häktningen ska pressa den misstänkta känns en flera veckor lång period av rannsakningsfångelse sällan särskilt lockande. Genast efter häktningssammanträdet meddelade Mihail att han ville klargöra sin egen del i fallet.

Särskilt då det gäller tvångsmedel som har med friheten att göra är det vanligt att de misstänkta försöker ”köpslå”. ”Blir jag frisläppt om jag erkänner?” är en av de vanligaste frågorna som ställs på fel sida om förhörsbordet. Utredaren kan inte pressa den misstänkta med hot om att denna förlorar sin frihet, men det är inte heller möjligt att belöna ett erkännande med att han eller hon blir frisläppt. Också Mihail var intresserad av sina chanser att bli frisläppt efter ett erkännande. Jag berättade för Mihail om de fakta som påverkar saken. Polisen hade beslagtagit mycket egendom som misstänktes vara stulen och det fanns tre misstänkta. Det var en bra början att berätta om sin egen delaktighet men de andras delaktighet måste också klarna på något sätt. Först efter det kan polisen överväga att frige de misstänkta.

Vi skulle också få hjälp av andra utredare. Trots arbetsfördelningen och den extra arbetskraften skulle vi ha mycket att göra.

”En människa som ljuger tittar alltid åt vänster” har jag hört att är ett av kännetecknen för att ljuga. Tyvärr är

DET ÄR LÄTTARE ATT
AVSLÖJA LÖGNEN UTFRÅN
DEN MISSTÄNKTAS
BERÄTTELSE.

det inte så enkelt att avgöra skillnaden mellan sanning och lögn. Ibland förhörs samma misstänkta flera gånger och man får flera gånger följa med hur den misstänkta beter sig under förhöret. Någon gång har jag i de här situationerna tyckt att

jag upptäckt fysiska reaktioner då den misstänkta berättar en modifierad sanning, men även då har lögnen slutligen avslöjats först då den misstänkta berättat hur saker och ting verkligen är. Det är lättare att avslöja lögnen utifrån den misstänkta berättelse. Berättelsen kan vara inkonsekvent, detaljerna stämmer inte nödvändigtvis överens med de detaljer som polisen utrett eller berättelsen kan ändras stup i kvarten. Ofta blir minnet också sämre för den som förhörs efterhand som frågorna blir allt mer otrevliga ur hans eller hennes synpunkt. Det här är ändå inte säkra sätt att avslöja lögn, för man kan inte rå för om man verkligen inte minns.

Oberoende om han hade ljugit eller inte i det första förhöret var det en helt annan Mihail som kom till det andra förhöret. Den spända och nervösa mannen hade blivit avslappnad och hjälpsam. I de följande förhören berättade Mihail i detalj om de olika skedena i deras resa och om deras besök i olika köpcentrum. De hade åkt på resa med tomma kappsäckar och utöver huvudstadsregionen hade de varit ända till Lahtis. I butikerna hade männen vanligtvis delat på sig och träffat varandra igen då de kommit tillbaka med sitt byte

till bilen. Var och en hade packat sitt byte i sin egen väska, så det var därför lätt att rikta det straffrättsliga ansvaret.

Utredningen pågår också utanför förhören. Allteftersom trions rutt och tidtabeller klarnade kunde man göra förfrågningar i de rätta butikerna. Svinn som passade in på de tre männens byte började dyka upp. När utredningen framskred klarnade också faktumet att det inte skulle gå att hitta ägarna till all egendom.

Också Vladimir och Aleksander ville ge ett samarbetsvilligt intryck av sig själva. Vladimir erkände att han var med och stal den gången Aleksander blev fast. Aleksander erkände för sin del att han stulit varor från butiken där försäljaren hade sett registernumret på deras bil och där övervakningskameran hade bandat in besöket. Ingentenda av männen visste något om ursprunget till den övriga egendomen som hittats i bilen. Vladimir påstod till och med att alla saker tillhörde Mihail. Som erfarna män i branschen erkände de båda alltså endast det som de hade fått bevis om.

* * *

När klientrelationen blir längre blir den som förhörs vanligen bekant också annars än via förhören. Rannsakningsfångelse kan vara i veckor eller månader, då utredaren ofrånkomligen måste sköta olika löpande ärenden med rannsakningsfången. Det kan till exempel vara fråga om läkarbesök, domstolens sammanträden eller möten med nära anhöriga. Ofta går man bara för att

NÄR KLIENTRELATIONEN BLIR
LÄNGRE BLIR DEN SOM FÖRHÖRS
VANLIGEN BEKANT OCKSÅ ANNARS ÄN
VIA FÖRHÖREN.

OFTA ÄR DET JUST I DESSA SAMTAL
UTANFÖR FÖRHÖREN DÄR MÅN BYGGER
UPP DET FÖRTROENDE SOM GÖR ATT
FALLEN BLIR UTREDDA.

ÄTT ANVÄNDA TOLK MEDFÖR OCKSÅ
PRÄKTISKA PROBLEM.

småprata med rannsaktionsfångnen eller höra sig för hur han eller hon har det. Trots att man i förhö-
ren är på olika sidor om
bordet kan man utanför
förhören småprata i god
anda om helt andra saker.
Ofta är det just i dessa
samtal utanför förhören

där man bygger upp det förtroende
som gör att fallen blir utredda. Nu var
problemet bara att det inte fanns något
gemensamt språk. Alla ärenden måste
skötas med hjälp av en tolk.

Att använda tolk var en utmaning
också i förhören. Förhören måste alltid
antecknas med tillräcklig noggrannhet,
för det kan bero på en mening eller till
och med en enskild ordform som sagts
under förhöret om personen döms i
rätten eller inte. När förhöret är utfört
via en tolk kan den misstänkta i rätten
påstå att tolken tolkat fel eller att han
eller hon förstått frågan som tolken
tolkat på ett annat sätt. Ofta kan ut-
redaren inte göra annat än lita på tol-
kens yrkeskunskap i tolkningarna. Att
använda tolk medför också praktiska
problem. Förutom att tolkningen gör
att den tid som behövs för förhöret blir
mångdubbelt längre ger det också tid
åt den som förhörs att fundera på sina
svar. En misstänkt som trasslar in sig i
sina förklaringar hinner fundera ut nya
förklaringar för bristerna i sin berät-
telse medan tolkningen pågår.

För Mihails del började fallet klar-
na. De förklaringar som Vladimir och
Aleksander gav om saken verkade inte
trovärdiga, men man måste få sådana

bevis för brotten att det inte skulle fin-
nas några beaktansvärda misstankar om
att de inte var skyldiga.

Jag berättade för Mihail
om Vladimirs berättelse,
att alla saker i bilen skulle
tillhöra Mihail. Mihail gil-
lade inte att man försökte
sätta hela skulden på hans

axlar. Mihail började i detalj räkna upp
vilka saker var och en av männen hade
stulit och var de hade stulit dem. Mäng-
den stulna varor var ändå så stor att
Mihail inte kunde berätta ursprunget
till mer än en del av sakerna. Nu fanns
det ändå fler trumfkort till de följande
förhören.

Aleksander inledde sitt förhör med
att berätta att han inte har något att till-
lägga till den tidigare berättelsen och
nekade till att han hade stulit något an-
nat än de varor han redan berättat om.
Jag förklarade situationen för Aleksan-
der. Det hade berättats för polisen i
andra förhör som hade med saken att
göra att Aleksander också hade stulit
andra saker. Efter en liten stunds tyst-
nad började jag räkna upp butiker och
saker som stulits från dem. Aleksan-
der funderade en stund och konstate-
rade att det var lönlöst att förneka. För
några enskilda första butiker orkade
Aleksander berätta om enskilda stulna
saker, tills han tydligen konstaterade att
spelet var förlorat. Aleksander uppgav
att alla saker som fanns i hans väskor
var stulna och han ville inte säga något
mer om saken.

Kvar fanns bara Vladimir. Den leen-
de Vladimir fortsatte ännu att förneka

VLADIMIR BESLÖT SIG
FÖR ATT GRIPA EFTER
DET SISTA HALMSTRÅET
OCH ÄNDRA SIN
BERÄTTELSE.

allt. Jag berättade att hans medbrottslingar hade erkänt sin egen delaktighet och att polisen också hade fått veta om hans förehavanden. Utan resultat. Vladimir misstänkte i det närmaste att polisen ljög för honom eller att hans kompisar för polisen endast berättat det som polisen ville höra. Jag räknade upp flera butiker för Vladimir och frågade om Vladimir har varit i de här butikerna och stulit saker från dem. Vladimir berättade att han besökt flera butiker med nekade till att ha stulit någonting från dem. Vladimir hade ändå uppenbarligen bedömt trovärdigheten i sin berättelse och konstaterat att den var svag. Efter förhöret bad Vladimir om att få penna och papper till sin cell så att han skulle kunna klargöra saken i nästa förhör.

Jag hann redan hoppas på att Vladimir till det sista förhöret skulle ha med sig en lista på saker han stulit, men förgäves. Vladimir beslöt sig för att gripa efter det sista halmstrået och ändra sin berättelse. Vladimir berättade att en del av väskorna i bilen nog var hans och att det också fanns saker som han stulit bland sakerna. Vladimir räknade upp alla butiker jag nämnt i det föregående förhöret och berättade att han stulit en mössa från en butik, handskar från en butik och mindre värdefulla saker också från de andra butikerna. Största delen av sakerna som fanns i hans väskor berättade Vladimir att han hade fått av en landsman som han inte kände och som hade betalat Vladimir för att föra sakerna till sitt hemland. Enligt Vladimir kom sakerna från reaförsäljningarna

VLADIMIR VISSTE SÄKERT ATT
EN BERÄTTELSE UTAN DETALJER
INTE ÄR PÅLITLIG, SÅ JAG FICK
EN MYCKET NOGGRÄNN BESKRIVNING
AV HUR, NÄR OCH VAR SAKERNA HADE
ÖVERLÄMNATS.

SLUTLIGEN FÖLL VLADIMIR OFFER
FÖR SIN EGEN FINURLIGHET.

och han hade inte tidigare nämnt om det här uppdraget eftersom han inte ville dela sitt arvode för transporten med sina kamrater. Vladimir visste säkert att en berättelse utan detaljer inte är pålitlig, så jag fick en mycket noggrann beskrivning av hur, när och var sakerna hade överlämnats.

Slutligen föll Vladimir offer för sin egen finurlighet. Förutom att han ändrat sin berättelse var det också en annan sak som gjorde att hans berättelse inte var trovärdig. Trots att det inte direkt gick att bevisa att hans berättelse om transportuppdraget var falsk kunde en av detaljerna han berättade inte på något sätt stämma. I ett tidigare förhör hade han erkänt en stöld som hade ägt rum på den motsatta sidan av huvudstadsregionen bara tjugo minuter efter det påstådda överlämnandet av sakerna. Den här detaljen försökte Vladimir ändra på ännu i rättegången, men inte ens tingsrätten ansåg att Vladimirs berättelse var trovärdig.

Männen dömdes till slut till fängelsestraff för över trettio stölder. Efter att de frigetts återvände männen tomhänta till sitt hemland, till och med kappsäckarna som de haft med sig dömdes förverkade till staten som hjälpmedel vid brott.

Att utreda fall tycker jag är det bästa med kriminalpolisens arbete. Ett utrett brott ger en känsla av att ha lyckats och ger tro på ens eget kunnande, men man kan också lära sig av de fel man gjort. Att utreda lär man sig sist och slutligen endast genom att utreda och ofta lär man sig det genom försök och misstag.

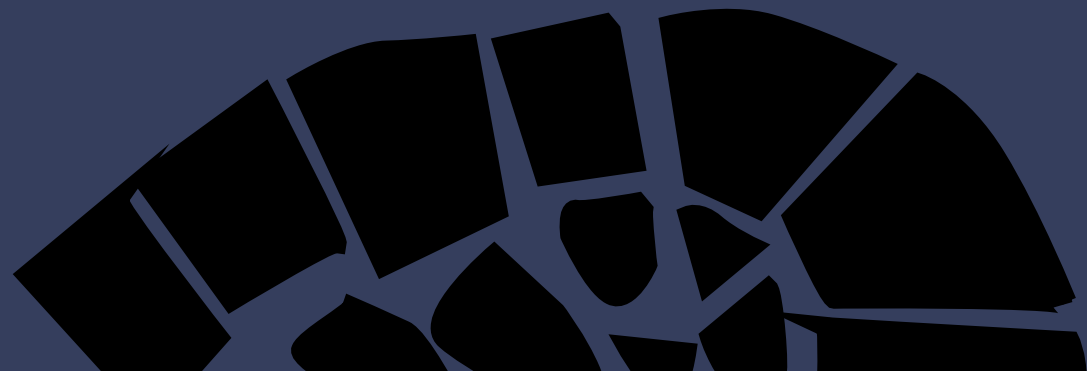
Utredningen av varje fall börjar från noll. Trots att alla fall inte alltid blir utredda drivs en bra utredare ändå framåt av intresset för att utreda brott. De tekniska och taktiska färdigheter som behövs i arbetet kan man lära sig, men det viktigaste är utredarens egen motivation. Den måste finnas hos utredaren.

Aleksander, Mihail och Vladimir heter egentligen något annat.

LÄS MER

- Luuppala, Jarmo: ”Myymälävarkaat anastivat röykkiöittäin arvotavaraa.” – Publicerad på Iltalehtis webbplats 29.1.2013: http://www.iltalehti.fi/uu-tiset/2013012916610909_uu.shtml.

“Via en kvinna hade offret blivit bekant med en mansperson, på grund av det hade kvinnan blivit svartsjuk och börjat planera att döda den avlidna.”

POLISI

ISI

JUSSI MAJANEN

UPPDRAG 34

ÄLDRE KONSTAPEL JUSSI MAJANEN BLEV POLIS HÖSTEN 2005. EFTER ATT HAN BLIVIT UTEXAMINERAD ARBETADE HAN SOM NÖDCENTRALSOPERATÖR VID BIRKALANDS NÖDCENTRAL, TILLS HAN 2007 GICK ÖVER TILL FAST ARBETE INOM POLISENS FÄLTARBETE.

MAJANEN ARBETAR I FÄLTGRUPPEN I KANGASALA VID POLISINRÄTTNINGEN I BIRKALAND. HAN TOG LICENS FÖR FÄLTLEDARE 2009. MAJANEN HAR OCKSÅ ARBETAT SOM UTBILDARE FÖR NÖDCENTRALSOPERATÖRER VID POLISYRKESHÖGSKOLAN OCH HAR DELTAGIT I UTBILDNINGEN VID POLISENS GRUNDKURSER.

MAJANEN HAR MERKONOMUTBILDNING SEDAN TIDIGARE (1995). INNAN POLISKARRIÄREN ARBETADE MAJANEN SOM FÖRSÄLJARE I EN SPORTBUTIK OCH SOM RESELEDARE I EGYPTEN OCH GREKLAND.

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

När du väljer polisyrket, väljer du på samma gång att dagligen arbeta med rusmedelsmissbrukare. Det finns normala vuxna som super på veckosluten och som förändras till totalt andra människor efter några öl. Det finns periodsupare som kanske lever ett helt normalt familjeliv, men som då en period infaller super i två veckor utan att tänka på sin familj, sitt arbete eller på någon annan vardaglig sak. Det finns så kallade utelligare eller nergångna alkoholister som supit i åratals. Det finns knarkare som är svårt drogberoende och som sätter i sig eller till och med sprutar in allt som kan göra dem omtöcknade i huvudet och som tar bort de vardagliga bekymren ens för en liten stund. Det finns också allt yngre flickor och pojkar som polisen möter och som firar veckoslutet i berusat tillstånd.

Oberoende av vilken grupp de här rusmedelsmissbrukarna kommer ifrån kan du vara säker på att du kommer att möta dem dagligen i vartenda skift då du utför polisarbete. De, om några, är polisens stamkunder. Många klienter har man att

göra med så ofta att man minns deras namn redan då man ser dem. Efter att ha kört och lett hem dem börjar man också ha ett starkt minne av vilken deras hemadress är. Bland dem finns också de vars födelsedatum man kommer ihåg efter att de har tagits i förvar och registrerats många gånger.

Uppdrag 34, ett så kallat alkisjobb, börjar vara till och med för rutinmässigt efter att man har gjort de här jobben i några år. Med bil till platsen, öppna dörrarna, människan in i bilen och köra till finkan. En snabb säkerhetskontroll vid finkan och en fråga om hälsotillståndet – ”har du sjukdomar som kräver medicinering?” – och personen leds för att lägga sig på en gul madrass.

Många säger att de inte bryr sig särskilt mycket om de där alkisarnas och knarkarnas öden. Borde man?

De som använder de här rusmedlen är också människor. De har helt fullt samma värde som vi som lever ett normalt vardagsliv. Tyvärr hör inte längre en väckning klockan sex till deras vardag. Inte för att jag själv älskar när väckarklockan ringer, men nog ger den rutiner och på det sättet en trygghet i vardagen. Deras liv innehåller inte bekymmer i arbetet och de behöver inte fundera på om de hinner hämta sina barn från dagis före klockan fem. De står inte i kön på stormarknadenklockan 17 på måndag efter jobbet med ett skrikande barn under armen.

Även om de inte har de här bekymren

har också de sina bekymmer. De består av helt andra saker, men de ska tas på lika stort allvar som våra bekymmer. Ett gammalt talesätt tycker jag beskriver våra bekymmers karaktär på ett träffande sätt. Om vi skulle sätta alla våra bekymmer i en gemensam hög och jämförde dem, så skulle alla i slutändan vilja ha sina egna bekymmer

BEHANDLAR VI EN SVÅRT
ALKOHOLISERAD MAN SOM
SUPIT I FLERA VECKOR
PÅ SAMMA SÄTT SOM
EN NYKTER, VÄLKLÄDD
KVINNA SOM VI MÖTER
VID PLATSEN FÖR EN
KROCK?

tillbaka.

Behandlar vi en svårt alkoholiserad man som supit i flera veckor på samma sätt som en nykter, välklädd kvinna som vi möter vid platsen för en krock? Just det. Varför bemöter vi dem inte på samma sätt? De har ju helt samma människovärde.

Varenda nergången alkoholist och narkoman har också någon gång haft en oskyldig barndom. Varenda en av dem har haft en öppen framtid i början av sitt liv. Något har bara drivit dem till den där situationen. Någoting har fått dem att ta till flaskan eller till att använda droger. Vad det är, det vet vi inte då vi möter dem som poliser. En del av dem vet det inte själv heller. En del vet, men vill inte prata om det, och inte angår det egentligen oss heller.

Alltid då och då, när jag kör en svårt alkoholiserad person till förvaringslokalerna för berusade, kommer jag att tänka på de här människoödena. Vad var det som gick fel och i vilket skede? Har personen jag kör en familj och var är de anhöriga? Finns det längre någon som bryr sig, då människan ligger i diket i höstreg-

net med avföring i byxorna. Om ingen annan bryr sig, så borde vi som poliser åtminstone bry oss.

Det betyder inte att man behöver bära de här människornas bekymmer och öden på sina egna axlar, men vi kan åtminstone alltid visa dem respekt. Den lilla stunden av mänsklighet, den lilla uppmärksamheten mot dem kan också ge dem ljus i deras beklämande vardag.

* * *

Förra sommaren åt jag på en hamburgerrestaurang med min sambo. Medan vi åt våra måltider satte sig ett ungt par, en man och en kvinna i ungefär tjugofemårsåldern, vid ett bord nära oss. Mitt emot dem satte sig en rätt så kraftigt berusad utslagen person som började prata med dem. Redan efter en liten stund blev den unga mannens ton mycket arrogant. Han frågade skattande: "Varför styr spriten dig? Vet du vad du på riktigt borde göra?" Han fortsatte på samma linje med en rätt så hög och arrogant röst.

Jag förde skräp till papperskorgen bredvid dem och mitt blod rent ut sagt kokade. Jag kom att tänka på motiveringen för domseftergift ur den gamla strafflagen kunde inte behärska sig, men jag lyckades ändå hålla munnen stängd. På hemvägen diskuterade jag situationen vi sett med min sambo och hur dum den där unga mannen gjorde sig på en offentlig plats. Hur kunde han veta vad den där alkoholisten hade för bakgrund? Antagligen hade den där mannen varit i arbetslivet förut, precis som vi andra.

DET BETYDER INTE ATT
MAN BEHÖVER BÄRA DE HÄR
MÄNNISKORNAS BEKYMNER OCH ÖDEN
PÅ SINA EGNA AXLAR, MEN VI KAN
ÅTMINSTONE ALLTID VISA DEM
RESPEKT.

Han skulle till exempel ha kunnat ha en ledande position på en bra arbetsplats. Gjorde alkoholismen kanske att han förlorade arbetsplatsen, eller kom alkoholismen in i livet efter att han förlorat sin arbetsplats? Fick han måntro plötsliga problem med sin psykiska hälsa, och började medicinera den med alkohol? Gick han igenom en smärtsam skilsmässa och började bedöva smärtan med alkohol, ända tills han inte längre kunde sluta? Det här kan ju inte någon av oss veta.

Man kan inte heller veta om den där unga mannen på platsen kanske är i samma situation om flera år. Livet för oss åt olika håll. Står jag ännu innan pensionsåldern framför finkan och ställer samma fråga till den där unga mannen? Varför styr spriten dig, så här efter skilsmässa, psykiska hälsoproblem och efter att du har förlorat ditt arbete? Kanske har också den unga pojkens attityd förändrats då, där vid dörren till finkan.

Vi talade om fallet ovan och om allmänna attityder med min kollega. Han berättade om ett motsvarande fall, där en väktare som ringt nödcentralen hade väntat med den berusade tills polisen kom till platsen. Vakten hade konstaterat till polispatrullen att ”här är den här skitbyxan”. Varför måste man kalla den där berusade personen skitbyxa inför polisen? Tänk om den där personen, nästa morgon då han vaknar, minns att han blev nedvärderad och kallad skitbyxa?

TÄNK OM DEN DÄR
PERSONEN, NÄSTA
MORGON DÅ HAN VAKNAR,
MINNS ATT HAN BLEV
NEDVÄRDERAD OCH
KALLAD SKITBYXA?

Jag medger själv att man ibland mellan arbetskamraterna också kan ha en mycket svart humor om klienterna. Man ska ändå komma ihåg att humor är en svår genre och då man använder humor i polisarbetet måste man kunna välja tiden och platsen för det. Man ska alltid komma ihåg att vi är likvärdiga

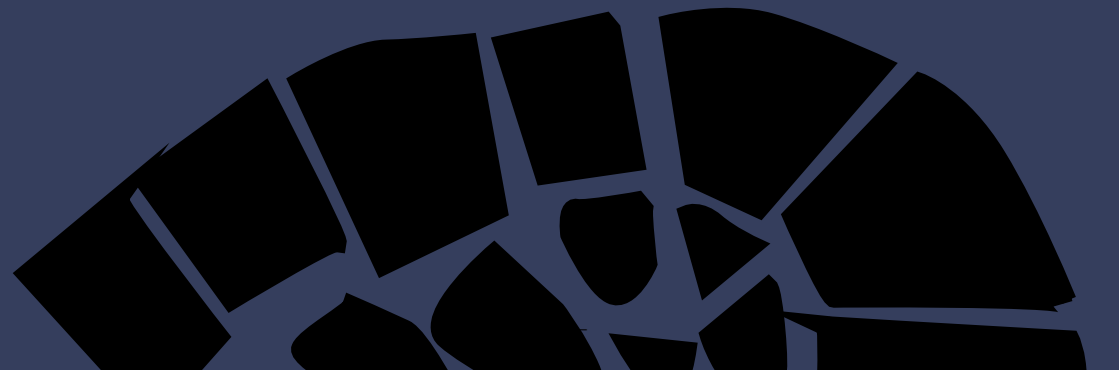
inför lagen och att samma också borde gälla i bakre delen av polisbilen. Alkoholism är en av de vanligaste sjukdomarna i det här kalla nordiska landet. I klorna på den är många tyvärr ganska maktlösa.

Jag minns ett fall från en tidigare sommar, då en numera före detta konstapel leddes från under en buske till polisbilen. Bakom sig hade han än en gång flera dagars supande och utgående från stan-ken hade hans byxor också blivit våta av annat än av morgondaggen. ”Nog är den här alkoholismen en fruktansvärd sjukdom”, lyckades mannen säga då vi hjälpte honom stiga in i bilen. Där talade tre konstaplar. Två hade en torr och prydlig blå overall, ett fast arbete, familj hemma och hobbyer. En hade träningsbyxor som var våta av urin, en arbetsplats han förlorat på grund av alkoholism, en trasig familj efter en skilsmässa och en kropp som var tänd av alkohol. Där stod vi vid bilens bakhöjare. Alla likvärdiga.

JAG MEDGER SJÄLV ATT MÅN
IBLAND MELLAN ARBETSKÄMRATERNA
OCKSÅ KAN HA EN MYCKET SVÅRT
HUMOR OM KLIENTERNA. MÅN SKA
ÄNDÅ KOMMA IHÅG ATT HUMOR ÄR EN
SVÅR GENRE OCH DÅ MÅN ANVÄNDER
HUMOR I POLISARBETET MÅSTE MÅN
KUNNA VÅLJA TIDEN OCH PLATSEN
FÖR DET.

“Städaren hade bjudit sin vän på middag som kryddats med sömnmedel.”

JUSSI MAJANEN

DET MEST KRÄVANDE UPPDRAGET?

ÄLDRE KONSTAPEL JUSSI MAJANEN BLEV POLIS HÖSTEN 2005. EFTER ATT HAN BLIVIT UTEXAMINERAD ARBETADE HAN SOM NÖDCENTRALSOPERATÖR VID BIRKALANDS NÖDCENTRAL, TILLS HAN 2007 GICK ÖVER TILL FAST ARBETE INOM POLISENS FÄLTARBETE.

MAJANEN ARBETAR I FÄLTGRUPPEN I KANGASALA VID POLISINRÄTTNINGEN I BIRKALAND. HAN TOG LICENS FÖR FÄLTLEDARE 2009. MAJANEN HAR OCKSÅ ARBETAT SOM UTBILDARE FÖR NÖDCENTRALSOPERATÖRER VID POLISYRKESHÖGSKOLAN OCH HAR DELTAGIT I UTBILDNINGEN VID POLISENS GRUNDKURSER.

MAJANEN HAR MERKONOMUTBILDNING SEDAN TIDIGARE (1995). INNAN POLISKARRIÄREN ARBETADE MAJANEN SOM FÖRSÄLJARE I EN SPORTBUTIK OCH SOM RESELEDARE I EGYPTEN OCH GREKLAND.

Polisens yrke ute på fältet är mycket varierande. Det finns många uppdrag som kan skötas rutinmässigt och som inte kräver just någon fysisk eller psykisk ansträngning. Det finns också uppdrag som kan kräva såväl god fysisk som psykisk kondition. Sedan finns det sådana uppdrag som inte utgör någon som helst fysisk belastning men som kräver mycket bra psykisk kondition. Alla konstaplar som arbetar på fältet kommer en gång under sin karriär att stöta på någon form av våld. Under uttryckningar möter man järnstänger, bobollsträn, knivar och även skjutvapen. Man förbereder sig för dessa situationer med olika taktiker och tekniker och allt som oftast kan situationerna lösas genom att prata. Poliser som arbetar på fältet är säkert tvungna att någon gång under sin karriär använda fysiska maktmedel för att bryta ner motståndet. Största delen av oss är i något skede tvungna att ta till någon form av maktmedel. Någon av oss blir tvungen att rikta sitt vapen mot en människa, någon blir även tvungen att avfyra det. Att skjuta är alltid det yttersta

KUN ISOLLA KENGÄLLÄ ASTUU,

JÄÄ ISO JÄLKI

maktmedlet och jag kan bara föreställa mig hurdant kval en konstapel är tvungen att genomgå inom sig efter en sådan händelse. Ett av de mest krävande polisuppdragen är emellertid ett uppdrag där vi inte möter våld och inte behöver klä på oss taktisk skyddsutrustning. Det är ett uppdrag under vilket ytterligare patruller inte tillkallas. Under detta uppdrag används inte fysisk kraft och man gör inga imponerande stormningar.

Uppdraget kräver råg i ryggen, mod och extremt god kommunikationsförmåga. Det är ett uppdrag som varje polis får någon gång under sin karriär. Enligt mig är ett av polisens mest krävande uppdrag att lämna dödsbud. Naturligtvis kan jag bara tala för mig själv, men jag tycker att det till och med är det mest krävande polisuppdraget. Det är ett uppdrag som man säkerligen aldrig vänjer sig vid, men å andra sidan är det bra så. I det skedet då en persons död och bortgång inte längre berör är det något som är väldigt fel. En människas död kan i vissa fall sist och slutligen till och med vara en lättnad för de anhöriga. Det kan hända att en person redan länge har lidit av en allvarlig sjukdom och med anledning av detta till och med själv har önskat påbörja den sista färden. I vilket fall som helst är döden alltid slutlig och att möta den är alltid en speciell händelse. Varenda en av oss har nära och kära vars bortgång berör oss. Döden berör varje människa på olika sätt, därför är mötet med den alltid unik och kräver varje gång ett personligt och ödmjukt grepp.

* * *

Det dödsbud som jag kommer bäst ihåg skedde för flera år sedan under min tid på fältet i det som då var Kumo härad. Jag letade efter fallet i polisens system för min artikel men jag hittade till mitt förtret enbart en sammanfattning av det. Tydligt hade det redan arkiverats. Efter att ha suttit en stund vid da-

torn insåg jag att jag inte behöver någon brottsanmälan för att komma ihåg fallet. Jag behöver varken minneslappar eller stödord. Jag kan lika väl skriva om det ur eget minne så som jag kommer ihåg det och jag kommer väl ihåg det, även om det snart var tio år sedan. Fredagen den 21 januari 2005 var jag på nattsift vid polisinsättningen i Kumo härad. I patrullen ingick utöver mig vår gruppchef överkonstapel Tapani Härkälä. Vi var den enda patrullen i vårt område. Skiftet hade börjat klockan sju på kvällen och det skulle pågå till sju på morgonen. Efter natten skulle jag ännu köra 100 kilometer hem och sova och återhämta mig efter nattsiftets påfrestningar. Kvällen hade varit en normal fredagkväll, och redan i början av skiftet hade det börjat snöa kraftigt. Visserligen kommer jag efter en så här lång tid inte ihåg alla uppdrag under den där vanliga kvällen, men under natten fick jag ett telefonsamtal som dramatiskt förändrade nattsiftet. Efter midnatt ringde fältchefen från polisen i Loimaa till vår patrulltelefon och berättade att det hade inträffat en allvar-

lig olycka i deras område, där flera människor hade omkommit. Det verkade som att alla personer i det ena fordonet som var inblandat i trafikolyckan var från samma lilla by. Fältchefen i Loimaa berättade att vårt uppdrag skulle vara att lämna dödsbud om alla de som omkommit, eventuellt ännu under natten. Jag genomfors då av tanken att det förhoppningsvis tar så länge att utreda olyckan och parterna i den att detta tunga uppdrag skulle överföras på morgonpatrullen. Efter midnatt ringde telefonen på nytt och det sades från Loimaa att alla förutom en av personerna hade identifierats och att en bild av en flicka skickas till oss per e-post så att vi skulle kunna ta den med och identifiera flickan på hennes eventuella hemgård. Vi funderade på e-postmeddelandet och övervägde om vi skulle kunna visa bilden på ett lik med eventuellt svåra huvudskador för någon. Den femtonåriga flickans ansikte var dock prydligt och rofullt. Överkonstapel Härkälä tog reda på kyrkoherdens telefonnummer och ringde honom. Kyrkoherdens fru svarade i telefonen och undrade om det verkligen lönar sig att väcka kyrkoherden så här efter midnatt. Härkälä sade att nu är det fråga om ett sådant ärende att hon får lov att väcka kyrkoherden och be honom ta telefonen. Vi kom överens med kyrkoherden om att träffas i församlingshemmet. Vi skrev ut de omkomnas hemadresser från befolkningsdatasystemet och körde mot byn som snart skulle fyllas med sorg. I församlingshemmet samtalade vi med kyrkoherden och gjorde upp en plan på hur vi skulle gå till väga. Polisen skulle

JAG GENOMFORS DÅ AV TANKEN
ATT DET FÖRHOPPNINGSVIS TAR
SÅ LÄNGE ATT UTREDA OLYCKAN
OCH PARTERNA I DEN ATT DETTA
TUNGA UPPDRAG SKULLE ÖVERFÖRAS PÅ
MORGONPATRULLEN.

bara berätta fakta, vad som skett och var, och kyrkoherden skulle sköta de efterföljande åtgärderna och den andliga eftervården. Vi gav oss av till det första huset. Den döde pojkens far bröt ihop helt och hållet. Pojkens mor lyckades på något sätt behärska sig och samtala med oss. Jag kommer ihåg hur hjärtskärande faderns gråt var. Jag undrade hur jag själv skulle klara ännu fem likadana situationer. Det andra huset låg en bit utanför byn. I snöblandat regn körde vi in på gården. Vi knackade på dörren och inifrån hörde vi hur familjen väcktes av hunden. Fadern i familjen öppnade dörren. Kyrkoherden berättade om trafikolyckan och överkonstapel Härkälä preciserade händelseförloppet, som också för oss ännu var delvis oklart. Fadern brast i gråt och till dörren kom familjens dotter som naturligtvis också började gråta. Där stod vi i dörröppningen i mörkt, kallt snöblandat regn, och jag visste inte hur jag skulle vara i min overall. Jag kommer ihåg hur fadern genom gråten sörjde över hur pojkarna följande morgon skulle ha haft en avgörande futsalmatch, men att hälften av lagets medlemmar hade omkommit i olyckan. Familjens dotter frågade oss om vi kunde komma tillbaka efter sju när modern återvänt från nattskiftet. Dottern sade att de inte kommer att kunna berätta för modern vad som hänt. Hur hemskt det än kändes konstaterade Härkälä faktum att vi ännu hade många hem som vi inte besökt och att vi inte skulle kunna återvända. Ögonblick och detaljer har etsat sig fast i minnet så

JAG FÖRMÅR ÄNNU I DAG
PÅ NÅGOT VIS FÖRNIMMA
DEN NATTENS ATMOSFÄR.

att jag kommer ihåg dem som om det var i går. Jag kommer ihåg vädret under natten, husen och en del av vägarna i byn. Jag förmår ännu i dag på något vis förnimma den nattens atmosfär. Några besök passerade som i en dimma. I varje hem var mottagandet lika förkrossande. Människorna anade oråd redan vid dörren när de efter midnatt i mörkret såg två poliser med mössan i handen ackompanjerade av kyrkoherden som alla kände. På vägen till det sista huset stod det klart att de två sista offren tillhörde samma familj. En 17-årig pojke och en 15-årig flicka. Å andra sidan var det sista huset kanske det lättaste att besöka eftersom jag då redan visste att vi skulle ha fullbordat denna tunga uppgift när detta var över. Naturligtvis var familjen i det sista huset också förkrossad. Familjens två yngsta barn låg och sov medan vi samtalade med föräldrarna. Barnens mor och far berättade att de redan på något sätt hade anat det värsta. De hade inte hört något från barnen. Föräldrarna hade läst på text-TV om en allvarlig olycka och hade därefter försökt ringa barnen men bådas telefoner hade varit avstängda. Modern hade lämnat ett telefonmeddelande åt dem båda och gått och lagt sig. Nu hade hon vaknat till den värsta väckningen en person kan få. Jag har flera gånger gått igenom det där uppdraget med mina kollegor. När det talas om tunga polisuppdrag och speciella händelser hänvisar jag ofta till händelserna under ifrågasvarande natt. Det är säkert ett av de polisuppdrag som jag aldrig

kommer att glömma. Uppdraget har aldrig dykt upp i drömmar men har etsat sig fast i minnet. Att tala om saker och gå igenom dem är en del av debriefingen. I polisyrket lyckas det som tur är bra vid kaffebordet. Under ett skift har vi tolv timmar på oss att tala med patrullkamraten om saker. Då hinner man ge utlopp för såväl arbetsstress som personliga saker. Det är alltid enkelt att vara klok i efterhand. Efteråt är det alltid enkelt att med tiden fundera på vad som gick snett och vad som gjordes rätt. Den natten gjorde polisen och kyrkan tillsammans, enligt mig, det som kunde göras. Patrullerna i det andra området skötte områdesundersökningen och andra praktiska uppgifter som hörde till den. För oss återstod den fysiskt lättaste uppgiften men enligt mig den psykiskt mest krävande, att möta nära anhöriga som har förlorat det allra käraste, sitt eget barn. Vi utförde arbetet med ödmjukhet genom att berätta sanningen och delta i sorgen. Annat kunde vi inte göra. Senare har jag funderat på hur professionellt överkonstapel Härkälä agerade då han kom på att genast ringa byns kyrkoherde om vad som hänt och få denne att delta i uppdraget. Inte visste vi ju om någon familj var troende, men i en sådan situation är det knappast någon som ifrågasätter varför en kyrkans man är med. Kyrkan är ju en organisation som oftast har hand om situationen som följer och är närvarande vid dödsfall. Kyrkoherden kunde också genast informera om vad som följer, han berättade att församlingen genast på morgonen skulle ordna en minnesstund och framför allt kunde han

JAG HAR FLERA GÅNGER GÅTT
IGENOM DET DÄR UPPDRAGET MED
MINA KOLLEGOR. NÄR DET TALAS
OM TUNGA POLISUPPDRAG OCH
SPECIELLA HÄNDELSER HÄNVISAR
JAG OFTA TILL HÄNDELSENA UNDER
IFRÅGAVARANDE NATT.

DEN NATTEN GJORDE POLISEN OCH
KYRKAN TILLSAMMANS, ENLIGT MIG,
DET SOM KUNDE GÖRAS.

ge stöd åt anhöriga och kollektiv trygghet under den där kalla och bistra morgonen. * * * Fastän jag berättade att man aldrig vänjer sig vid att lämna dödsbud, blir man självsäkrare och samlar på sig redskap som underlättar när man ska sköta en sådan uppgift. Det viktigaste enligt mig är att vara närvarande och att kunna empatiskt delta i människans sorg. Det är ju inte fråga om ett normalt polisärende utan man ska ta tid på sig att lämna dödsbud. Uppgiften ska göras i lugn och ro. Man ska inte ropa budet från dörren och smita ut. På ett sådant uppdrag får man aldrig ha bråttom. Då vi den vintern på morgonen efter dödsolyckan lämnade dödsbud till modern som förlorat en son i trafikolyckan är ett bra exempel på hur unik en sådan händelse är. Vi ringde till kyrkans dödsbudsjourhavande och bad denne komma med och tillsammans steg vi alla tre in i en tvåa i ett våningshus. Vi berättade för modern om olyckan och att sonen omkommit. Vi berättade att kvinnan som var med oss var kyrkans representant och att hon vid behov stannar en stund talar om saken med modern. Kvinnorna stannade i bostaden och vi gick bort för att fylla i brottsanmälan. Jag tycker att uppdraget gick sakligt till, men utan någon större känsla av att ha lyckats. En vecka senare hittade jag en lapp från modern. I min postlåda på arbetsplatsen Modern ville förmedla sitt tack för att dödsbudet hade skötts så fint och för deltagandet i hennes stora sorg. Uppdraget som från

DET VIKTIGASTE
ENLIGT MIG ÄR ATT
VARA NÄRVARANDE OCH
ATT KUNNA EMPATISKT
DELTA I MÄNNISKANS
SORG.

vårt perspektiv var ett normalt uppdrag, var i hennes ögon mycket fint skött och kändes i sorgens stund som en fin gest. I polisarbetet hör tacksamhet från allmänheten inte till vanligheterna. När man får ta del av det, känns det mycket angenämt. Speciellt om det har varit fråga om ett uppdrag som krävt finkänslighet och som varit svårt på sitt eget sätt.

* * *

Några veckor innan jag skrev denna artikel skulle jag igen lämna ett dödsfall. En 86-årig man hade dött efter midnatt i sitt hem på grund av en långvarig sjukdom. Den här gången fanns det inget behov att lämna dödsbud eftersom den avlidnes 83-åriga fru fanns i lägenheten och själv hade funnit sin man död i badrummet. Medan vi väntade på bår bilen samtalade vi med kvinnan om livet och döden, om det förflutna och framtiden. Frun berättade att hon och hennes man skulle ha firat 60 år tillsammans den vintern. Vi pratade om livets upp- och nedgångar som anhopats under dessa år.

Efter en stund anlände två likbärare. När vi skulle gå beklagade vi än en gång sorgen. Frun undrade hur hon skulle orka på egen hand i framtiden. Den äldre likbärarens ord till den avlidnes fru var: "Ni

orkar nog, ni orkar nog, ni är en stark kvinna." Själv förundrades jag lite av orden. Visserligen ska man ingjuta hopp för framtiden i nödens stund, men hur kan en likbärare veta hur stark en män-

niska är? Hur kunde han veta om frun skulle orka i all sin sorg? Ett annat exempel på tvivelaktiga ordval kom för en tid sedan ur en praktikants mun. När patrullen avlägsnade sig från platsen beklagade en äldre konstapel än en gång sorgen och visade sitt deltagande. Också en yngre konstapel deltog i sorgen och hävde ur sig: ”god fortsättning på dagen trots allt!” när patrullen gick ut. Jag använder själv samma fras men snarast då när klienten stiger ur polisbilen med en liten böteslapp i handen. Jag anser att det lämpar sig att säga vid en bötfällning eller kanske när man lämnar en lindrig krock, men jag skulle aldrig använda frasen efter att jag lämnat ett dödsbud eller tar farväl av den avlidnes anhöriga. Och jag skulle inte heller använda det på något annat uppdrag heller där döden är närvarande. Det är alltid svårt att hitta de rätta orden när man lämnar dödsbud. Som tur är kan man på ett sådant uppdrag tillämpa samma ideologi som tillämpas på många andra polisuppdrag: det finns inte endast ett korrekt sätt att utföra ett uppdrag, utan man väljer det sätt som är det bästa möjliga enligt ens egen uppfattning. Alla har och får ha egna sätt att uttrycka sig på men på särskilt känsliga uppdrag är det skäl att noga överväga sina ordval. Låt oss återgå till det äldre parets hem en stund. Tillsammans med likbäraren klädde vi av den avlidne och lade honom på bår medan frun väntade i rummet intill. När vi var redo att bära den avlidne till bilen gick jag ännu efter frun så att hon kunde ta farväl av sin avlidne man. I vardagsrummet stod två konstaplar och två

UPPDRAGET SOM FRÅN VÅRT
PERSPEKTIV VAR ETT NORMALT
UPPDRAG, VAR I HENNES ÖGON
MYCKET FINT SKÖTT OCH KÄNDES I
SORGENS STUND SOM EN FIN GEST.

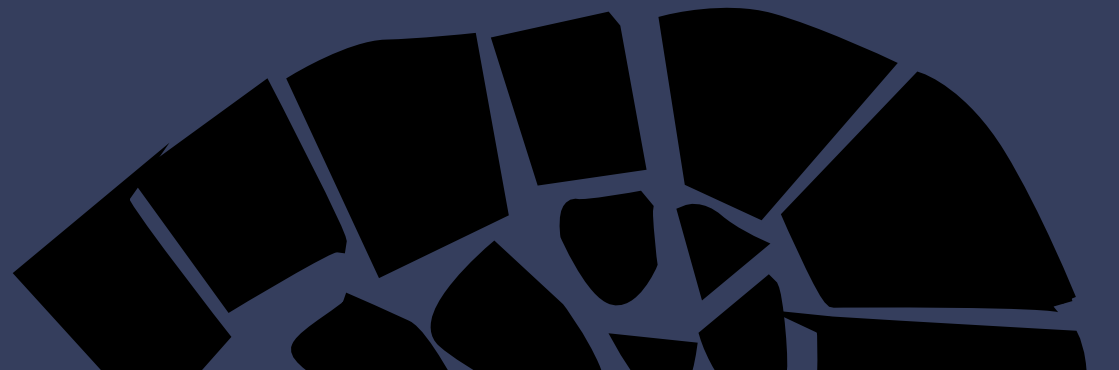
likbärare alldeles tysta runt den avlidne. Den avlidne låg övertäckt på bären så att ansiktet var synligt under överdraget. Den gamla damen böjde sig ner ännu en gång intill sin man och smekte varsamt hans kind och sade följande: ”Farväl min kära xxxxx, hoppas vi ännu ses en dag. Tur att du fick gå bort i lugn och ro hemma. Du var alltid en bra man till mig, även om jag inte alltid kom ihåg att säga det. Färdas väl på din sista resa.” Mitt hjärta kändes tomt, som om en sten tyngde mot mitt bröst. Jag svalde för att jag var så rörd. Det kan hända att den yngre likbäraren som såg på mig såg tårerna i min ögonvrå, men vad gör det. När det i sinom tid blir dags att gå bort, är det väl just på ett sådant sätt som man själv skulle vilja gå. Smärtfritt i ditt eget hem med dina nära och kära. Om någon uttalar likadana ord vid min dödsbädd så kan jag säga att jag levtt ett gott liv.

[ta/ihmiset/menetin_kolarissa_kaksi_teini_ikaista_lastani.](#)

LÄS MER

- Kiski, Kimmo K.: Poliisin rooli kuolemansyöntutkinnassa. 2., ny upplaga. Polisyrkeshögskolans läroböcker 18/2009. Poliisiammattikorkeakoulu 2009. – Publicerade även som pdf-fil: <https://www3.cepol.europa.eu/xmlui/bitstream/handle/123456789/6489/Oppikirjoja%2018.pdf?sequence=1>.
- Serkamo, Rosanna: ”Menetin kolarissa kaksi teini-ikäistä lastani.” – Publicerad på tidningen Me Naisets webbsida: <http://www.menaiset.fi/artikkeli/ajankohtais->

”Han bjöd sin frisörvän på en måltid, rester av måltiden hittades senare tillsammans med en efterrätt spetsad med sömnmedel i hans mage.”

MARKKU NYMAN

POLISEN MÖTER, FÖRHÖR, SKRIVER – ETT PSYKOLOGISKT PERSPEKTIV

MARKKU NYMAN ARBETAR SOM PSYKOLOG VID POLISYRKESHÖGSKOLAN DÄR HAN GÖR PERSONANALYSER.

NYMAN ÄR MAGISTER I SAMHÄLLSVETENSKAPER OCH PSYKOLOGIE MAGISTER TILL UTBILDNINGEN. HAN HAR ARBETAT SOM PSYKOLOG OCH FORSKARE DE SENASTE 15 ÅREN OCH AV DEM HAR HAN TILL STÖRSTA DELEN ARBETAT MED PERSONANALYS OCH UTVECKLINGS-, VÄGLEDNINGS- OCH UTBILDNINGSUPPGIFTER INOM BRANSCHEN.

NYMAN HANDLEDER OCKSÅ, HAR MOTTAGNING OCH GÖR EFFEKTIVITETSFORSKNING. EFTER SIN VÄRNPLIKT ARBETADE NYMAN CIRKA SEX ÅR SOM UTBILDARE INOM FÖRSVARSMAKTEN. HAN HAR OCKSÅ ARBETAT BLAND ANNAT INOM HANDEL, SOM STÄDARE, SOM GALLUP-INTERVJUARE, BILCHAUFFÖR OCH ORDNINGSVAKT.

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

”*D*et kan finnas erotiska vibrationer mellan människor oberoende av om någondera letar efter en ny partner eller inte. Vibrationerna, som det finns mera av i vissa möten och mindre av i andra möten, är batteriet för de erotiskt laddade situationerna, en källa till psykologisk interaktion. Kroppsspråket kan avslöja förändringar i vibrationerna, dolt eller helt öppet visat intresse.

På samma sätt bygger också en bra förhållare upp utgångspunkten för interaktionen på fungerande lagbundenhet. Också mellan förhållaren och den som förhör finns det alltid vibrationer, spänningar, som båda parterna åtminstone i början av förhöret på alla sätt försöker dölja.

Förhållarna är nog medvetna om att de försöker läsa tecken på någon svag punkt i den förhöras beteende. Då de upptäcker sådant försöker de utreda vad den svaga punkten möjligen kunde vara. Orsaken kan vara dåligt samvete, rädsla för att bli fast för att ljuga, eller att ge ett falskt vittnesmål som någon krävt. Nästan alltid handlar det om faktorer som har att göra med att ljuga.

Ofta glömmes ändå förhållarna att också den som förhör kan försöka hitta en sådan svag

punkt i förhørsledarens beteende som den kan använda för att uppnå sina egna mål. Särskilt skickliga på det här är grova brottslingar, ekonomiska brottslingar och sexualbrottslingar.

Förhørsledaren kan ha gjort sin hemläxa slarvigt. Han eller hon kanske inte har tagit ordentligt reda på vad som dittills har framkommit i fallet som utreds, utan kommer överlägsen och högfärdig till förhöret och ger samtidigt utrymme för att låta högmod gå före fall. Ett överlägset och byråkratiskt beteende ger alltid möjligheter till den som förhörs att utnyttja det. Då kan förhørsledaren inte längre kontrollera situationen, utan den förhörda tar över förhöret. Om situationen så kräver kan den som förhörs börja spela förolämpad, han eller hon kan visa att den inte känner någon form av förtroende för förhørsledaren som inte lyssnar eller ens försöker förstå, eller kan hota med att kontakta en advokat eller göra ett klagomål hos en myndighet.

Ju mer skarpsynt förhørsledaren är, desto större möjligheter har han eller hon att komma till ett bra slutresultat. Med en känslig kontakt är det lättare att bevara samtalskontakten också i en svår situation, och det gör det möjligt för förhørsledaren att få den mentala kontrollen över förhöret. Från den utgångspunkten kan man börja spela schack, dölja sina verkliga avsikter, linda in den som ska förhöras i ett nät av observationer och till slut driva den som förhörs till en situation där det åtminstone inte längre finns möjligheter att göra några motdrag. I en förhörssituation behövs inte alltid ett schackmatt, en väl byggd och dokumenterad kedja av drag visar sanningen.”

Lektor Mikko Ylikangas

I den här artikeln begrundas sambandet mellan tänkande, språk, interaktion och att skriva i polisarbetet ur en psykologisk synvinkel. Artikelns författare har fått stöd från flera personer då han gjort bakgrundsarbetet för texten. Diskussioner med dem som gör det vardagliga polisarbetet, de som varit åklagare och med Polisyrkeshögskolans lärare har belyst det breda ämnesområdet på ett mångsidigt sätt. Ett särskilt tack till lektor Mikko Ylikangas som i 35 år arbetat som polis, och som med sin långa erfarenhet av att arbeta som CKP-utredare och lärare i förhörskunskaper också i annat samarbete har lett författaren till ett undersökande tänkande, till att möta och att förstå människor.

Författaren svarar ensam för den syn som presenteras i texten, för de betoningar som valts och för eventuella fel. I valet av infallsvinklar torde arbete och forskning både inom säkerhetsbranschen – inom försvarsmakten och polisen – och inom arbete med yrkesval, mental hälsa och fängvård inverka. De empiriska forskningsresultat som rapporteras i artikeln grundar sig på den forskning som författaren gjort i sitt arbete vid Polisyrkeshögskolan med studenturvalet och som stöder bedömningen vid varje ansökningsgång och å andra sidan forskning som stöder processen och utvecklingen av metoder.

Det är klart att en så omfattande temahelhet inte kan avhandlas ens i omfattande läroböcker, för att inte tala om i

JU MER SKARPSYNT
FÖRHÖRLEDAREN
ÄR, DESTO STÖRRE
MÖJLIGHETER HAR
HÅN ELLER HON ATT
KOMMA TILL ETT BRA
SLUTRESULTAT.

en kort artikel. Efter att ha gjort en litteraturoversikt konstaterar den här författaren att det skulle behövas en lärobok på finska om tänkande, språk, interaktion och produktion av polistexter, då det inte ens på de andra huvudspråken inom undervisningen går att hitta en lämplig titel för det här området. Naturligtvis finns det många böcker som betonar förhörsteknik och att avslöja lögn, likaså böcker med handledning om att skriva polistexter.

I den här artikeln ges först en översikt av hurdana psykologiska egenskaper som i medeltal karaktäriserar de sökande som klarat sig bra i skrivuppgifterna i polisutbildningens urvalsprov – blivande producenter av polistexter, förhørsledare och brottsutredare. Efter det granskas några områden inom polisarbetet och särskilt brottsutredning, som är intressanta i psykologiskt hänseende – umgänge med människor, att skaffa information, tänkande och att producera innehåll till en viktig produkt i polisarbetet, förundersökningsprotokollet.

Till en början ska det kort belysas för läsaren om författarens vetenskapsfilosofiska preferenser, som påverkar de synvinklar och sätt att behandla saker som författaren har.

Psykologi som vetenskap placerar sig, också efter att betydelsen av neurovetenskaper blivit starkare, mellan naturvetenskaper och samhällsvetenskaper, delvis på grund av den mångförgrenade traditionen och forskningsområdena som blir mångsidigare inom psykologivetenskapen, och den mångfald av metoder som är en följd av dem. Den filosofiska ramen för författarens tänkande

DE EMPIRISKA FORSKNINGSRISULTÄT
SOM RAPPORTERÄS I ARTIKELN
GRUNDÄR SIG PÅ DEN FORSKNING
SOM FÖRFATTÄREN GJORT I SITT
ÄRRETE VID POLISYRKESHÖGSKOLÄN
MED STUDENTURVÄLET OCH SOM
STÖDER BEDÖMNINGEN VID VÄRJE
ÄNSÖKNINGSOMGÄNG OCH Å ÄNDRÄ
SIDÄN FORSKNING SOM STÖDER
PROCESSEN OCH UTVECKLINGEN ÄV
METODER.

formas av instrumentalism och (realistisk) pragmatism. De här betraktelsesätten tillåter att empiriskt bevis används då begrepp definieras och motiveras i granskning på metanivå i psykologisk bedömning. Det pragmatiska greppet lyfter fram praktisk funktionalitet eller nytthet som kriterier för att försvara att idéer, tankar, modeller och teorier, samt det stöd de fått i den empiriska prövningen. Då är förhållandet till information, begrepp, modeller och metoder instrumentalistiskt: man ska gynna praktiska resultat och positiva förändringar som förenklar problemlösning och å andra sidan metoder som ökar förståelsen mellan människor.

"Först måste man lära sig att känna sig själv innan man kan utvecklas till en bra förbörsledare."

Mikeo Ylikangas

I den här delen granskas utgående från empiriska bedömningsresultat sådana psykologiska egenskaper som stöder framgång i arbetet som polis-skrubent. I urvalsprovet för Polisyrkeshögskolans grundexamensutbildning bedöms de sökandes utgångsläge för att utvecklas som skribenter på det sätt som krävs i polisarbetet. När det här skrivs i slutet av hösten 2013 håller urvalsprovet på att

genomgå en reform. Provet i att skriva resumé som varit med tidigare förblir ungefär som tidigare: den sökande får vid provtillfället en artikel att läsa, och har 45 minuter på sig att sätta sig in i artikeln och att skriva ett referat av den. Däremot har den materialbaserade uppsatsen som hittills funnits med ersatts av det mångsidiga essäprovet som består av ett betydligt mer omfattande material än tidigare. Största delen av materialet

– det vill säga den här artikelsamlingen som du läser just nu – läser den sökande på förhand, en liten kompletteringsdel delas ut först vid provtillfället.

Bedömningen och poängsättningen av de här skrivuppgifterna har varit, och är också i fortsättningen, baserade på de krav som man vet att är viktiga i skribarbetet. Utgående från en analys av materialet till urvalsprovet kan man konstatera att provuppgifterna också på ett mer omfattande sätt lyfter fram goda utvecklingsförmågor med tanke på allt polisarbete. Även om det sker förändringar i polisens verksamhetsmiljö och uppgifter är det uppenbart att de färdigheter och egenskaper som de sökande nuförtiden har också i fortsättningen stöder framgång i urvalsprov, utbildning och vidare i polisarbetet.

Av den helhetsrepertoar av språk som polisen använder i sitt arbete kan man till en början konstatera att variationen i det praktiska talet är mycket bred beroende på uppgifternas karaktär, på de

UTGÅENDE FRÅN EN
ANALYS AV MATERIALET
TILL URVALSPROVET
KAN MAN KONSTATERA
ATT PROVUPPGIFTERNA
OCKSÅ PÅ ETT MER
OMFATTANDE SÄTT
LYFTER FRAM GODA
UTVECKLINGSFÖRMÅGOR
MED TANKE PÅ ALLT
POLISARBETE.

situationer som finns till hands och de händelser som ska utredas och särskilt beroende på de personer som är sammankopplade med dem, deras roller och verksamhet. Det är svårt att hitta en arbetsuppgift eller ett yrkesområde – om man bortser från skådespelarens och språklärarens arbete – som skulle kräva lika stor användning av olika varianter av tal, stilarter och röst användning av en yrkeskunnig person. En förberedande intervju torde vara den vanligaste formen av tal som polisen använder för att närma sig människor som är parter i situationer eller händelser som ska utredas och undersökas. Redan förmågan att närma sig och att intervjua väldigt olika människor i olika situationer förutsätter att polisen har ett genuint allmänt intresse för människor och psykologisk förståelse om hur människan fungerar. Särskild nytta har man av socialt mod och förmågan att ta kontakt, av förmåga att lyssna och så klart av situationskänslighet och flexibilitet – av att ha blick för spelet. Språklig kompetens i sig är till nytta. Det behövs också en vilja att utveckla de nämnda färdigheterna, även om polisarbetet i sig självt är som gjort för att stärka alla de här färdigheterna inom interaktion.

När man granskar den grupp som oftast klarat sig bäst i urvalsprovets skrivuppgifter konstaterar man att kvinnorna oftare än männen har placerat sig i toppen. Den här välkända omständigheten kring språklig skicklighet stämmer överens med forskning som gjorts på annat håll. Den språkliga skicklighet som mäts med psykologiska metoder är förståeligt nog den starkaste faktorn som förklarar

DET ÄR SVÅRT ATT HITTA
EN ARBETSUPPGIFT ELLER
ETT YRKESOMRÅDE - OM MAN
BORTSER FRÅN SKÅDESPELARENS
OCH SPRÅKLÄRARENS ARBETE
- SOM SKULLE KRÄVA LIKA
STOR ANVÄNDNING AV OLIKA
VARIANTER AV TAL, STILARTER
OCH RÖSTANVÄNDNING AV EN
YRKESKUNNIG PERSON.

skillnaderna i poängen som de sökande fått i skrivuppgifterna. I urvalsprovet förväntas det att den sökande kan producera konsekventa framställningar genom att använda det givna materialet och att den sökande kan behandla sitt ämne på ett logiskt sätt. De som klarat sig bäst i uppgifterna som mäter psykologisk slutledningsförmåga och konsekvens är också i större utsträckning än medeltalet representerade i den femtedel som var bäst på skrivuppgifterna.

Grundläggande dygder hos en skribent är att uttrycka sig tydligt och att använda en konstruktion som gör det lätt att använda informationen. Ur den psykologiska bedömningens synvinkel har skribenter som skriver tydligt, men tänker och uttrycker sig flexibelt och som inte är onödigt formlunda, klarat sig bättre än medeltalet i urvalsprovets skrivuppgifter som mäter grundläggande färdigheter i att skriva polistexter. Däremot har impulsivitet och överdrifter som kommer fram i den psykologiska bedömningen och på så sätt en eventuellt outvecklad självbild oftare än medeltalet lett till att den som svarar på frågorna i skrivuppgifterna i bedömningen hamnat bland den sämsta femtedelen. På samma sätt har en tendens att hitta på saker och en förhållandevis förhöjd likgiltighet om allmänna normer som framkommit i de psykologiska uppgifterna inverkat på

sannolikheten att den sökande hamnar bland den sämsta femtedelen. Till underkända helhetsprestationer av skrivuppgifterna har de underkända sökandena också konstaterats ha förhållandevis låg nivå på de språkliga färdigheterna och slutledningsförmågan, liksom impulsivitet, överdrift och en tendens att hitta på saker. Samtidigt finns det skäl att uppmärksamma att också ett för schematiskt och stelt sätt att fungera har varit till nackdel för den sökande med tanke på att klara sig i skrivuppgifterna.

Resuméuppgiften simulerar med sin form skrivande av polistexter i praktiken och mäter effektivt praktiskt skrivande under tidspress. Det är ingen överraskning att särskilt språkligt kompetenta sökande med god stresstålighetsförmåga och starkt operativt minne har fått högre poäng i resumén.

De psykologiska observationer som grundar sig på analysen i urvalsprovet kan sammanfattas enligt följande: såvitt skrivuppgifterna i urvalsprovet verkligen signalerar den sökandes förmåga och färdigheter för att utvecklas som skribent av polistexter, är det till fördel för att bli en god polisskribent om den sökandes starka sidor också är

– självkännet och tillräckliga färdigheter för att utvecklas och är tillräckligt ödmjuk

UR DEN PSYKOLOGISKA
BEDÖMNINGENS
SYNVINKEL HAR
SKRIBENTER SOM
SKRIVER TYDLIGT, MEN
TÄNKER OCH UTTRYCKER
SIG FLEXIBELT OCH
SOM INTE ÄR ONÖDIGT
FORMBUNDNA, KLARAT SIG
BÄTTRE ÄN MEDELTALET
I URVALSPROVETS
SKRIVUPPGIFTER SOM
MÄTER GRUNDLÄGGANDE
FÄRDIGHETER I ATT
SKRIVA POLISTEXTER.

- tillräcklig språklig begåvning och slutledningsförmåga
- tillräcklig förmåga att tåla stress och emotionell balans
- tillräcklig förmåga att komma ihåg och rapportera noggrant om sina observationer
- ett disciplinerat förhållningssätt till regler och normer utan schematisk stelhet i interaktionen och i sitt sätt att uttrycka sig.

Det är bra att lägga märke till att de ovan behandlade psykologiska egenskaperna som hänger ihop med att klara sig bättre än medeltalet i skrivuppgifterna ökar chanserna för att klara sig bra i urvalsprovet redan innan den egentliga psykologiska helhetsbedömningen är gjord, eller innan de psykologiska lämplighetspoängen har getts. Vi ser att man får fram flera av individens egenskaper som är viktiga inom allt polisarbete på ett effektivt sätt redan med hjälp av en skrivuppgift som är gjord för ändamålet och som förutsätter att man producerar text på ett tydligt och logiskt sätt under tidspress.

* * *

"I grundanmälan skrivs endast de saker som observerats objektivt – osäkra observationer antecknas inte som säkra och man fyller inte i luckor där observationer saknas!"

Mikko Ylikangas

Polisens uppgift är att på ett så objektivt sätt som möjligt utreda en händelse som polisen fått order om att utreda eller som

DET ÄR INGEN ÖVERRASKNING
ATT SÄRSKILT SPRÅKLIGT
KOMPETENTA SÖKANDE MED GOD
STRESSTÅLIGHETSFÖRMÅGA OCH
STARKT OPERATIVT MINNE HAR FÅTT
HÖGRE POÄNG I RESUMEN.

VI SER ATT MAN FÅR FRAM FLERA
AV INDIVIDENS EGENSKAPER
SOM ÄR VIKTIGA INOM ALLT
POLISARBETE PÅ ETT EFFEKTIVT
SÄTT REDAN BARA MED HJÄLP AV
EN SKRIVUPPGIFT SOM ÄR GJORD FÖR
ÄNDAMÅLET OCH SOM FÖRUTSÄTTER
ATT MAN PRODUCERAR TEXT PÅ ETT
TYDLIGT OCH LOGISKT SÄTT UNDER
TIDSPRESS.

polisen tagit för utredning. Poliserna i den första patrullen blir tvungna – ofta under stor arbets- och tidspress, medan de följande arbetsuppgifterna redan väntar – att anteckna all väsentlig information på platsen för händelsen eller brottsplatsen och att omedelbart eller ofta först i slutet av sin jäktiga arbetstur göra en grundanmälan om händelsen. Anmälan ska noggrant svara på frågor som gäller händelserna och omständigheterna, på ett objektivt och pålitligt sätt. Av grundanmälan ska det framgå vad som har hänt, var och när samt vem som har gjort det, på vilket sätt, med vad och varför, såvitt man känner till de här sakerna när anmälan registreras. Av anmälan ska det också framgå vilka personer som har varit inblandade, som vittnen eller eventuellt ännu oklara roller (alltid är det till en början inte alls klart vem som till exempel är offer för ett misstänkt brott, vem som är misstänkt eller ögonvittne).

Anmälningarna kan klassificeras i R- och S-anmälningar. Härnäst behandlas främst R-anmälningar, det vill säga polisanmälningar om brott. Polisen gör dessutom S-anmälningar, det vill säga diverse anmälningar, som man inte misstänker att är anslutna till något brott.

Att registrera anmälan är en uppgift som ur rättssäkerhetssynpunkt är ytterst viktig och skapar en grund för senare avgöranden. Av den enskilda polisen kräver den här uppgiften pålitlighet, objektivitet, opartiskhet, noggrannhet, omsorg och disciplin i det dagliga arbe-

tet, och effektivitet och stresstålighet i situationer som på många sätt kan vara belastande. Den information som polisen samlar in på brottsplatsen eller på platsen för händelsen utgör en grund för alla åtgärder och handlingar som polisen producerar för förundersökningen, åtalsprövningen och eventuell rättegång i fallet.

Det är också viktigt att poliserna som arbetar på "fältet" är medvetna om hur viktig deras insats är för helheten i brottsutredningen. Den egentliga brottsutredningen kommer ofta igång utgående från den polisanmälan som den första patrullen gjort. Med hjälp av förhören och ofta också resultaten av den tekniska utredningen försöker man sedan leta efter mer och exaktare svar på frågorna vad, var, när, vem, hur, med vad och varför.

Brottsutredaren borde ha en hypotes om vad som hänt som styr arbetet och som kompletteras och preciseras i takt med att utredningen framskrider. Det här är mycket väsentligt särskilt i omfattande fall, och den slutliga omfattningen på fallet kan man ofta inte veta på förhand. Ofta formas bilden av händelserna utifrån polisanmälan som brotts-offret, målsäganden, gjort (som polisen som tagit emot anmälan har registrerat) eller utifrån det egentliga förhöret. I ekonomiska brott kan det också finnas skatte- eller särskilda revisionsberättelser till förfogande. I mindre brottsfall är det lättare att få en bild av händelserna, särskilt om man har fått säkra observa-

ATT REGISTRERA
ANMÄLAN ÄR EN
UPPGIFT SOM UR
RÄTTSSÄKERHETSSYNPUNKT
ÄR YTTREST VIKTIG OCH
SKAPAR EN GRUND FÖR
SENARE AVGÖRANDEN.

tioner av ögonvittnen eller om gärningsmannen har erkänt. Om fallet som utreds omfattar flera olika gärningar med flera olika personer inblandade eller till och med flera affärsföretag, kan det underlätta för utredaren att placera betydelsefulla datum och händelser på en tidslinje, i kronologisk ordning alltefter som saker och ting klarnar eller alltefter som man får bevis för dem. Så här uppkommer en utredningsplan. Också de hypoteser och frågetecken som styr utredningen kan finnas på den här tidslinjen. Då man skriver sammanfattningen av förundersökningsprotokollet, inledningen, kan man på så sätt använda den färdiga utredningsplanen som byggts upp utifrån pålitliga bevis och som kompletterats under utredningen.

Att förbereda och genomföra en utredning kräver att utredaren samtidigt har precision och ett kreativt, flexibelt tänkande. Utredaren måste hela tiden i sitt arbete komma ihåg att utredningens slutprodukt, förundersökningsprotokoll, är en handling som grundar sig på pålitliga fakta och information, och som garanterar rättssäkerheten och som inte är någon deckarberättelse.

* * *

"Anpassa ditt eget beteende enligt vad du vill få ut av interaktionen när du möter människor."

Mikeo Ylikangas

I det här avsnittet begrundas på ett allmänt plan några fenomen som har att göra med förhörstaktik och på så sätt också fenomen som har att göra med

ÅTT FÖRBEREDA OCH GENOMFÖRA EN
UTREDNING KRÄVER ATT UTREDAREN
SAMTIDIGT HAR PRECISION OCH
ETT KREATIVT, FLEXIBELT
TÄNKANDE.

socialpsykologi. Utredarens sinne rör sig mellan intuitiv kreativitet och kritisk noggrannhet: Det krävs att man är noggrann och disciplinärt kritisk mot den misstänkta gärningen och då man uppmärksammar och antecknar den bevisning man fått om den. Det behövs kreativitet och förmåga att flexibelt använda det man lärt sig och upplevt, samt en omfattande intuitiv förståelse för människors verksamhet då man producerar hypoteser och utredningsfrågor. I samband med brottsfall är de här klassiska grundläggande frågorna: vem och varför.

Om utredaren endast är bunden till en teori om händelsen kan opålitliga uttalanden från ögonvittnen väsentligt försvaga rättssäkerheten eller leda till att förundersökningen avslutas för tidigt. Från ögonvittnespsykologin vet vi att många vanliga människor, som inte vanligtvis har att göra med polisen, upplever polisen som en sådan auktoritet att de direkt utgår ifrån att den person som polisen tagit fast sannolikt är skyldig. Delvis på grund av samma orsaker kan människan skämmas för att hon eller han eventuellt inte med säkerhet kan minnas saker som konstaterats vara så här viktiga, och därför kan människan ge ett säkrare uttalande än den verkliga minnesbilden.

Det är allmänt känt att ögonvittnenas sinnesförmågor kan vara mycket opålitliga till exempel på grund av be-

lysningen eller på grund av att händelsen skedde traumatiserande plötsligt och överraskande, eller på grund av ögonvittnets synförmåga, någon omständighet som gäller en annan funktionsförmåga eller på grund av att ögonvittnet var i berusat tillstånd. Vissa psykiska egenskaper, tillstånd och brister i funktionsförmågan kan öka mottagligheten för social påverkan och också för förhørsledarens oavsiktliga suggestioner och

kan göra att vissa personer blir opålitliga som vittnen och opålitliga som personer som ska förhöras. Ibland kan ett ögonvittne som känner den misstänkta vilja hämnas på den misstänkta eller beskydda en annan person som den vet att är gärningsmannen. De här och många andra omständigheter som försvårar utredningen betonar de krav som finns på att utredaren är kritisk, omsorgsfull, opartisk och uthållig. Utredarens arbete kräver utöver psykiska styrkor också en nödvändig grundinställning i allt polisarbete: en strävan efter rättsinnehet, ärlighet och efter att arbeta för sanningen.

Det är bra att kunna anpassa sig enligt de goda reglerna för allmänt umgänge i olika interaktionssituationer och att uppmärksamma samtalspartnern som en individ. Å andra sidan styrs all social verksamhet till stor del av allmänhetens osynliga regler och normer. I interaktionssituationerna är de här bland annat så kallade scheman och skript.

Scheman är kedjor eller cirkelar av indi-

UTREDARENS ARBETE
KRÄVER UTÖVER
PSYKISKA STYRKOR
OCKSÅ EN NÖDVÄNDIG
GRUNDINSTÄLLNING I
ALLT POLISARBETE:
EN STRÄVAN EFTER
RÄTTSINNEHET,
ÄRLIGHET OCH EFTER
ATT ARBETA FÖR
SANNINGEN.

videns observationer, tolkningar, beslut och gärningar. I social verksamhet är schemat en modell i människans sinne för att observera, tolka och förstå. Det strukturerar den observerade informationen och inverkar på beslutsfattande och verksamhetsstyrning. Å andra sidan kommer schemat från den sociala verksamhet som individen redan är en del av. Det är en inlärld generalisering som ger förutsägbarhet och mening åt individens upplevelse.

Skripten är ett slags manus för hur en viss social situation framskrider. All institutionaliserad social verksamhet, det normativa lämpliga beteende som blivit en vana och andra människors och samhällets beteende – i extremfall just rättsinstansens och polisens – som upprätthålls i oss skulle på ett allmänt plan kunna demonteras till manus för situationer och händelser, skript. Ändå kan man inte glömma den individuella, kreativa omväxlingen och i synnerhet inte den växande kulturella verksamhetens variation i en verklighet som blir allt mer internationell. Skriptet är ett analytiskt begrepp, inget direktiv för beteende i en social aktörs ficka, även om vi kan studera de här mycket noggrant ur olika handböcker då vi reser utomlands till en annan kultur. Det är klart att schemana och skripten och deras inverkan på beteendet inte är oberoende av individens andra egenskaper, motiv, värderingar och attityder.

De skript som individen – liksom ögonvittnet eller också polisen – kan se som självklarheter kan komplettera minnesluckorna. Ett vittne kan göra det han eller hon sett logiskt, det vill säga kom-

DE SKRIPT SOM INDVIDEN -
LIKSOM ÖGONVITNET ELLER
OCKSÅ POLISEN - KAN SE SOM
SJÄLVKLARHETER KAN KOMPLETTERA
MINNESLUCKORNA.

plettera de luckor som vittnet upplever att de verkliga observationerna har gett upphov till. Scheman som man på olika sätt tillägnat sig eller som följer vissa värderingar eller attityder kan orsaka omedveten och oavsiktlig press på att tolka händelserna på ett sätt som strider mot verkligheten och leder till ett beslut att säga mer om händelserna än vad man har iakttagit. Intriger som använder sig av de här grundläggande begreppen om observation och tänkande med överraskande vändningar känner vi igen från deckarna. Man har antagit att Agatha Christies popularitet har att göra med en särskild förmåga att skapa överraskande intriger som strider mot de sociala antagandena, men ändå använda en liten grupp av misstänkta med logiskt motiv. På samma sätt kommer lösningen till läsaren i till exempel Matti Yrjänä Joensuu intriger ofta utanför ramarna, utanför den vanliga sociala kognitionens område, även om läsaren i deckaranda har tillgång till många tips som gör det möjligt att göra rätt slutledning under berättelsens gång.

* * *

”Förhørsledaren måste lita på sig själv på samma gång som han eller hon på alla sätt måste undvika att förolämpa den som blir förhörd som människa, vilket skulle avsluta förhöret och försvara utredningen av händelserna.

Mikko Ylikangas

POLISEN MÅSTE ÄNDÅ
FÅ PERSONER SOM ÄR
MYCKET OLIKA OCH SOM
HAR OLIKA STÄLLNING
I FÖRHÅLLANDE TILL
HÄNDELSENA SOM
UNDERSÖKS ATT TALA.

Polisens förundersökningsarbete siktar på att klargöra händelserna och att anteckna dem, eller på annat pålitligt sätt dokumentera dem. Det här förutsätter att de som vet någonting om händelserna som utreds talar och ger information, även om man å andra sidan allt mer kan använda tekniska metoder av CSI-typ som är kända från tv-serier. Polisen måste ändå få personer som är mycket olika och som har olika ställning i förhållande till händelserna som undersöks att tala. Det här kan hända både i mer inofficiella samtal som liknar mer en intervju och i det verkliga förhöret, där de formföreskrifter man måste följa i Finland är skrivna i förundersökningslagen. Där stadgas bland annat hur den som förhörs ska bemötas:

Den som förhörs skall behandlas lugnt och sakligt. För att få fram en bekännelse eller ett uttalande i viss riktning av den förhörde får inte användas medvetet oriktiga uppgifter, löften eller förespeglningar om särskilda förmåner, uttröttning, hot, tvång eller andra otillbörliga medel eller förfaringsätt som påverkar den förhördes beslutsfrihet, viljestyrka, minne eller omdömesförmåga.

Ett förhör får hållas mellan klockan 22 och 7 endast om:

- 1) den som ska förhöras ber om det,
- 2) fallet utreds vid summarisk

förundersökning, när den som skall förhöras enligt 6 kap. 3 § är skyldig att genast stanna kvar eller infinna sig, eller

3) förhöret inte kan skjutas upp utan att äventyra utredningen av brottet. Den som förhörs skall ges tillfälle till regelbundna måltider och tillräcklig vila.

De finns naturligtvis mycket likheter i att intervjua människor och i förhöret som följer strikta formföreskrifter, men å andra sidan finns det också klara skillnader mellan dem. Skillnaderna kan man lägga märke till bland annat i frågorna, i placeringen av tidpunkten och i betoningarna av temana. I engelsk litteratur som behandlar förhörsteknik betonar man till exempel att där man i en intervju eventuellt är mycket flexibel och beaktar den förhörda personlighet är det utmärkande särskilt för det ackusatoriska förhöret (med språkligt, icke-verbalt eller implicerat skuldbeläggande eller tvivelaktigt innehåll eller metoder) att skaffa information med hjälp av mer direkta eller slutna frågor eller genom att använda åtminstone övertalning, antydanden eller insinuationer.

Då polisen intervjuar eller förhör parter ska polisen klara av att skapa förutsättningar som tjäna syftet med att skaffa information. Att lyckas med att intervjua och förhöra förutsätter att polisen kan få till stånd en dialog som är gynnsam för informationsförmedling. I det här sammanhanget ser man ofta att den svåröversatta termen "rapport" används i den engelska litteraturen. För att hänvisa till ett begrepp som innehåller

BARA FÖR ATT FÖRHÖRET SKA LYCKAS KRÄVS DET MYCKET FÖR ATT FÅ TILL STÅND EN VIKTIG FÖRUTSÄTTNING, EN FUNGERANDE DIALOG. FÖRHÖRSLEDAREN MÅSTE VARA GENUINT INTRESSERAD AV OLIKA MÄNNISKOR OCH VILLIG ATT FÖRSTÅ VERKLIGHETEN UR DEN FÖRHÖRDAS SYNVINKEL.

tanken om ömsesidigt förtroende och respekt som gör samspelet möjligt. Det är klart att ett sådant här förhållande inte kan uppkomma om förhørsledaren inte strävar efter att förstå den som ska förhöras. Förhørsledarna utvecklas också ofta till verkliga allmänpsykologer i sitt arbete.

Bara för att förhöret ska lyckas krävs det mycket för att få till stånd en viktig förutsättning, en fungerande dialog: förhørsledaren måste vara genuint intresserad av olika människor och villig att förstå verkligheten ur den förhördas synvinkel. För att uppnå de här färdigheterna krävs både personlig flexibilitet och å andra sidan uthållighet att lyssna och förmåga att på ett professionellt sätt hålla sina personliga känslor utanför de saker som utreds. Ur psykologins perspektiv är det här kanske det största kravet som polisarbetet ställer på individen – vissa anser till och med att det är orimligt. Det är viktigt att polisorganisationen kan möjliggöra personalens välmående och ork genom gott ledarskap, arbetshandledning och andra tillvägagångssätt.

Utgångspunkten är att polisen måste tåla stress och särskilt social mångfald som man möter på olika sätt, och socialt tryck. Trycket kan framträda uttryckligen i en förhörssituation, som annars också på många sätt är känslig och kritisk särskilt med tanke på den information man vill ha av den som förhöras. De människor som blir poliser har en stark naturlig förmåga att tåla olika stressfaktorer. Vanligen är poliserna utåtriktade,

intresserade av människor och mångsidigt arbete samt har så att säga prosociala egenskaper: de är redo att hjälpa och stöda andra människor. De här färdigheterna bedöms på flera sätt redan i samband med utbildningsvalen.

Den ovan konstaterade stresståligheten ska inte misstolkas med tanke på arbetet som förhørsledare. Det är inte fråga om att vara byråkratisk eller tuff, vilket hindrar användningen av information på mik-

ronivå i interaktionen. Om den som förhöras inte reagerar på förhørsledarens tal eller på de reaktioner som föds i början av samspelet, sker det ingen interaktion eller överföring av information i verkligheten, åtminstone inte på ett sådant sätt som är optimalt för förhörssituationen. I vissa polisuppgifter, i särskilda operativa situationer, kan man också ha nytta av att vara tuff, men i förhörssituationer behövs hellre öga för spelet och känslighet – i den meningen att man kan förnimma observationer och reaktioner.

Det icke-språkliga, kroppsliga eller halv-språkliga kommunikationen – som gäller bland annat intonation, betoning av ord och pauser – innehåller information som i huvudsak överförs omedvetet, men ändå påverkar det som syns, som framkommer som gärningar och ordval i vårt beteende. Förhørsledarna utvecklas i att på ett medvetet sätt använda sig av sådan här information, också omedvetet. En liten del av befolkningen är så att säga naturliga genier eller ”trollkarlar” (wizards) på det här området. Forskning visar att poliser som

DE MÄNNISKOR SOM BLIR
POLISER HAR EN STARK
NATURLIG FÖRMÅGA
ATT TÅLA OLIKA
STRESSFAKTORER.

är specialiserade på täckoperationer och på att observera människor är speciellt skickliga på att tolka och använda sig av kroppsspråk. Också vissa temperament eller personliga fallenheter visar sig vara fördelaktiga med tanke på det här området inom kommunikation som en del av att utvecklas som förhørsledare. De här färdigheterna är en sådan emotionell känslighet som inte försvagar funktionsförmågan och en vid flexibilitet i tänkandet och verksamheten.

* * *

*"Förhørsledaren måste förstå den som förhör
– man behöver inte godkänna."*

Mikeko Ylikangas

För att utvecklas som förhørsledare är en förmåga att anpassa sitt eget beteende efter den aktuella samspelspartnern en fördel – också det här är en del av en vidare flexibilitet. Det samma gäller förmågan att förstå människor som sociala, kulturella och psykologiska varelser. Det verkar vara så att människor som lyckas använda icke-språklig kommunikation är starkt medvetna om sin omgivning och i större utsträckning än medeltalet i realtid kan avbilda sin respektive verksamhetsmiljö som grund för sin verksamhet. De här personerna är till sin karaktär mer medvetna om de finstämda drivkrafterna som gäller umgänge och sociala situationer. Ett sådant drag kopplas ofta ihop med att vara inåtriktad, introversion, så det är inte förvånande att också sådana som är introverta och använder sina naturliga egenskaper ofta blir förhørs-

ENLIGT FORSKNING ÄR POLISER
SOM ÄR SPECIALISERADE PÅ
TÄCKOPERATIONER OCH PÅ ATT
OBSERVERA MÄNNISKOR SPECIELLT
SKICKLIGA PÅ ATT TOLKA OCH
ANVÄNDA SIG AV KROPPSSPRÅK.

ÄNDÅ GÄLLER SAMMA ALLMÄNNA
LAGGRUNDENHETER FÖR INTERAKTION
FÖR FÖRHÖRSLÄDAREN SOM FÖR DEN
SOM FÖRHÖRS.

ledare då förhørsledarens arbete kräver koncentration och uthållighet.

En skicklig förhørsledare kan använda sig av språkliga, halvspråkliga och icke-språkliga färdigheter i sin egen kommunikation i en förhörssituation. Ändå gäller samma allmänna lagbundenheter för interaktion för förhørsledaren som för den som förhörs. Det här betyder att information som kommer som en överraskning och överraskande reaktioner från den som förhörs reflekteras på förhørsledaren och kan också få särskilt en dåligt förberedd förhørsledare att vackla i sin ställning som ledare av diskussionssituationen. Av den anledningen är det nyttigt att förhørsledaren har så mycket pålitlig information som möjligt både om händelsen som utreds och om personen som förhörs. Den här informationen kan man också sträva efter i förhöret, men ju mer betydelsefullt förhör det är fråga om, desto bättre måste förhørsledaren förbereda sig inför förhöret. Här kan man som stöd utnyttja den ovannämnda tidslinjen, och i allmänhet det, att förhørsledaren mot bakgrunden av annan information har bildat sig en uppfattning om vad som har hänt innan händelsen eller serien av händelser som ska utredas och som är föremål för uppmärksamheten och vad som har hänt efter det. Också i det här förberedande arbetet stöder förståelsen, som ökar i takt med erfarenheten, för hur människor vanligen fungerar i olika situationer och hurdana de sociala situationernas skript, manus, är i

ENLIGT VISSA
UPPFATTNINGAR HAR MAN
PLOCKAT BORT NÅGRA AV
DE VITA SPELPTJÄSERNAS
REDAN INNAN SPELET
BÖRJAR.

allmänhet. Å andra sidan borde förhørsledaren skaffa så mycket bakgrundsinformation som möjligt om personen som ska förhöras, också här allt mer och mer grundligt ju viktigare sak och förhörmöte det är frågan om.

En oskyldig som förhörs reagerar vanligtvis – och fullt ”psyko-logiskt” förstaeligt – positivt till att polisen som träffar honom eller henne för första gången vet många saker om honom eller henne och därför verkligen förstår den som förhörs. På motsvarande sätt är det betydelsefyllt på ett förhörtaktiskt sätt, också här med grund i vardagstänk förstaeligt, att en person som förhörs som på riktigt är skyldig kan bli förvånad då han eller hon märker hur mycket man känner till om honom eller henne redan innan det egentliga förhöret. De informationskällor som kommer fram i förhöret återkommer till den här utgångspunkten – till det om personen faktiskt är skyldig eller oskyldig – och som en skicklig och väl förberedd förhørsledare kan dra nytta av.

* * *

”Förhöret är som en schackmatch, där man genom flera spel strävar efter målet med små steg, genom att på förhand så långt som möjligt räkna ut vad den som förhörs kommer att svara på vilken fråga.”

Mikko Ylikangas

Mikko Ylikangas utmärkta jämförelse mellan ett förhör och en schackmatch ger på ett träffande sätt uttryck åt olika betraktelsesätt i förhörmötet. Precis som i schack är den personliga stilen och förmågan att variera den också viktiga i förhöret då man möter olika människor. Å andra sidan styrs båda funktionerna av mycket strikta regler. Den förnyade lagstiftningen som definierar den misstänkta ställning, och som också garanterar den misstänkta rättigheter, har på nytt definierat – på ett metaforiskt sätt – ”spelredskapens” funktioner och möjliga ”drag” på ett betydelsefullt sätt. Enligt vissa uppfattningar har man plockat bort några av de vita spelpjäserna redan innan spelet börjar. Det här ställer ännu större krav än tidigare på framtidens brottsutredare och förhørsledare att hantera olika betraktelsesätt och förhørsstrategier, utan att glömma sin egen personliga stil.

Fortfarande bekantar sig också schackspelarna med den kommande motståndarens stil och spelhistoria, vilket ger dem möjlighet att förutse det som kommer och minska möjligheten för överraskningar. Början av schackspelet är jämförbart med början av interaktionen, där den riktning som spelet byggs upp på i stor utsträckning bestäms, samt de roller som parterna med sin egen personlighet tar eller förtjänar. I mitten av spelet – som i utredningen kan betyda upp till flera tiotals förhör – byggs anfalls- eller försvarsställningarna för spelets utgång delvis upp genom uppoffringar. Också förhørsledaren måste alltså klara av att gå så djupt in i interaktionen att han eller hon ur in-

OCKSÅ FÖRHÖRSLEDAREN MÅSTE
ALLTSÅ KLARA AV ATT GÅ SÅ
DJUPT IN I INTERAKTIONEN ATT
FÖRHÖRSLEDAREN UR INTERAKTIONEN,
UTAN ATT GE UPP STRATEGISKT
VIKTIG INFORMATION, KAN FÅ
INFORMATION SOM FRÄMJAR
UTREDNINGEN AV SÄKEN.

teraktionen, utan att ge upp strategiskt viktig information, kan få information som främjar utredningen av ärendet. I slutet av spelet eller i de sista förhören använder förhørsledaren – som inte ska ses som en aggressiv anfallare särskilt på så sätt att förberedelserna, det vill säga förfrågningar och bakgrundsarbetet, är gjort med omsorg och mitten av spelet har spelats klokt – information som förhørsledaren fått i förhöret och på annat sätt och genom att bygga upp bevis för en logisk och pålitlig slutledning, som den förhörda borde kunna svara på eller ge en egen logisk lösning.

Precis som en skicklig schackmästare flera drag innan spelet är slut kan veta hur spelet logiskt kommer att framskrida och sluta, kan också en skicklig förhørsledare på det här sättet i sitt eget slutspel använda de förutsättningar han eller hon skapat i mitten av spelet, den information som producerats under förhöret och ofta också bevis som skaffats på annat sätt enligt den logiska och tidsenliga ordningen som förhørsledaren planerat. På samma sätt som i schack försvagar förlorad kontroll över sina känslor, att bli provocerad eller förolämpad, på ena eller andra sidan, möjligheterna att lyckas. Förhørsledaren måste känna sig själv, vara redo att utvecklas som människa och i sitt yrke. På samma sätt borde man också vara förberedd på att polisen och rätten inte alltid vinner i det verkliga livet.

Att klara sig med den här motstridigheten är en viktig faktor i allt polisarbete för att uppleva att arbetet är meningsfullt och för personens välmående, också i uppgiften som utredare och

förhørsledare. Polisen ser och upplever samhällets och mänsklighetens alla sidor i sitt arbete. De som blir poliser är mycket motiverade och hängivna personer som vill främja den vardagliga säkerheten, tjäna det som är rätt, hjälpa människor och samhället i sitt arbete. Att starkt förbinda sig till målsättningarna i sitt arbete kan också orsaka förstående cynism, särskilt om man anser att man har blivit ensam utan tillräckliga redskap att försvara de här värderingarna. Språkliga färdigheter och interaktionsförmåga är till fördel då man behandlar och dekonstruerar de många belastningsfaktorer som oundvikligen hör till polisens arbete. Förmåga att diskutera och sätta ord på erfarenheter är också en förutsättning för polisens eget välmående och den egna arbetsförmågan.

TILL KÄLLORNA

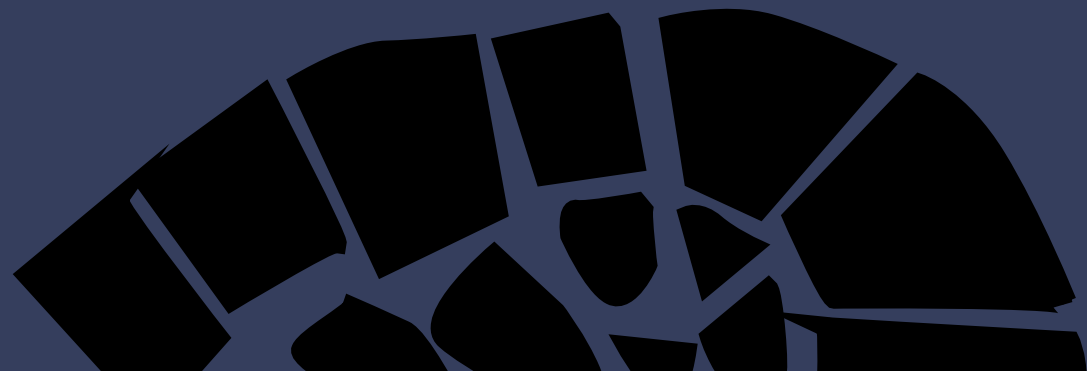
- Ekman, Paul. Telling lies: Clues to Deceit in the Marketplace, Politics, and Marriage, W.W.Norton New York, 2009.
- Ellonen Erkki, Eija Karstinen & Veli-Eino Nykänen: Polisens läroboksserie 1/96. Inrikesministeriet, polisavdelningen, Helsingfors.
- Förundersökningslagen 22.7.2011/805. (gäller från den 1 januari 2014) FPA:s lagtjänst (på svenska): <http://plus.edilex.fi/kela/fi/lainsaadanto/20110805>.
- Holmes, Warren D. Criminal Interrogation: A Modern Format for Interrogating Criminal Suspects Based on the Intellectual

Approach, Springfield, Illinois, 2002.

- Pihlström, Sami. Structuring the World: The Issue of Realism and the Nature of Ontological Problems in Classical and Contemporary Pragmatism, Acta Philosophica Fennica 59, Helsingfors, 1996.
- Pihlström, Sami. Pragmatism and Philosophical Anthropology: Understanding Our Human Life in a Human World, Peter Lang, New York, 1998.
- Vesterbacka, Marko & Maija Pajarinen: ”Avoin mieli ja rikas kartta. Rikosylikonstaapeli Juhani Huotarin näkökulmia kuulustelutaitoon. Kirjoitelman lähdeaineisto 2011–2013 / Poliisin perustutkintokoulutuksen valintakoe.” Warelia 2010. PDF-fil finns att ladda ner på adressen http://vesterbacka.net/warelia/avoin_mieli_ja_rikas_kartta.pdf.

“Som mordvapen använde städaren blåbärskvarg blandad med sövande medel samt en vass kniv.”

MIKKO PELTTARI

EN BERÄTTELSE OM REDAKTÖRER OCH DERAS BERÄTTELSER

MIKKO PELTTARI ÄR REDAKTÖR PÅ
TIDNINGEN YLIOPISTO.

PELTTARI HAR STUDERAT VID
TAMMERFORS UNIVERSITET MED
FILOSOFI SOM HUVUDÄMNE.
DÄRTILL HAR HAN STUDERAT
INFORMATIONSVETENSKAP OCH
MYCKET ANNAT.

FÖRE SITT NUVARANDE ARBETE HAR
PELTTARI BLAND ANNAT REDIGERAT
DEN FILOSOFISKA TIDSKRIFTEN
NIIN & NÄIN, VARIT VÄRD FÖR
ETT DISKUSSIONSPROGRAM PÅ
RADIOKANALEN RADIO MOREENI
I TAMMERFORS OCH RÄTAT UPP
GRAVSTENAR PÅ KALEVANKANGAS
BEGRAVNINGSPLATS.

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNA MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

Det har alltid varit lätt att identifiera sig med detektiv Virta. Visst låtsas han vara lite förmer än andra när hans fina utbildning eller litterära begåvning kommer på tal. Han är ändå mänsklig; empatisk, öppen och gör misstag.

Detektiv Virta är från en annan värld än sin närmaste chef, kommissarie Frans J. Palmu. Enligt den tjurskallige Palmu är spontant resonemang det enda som behövs i polisarbetet. Fantasi, psykologi, intuition och annat liknande är bara meningslösa och egentligen farliga egenskaper. Och om det här ämnet orkar Palmu predika. Till hans trosbekännelse hör: ”Det är bara att samla fakta, orubbliga realiteter, sätta dem i rätt sammanhang och sedan dra nödvändiga slutsatser utgående från dem. Det är allt!” (citatet översatt av denna artikels översättare)¹

Den principen visar Palmus grundkarakter: han är jämt och ständigt onödigt oeftergivlig och högfärdig. Och inte är det väl allt; det måste finnas något annat

¹ Waltari: *Komisario Palmun erehdys* (*Kommissarie Palmus misstag, på finska*), s. 8.

också i kommissariens arbete. Och vad då ”det är bara att samla fakta”? Det är ganska arrogant att förvänta sig att det på något sätt skulle vara lätt att samla orubbliga realiteter, sätta dem i rätt sammanhang och till på köpet kunna dra nödvändiga slutsatser.

Jag vet inte mer om polisens yrkesidentitet eller arbetspraxis än det som Palmu och andra lagvaktare i litteratur och rörlig bild har lärt mig. Principförkunnandet av Mika Waltaris surpappa tilltalar mig av andra orsaker. Det skulle nämligen med små modifieringar kunna tillämpas på till exempel reportrar. Till exempel så här:

Det är visst bara att samla orubbliga fakta, sätta dem i rätt sammanhang och sedan dra nödvändiga slutsatser utgående från dem. *Men det är ju först där allt börjar!*

Den här texten handlar om journalistik och journalisternas arbete. Det jobbet börjar med ovan nämnda insamlande av fakta, och efter det börjar man skriva. Då man sitter med ett tomt papper framför sig måste man först fundera på vad som är viktigast. Journalister pratar ofta om ”artikelns höjdpunkt”, med vilket man avser att texten inleds med det främsta och intressanta sakinnehållet. Något som man vill betona. I det här avseendet skiljer sig en journalistisk text ofta från deckare: det är ingen bra idé att spara det stora avslöjandet till sist, utan det måste skrivas ut innan läsaren har tröttnat och vänt på bladet.

Om det här hade varit en artikel i en

dagstidning så skulle det viktigaste sakinnehållet redan ha fått vänta alltför länge. Det kommer nu. I mitt arbete som redaktör har jag lärt mig att journalistik handlar om följande.

Journalisten letar efter viktiga saker, berättar varför de är viktiga och gör dem intressanta.

Det är ändå inte läge att glömma Palmus principer. De saker som journalistiken betraktar som viktiga

måste grunda sig på fakta, så samlande och testande av orubbliga fakta utgör kärnan i arbetet. Emellertid är inte ens de mest obestridliga fakta vanligtvis² intressanta, om de är

lösryckta. Därför behöver en bra journalist övning i att se sambanden mellan saker och fantasi för att skapa nya synvinklar. Journalistik som träffar mitt i prick får läsarna att tänka och ryckas med.

I den här texten talar jag ur journalistens professionella perspektiv, främst ur en personlig synvinkel. Jag kommer i korthet att ta upp vad journalistik är, vad journalisten gör och varför man ska ta journalistik på allvar. I synnerhet om man arbetar med det.

Polisen utgör ett viktigt kuggjul i den demokratiska samhällsordningen. Det är också journalistik som tar sig själv på allvar, och i allra högsta grad dessutom.

* * *

² Den tidigare redaktionschefen för tidningen *Helsingin Sanomats* elektroniska tjänster, Paula Salovaara, sade på en föreläsning i början av oktober 2013 att det på HES:s webbsidor finns fyra temaområden som alltid intresserar folk: dinosaurier, nazister, astronomi och värmepumpar.

Journalistiken kallas för den fjärde statsmakten. Under årens lopp har i särskilt journalisterna själva lekt med den tanken. Pratet om statsmakterna bottnar i den idé som baronen Montesquieu presenterade på 1700-talet om att det är skäl att hålla de tre samhällsliga maktutövarna – den lagstiftande makten, den politiska verkställande makten och den juridiska dömande makten – åtskiljda³.

Också den finländska demokratin grundar sig på den här indelningen, även om de tre makterna inte är helt och hållet separerade från varandra.⁴ För lagstiftningen ansvarar den genom folkval valda riksdagen, inom vilken man bildar statsrådet, som verkställer statens politik. Rättsväsendet, det vill säga allt från dem yngre konstapeln till domaren i högsta domstolen, utövar den dömande makten och övervakar att lagenligheten förverkligas.

De tre traditionella statsmakterna fastställs i tredje paragrafen, ”parlamentarism och fördelning av statliga uppgifter”, i grundlagen:

Den lagstiftande makten utövas av riksdagen, som också fattar beslut om statsfinanserna.

Regeringsmakten utövas av republikens president samt statsrådet, vars medlemmar skall ha riksdagens förtroende.

Den dömande makten utövas av obero-

³ En djupgående finskspråkig artikel om Montesquieu finns i den elektroniska encyklopedin [filosofia.fi](http://filosofia.fi/node/5286): <http://filosofia.fi/node/5286>. (Läst 17.10.2013)

⁴ Statsrådet, mer vardagligt regeringen, ansvarar inför riksdagen, så de är inte helt oberoende av varandra.

POLISEN UTGÖR ETT VIKTIGT
KUGGHJUL I DEN DEMOKRATISKA
SAMHÄLLSORDNINGEN. DET ÄR OCKSÅ
JOURNALISTIK SOM TAR SIG SJÄLV
PÅ ALLVAR, OCH I ALLRA HÖGSTA
GRAD DESSUTOM.

*ende domstolar, i högsta instans av högsta domstolen och högsta förvaltningsdomstolen.*⁵

De tre formerna av maktutövning skiljs från varandra för att möjligheten till missbruk ska minska. En riksdagsledamot kan inte dela ut böter, och polisen kan inte stifta lagar.

Journalistiken kallas för den fjärde statsmakten eftersom man tänker sig att dess uppgift är att övervaka de tre andra, som maktens vakthund. Journalistik omnämns inte i grundlagen, men i den tolfte paragrafen skapas förutsättningar för den:

*Var och en har yttrandefrihet. Till yttrandefriheten hör rätten att framföra, sprida och ta emot information, åsikter och andra meddelanden utan att någon i förväg hindrar detta.*⁶

I Finland får man *framföra* och *sprida* information, åsikter och andra meddelanden utan att någon i förväg hindrar detta. I samma sammanhang nämns att yttrandefriheten också omfattar likvärdiga möjligheter att *ta emot* dessa meddelanden. Yttrandefriheten är fundamentet i en liberal demokrati⁷, och denna grund ger journalistiken utrymme i samhället.

Det fastställs också att var och en har yttrandefrihet, vilket innebär att vem

YTTRANDEFRIHETEN
ÄR FUNDAMENTET I EN
LIBERAL DEMOKRATI,
OCH DENNA GRUND
GER JOURNALISTIKEN
UTRYMME I SAMHÄLLET.

som helst kan bli journalist eller grunda till exempel en tidning. Gällande de andra statsmakterna är tillvägagångssättet mer reglerat. Man kan inte bli domare, åklagare eller polis utan en reglerad eller specialiserad utbildning, och staten har en stabil monopolställning i polisbusinessen.

Eftersom man får framföra, sprida och ta emot åsikter och andra meddelanden utan att någon hindrar det är journalistiken folkets röst oberoende av vad man sprider: politiska kommentarer, kåserier, virkningstips, personskildringar, skvaller om kändisar, statistikanalyser eller mästerprov av den undersökande journalistiken. Det är klart att det vore genomskinligt banalt att kalla all journalistik politisk. Ändå är journalistiken också i sig en samhälllig kraft.

Redan det faktum att det existerar massmedia och den journalistiska professionen⁸ som svär att de är oberoende kan ses som en demokratiserande sak. Maktens vakthund skulle bara vara en knähund om makthavarna inte skulle vara tvungna att ta den i beaktande. Även om alla statsmakter i teorin kan räknas som demokratins stöttepelare så är de egentliga makthavarna för journalisterna också objekt för ständig granskning och misstankar. Bara en liten misstanke

⁵ Finlands grundlag: <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1999/19990731>. (Läst 20.10.2013)

⁶ Se ovan.

⁷ Ett demokratiskt samhällssystem där makthavarna måste respektera lagarna och grundlagen ger medborgarna stora friheter.

⁸ Med profession avses enligt Pietilä (2012) ett yrke som är ansett med tanke på människolivet och som kräver specialiserade kunskaper, färdigheter och utbildning. Exempelvis polisyrket är en profession. Jag kallar också journalistik för en profession eftersom arbetet, även om det inte ställer några utbildningskrav, i dagens samhälle kräver mångsidiga färdigheter som i synnerhet universitetsstudier kan bidra med. I det avseendet är det specialiserat.

om att en politiker eller polis sysslar med luredrejeri gör att journalisten blir deras motståndare, eller åtminstone borde bli det. Frågade polisen efter papper på grund av hudfärgen?⁹ Var det nödvändigt att använda maktmedel? Kom polisen undan vid åtalsprövningen? Frestelsen att missbruka sin makt minskar med rädslan att avslöjas. Utan fungerande massmedia skulle demokrati därför vara något helt annat än demokrati.¹⁰

Den politiska dimensionen hänger redan ihop med det journalistik överlag är. Frågan om hur *bra* den fjärde statsmakten lyckas sätta pli på de tre andra är en empirisk fråga som är upp till journalisterna och medierna själva. Det är givetvis inte så att allt som anses betydelsefullt och viktigt ur samhällets perspektiv skulle vara politiskt. Bevare mig väl, största delen är inte det. Och det är kanske inte vettigt att kräva att all journalistik, eller ens all bra journalistik, ens på något sätt ska ha betydelse för samhället. Det viktigaste är att journalistiken ändå alltid *skulle kunna vara* politisk.

Till följd av grundlagens paragraf om yttrandefrihet lämnar lagstiftningen för det mesta journalistiken i fred. Yttrandefrihetslagen¹¹ förtydligar masskommunikationens ansvar och definierar till

BARA EN LITEN MISSTANKE OM
ATT EN POLITIKER ELLER POLIS
SYSSLAR MED LURENDREREJERI GÖR
ATT JOURNALISTEN BLIR DERAS
MOTSTÅNDARE, ELLER ÅTMINSTONE
BORDE BLI DET.

FRESTELSEN ATT MISSBRUKA SIN
MAKT MINSKAR MED RÄDSLAN ATT
AVSLÖJAS.

⁹ Diskrimineringsnämndens förbud mot etnisk profilering:

http://www.syrjintalautakunta.fi/sv/nyheter/1/0/diskrimineringsnamnden_forbjud_diskriminering_pa_grund_av_etnisk_bakgrund_i_samband_med_kontroll_av_resedokument.
(Läst 30.10.2013)

¹⁰ Vebkoo (2011), s. 114–, behandlar på ett bra sätt idén ur ett nutida perspektiv.

¹¹ Lagen om yttrandefrihet i masskommunikation: <http://www.finlex.fi/sv/laki/alkup/2003/20030460>. (Läst 22.10.2013)

exempel källskydd¹². Yttrandefriheten begränsas av strafflagen: journalisten måste i synnerhet beakta paragraferna om ärekränkning, integritetsskydd, olovlig observation och olovlig avlyssning¹³ samt grov hets mot folkgrupp¹⁴.

Den stora idén bakom yttrandefriheten är avsaknaden av förhandscensur.

Yttrandefrihet innebär inte att man får säga vad som helst och det anses okej i samhället. Yttrandefrihet innebär heller inte att alla budskap skulle vara likvärdiga. I Finland är folk fria att också ge uttryck för sin dumhet. Enkelt sagt: yttrandefrihet ger folk möjlighet att säga det man har att säga utan att någon hindrar det.

Vem övervakar själva vaktstunden då? I Finland tillämpas journalistisk självreglering. Det innebär att hela journalistikfältet – redaktörer, förläggare och företrädare för lekmän – bildar ett organ som kallas *Opinionsnämnden för massmedier*, som övervakar den finländska informationsförmedlingens värden.¹⁵

Opinionsnämnden för massmedier intresserar sig inte för lagen. Det över-

┆ FINLAND TILLÄMPAS JOURNALISTISK SJÄLVREGLERING.

vakar att de av nämnden fastställda Journalistreglerna¹⁶ iakttas. Reglerna består av 35 punkter och en bilaga i fem punkter som särskilt behandlar kvaliteten på nätpublikationer. Nästan alla massmedier har skrivit under ONM:s grundläggande avtal och därmed förbundit sig till dess regleringar. Vem som helst kan

göra en anmälan vid misstanke att någon har brutit mot god journalistisk sed. På basis av anmälan fattar nämnden ett enhälligt beslut om överträdelse av

spelreglerna. Det medium som fått ett fällande beslut måste visa överträdelserna genom att utan dröjsmål publicera ONM:s resolution. Från och med början av 2014 förutsätter ONM dessutom att antalet personer som nås av rättsen ska stå i proportion till hur allvarligt felet är. Ett väsentligt sakfel i en stor artikel klaras alltså inte upp med en liten rättelse. Även fel på nätkanaler måste genast komma till kännedom så att man inte lockas att i tysthet redigera eller radera artikeln.

Självregleringen fungerar eftersom både redaktörer samt förläggare och huvudredaktörer har förbundit sig till den. Den beskriver ramarna för alla parters verksamhet och fastställer minimikraven för god journalistik. Och utgör ett stort stöd för hela pressens och den enskilda redaktörens arbete.

Även om lagen lämnar journalisten i fred, så är journalistreglerna stränga. De sätter upp spelreglerna för journalistens

12 Enligt källskyddet kan journalisten eller utgivaren på källans begäran låta bli att nämna ursprunget till den publicerade informationen om situationen eller meddelandets karaktär kräver det. Källskyddet kan i vissa fall uppbävas i en domstol: <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2003/20030460#LAP16>. (Läst 22.10.2013)

13 24 kapitlet i strafflagen: <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1889/18890039001#L24>. (Läst 22.10.2013)

14 11 kapitlet i strafflagen: <http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1889/18890039001#L11>. (Läst 22.10.2013)

15 Vehkoo (2011) behandlar också det sociala internet, bloggvärlden och nätgemenskaperna som journalisternas övervakare, det vill säga som en femte statsmakt. Det finns fog för den idén.

16 Journalistreglerna finns på nätet på adressen <http://www.journalistiliitto.fi/se/spelregler/journalistreglerna/>. (Läst 17.10.2013)

professionella ställning, sätt att skaffa fram information, den intervjuades rättigheter, behandling av felaktig information och integritetsskydd i den offentliga debatten. Journalistreglerna gäller ett område som inte berörs av lagen i och med att de drar upp grova riktlinjer för vad journalistik är, hurdan den borde vara och enligt vilka ideal den ska fungera. Med tanke på demokratin är det viktigt att massmedia håller ett visst avstånd till maktavarna. En fungerande självreglering bidrar till att upprätthålla denna viktiga klyfta.¹⁷

* * *

När jag gick i lågstadiet var min käraste bok WSOY:s *Stora Världsatlas*. Jag läste så att pärmarna lossnade och tejpade sedan fast dem. När Sovjetunionen föll ritade jag in de nya gränserna med en blyertspenna.

I boken presenterades först varje område med en stor världsdelskarta och efter den kom mer detaljerade kartor. De roligaste var specialkartorna i slutet av boken, där man bland annat lärde sig att kopra är en viktig exportvara för staterna vid Stilla havet. Jag hade ingen aning om vad kopra var.¹⁸

Jag tycker fortfarande mycket om kartor. Nuförtiden beundrar jag ofta den rörande tydliga kartan över Helsingfors metro.

17 I Storbritannien pågår för närvarande en diskussion om ifall regleringen borde lagstadgas. I Danmark är regleringen obligatorisk för pressen samt för radio-och TV-kanaler.

18 Kopra är enligt Wikipedia den frivita som kokosmjölken i en kokosnöt stelnar till vid mognad: <http://sv.wikipedia.org/wiki/Kopra>.

MED TANKE PÅ DEMOKRATIN ÄR
DET VIKTIGT ATT MASSMEDIA
HÅLLER ETT VISST AVSTÅND TILL
MAKTHAVARNA. EN FUNGERANDE
SJÄLVREGLERING BIDRAR TILL ATT
UPPRÄTTHÅLLA DENNA VIKTIGA
KLYFTA.

Finlands enda metrobana går från Gräsviken och förgrenar sig i öster till två ändstationer. Vartannat tåg kör till Nordsjö och vartannat till Mellungsbacka. Kartan över Helsingfors metro är en rak sträcka som förgrenar sig i två delar strax före den högra kanten. Sträckan delas in i stationer och det finns siffror som visar hur länge det tar att röra sig mellan stationerna. Från vänster: Gräsviken. 2 min. Kampen. 2 min. Järnvägstorget. 1 min. Kajaniemi...

Metrotåget kör genom Helsingfors, och kartan utgör en miniatyrmodell och en häftig förenkling av detta. Kartan beaktar inte kurvorna, stationernas olika utgångar, det geografiska avståndet eller att tåget mellan Sörnäs och Fiskhamnen åker ovan markytan. Den som har gjort kartan har valt att ta med två saker av alla alternativ som var möjliga. Kanske för att de i det här sammanhanget är viktiga, nyttiga och intressanta för allmänheten.

Utöver att kartorna är tjugiga har de också ett samband med journalistiken. Amerikanen Jay Rosen, professor i journalistik och journalist, presenterar i sin bok *What are Journalists for?* en rad bra frågor. En av dem är:

*Går journalistik snarare ut på att göra kartor än att fotografera?*¹⁹

Både inom journalistiken och kartografin strävar man efter att pressa det allra viktigaste och väsentligaste innehållet ur

BÅDE INOM
JOURNALISTIKEN OCH
KARTOGRAFIN STRÄVAR
MAN EFTER ATT PRESSA
DET ALLRA VIKTIGASTE
OCH VÄSENTLIGASTE
INNEHÅLLET UR SAKEN I
FRÅGA.

saken i fråga.²⁰ Journalistens yrkesskicklighet är en viktig del av journalistiken, och den omfattar gallring – en strävan efter att i informationsöverflödets kaos förmedla någonting processerat och användbart till allmänheten. Journalistik är visserligen informationsförmedling, men inte endast informationsförmedling. Precis som med kartor producerar journalistiken någonting till en viss publik och för ett ändamål. Publiken och ändamålet kan vara många olika. Organisa-

tioners eller samfunds tidningar (till exempel Finlands naturskyddsförbunds tidning *Luonnonsuojelija*, församlingstidningar) är riktade till en viss publik, tidningarna *Erä* eller *Naistutkimus* till personer som förenas av ett visst intresse. Tidningen *Skeptikko* strävar efter att propagera för ett vetenskapligt tankesätt, medan tidningen *Spektr* som riktas till ryskspråkiga hjälper vår snabbast växande befolkningsgrupp att anpassa sig till vårt land.

Inte ens allmänna publikationer, såsom *Aamulehti* eller *Suomen Kuvalehti*, kan antas vara riktade till alla, om de inte samtidigt vill förlora hela sin särprägel.²¹ Om tidningarna gjordes för alla, skulle

²⁰ Det här gäller också bildjournalistik, avsikten med den här förenklingen är inte på något sätt att nedvärdera fotografers betydelse eller yrkesskickligheten inom fotojournalistiken.

²¹ Till exempel kulturredaktioner, som strävar efter att göra kulturjournalistik också för dem som inte bör till deras publik, går snabbt vilse. Samma gäller idrottsredaktioner som plötsligt börjar ändra sin profil för att nå en större publik. Redaktören Johanna Vehkoo har sagt att det lönar sig att göra tidningar för deras läsare. Ett utomordentligt tips.

¹⁹ Rosen 1999, s. 292–293.

de alla se helt likadana ut. Det är kanske något sådant man kan se om man jämför några kommersiella TV och radiokanaler sinsemellan.

Informationsförmedling i sin enklaste form innebär att det i världen händer någonting som journalisten filtrerar till en nyhet som når publikens medvetande. Det finns emellertid drag som överskrider denna enkelhet. Skulle inte journalistiken kunna, såsom Kauko Pietilä uttrycker saken, vara ”någonting sådant där många, ofantligt många, på ett speciellt sätt uppnår inbördes växelverkan och umgänge?” (citatet översatt av denna artikels översättare)²² Då skulle journalistiken inte endast betjäna folket genom skrämselfmetoder riktade mot direktörer, utan också genom den där delade upplevelsen som den erbjuder sin publik. Den betydelse som nyheterna halv nio har för finländarna kan inte bestridas.

Det sägs att författaren George Orwell definierade journalistiken som ”publicering av sådana saker som ingen vill att ska publiceras” (citatet översatt av denna artikels översättare). Enligt Orwell är tryckning av saker som tilltalar alla bara ett sätt att vårda sin offentliga bild, det vill säga PR. Tanken är polemisk, men har en poäng. Också i sin allra mest omfattande utsträckning kan journalistik bara göras för sina läsare. Journalistreglerna nämner inget om att villkoret för god journalistik är att någon alltid ska bli sårad, men å andra sidan kan försöket att behaga eller fria till läsarna strida mot den journalistiska andan. I den andra

ENLIGT ORWELL ÄR TRYCKNING AV
SAKER SOM TILLTALAR ALLA BARA ETT
SÄTT ATT VÅRDA SIN OFFENTLIGA
BILD, DET VILL SÄGA PR.

²² Pietilä 2012, s. 272–299.

punkten²³ i journalistreglerna står nämligen följande:

”Avgöranden om innehållet i informationsförmedlingen ska fattas på journalistiska grunder. Denna beslutanderätt får inte under några omständigheter överlåtas till någon utanför redaktionen.”²⁴

Den här punkten innebär en försäkran om oberoende. Beslut får inte fattas av annonsörer, och inte ens av förläggare eller finansärer. Besluten får inte heller dikteras av personer som intervjuas eller av informationskällor. Den interna makt som ges åt redaktionen är både en betydelsefull frihet och en anmärkningsvärd samhällelig makt.²⁵

Den makten går i två riktningar. Massmedierna är å ena sidan fria att vara modiga, men å andra sidan fattar de vid varje publiceringsbeslut alltid också motsvarande negativa beslut: Vad förblev osagt i den här artikeln? Vad har inte nämnts över huvudtaget? Att samla folket kring gemensamma samtalsämnen är en samhällelig makt, oberoende av vad dessa samtalsämnen är. Om tidningen Helsingin Sanomat i kolumnen på ledarsidan bara rapporterade om vad

JAG TROR JU MER VAR
OCH EN FÖRSTÅR OCH FÅR
UT AV DET SOM HÄNDER
OMKRING EN, DESTO
BÄTTRE ÄR SAMHÄLLET.

som händer i Big Brother-huset, skulle jag tycka att det var betydelsefullt för samhället.

Jag tror ju mer var och en förstår och får ut av det som händer omkring en, desto bättre är samhället. Av konst, vetenskap, konsumentprodukter, aktuella diskussioner, idrott eller fast av den där politiken. Det går endast att behandla de här sakerna tillsammans med andra, och god journalistik är som en vägkarta över hurdana perspektiv man sätter på saker. Ju bättre journalistik, desto mer mångsidigt, månghörigt och *bättre* samhälle. Och det är väl det som det är fråga om inom journalistiken. Man må lägga till ångest, om det går så långt: kunskap är också makt. Och den tillhör folket.

* * *

All journalistik måste alltid grunda sig på fakta, och på sådana fakta som journalisten kontrollerat. Också Journalistreglerna fäster särskilt mycket uppmärksamhet på sanningsenlighet:

8. *Det är journalisters plikt att sträva efter en sanningsenlig informationsförmedling.*

10. *Journalister bör kontrollera uppgifter så väl som möjligt – även om de har publicerat tidigare.*

12. *Journalister ska förhålla sig kritiskt till informationskällorna. Detta är särskilt viktigt i kontroversiella frågor, eftersom nyhetskällorna kan syfta till egen vinning eller till att skada andra.*

23 ONM undviker medvetet att använda ordet ”paragraf” för att betona att Journalistreglerna inte är någon lag.

24 <http://www.journalistitilto.fi/se/spelregler/journalistreglerna/>. (Läst 17.10.2013)

25 Än en gång konstaterar jag att all journalistik inte alltid är motiverad ur ett samhälleligt perspektiv eller mer än endast ett purt nöje. Det är oerhört viktigt att trivas med journalistiken, men i den här texten får detta komma i andra hand.

Fakta och att ständigt och upprepade gånger kontrollera dem är journalistens livslina. Skrivfel eller linjer i fel storlek som slunkit med i den tryckta texten är alltid irriterande. Om det har kommit med ett sakfel i tidningen, känns det riktigt förgärligt. Det finns dock knappast en journalist som inte har knapprat in ett sakfel som gått i tryck. När man gör mycket, klantar man sig mycket. Det viktiga är att lära sig av sina misstag. När man en gång har skrivit i en kolumn att Descartes²⁶ sade något klokt för "över fyra århundraden sedan", är man därefter noggrann med årtalen. När man i brådskan en gång med stora bokstäver på tidningens innehållsuppslag har knåpat ihop journalisten Heta Muurinens namn, även om man menade pedagogen Heta Tuominen-Soini, har man till sitt förtret fått namnneuros. Jag vet det av erfarenhet.

Fakta är grundstenen som journalisten börjar bygga på. Med journalistens ögon kan man se att världen består av både storyer och berättelser. Med *story* avser jag här händelseförloppet. *En berättelse* är igen en presentation av dessa händelser. Även om story och berättelse vanligtvis är termer som förknippas med fiktionen, kan man dra nytta av dem också för att förstå journalistiken.

I slutet av klassiska deckaropus samlar detektivhjälten alla berörda för att lyssna på en berättelse som han med sin makalösa intelligens har pusslat ihop utgående från spridda bevismaterial. Journalistarbetet kan många gånger gå samma väg eftersom journalisten inte ens nära på alltid varit närvarande i händelsernas

DET GÅR ENDAST ATT BEHANDLA
DE HÄR SAKERNA TILLSAMMANS MED
ANDRA, OCH GOD JOURNALISTIK ÄR
SOM EN VÄGKARTA ÖVER HURDANA
PERSPEKTIV MAN SÄTTER PÅ SAKER.

MED JOURNALISTENS ÖGON KAN MAN
SE ATT VÄRLDEN BESTÅR AV BÅDE
STORYER OCH BERÄTTELSE.

²⁶ Rene Descartes 1596–1650 var en betydande filosof, men hans vetenskapligt aktiva tid började först år 1618.

centrum, alltså i själva storyn.

Därför fördjupar man sig i berättelser, som det kan finnas hur många som helst av för samma story. En del av dem kan presentera perspektiv som går hand i hand med storyn och bekräftar varandra, medan en del kan strida mot varandra. Man måste identifiera haltande berättelser och sträva efter att fastställa sanningsenliga tolkningar i en story som påverkar i bakgrunden.

Journalistiken undersöker alltså berättelser och strävar efter att hitta sanningen och intressanta synvinklar i den story som göms bakom dem. Produkten av journalistiken är å sin sida en ny berättelse om samma story, en berättelse som tack vare journalistens yrkesetik och -skicklighet borde tillföras betydelse.

Journalisten tvingas förhålla sig tudelat till sanningen. Å ena sidan måste man ha som utgångspunkt att förhålla sig skeptiskt till alla berättelser: undra, fråga, även om man redan är säker på att man vet. Å andra sidan måste journalisten tro på att han eller hon eventuellt har hittat en story. Man får inte låta sig besegras av den relativistiska tanken²⁷ om att alla berättelser skulle vara inbördes likvärdiga.

Det pratas ofta om storyer och berättelser i allmänhet, och orden har i vardagsspråket inte den innebörd som definieras här. Funderingarna om väsentligheter i journalistens arbete i bör-

jan av texten kan formos om med hjälp av narratologisters²⁸ begrepp:

Journalisten observerar de viktiga storyerna och skriver en intressant och sann berättelse utgående från dem.

MAN LÄR SIG ATT
SKRIVA GENOM ATT
SKRIVA, AV STORYERNA
LÄR MAN SIG ATT
UTARBETA BERÄTTELSE
GENOM ATT LÄSA OCH
GÖRA.

Journalistens viktigaste arbetsredskap är kunskap som samlats genom mycket varierande övning. Man måste ha en förmåga att leta efter information, analysera den och omforma den till en text. Erfarenhet

är det allra viktigaste, men även utbildning är till stor hjälp. Universitetsstudier bidrar till att man lär sig att behandla källor, analysera uttalanden kritiskt och se ett steg längre, även om man kan lära sig dessa färdigheter annars också.

Journalistiken utnyttjar mångahanda källor, handlingar, personer, undersökningar. Man får inte glömma möten och böcker trots att internet har revolutionerat informationssökningen.²⁹ Man lär sig att skriva genom att skriva, av storyerna lär man sig att utarbeta berättelser genom att läsa och göra. Då man arbetar lär man sig att ställa frågor. När man en gång publicerar en artikel i vilken man absolut borde ha utrett ännu en sak, kommer man redan nästa gång i

²⁷ *Relativism: tanken om sakers relativitet. Här epistemologisk relativism, det vill säga kunskapsrelativism: sanning och kunskap beror bet och hållet på ur vilket perspektiv man ser på saken.*

²⁸ *Narratologi är teori och forskning om berättelser och berättarstrukturer.*

²⁹ *Det är bäst att inleda all informationssökning på Wikipedia. Där får man en helhetsbild. Man måste givetvis ta med andra källor, men det är en bra metod att alltid jämföra information från olika platser med varandra.*

håg det.³⁰ En del av färdigheterna är igen praktiska kuggfrågor, som man bara måste veta för att kunna veta. Vilken information är offentlig och var hittar man den? Till vilket kontor ska man gå om man vill ha information om börsbolagens innehav?³¹

I omtvistade frågor blir källornas pålitlighet och mångsidighet särskilt viktig, och likaså journalistens omdömesförmåga. Från vilken instans kommer informationen? Är den till någons fördel? Vem har nytta av den? Vem betalar och varför? De två viktigaste ledtrådarna vilka man kan följa för att bedöma källornas tvivelaktighet är pengar och makt. Genom att kontrollera dem kan man åtminstone undgå att bli en spelknapp som makthavarna utnyttjar. Och alltid när en makthavare – en politiker eller till och med en polis – pratar, måste man vara ytterst noggrann.

Det är inget personligt med det. Journalisten jämför också snarare sin instinkt med en pålitlig polishund än med en vakhund som skäller vid kanten av sitt revir. När man får upp spåret på att en maktutövare gjort något fel måste man börja föra oväsen och blotta tänderna.

* * *

Jag har aldrig arbetat på dag- eller nyhetsredaktioner. Att jag överhuvudtaget

30 Ett utomordentligt verk som stöd för kritiskt tänkande för vem som helst är kanadensaren Normand Baillargeons Älyllisen itsepuolustuksen pikakurssi (En snabbkurs i intellektuellt självförsvar, ej översatt till svenska).

31 Information om värdepappersinnehav fås från det värdeandelsystem som Euroclear Finland Ab upprätthåller på adressen Urho Kekkonens gata 5 C, 8 vån., Helsingfors. En mycket viktig form av offentlighet både för journalisten och polisen.

OCH ALLTID NÄR EN MAKTHAVARE
- EN POLITIKER ELLER TILL OCH
MED EN POLIS - PRATAR, MÅSTE MAN
VARA YTTERST NOGGRANN.

JOURNALISTEN JÄMFÖR OCKSÅ
SNARARE SIN INSTINKT MED EN
PÅLITLIG POLISHUND ÄN MED EN
VAKHUND SOM SKÄLLER VID KANTEN
AV SITT REVIR. NÄR MAN FÅR UPP
SPÅRET PÅ ATT EN MAKTUTÖVARE
GJORT NÅGOT FEL MÅSTE MAN
BÖRJA FÖRA OVÄSEN OCH BLOTTA
TÄNDERNA.

halkade in i journalistyrket (eller professionen) var delvis en slump. När skadan redan var skedd sökte jag mig slutligen medvetet till vetenskapsjournalistiken.

Vetenskap är ett särartat objekt för journalistiken. Journalisterna och forskarna möter liknande etiska resonemang när de kommunicerar med det omgivande samhället. Båda yrkesgrupperna är ständigt tvungna att ta itu med den inre diskussionen om den egna rollen, om var gränsen mellan journalisten/forskaren och den privata medborgaren går.³² Att fullständigt tona ner sig själv är onödigt att kräva ens av det hårdaste vetenskapsfolket. Både journalister och forskare styrs av en inre reglering, journalister har journalistreglerna och forskarna har många slags forskningsetiska koder. Bägge bottenar i sanningsenlighetens och oavhängighetens ideal och bägge behandlar yrkesetik som en färdighet att fatta rätt beslut med tanke på branschen³³. Vetenskapens egna bedömningssystem³⁴ underlättar journalistens arbete, vilket också behövs. Åtminstone när en humanistisk journalist skriver en artikel om medicin eller kosmologi.

Till vetenskapsjournalistens arbete hör visserligen också annat än att komma med nyheter om nya resultat. Vad är all-

mänt betydelsefullt utanför vetenskapen? Vilket resultat måste allmänheten bli medveten om? Vad är endast bedärande intressant ur ett intellektuellt perspektiv? Vetenskapsjournalisten går tillsammans med vetenskapsmännen i enad front för den vetenskapliga världsbilden och det kritiska synsättet. God vetenskapsjournalistik är en samhällelig, men givetvis spontan, fortsättning på vetenskapen.

Fastän vetenskap kan verka självtillräckligt i den egna kretsen, är inte heller den fri från berättelsernas makt. Det finns saker som anknyter till berättelserna, orden eller vetenskapens ideal, och som journalisten måste vara noggrann med.

Christofer Columbus
skepp Niña, Pinta och San-

ta Maria anlände den 12 oktober 1492 till det amerikanska fastlandet som de första ”européerna”, om vikingarna inte räknas. Det sägs att Columbus mål var att hitta sjövägen till Indien, och han har fått rykte om sig att vara en kallblodig våghals. Inte endast för att han vågade ge sig iväg på en så lång sjöresa, utan också för att han trotsade sin tids allmänna föreställning om att jorden är platt. Den här storyn är garanterat bekant.

Exemplet om Columbus visar hurdan kraft bra och gripande berättelser har. Felaktiga föreställningar rotar sig djupt, om de bara berättas ofta och på rätt sätt. Historieforskarna tror starkt att också största delen av folket redan då visste att jorden var rund. I själva verket antog filosofen och teologen Thomas av Aquino redan på 1200-talet att hans läsare såg det som en självklarhet att jorden är

FELAKTIGA
FÖRESTÄLLNINGAR ROTAR
SIG DJUPT, OM DE BARA
BERÄTTAS OFTA OCH PÅ
RÄTT SÄTT.

³² För diskussioner om ämnet, se till exempel Clarkeburn & Mustajoki 2007 s. 252.

³³ Jfr. föregående s. 22–.

³⁴ Inom vetenskapen används kamratbedömning; experterna i branschen bedömer andra forskares namnlösa arbeten innan de publiceras. Med anonymiteten strävar man efter att hindra att annat än vetenskapliga argument påverkar bedömningen.

rund³⁵. Idén om okunskapen hos Columbus samtida föddes på 1800-talet i romantikens begrepp ”den mörka medeltiden”. I själva verket lever föreställningen om den mörka, miserabla och stillastående medeltiden fortsättningsvis stark i vår kultur.³⁶

Den mörka medeltiden är en klyscha, och klyschor förstärker föreställningar. Upprepning skapar sanningar också i fråga om enskilda ord, och med dem måste man vara ännu mer noggrann eftersom påverkan av enskilda ord är mer lågmäld och lömsk. Därför måste man vara en så petnoga ordryttare när man skapar sin text, att man själv också blir irriterad. Det vardagliga språkbruket myllrar av ord som bär med sig dolda betydelser. Det är bra att sträva efter att bli medveten om dem.

Exempel. Det är onödigt att upprepa den mansdominerade ordningen genom att prata om vetenskapsmän eller lagkarlar, när man kan prata om forskare och jurister. Man måste fästa uppmärksamhet vid adjektiv som ofta hänger samman med kön eller samhällsklasser. När en kvinna väljs som direktör till en hög tjänst, kallar man henne kvinnlig direktör.³⁷ Manliga direktörer pratar man mer

³⁵ Med Google-sökningen ”Thomas aquinas flat earth” hittar man många hänvisningar till ämnet ur olika vinklar. Som tumregel kan nämnas att när både sidor som främjar ”kristlig vetenskap” och skeptikerforum (eller oppositionella läger i någon spektakulär debatt överlag) är ense om något, kan man redan försiktigt lita på ifrågavarande faktum. Observationen Thomas av Aquino, *Summa Theologiae* Ia, 1,5.

³⁶ Till exempel den betydande paleontologen och historikern Stephen Jay Goulds artikel om ämnet finns också på nätet på adressen <http://www.inf.fu-berlin.de/lehre/SS05/efs/materials/FlatEarth.pdf>. (Läst 23.10.2013)

³⁷ T.ex. Rantala 2011.

UPPREPNING SKAPAR SANNINGAR
OCKSÅ I FRÅGA OM ENSKILDA ORD,
OCH MED DEM MÅSTE MAN VARA ÄNNU
MER NOGGRANN EFTERSOM PÅVERKAN
AV ENSKILDA ORD ÄR MER LÅGMÄLD
OCH LÖMSK.

sällan om. De fattiga *uppmuntras* att delta i samhället genom att man förminskar deras nuvarande ställning, medan direktörer igen *uppmuntras* genom premier. Är det fråga om samma uppmuntran?

Det krävs också noggrannhet i fråga om vetenskapstermer som har spritt sig till det allmänna bruket. Till exempel ordet "naturlig" har fått en kraftig moralisk underton. Naturlig innebär i det allmänna språkbruket ofta någonting bra och rekommendabelt, men i vetenskapen har det ingen sådan innebörd. Natur är med vetenskapens ögon fri från värden. Ett annat bekant exempel från vardagen är när temperament eller sinnesstämning färgas med medicinska termer. En person som är försjunken i tankar är "autistisk", medan en livlig person har "ADHD". Det lönar sig givetvis att i journalistiken avstå från tekniska benämningar inom psykopatologin om man vill undvika att främja medikalisering³⁸. Samtidigt som vetenskapsterminologin luckras upp och blir rörig kan det också ge antydningar om att vissa helt normala saker skulle vara onormala eller sjuka.

När man gör nyheter om vetenskap måste man vara på det klara med de metodologiska grundbegreppen. När man tolkar forskningsresultat måste man förstå skillnaden mellan korrelation och kausalitet. Korrelation innebär att X och Y sker samtidigt, medan kausalitet visar en orsak-verkan-relation. Det faktum att en sak sker samtidigt som en annan

betyder inte att den skulle sammanhålla med den andra. Om det förekommer fler depressionsdiagnoser hos ateister än hos troende kan man inte dra slutsatsen att depression hänger ihop med gudlöshet. Det måste man bevisa separat. Den

här typen av fel ser man ofta i vetenskapsnyheter.

Ett annat ur journalistikens synvinkel svårt vetenskapsideal som måste iaktatas är objektivitet. Inom

vetenskapen strävar man efter utarbete testsammanställningar så att resultaten inte påverkas av var eller av vem testet görs. Då man forskar om människor kan man öka objektiviteten genom att ha ett stort antal försökspersoner och tester, transparens, ett slumpmässigt urval av deltagare och användning av kontrollgrupper.

Journalistreglerna nämner objektivitet, jämlikhet, jämvikt och helhetsomfattning sammanlagt exakt noll gånger. Inte en enda gång. Det här betyder inte att journalistiken inte borde sträva efter att se på saker ur en neutral och allmän synvinkel.

En sådan jämlikhet att två motsatta åndar ges likadana möjligheter kan till exempel i valutfrågningar och vid andra debatttillfällen vara ett praktiskt sätt att få fram åsiktsskillnader och motiveringar. Allmänt taget är dock punkt 8 i journalistreglerna, kravet på sanningsenlighet, mycket viktigare än jämlikhet.

Jämlikheten strider nämligen mot sanningsenligheten i de fall där de motsatta ståndpunkterna inte är likvärdiga. Då är jämlikhet inte god, utan lat journalistik. Här man ta exemplet med klimatföränd-

DÅ ÄR JÄMLIKHET
INTE GOD, UTAN LAT
JOURNALISTIK.

³⁸ Medikalisering innebär att sjukdomar och medicin, och även medicinska begrepp, sprider sig till nya områden i det omgivande samhället.

ringen som lyfts fram som en tragisk klassiker för vetenskapsjournalistiken.

Den interstatliga klimatpanelen IPCC som består av experter har nu publicerat fem omfattande sammanställda rapporter om klimatförändringen. Den vetenskapliga delen av dem femte rapporten publicerades i september 2013³⁹. Forskningsresultaten har blivit mer precisa sedan den föregående rapporten, och man har fått ny information särskilt om havens betydelse i den globala förändringen⁴⁰. Vetenskapens centrala budskap har oberoende av preciseringarna varit klart redan över 20 år: klimatet värms upp i farlig takt och människan är till stor del skyldig till det. Ändå kommer varje rapport som en överraskning.

Det finns förstås alltid motstridande åsikter inom vetenskapen, och det går inte att tysta ner dessa eftersom vi har yttrandefrihet. Under 2000-talet har media ändå jämnt tagit fram ”balanserande” synvinklar där den vetenskapliga konsensusen har ställts jämsides med marginella synpunkter som förnekar klimatförändringen⁴¹. Det är inte fråga om att man inte ska vara kritisk till klimatförändringen, den övervägande majoriteten av forskarna är mycket kritiska mot den egna forskningsbranschen, och de som inte är det är dåliga forskare. Det är

³⁹ <http://www.ipcc.ch/report/ar5/wg1/#.UmQ2O7tERJU>

⁴⁰ "Ocean warming dominates the global energy change inventory. Warming of the ocean accounts for about 93% of the increase in Earth's energy inventory between 1971 and 2010 with warming of the upper (0–700 m) ocean accounting for about 64 % of the total." http://www.climatechange2013.org/images/uploads/WGLAR5_WGI-12Doc2b_FinalDraft_Chapter03.pdf. s. 3–3. (Läst 26.10.2013)

⁴¹ Vetenskaplig konsensus innebär att det inom en vetenskapsgren eller flera vetenskapsgrenar råder enighet i någon fråga. Se nedan.

MAN HAR LYCKATS TRIVIALISERA
KLIMATFÖRÄNDRINGEN TILL EN
INRE KAMP MELLAN DE POLITISKA
PARTIERNÄR OCH NÅGON SLAGS
TROSFRÅGA, OCH MÄSSMEDIERNÄR
ÄR INTE OSKYLDIGA TILL DEN HÄR
UTVECKLINGEN.

snarare fråga om att det inte finns någon vetenskaplig symmetri mellan de motstridiga ståndpunkterna om klimatförändringen. Visst kan man tro att det vid åskväder är Zeus som kör sin kärra, men inte håller man några seminarier om det på fysikinstitutionen. Man har lyckats trivialisera klimatförändringen till en inre kamp mellan de politiska partierna eller någon slags trosfråga, och massmedierna är inte oskyldiga till den här utvecklingen. Ur journalistens synvinkel är det önskvärt att när IPCC publicerar sin sjätte rapport, vars grundläggande innehåll kommer att gå i samma riktning som de andra, men som kommer att vara mer precis och analyserad än förut, så kommer den vetenskapliga konsensusen redan att vara också den allmänna konsensusen⁴². Lite som när helige Thomas redan på 1200-talet antog att hans läsare visste att jorden var rund. Det finns nog annars också tillräckligt med arbete för journalisten när det kommer till journalistik angående klimatförändringen. Frågan om på vilket sätt man borde förbereda sig för och hur man borde förhålla sig till klimatförändringen är långt ifrån lika klar som den fysikaliska bakgrunden till fenomenet.

Vetenskapliga rön är nämligen vetenskapliga rön. Den demokratiska debattens och beslutsfattandets uppgift är att bestämma hur man ska förhålla sig till dem. På vetenskapsjournalistikens lott

42 En undersökning som kartlade 11 944 vetenskapliga artiklar om klimatförändringen kom fram till det resultatet att av alla artiklar som tog ställning till huruvida klimatförändringen i någon mån orsakats av människan, var 97 procent av jakande åsikt. Det här är vetenskaplig konsensus. <http://iopscience.iop.org/1748-9326/8/2/024024/article>. (Läst 23.10.2013)

faller att hjälpa vetenskapen att höras i den offentliga debatten.

* * *

VARJE ORD BÄR MED
SIG BETYDELSER OCH
BAKGRUNDSANTAGANDEN.

Journalister är språkarbete-
tare och därför måste de
komma ihåg att ord aldrig
är bara ord. Språket för-
ändras när det används

och i samma veva luckras betydelser och värden som språket bär på upp. Varje ord bär med sig betydelser och bakgrundsantaganden. Eftersom repetition ökar nya sanningars kraft har ett sådant här smittande språkbruk⁴³ en tendens att reflektera majoritetens värden och föreställningar. Största delen av rösterna är majoritetens röst.

Journalistiken har ofrånkomligen själv också alltid en röst och en ståndpunkt. Oberoende av vilket ämne texten berättar om eller vilket ändamål den har. Det torde vara klart att största delen av journalistiken pratar ur medelklassstadsbonds perspektiv, med rösten av en utbildad stadsbo i arbetsför ålder som hör till medelklassen: största delen av journalisterna och en betydande del av deras läsare räknar sig till den här gruppen.

Här döljer sig ett visst problem. Yttrandefriheten borde inte ligga endast i den lyckligt lottade befolkningens händer, även om en mycket liten del av rösterna i den allmänna debatten de facto försvarar dem som inte själva har någon röst i massmedia. Fattiga, arbetslösa, färgade, knarkare, alkoholister, sjuka, galna, ensamma, gamla, unga, homosexuella, troende, personer som tror på något annat.

43 T.ex. modeord, nya benämningar på saker.

Medan journalistreglernas krav på sanningsenlighet förkunnar om motiverade synvinklar oberoende av ämne, uppmunttrar yttrandefriheten i sig sina förespråkare att sörja för *vars och ens* yttrandefrihet.

Maktens vakt- eller spårhund ska alltså inte endast vara snabb med att avslöja missförhållanden. Journalistikens produkter är nya berättelser, ett nytt språk, de skapar en ny värld. Vakten måste också spetsa språköronen för hurdan den nya värld den själv skapat är.

Journalistiken, om man antar att den ska tas på allvar, har mycket att göra med värden. Att journalistiken tas på allvar skulle kunna betyda att dess uppgift inte är att skuffa någon till marginalen, utan att ge även de röstlösa en röst. Och journalistikens uppgift är inte att bekräfta den rådande situationen, utan att utmana den. Då stärks yttrandefriheten och demokratin. Man måste nämligen vara rädd om demokratin. Den är inte nödvändigtvis så stark som man skulle kunna anta. Medan jag skrev det här lät Storbritanniens konservativa premiärminister David Cameron i ett tal förstå att tanken på förhandscensur inte är omöjlig. Han började fundera på begränsningarna i pressfriheten i synnerhet efter tidningen *Guardians* nyheter om den information som Edward Snowden läckt ut om USA:s säkerhetsmyndighet NSA:s omfattande nätspioneri. Premiärministern ansåg att det som Guardian, som profilerar sig som en liberal-vänsterorienterad kvalitetstidning, gjorde var skadligt för världen.⁴⁴ Jag påpekar att detta alltså ägde rum år 2013 i Storbritannien och inte någonstans i

JOURNALISTIKENS PRODUKTER ÄR NYA
BERÄTTELSE, ETT NYTT SPRÅK,
DE SKAPAR EN NY VÄRLD. VAKTEN
MÅSTE OCKSÅ SPETSA SPRÅKÖRONEN
FÖR HURDAN DEN NYA VÄRLD DEN
SJÄLV SKAPAT ÄR.

OCH JOURNALISTIKENS UPPGIFT ÄR
INTE ATT BEKRÄFTA DEN RÅDANDE
SITUATIONEN, UTAN ATT UTMANA
DEN. DÅ STÄRKS YTTRANDEFRIHETEN
OCH DEMOKRATIN.

⁴⁴ <http://www.reuters.com/article/id/US15N0112WQ20131028?irpc=932>. (Läst 28.10.2013)

Kuba eller Kina.

Det finns värden som är karakteristiska för journalisten och som liksom kommer med arbetet. De hänger ihop med värdesättande av demokrati, respekterande av källor, handlingsoffentlighet, öppenhet i beslutsfattandet, data-skydd och liknande.

Även om det kan finnas många personliga åsikter om Edward Snowden, så har han med tanke på journalistiken och offentligheten gjort ett mycket värdefullt arbete. Samma gäller WikiLeaks ledargestalt Julian Assange och Chelsea Manning, som dömdes till fängelse för att ha läckt information till WikiLeaks. Då de gjorde och möjliggjorde informationsläckor försvarade de ovan nämnda värden, som också är viktiga för journalistiken, genom att bokstavligen sätta hela sitt liv som insats. Camerons skrämmande uttalande visar åtminstone att *Guardian* har lyckats exemplariskt med sin uppgift som vakt-hund.

Journalisten Elina Grundström, gäst-professor i journalistik vid Tammerfors universitet 2013, ställde följande fråga i tidskriften Suomen Lehdistö:

”[V]ad minskar i slutändan tidningens trovärdighet mer: journalister som har åsikter om samhället eller journalister som endast skriver kolumner om cykling och barnskötsel?” (citatet översatt av denna artikels översättare)⁴⁵

⁴⁵ <http://www.suomenlehdisto.fi/blog/2013/09/09/valta-takaisin-toimitajille/>. (på finska) (Läst 20.10.2013)

Journalisten har, och ska ha, värderingar och åsikter precis som alla andra. I sitt vardagliga liv kan journalisten till och med ha mycket partiska åsikter i mycket omstridda frågor. Det har åtminstone jag. Man måste kunna lita på att journalisten verkar för sanningsenligheten, väljer att göra nyheter om viktiga ämnen och lyfter fram de väsentliga sakerna i dem. Yrkesvärdena måste gå hand i hand med de personliga.

Det verkar emellertid som om värdena och åsikterna lever samtidigt som både överskattning och förnedringstillstånd. Å ena sidan verkar det som om allas rätt till värderingar och åsikter respekteras jämbördigt, ”var och en har rätt till en åsikt” innebär att man ska tåla vad

som helst utan att argumentera emot. Samtidigt anses värdena på något sätt vara smutsiga, till exempel om värdena i journalistens arbete har påverkat skrivandet av artikeln, kan det tänkas att artikelns budskap har befleckats.

Med fenomenet sammanhänger det krav man regelbundet får höra om att journalisterna borde komma fram med sin partiståndpunkt. Den kändaste personen som framfört kravet torde vara Matti Apunen, tidigare chefredaktör för tidningen Aamulehti och nuvarande direktör för Näringslivets Delegation.⁴⁶

Jag understöder absolut idén om att journalisterna fungerar som exempel i

⁴⁶ <http://www.hs.fi/kulttuuri/artikkelit/Apunen+pyy%C3%A4%C3%A4+Journalistiliitolla+apua+toimitajien+puolelta+Kannan+vaiht%C3%A4misess%C3%A4/1135260782991> (på finska) (Läst 20.10.2013)

fråga om öppenhet. Jag är ändå miss-tänksam mot Apunens förslag eftersom jag inte vet vad ett sådant utredningsarbete skulle berätta om. Innebär parti-ståndpunkt föregående omröstning eller medeltalet av alla omröstningar eller bara partitillhörighet? Det är klart: mitt beslut om var jag lägger min röst har å ena sida att göra med värden och å andra sidan med realpolitiska frågor. Men jag måste fråga: vad kan röstningsbeteende berätta om värden?

Problemet i en sådan här diskussion är att man ofta brukar föreställa sig värden som någon oberoende egenskap. Att kärnan i människans egen mänsklighet skulle bestå av relativt bestående värden som existerar oberoende av vad som sker. Då skulle det vara naturligt att tänka att människan kan bedömas utgående från hennes hypotetiska värden. Om journalisten har röstat på Samlingspartiet eller Socialdemokraterna ska också allt annat som han eller hon gör dömas enligt ifrågavarande partiprogram.

Det är klart att tanken är minst sagt märklig. I bakgrunden döljer sig emellertid ett ur journalistens synvinkel särskilt snedvridet bakgrundsantagande: att politik skulle handla om värden. Partierna odlar gärna denna tanke eftersom dagspolitiken, som är full av kompromisser, handlar om förhandlingar, vinster och förluster. Det är bättre branding om den offentliga bilden av partiet förknippas med fasta förkunnanden om värden än med det dagliga slitandet.

En betydande fråga är: vad har värdena för värde om man inte gör något med dem? Varför skulle värden vara mer betydelsefulla än handlingar? Ett ypper-

EN BETYDANDE FRÅGA ÄR: VAD HAR
VÄRDENA FÖR VÄRDE OM MAN INTE
GÖR NÅGOT MED DEM?

ligt stiltips som ofta upprepas för journalisten skulle kunna fungera också som ett inre rättesnöre.

Förklara inte, visa.

Säg inte att den intervjuade är något, berättat vad personen gör. Personen är inte lång, hans hatt snuddar vid dörrkarmen. Han är inte glad, han skrattar.

Ett språk som ger en mer direkt presentation är mer levande ett som beskriver egenskaper, och läsaren hänger lättare med. Genom att visa kan man också bättre uppnå sanningsenlighets värden.

Vi går tillbaka till narratologin en stund. Vi människor har berättelser om varför vi agerar som vi agerar. I bakgrunden till dessa finns en story, händelser som skett eller inte skett i en livshistoria. Storyn torde alltid vara densamma, men det kan finnas många berättelser, och journalistens uppgift är att hitta de som är intressanta och sanningsenliga.

Det kan inom journalistiken vara viktigt att prata om värden, om det anknuter till storyn, handlingarna.

Om det handlar om Pentti Linkola skulle det vara absurdt irrelevant att säga "Linkola säger sig vara en naturvän", men det vara vettigt att prata om de otaliga val han gjort för miljöns skull. En berättelse om bara värden utan stöd från bakgrunden går ändå ofta hem eftersom det är svårt att ifrågasätta värden. Varför strida emot om en politiker säger sig "tycka om barn"? Själv skulle jag lämna sådant oskrivet om det inte finns några handlingar som bakgrund till det sagda.

MAN MÅSTE TILLÄMPA
KÄLLKRITIK OCKSÅ NÄR
MÅN TALAR OM VÄRDEN.

Om jag säger mig vara en jaktplanspilot, motsvarar berättelsen inte min verkliga story. Det är enkelt att kolla upp saken. En berättelse om handlingar utan verklig förankring är tom. På samma sätt är alltså berättelser om värden utan handlingar som stödjer dem tomma, så varför skulle journalisten intressera sig för oväsentligt prat? Man måste tillämpa källkritik också när man talar om värden. Gällande Elina Grundströms iakttagelse som jag tidigare länade skulle kunna sägas: det borde även av journalisten krävas handlingar som lyfter fram deras värden.

Jag har i mitt arbete fått privilegiet att skriva om många ämnen som har luggit mig varmt om hjärtat, sådana som enligt min åsikt är viktiga, och det är redan i allra högsta grad ett värdeval, avslöjande. Jag hoppas förstås att läsarna förstår att det bakom tidningar och nättredaktioner finns människor som har ett motiv för sina handlingar. Värden och motiv som inte är dåliga i sig. Genom att läsa och fundera på de texter jag skrivit kan man bedöma de värden som styr mig i mitt arbete. Eller genom att fråga.

Poliserna har sedan 2001 använt sig av en etisk ed, som utmärkt listar principerna för öppenhet och opartiskhet:

Jag lovar att efter bästa kunskap och förmåga alltid och under alla omständigheter uppföra mig så att det är förenligt med polisens anseende. Jag respekterar allas rättigheter och människovärde. Jag använder mina polisbefogenheter på det sätt som lagstiftaren har ansett. Jag lyder mina förmäns order och är beredd att möta de faror som är förknippade med polisyrket.

Jag är öppen och främjar försonlighet. Jag är pålitlig och hjälpsam och bidrar till att stärka sammanhållningen inom yrkeskåren. Jag är rättvis och beaktar hela arbetsgemenskapens bästa. Så här vill jag tjänstgöra som polis.⁴⁷

De här är alla saker som rättsystemet också måste högakta för att vara likvärdigt och rättvist.

Den idealistiska detektiv Virta skulle garanterat ha ansett att eden är förpliktande och visat den högaktning. Kommissarie Palmu å sin sida skulle ha gett sjutton i den: man har ingen nytta av fina tal och värden i det logiska brottsutredningsarbetet. Det bästa är att välja den gyllene medelvägen i sitt förhållningssätt.

Eden avslutas med orden ”Så här vill jag tjänstgöra som polis.” Där är man uppriktig. ”Jag vill” är, åtminstone i journalistens öron, ett mycket mer trovärdigt påstående än ”jag är”. Att vilja är ett steg mot att göra, och utan handlingar är värdena bortkastade.

KÄLLOR

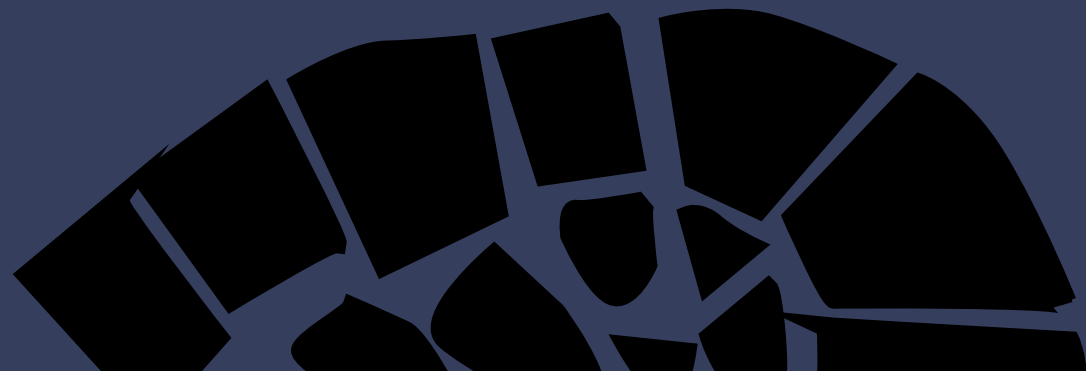
- Baillargeon, Norman: Älyllisen itsepuolustuksen pikakurssi. niin & näin 2011.
- Clarkeburn, Henriikka & Mustajoki, Arto: *Tutkijan arkipäivän etiikka*. Vastapaino 2007.
- Cook, John et al.: ”Quantifying the consensus on anthropogenic global warming in the scientific literature”. *Environmental Re-*

⁴⁷ <https://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/0/8513B97634BFF2D8C2256BC7002C3C44?opendocument>. (Läst 20.10.2013)

JAG HOPPAS FÖRSTÅS ATT
LÄSARNA FÖRSTÅR ATT DET
BAKOM TIDNINGAR OCH OCH
NÄTREDAKTIONER FINNS MÄNNISKOR
SOM HAR ETT MOTIV FÖR SINA
HANDLINGAR.

- search Letters* vol. 8, no. 2, 2013. <http://iopscience.iop.org/1748-9326/8/2/024024/article>. Läst 23.10.2013.
- Grundström, Elina: ”Valta takaisin toimittajille”. *Suomen Lehdistö* 9.9.2013. <http://www.suomenlehdisto.fi/blog/2013/09/09/valta-takaisin-toimittajille/>. Läst 18.10.2013.
 - Gould, Stephen Jay: ”The Late Birth of a Flat Earth”. Publicerad i verket *Dinosaur in a Haystack: Reflections in Natural History*, ss. 38–50, New York: Three Rivers Press 1997. På internet: <http://www.inf.fu-berlin.de/lehre/SS05/efs/materials/FlatEarth.pdf>. Läst 23.10.2013.
 - Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC): Fifth Assessment report (AR5). The Physical science basis. <http://www.ipcc.ch/report/ar5/wg1/#.UqLKWcydDEY>. Läst 15.10.2013
 - Journalistreglerna 2011. Opinionsnämnden för massmedier <http://www.journalistiliitto.fi/pelisaannot/journalistinohjeet/>. Läst 17.10.2013.
 - Lahtinen, Mikko: Montesquieu, Charles Louis de Secondat de. <http://filosofia.fi/node/5286>. Läst 17.10.2013.
 - Merrill, John C. & Odell, S. Jack: *Philosophy and journalism*. Longman 1983.
 - Pietilä, Kauko: *Journalismi ammattina*. Gaudeamus 2012.
 - Polisens etiska ed. <http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/0/8513B97634BFF2D8C2256BC7002C3C44?opendocument>. Läst 20.10.2013.
 - Pöppönen, Hannu: ”Apunen pyytää Journalistiliittoa apua toimittajien puoluekannan selvittämisessä”. *Helsingin Sanomat* 11.10.2010. <http://www.hs.fi/kulttuuri/artikkeli/Apunen+pyytää+Journalistiliittoa+apua+toimittajien+puoluekannan+selvittämisessä/1135260782991>. Läst 20.10.2013.
 - Rantala, Päivi: *Sukupuoli ja tasa-arvo journalismissa. Tapaus Lappi*. Lapplands universitet 2011. http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/72510/Rantala_Sukupuoli_ja_tasa-arvo_journalismissa_DORIA_2.pdf?sequence=4. Läst 23.10.2013.
 - Rosen, Jay: *What are journalists for?* Yale University Press 1999.
 - Finlands grundlag. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasaa/1999/19990731>. Läst 18.10.2013.
 - Suuri Maailmanatlas (Stora världsatlasen). WSOY 1990.
 - Tuomas Akvinolainen: *Summa Theologiae*. På engelska på internet <http://www.newadvent.org/summa/1001.htm>. Luettu 23.10.2013.
 - Vehkoo, Johanna: *Painokoneet seis! Kertomuksia uuden journalismin ajasta*. Teos 2011.
 - Waltari, Mika: *Komisario Palmun erähdys*. WSOY 1940.
 - Zelizer, Barbie: *Taking journalism seriously. News and the Academy*. Sage Publications 2004.

“Dessutom fick poliserna klart för sig hur allt hade gått till, en städare som kunde sitt yrke städade upp lokalen efter måltiden, med påföljden att de oberörda invånarna inte såg när den kraftiga städaren bär ut den döda kvinnan i sin bil.”

Verkko
la nutta
osaa
imintaa

ANMMAA

Pirkanmaan turvallisuusklusteri

JOUNI PERTTULA

VÄGEN FRÅN FÄLTPOLIS TILL EXPERTUPPDRAG

KOMMISSARIE JOUNI PERTTULA
VERKAR SOM KOORDINATOR FÖR
BIRKALANDS SÄKERHETSKLUSTER.

PERTTULA BLEV POLIS 1998.
HAN HAR FRÄMST ARBETAT
MED UPPGIFTER PÅ FÄLTET,
BÅDE SOM FÄLTMAN OCH SOM
FÄLTLEDARE. PERTTULA AVLADE
UNDERBEFÄLSEXAMEN 2004 OCH
BEFÄLSEXAMEN 2011.

INNAN POLISKARRIÄREN BYGGDE
PERTTULA HUS. HAN BLEV
HUSBYGGARE FRÅN YRKESSKOLA
1993 OCH ARBETADE EFTER
VÄRNPLIKTEN SOM TIMMERMAN
1994–1996.

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

Min jobbmobil ringer. Räddningschefen Seppo Männikkö vid Birkalands räddningsverk berättar om de nyaste vändningarna i sitt projekt, som siktar på tryggt boende för seniorer. Projektet ser ut att framskrida fint: man håller på att lyfta upp boendetryggheten på en ny nivå, bland annat genom säkerhetsutbildning för personer inom vårdarbetet och genom att utveckla en ny teknisk innovation, en flyttbar sprinkleranordning.

Efter samtalet börjar jag förbereda följande möte med styrgruppen för Birkalands säkerhetskluster. Föredraget för forskningsseminariet om den inre säkerheten borde också bli färdigt före morgondagen.

Hur kommer det sig? Jag är ju polis och eftersom jag har befälsutbildning bör jag för stunden vara antingen allmän chef eller utredningsledare vid polisinsättningen. Hur i all världen har jag hamnat i de här uppgifterna?

* * *

Jag utexaminerades som polis 1998 och fick efter min examen ordinarie tjänst som äldre konstapel inom det dåvarande Helsingfors centrums polisdistrikt. ”Roban” var redan känd för mig sedan tidigare, för jag hade utfört den fältpraktik på ett halvt år som hörde till studierna där. Fältarbetet i Helsingfors var mycket händelserikt och intressant för en landepojke som mig. Jag trivdes mycket bra på Roban. De många fritidsmöjligheterna i Helsingfors var en garanti för att jag och min hustru skulle trivas i staden också efter arbetstiden.

Jag minns med särskild värme sommaren 1999, då jag arbetade som cykelpolis. På cykel hade jag en helt annan bild av staden än bakom vindrutan. De stunder som gjorde störst intryck på mig var de många dagliga mötena med både stadsbor och turister. Jag kan nästan säga att arbetet som cykelpolis var en slags högskola där jag fick öva mig i att bemöta olika slags människor. Det är inte alltid så lätt att få fotfäste bland folk när man är klädd i tjänsteuniform, särskilt för en oerfaren polis. Utöver trevliga pratstunder måste man också svara på frågor, den ena svårare än den andra, och bli måltavla för känsloutbrott hos människor som är besvikna på polisverksamheten eller samhället överlag. Som tur är är inställningen till polisen i Finland i huvudsak mycket positiv och största delen av responsen var då och är också nu positiv.

Arbetet som cykelpolis var inte bara

DET ÄR INTE ALLTID
SÅ LÄTT ATT FÅ
FOTFÄSTE BLAND FOLK
NÄR MAN ÄR KLÄDD
I TJÄNSTEUNIFORM,
SÄRSKILT FÖR EN
OERFAREN POLIS.

PR-arbete och möten med människor, utan vi utförde en mängd olika grundläggande polisuppgifter under arbetsdagarna. Uppgifterna bestod bland annat av trafikövervakning, och den begränsades inte bara till övervakning av den lätta trafiken. Vi utförde bland annat trafikövervakning av motor-

fordon på Brunnsgratan. Bilister som kör mot rött ljus under rusningstid måste i varje fall stanna antingen vid följande eller vid därpå följande ljus. Jag minns fortfarande bilisternas förbluffade miner när vi med våra cyklar gick och knackade på förarens fönster och bad honom eller henne köra till sidan medan vi skötte skrivarbetet.

Jag minns också ett fall där en kvinna började fly från mig på cykel när jag bad henne stanna på grund av en trafikförseelse. Efter några hundra meters ”jakt” lyckades jag accelerera förbi kvinnan och jag tvingade henne att stanna genom att preja henne och ge henne order. Jag trodde situationen var över, men tji fick jag. Kvinnan kom på benen och började nu fly till fots. Jag hann snabbt upp henne, men hon försökte fortfarande slita sig från mitt grepp. När situationen hade lugnat sig bad jag kvinnan uppge sina personuppgifter. Hon uppgav dem, men i samband med ”sökförfrågan” framgick det att personuppgifterna inte stämde. Då berättade kvinnan att hon aldrig kommer att uppge sina riktiga personuppgifter för mig. Det återstod inte några andra alternativ än att anhålla

kvinnan med stöd av polislagen och föra henne till polisstationen.

Jag trodde i det här skedet med anledning av kvinnans beteende att hon säkert var efterlyst i samband med något brott. På polisstationen visade sig att kvinnan hade ett körkort, och så fick vi reda på hennes riktiga personuppgifter. Till vår förvåning hade kvinnan inga anteckningar i registren. Till slut berättade hon att orsaken att hon försökt fly och att hon ljugit om uppgifterna var att hon inte ansåg att polisen hade några slags befogenheter att stanna henne när hon cyklade, än mindre att be om hennes personuppgifter. Det här är ett bra exempel på polisarbetets natur: när som helst kan vad som helst hända fullständigt oväntat.

I Helsingfors centrum kommer man snabbare fram korta sträckor på cykel än med bil under rusningstid. Vi är faktiskt ofta som första patrull på plats vid brådskande beredskapsuppdrag. Jag var också med om att från cykelsadeln ta fast en tjuv som flydde till fots. Sådana gripanden i farten hade vi tränat på många gånger under grundkursen för cykelpoliser, och det var fint att kunna praktisera lärdomen också med en riktig ”skurk”. Ett gripande på cykel går i praktiken till så att man innan man möts i farten flyttar sig till den ena sidan av ramen så att man står med den fot som är närmare ramen på pedalen. Innan man tar fast personen hoppar man av cykeln och det egentliga fasttagandet sker springande. Cykeln fortsätter sin egen väg, tills den ramlar eller stöter mot något hinder. Det här leder förstas till vissa begränsningar i

SOM TUR ÄR INSTÄLLNINGEN TILL
POLISEN I FINLAND I HUVUDSAK
MYCKET POSITIV OCH STÖRSTA
DELEN AV RESPONSEN VAR DÅ OCH ÄR
OCKSÅ NU POSITIV.

hur gripandet kan genomföras.

I Helsingfors lärde jag mig av min mentor Pasi Kotro att man inte kan utföra polisarbetet med sammanbitna tänder och alltför allvarligt, vågar jag säga ”med alltför stor tjänstenit”. En liten glimt i ögat hjälper framför allt att orka med tungt arbete, men ofta hjälper den också att lösa svåra situationer på ett positivt sätt. Man måste visserligen komma ihåg att humor framför allt är en konststart, och att den inte passar i alla situationer. Med humor kan man befinna sig i en felaktig situation, eller med felaktig humor på rätt plats, en rakt motsatt effekt mot vad man önskade. Under inga omständigheter får det uppstå en situation där klienten upplever att polisen föraktar honom eller henne, eller en situation där klienten på grund av något polisen säger eller gör riskerar att tappa ansiktet. Hur som helst satte jag redan då som mål att varje klient jag möter ska gå från varje situation vid gott mod. Alltid lyckas det förstås inte, eftersom vi när vi utför våra tjänsteuppdrag emellanåt måste ingripa i medborgarnas rättigheter på ett ganska kraftigt sätt. Men om exempelvis en klient som fått fortkörningsböter på tusen euro stiger ur bilen med ett tack, kan man konstatera att mötet var lyckat och målet denna gång har uppnåtts.

Som jag redan konstaterade tidigare trivdes jag mycket bra i Helsingfors. Det civila livet förde mig emellertid efter precis ett års arbete i Helsingfors tillbaka till mina rötter. Jag hörde då av

en vän att en tjänst som äldre konstapel höll på att bli ledig på polisinspektionen i Vammala härad. Jag sökte tjänsten och efter urvalprocessen fick jag en kallelse att tillträda tjänsten i Vammala. En av mina chefer var ledsen över att jag slutade. När jag lämnade in min uppsägning konstaterade han att jag på

min kommande arbetsplats kommer att få glömma polisarbetet totalt och att mina karriärmöjligheter kommer att vara så gott som obefintliga. Han tänkte säkert att polisens huvudsakliga uppgift i ett lantligt distrikt som Vammala är att äta munkar och dricka kaffe.

* * *

Jag arbetade flera år som skolpolis i Vammala vid sidan av mitt egentliga polisarbete. Arbetet som skolpolis var inte något planerat, utan jag hamnade där av en slump. Min dåvarande chef, kommissarie Pauli Pitkääkoski, bad mig hålla sporadiska lektioner med trafik som tema i de lokala lågstadierna. Jag märkte att jag småningom hamnade i en situation där skollärarna började be skolpolisen Perttula komma till telefon för att avtala om kommande skolbesök. Underbefälsstudierna 2003–2004 gav mig en chans att utveckla det lokala skolpolisarbetet. Det fanns ett uppenbart behov av utveckling, eftersom materialet var ganska gammalt och inbjudan att besöka skolorna närmast berodde på lärarnas egen aktivitet. Det här innebar i praktiken att

Jag besökte vissa skolor ofta och andra skolor inte alls.

Jag skrev en avhandling för underbefälsstudierna med rubriken "Utveckling av polisens trafikfostran för grundskolans årskurser 1-6 i Vammala härads polisdistrikt" Huvudinnehållet utgjordes av en kartläggning av farliga platser, som jag sedan tog upp i alla lågstadier i häraden. Det blev på stadens och kommunens ansvar att åtgärda de här platserna i praktiken, men de farliga platserna utnyttjades både i polisens och i lärarnas trafikundervisning. Som en del av avhandlingen utvecklade jag ett system vars mål var att möta varje elev/åldersgrupp två gånger under årskurserna 1-6. Jag gjorde också nytt undervisningsmaterial i stället för de gamla stordiorerna. Materialet innehåller bland annat en presentation av polisen, teman kring trafikundervisning och rättsfostran enligt nivån och utbildningsbehovet hos varje åldersgrupp. Jag tog bilder och gjorde korta videonuttag om olika trafiksituationer i "levande livet" som material för presentationen. De nya materialen gjorde undervisningen meningsfullare och jag tror att också eleverna fick ut mera av undervisningen genom dem. Mitt aktiva grepp om skolpolisarbetet och utvecklingen av det fick också erkännande, jag fick "hederstiteln" skolpolis i Satakunta 2004.

Att träffa barn och unga exempelvis i samband med skolbesök är ett mycket viktigt arbete. Utöver upplysningen är skolbesöken ett naturligt sätt att bekanta sig med de lokala barnen och ungdomarna. Och framför allt är det viktigt

UNDERBEFÄLSSTUDIERNÄ
2003-2004 GAV MIG EN CHÄNS
ATT UTVECKLA DET LOKALA
SKOLPOLISÄRBEDET.

att barnen och ungdomarna får bekanta sig med polisen i positiva tecken. Jag har under fältarbete otaliga gånger varit tvungen att ingripa i ungdomarnas göranden. För att uppnå ömsesidigt förtroende i de här situationerna har det varit oerhört värdefullt om de här ungdomarna har haft att göra med polisen redan tidigare, exempelvis i samband med skolbesök – alltså just i de här positiva tecknen.

Utöver arbetet som skolpolis har jag under årens lopp varit med i många andra arbetsgrupper och samarbetsprojekt, exempelvis i det lokala missbrukarprojektet och i den kommunala säkerhetsplaneringen som ordförande för trafiksäkerhetsarbetsgruppen. I sådana grupper verkar poliserna i allmänhet i olika expertroller inom polisverksamheten, alltså som professionell inom sin egen bransch och kompletterande andra yrkesgruppers kunskande.

* * *

Efter underbefälsstudierna har jag sedan slutet av 2006 i min tjänst som överkonstapel arbetat som ledare för fältgruppen och som fältchef, med undantag av befälsstudierna och den senaste perioden på två och ett halvt år vid Polisyrkeshögskolan. Jag kan uppriktigt säga att jag har trivts mycket bra i mitt arbete. En extra utmaning i uppdraget som fältchef utgjorde fusionen av polisrättningen i Vammala härad med Birkalands polisrättning 2009, då fältledningsområdet

utvidgades till hela västra Birkaland.

Trots motiverande uppgifter började emellertid studieivern igen sticka fram sitt huvud. Kanske också lusten att avancera i karriären fick mig att söka mig till polisbefälsstudierna. Befälsstudierna avläggs i två delar. A-delen, omkring ett halvt

år, avläggs som heltidsstudier och B-delen vid sidan av det egna arbetet i den takt som de egna resurserna medger. Jag kom in på utbildningen och avlade polisbefälsstudierna 2009–2011. När jag hade avlagt A-delen i december 2010 återgick jag till överkonstapeltjänsten på polisstationen i Sastamala vid Birkalands polisrättning (före detta Vammala härads polisrättning) som ledare för fältgruppen.

I början av 2011 ombads jag komma till Polisyrkeshögskolan och vikariera för läraren (en kommissarie) för trafikteamet som fått studieledigt. Det halva året som lärare var en intressant och lärorik upplevelse. Trots att jag inte har lärarutbildning tror jag att de färdigheter i att uppträda och kommunicera som jag fått genom mitt tidigare polisarbete gav mig redskap för läraruppdraget. Jag har alltid varit särskilt intresserad av trafikövervakning och -säkerhet och också det gav mig färdigheter för jobbet som trafiklärare.

Det halva året gick fort och jag återvände till mitt ordinarie arbete i Sastamala. Jag hann inte vara länge i Sastamala heller, för hösten 2011 blev jag igen ombedd att komma till Polisyrkeshög-

OCH FRAMFÖR ALLT
ÄR DET VIKTIGT ATT
BARNEN OCH UNGDOMÄRNA
FÅR BEKANTA SIG MED
POLISEN I POSITIVA
TECKEN.

skolan. Den här gången gällde det inte lärarjobb, utan en förutredning för ett samarbetsprojekt planerat för Birkaland, Birkalands säkerhetskuster.

Initiativtagare till projektet var ett möte som sammankallats av Birkalands landskapsdirektör Esa Halme och till vilket representanterna för de tio centrala säkerhetsaktörerna hade bjudits in. Halme frågade vid mötet om man kunde få ut mer nytta i Birkaland av att intensifiera samarbetet mellan säkerhetsaktörerna och samla dem på ett funktionellt sätt. Under mötet konstaterades det att en exceptionellt omfattande skara säkerhetsaktörer har koncentrerats till Birkaland, och därför såg man många möjligheter till att utveckla samarbetet. För att den goda idén inte skulle stanna på tankestadiet beslöt man vid mötet att genomföra en förutredning, finansierad av Birkalands förbund, för att kartlägga säkerhetskustrets sammansättning, innehåll och verksamhetsmöjligheter. Polisyrkeshögskolans rektor Kimmo Himberg som var på plats lovade utse en person att göra utredningen, och den som valdes var jag.

Medan jag har skrivit den här artikeln har jag dragit mig till minnes och funderat över min karriär. Som jag berättade här tidigare, konstaterade min chef när jag lämnade Helsingfors för Vammala att man i ett landsbygdsdistrikt får glömma polisarbetet, och att även karriärmöjligheterna är obefintliga. När jag nu reflekterar över min drygt 15-åriga arbetshistoria kan jag konstatera att sanningen ändå har visat sig vara en annan. Min karriär har gått från äldre konstapel

TROTS ATT JAG INTE HAR
LÄRARUTBILDNING TROR JAG ATT DE
FÄRDIGHETER I ATT UPPTÄDA OCH
KOMMUNICERA SOM JAG FÅTT GENOM
MITT TIDIGARE POLISARBETE GAV
MIG REDSKAP FÖR LÄRARUPPDRAGET.

MEDAN JAG HAR SKRIVIT DEN HÄR
ARTIKELN HAR JAG DRAGIT MIG
TILL MINNES OCH FUNDERAT ÖVER
MIN KARRIÄR.

till kommissarie. I huvudsak har jag både som fältman och som fältledare arbetat med fältuppdrag som på många sätt varit utmanande, men vid sidan av dem har jag också fått delta i många andra intressanta projekt och uppdrag. Kanske ingendera av oss, min chef eller jag, kunde föreställa sig då vid ingången av 2000-talet allt vad polisarbetet i dag kan omfatta och i vilken riktning arbetet håller på att förändras.

* * *

Med kluster avser man i allmänhet en geografiskt närstående grupp som har ett gemensamt intresse, i det här fallet alltså säkerhet. Samarbetet som utvecklats kring ett säkerhetskluster ska inte tävla med redan existerande samarbetsformer, utan fördomsfritt gå in för ett nytt slags regionalt verksamhets sätt för säkerhetssamarbetet. Syftet har i huvudsak varit att samla regionens säkerhetsaktörer och bygga en bro för samarbetet mellan de olika aktörerna. Detta är viktigt, för vi tror att ett brett samarbete gör det möjligt att rikta aktörsgruppens kunskaper och expertis så att vi kan åstadkomma en bättre säkerhet. I säkerhetsklustret finns ett betydande intellektuellt kapital samlat, och genom att utnyttja det på ett flexibelt sätt når vi praktiska lösningar på de säkerhetsfrågor och -problem som uppstår. Genom samarbete kan vi också åstadkomma en verkningsfullhet som vi annars inte

GENOM SAMARBETE
KAN VI OCKSÅ
ÅSTADKOMMA EN SÅDAN
VERKNINGSFULLHET SOM
VI ANNARS INTE HÅDE
GJORT.

skulle ha fått. Praktiska exempel på resultatet av det konkreta samarbetet är de kompetensnätverk som pågår och vad de åstadkommit, vilket jag berättar mer om lite senare.

Med styrgruppens stöd har man bland annat startat Insta Innovation och den virtuella övningsmiljön, projektet Joint Virtual Training Environment (JoViTE), utvecklad i samarbete mellan myndigheterna. Syftet med projektet är att utveckla en virtuell övningsmiljö avsedd för myndighetsövningar i ledarskap med flera myndigheter. Systemet har testats under hösten 2013 i tre olika myndighetsövningar på olika håll i Birkaland. Närmast polisverksamheten ligger den virtuella värld som skapats i omgivningen kring Tammerfors huset, där man övade sig i situationsledning av republikens presidents jubileumsmottagning på självständighetsdagen.

Säkerhetsklustret har byggts upp i sin nuvarande form i fyra skeden, av vilka det första var förutredningen. I det andra skedet beslöt styrgruppen för Säkerhetsklustret att inleda det egentliga konkreta samarbetet uppmanat av resultatet från förutredningen. I det tredje skedet gjorde jag en undersökning av affärsverksamhetsmiljöerna och -förutsättningarna inom säkerhetsbranschen. I det fjärde skedet utredde jag vilken roll den tredje sektorn och organisationerna inom den har som delfaktor i säkerhetsarbetet.

Betydelsen av organisationernas sä-

kerhetsarbete kommer enligt min undersökning att öka i framtiden. Organisationerna har en viktig roll bland annat när det gäller det förebyggande arbetet. Organisationerna anses också ha en mycket stor potential att medverka i samarbetet mellan säkerhetsaktörerna. Samarbete förutsätter partnerskap, där man engagerar sig för att uppnå ett visst ändamål och resultat. En av dem jag intervjuade konstaterade: "Vårt gemensamma mål är en höjd säkerhetsnivå – oberoende av om du är tjänsteman eller inte."

Medan jag byggde upp säkerhetsklustret fick jag vid sidan av koordineringsarbetet ständigt arbeta med forskning och utveckling. Mitt arbetsrum ligger behändigt nog i Polisyrkeshögskolans FUI-enhet (FUI = forskning, utveckling och innovation). Samarbetet med specialforskaren Vesa Huotari har på ett fruktbart sätt förenat min praktiska poliserfarenhet med Huotaris vetenskapliga tänkesätt. Utöver vad vi åstadkommit i praktiken har vi också under olika skeden publicerat saker skriftligt. Närmare uppgifter om publikationerna finner du i källförteckningen.

Mina arbetsuppgifter i säkerhetsklustret har legat ganska långt ifrån det traditionella polisjobbet. Poliserfarenheten har emellertid utgjort en nödvändig bakgrund: utan den hade jag inte klarat av de mångahanda utmaningar som det här utvecklingsarbetet har medfört. Jag har också haft oersättlig nytta av min chefsutbildning. Trots att jag för närvarande inte har en chefstjänst har jag ändå ständigt fått använda mina chefstalanger bland annat för att kunna motivera

BETYDELSEN AV
ORGANISATIONERNAS
SÄKERHETSARBETE KOMMER ENLIGT
MIN UNDERSÖKNING ATT ÖKA I
FRAMTIDEN. ORGANISATIONERNA
HAR EN VIKTIG ROLL BLAND ANNAT
NÄR DET GÄLLER DET FÖREBYGGANDE
ARBETET.

aktörerna i nätverket och leda frågor. Ledning av nätverk består faktiskt ofta av att man indirekt påverkar verksamheten inom nätverken. Till ledningen av nätverk hör också att rikta verksamheten mot överenskomna mål. I säkerhetsklustret har de här målen uppnåtts av kompetensnätverk som har samlats kring olika teman. I varje nätverk har vi samlat sådana experter som krävs för att lösa det aktuella problemet eller få saken att avancera, och varje nätverk har sin egen ordförande. Teman för nätverken har hittills varit följande: företags-säkerhet, förbättring av seniorernas boendesäkerhet, framförhållning, logistik och stormar, forskning och utbildning kring säkerhet, nätverk för förmedling av säkerhetsinformation och kompetensnätverk för den tredje sektorn. Jag kommer inte här att desto närmare beskriva innehållet i alla nätverk, men om samarbetspotentialen kan jag nämna att det för närvarande finns över hundra aktörer i nätverken. Effekterna och nyttan är inte bara lokala, vilket bevisas av att nätverket för boendesäkerheten bland seniorer, nätverket för företags-säkerhet och nätverket för förmedling av säkerhetsinformation har valts till riksomfattande pilotprojekt vid inrikesministeriet.

Det kompetensnätverk som ligger närmast den praktiska polisverksamheten är nätverket för förmedling av säkerhetsinformation, där vi har byggt upp ett informationsförmedlingsnät mellan polisen och aktörer inom handelsbrans-

chen. I nätverket kan man förmedla säkerhetsbudskap på två nivåer, både förebyggande och i realtid.

Ett budskap i realtid kan förmedlas exempelvis om en tjuvliga som rör sig inom ett område, om förövarnas signalment och om vad som intresserar dem. Med hjälp av kommunikationen kan köpcentrum och vaktföretag göra sig beredda inför en sådan liga genom att intensifiera övervakningen. Även polisen kan allt bättre inrikta sin övervakning så att brottslingarna kan gripas. Här har polisen bland annat lyckats i form av gripanden av smarttelefontjejer.

Som exempel på förebyggande kommunikation kan jag nämna den rapport om de mest stulna produkterna och produktgrupperna som sammanställs varje månad. I september 2013 registrerade polisen i Birkaland 268 snatterier. Topprodukterna var i "attraktionsordning" alkohol, livsmedel, kläder, kosmetik och bränsle. Livsmedelssnatterierna verkar vara en växande trend, och frågan har väckts i mitt sinne om den ekonomiska nedgången ökar livsmedlens attraktion som byte.

* * *

Nätverkssamarbetet har öppnat mina ögon allt mer för att polisen inte kan lösa säkerhetsproblemen i samhället ensam. Säkerhetsproblemen är mycket invecklade och mångdimensionella och därför behöver vi ett brett samarbete av nätverkstyp för att lösa dem. Man måste

också acceptera det faktum att all visdom inom säkerhetsbranschen inte bor på polisinsättningen. Alla aktörer i säkerhetsklustret har mycket kunskap och kompetens, vilket kompletterar polisens kompetens på ett avsevärt sätt. Om vi vill åstadkomma effekter i samhället är nätverksbildning i själva verket det enda sättet och möjligheten att uppnå målet. Samarbetet mellan polisen och övriga säkerhetsaktörer har långa traditioner.

Samarbetets betydelse har framhävts under årens lopp, och 2001 skrevs samarbetskyldigheten in på lagnivå i första paragrafen i polislagen, enligt vilken polisen ska verka för säkerhetens upprätthållande i samarbete med övriga myndigheter och med organisationer och invånare i området. Samarbetets betydelse har också understrukits i många nationella och internationella undersökningar och rapporter. Jag nämner som exempel programmet för den inre säkerheten "En tryggare morgondag", där det konstateras att vardagstryggheten uppstår genom ett systematiskt, planerligt och öppet nätverkssamarbete. Det gemensamma bekymret för alla aktörer, de allt knappare resurserna, har också lett till ett behov av att intensifiera samarbetet.

Jag tror att polisen i framtiden utöver sitt grundläggande arbete allt mer kommer att verka i olika expertuppdrag, exempelvis i anknytning till säkerhetssamarbetet. Jag har hört sägas att polisens viktigaste egenskaper "förr i tiden" var en stor kroppshydda och ett otrevligt utseende. Enligt legenden var de här egenskaperna också de enda inträdeskraven till Polisskolan. Hos framtidapoliser be-

I NÄTVERKET KAN MÅN FÖRMECLA
SÄKERHETSBUDESKAP PÅ TVÅ NIVÅER,
BÅDE FÖREBYGGANDE OCH I
REALTID.

NÄTVERKSSAMARBETET HAR
ÖPPNAT MINA ÖGON ALLT MER FÖR
ATT POLISEN INTE KAN LÖSA
SÄKERHETSPROBLEMEN I SAMHÄLLET
ENSÄM.

DET GEMENSAMMA BEKYMRET FÖR
ALLA AKTÖRER, DE ALLT KNAPPARE
RESURSERNA, HAR OCKSÅ LETT TILL
ETT BEHOV AV ATT INTENSIFIERA
SAMARBETET.

höver vi i stället för massiva muskler och en barsk framtoning framför allt samarbetsförmåga, kommunikationsförmåga, förmåga till vidsynt tänkande och förmåga att uttrycka sig på ett begripligt sätt både muntligt och skriftligt. Visst ska polisen också sköta om sin fysiska kondition, inte minst för att själv orka. Numera behöver man de fysiska egenskaperna särskilt i fältarbetet. Men bara med fysiska företräden kommer man inte så långt i dagens samhälle och polisväsende. Lärandet tar inte slut med att man får polisbrickan, hoppas jag i varje fall, utan det är en pågående process. Jag har inte heller själv övergett lärostigen, för jag inledde magisterstudier i säkerhetsförvaltning vid Tammerfors universitet hösten 2013. De här studierna är mycket nyttiga med tanke på mina nuvarande uppgifter, men samtidigt får jag behörighet för allt mer krävande expert- och ledarskapsuppgifter inom säkerhetsbranschen.

Målen för nätverksamheten är ofta förebyggande till karaktären.. Problemet med den förebyggande verksamheten är att det är mycket svårt att mäta resultaten. Därför finns det en risk att de minskande resurserna riktas mot sådant som är lättare att mäta. Jag är ändå med min erfarenhet allt mer övertygad om att varje timme som satsats på förebyggande arbete betalar sig själv förr eller senare. I bästa fall kan arbetet spara människoliv eller hindra att en ung människa ger sig

JAG TROR ATT POLISEN
I FRAMTIDEN UTÖVER
SITT GRUNDLÄGGANDE
ARBETE ALLT MER
KOMMER ATT VERKA I
OLIKA EXPERTUPPDRAG,
EXEMPELVIS I
ANKNYTNING TILL
SÄKERHETSSAMARBETET.

in på brottets bana. Redan en ung person som gått vilse kan medföra en stor mängd arbete för olika myndigheter. Det är inte ovanligt att en person gör sig skyldig till hundra olika brott på ett år. När man räknar kostnaderna för undersökning, åtalsprövning, rättsbehandling och fängelsestid i de här fallen blir summorna mycket stora. Enligt helhetsstra-

tegin 2012–2015 kan kostnaderna för en utslagen person beroende på hur man räknar uppgå till en miljon euro. Det är klart att vi inte löser problemen bara med polismetoder, utan vi behöver brett och långsiktigt samarbete för att kunna stöda barnen och ungdomarna. Inom säkerhetsarbetet finns det sällan några snabbvinster eller snabba resultat. Age-rande i nätverk kräver därför att varje deltagare förbinder sig till samarbete på lång sikt, ser den gemensamma och den egna nyttan och är medveten om de praktiska problemen och om hur de kan övervinnas. Det är ändå bra att inse att en förbättring av säkerheten inte är kärnfysik. När vi tillsammans åstadkommer praktiska saker kan vi nå resultat som förbättrar vardagstryggheten. Som ledstjärna är det bra att ha ekvationen för nätverksamhet, som avviker från den grundläggande matematiken, nämligen: i samarbete är 1+1 alltid mer än 2.

KÄLLOR:

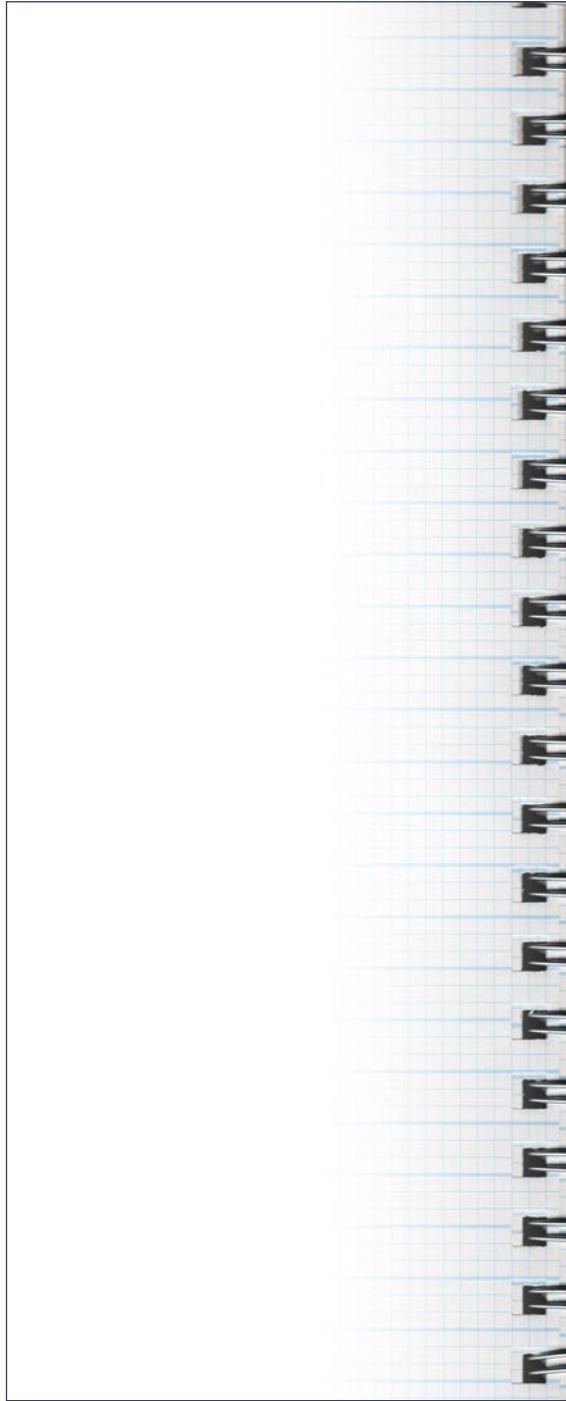
- Kokonaisturvallisuusstrategia 2012–2015 (Strategi för den totala säkerheten). Regionförvaltningsverket i Västra och Inre Finland. Finns att läsa (på finska): http://www.intermin.fi/download/39878_Kokonaisturvallisuusstrategia_2012-2015.pdf.
- Linnamaa, Reija. 2004. Verkostojen toimivuus ja alueen kilpailukyky. HAUS-julkaisuja 1/2004. Helsingfors.
- Perttula, Jouni. 2012. Avoin Tampere (Tredea) – Pirkanmaan turvallisuusklusterin toimintaedellytysten selvitys. Tammerfors 2012. Finns att läsa (på finska): http://innovatetampere-fi-bin.directo.fi/@Bin/830596ac5f58f688149c21214c7824f4/1371189468/application/pdf/91521/Avoin%20Tampere_Loppuraportti_Pirkanmaan%20turvallisuusklusteri.pdf.
- Perttula, Jouni. 2012. Pirkanmaan turvallisuusklusteri? – Esiselvitys hankkeen toteutettavuudesta. Polisyrkeshögskolans rapporter 99 Finns att läsa (på finska): [http://www.poliisiammattikorkeakoulu.fi/poliisi/poliisioppilaitos/home.nsf/files/1F6EAF493292D121C22579D1003B7BE1/\\$file/Raportteja99_web.pdf](http://www.poliisiammattikorkeakoulu.fi/poliisi/poliisioppilaitos/home.nsf/files/1F6EAF493292D121C22579D1003B7BE1/$file/Raportteja99_web.pdf).
- Perttula, Jouni. 2013. Kolmas sektori turvallisuuden osatekijänä. Polisyrkeshögskolans rapporter 107 Finns att läsa (på finska):

HOS DE KOMMANDE POLISERNA
BEHÖVER VI I STÄLLET FÖR
MASSIVA MUSKLER OCH EN
BÅRSK FRÄMTONING FRÄMFÖR
ALLT SÄMARBETSFÖRMÅGA,
KOMMUNIKATIONSFÖRMÅGA, FÖRMÅGA
TILL VIDSYNT TÄNKANDE OCH
FÖRMÅGA ATT UTTRYCKA SIG PÅ
ETT BEGRIPLIGT SÄTT BÅDE
MUNTligt OCH SKRIFTLIGT.

LÄRANDET TAR INTE SLUT MED ATT
MAN FÅR POLISBRICKAN, HOPPAS
JAG I VARJE FALL, UTAN DET ÄR EN
PÅGÅENDE PROCESS.

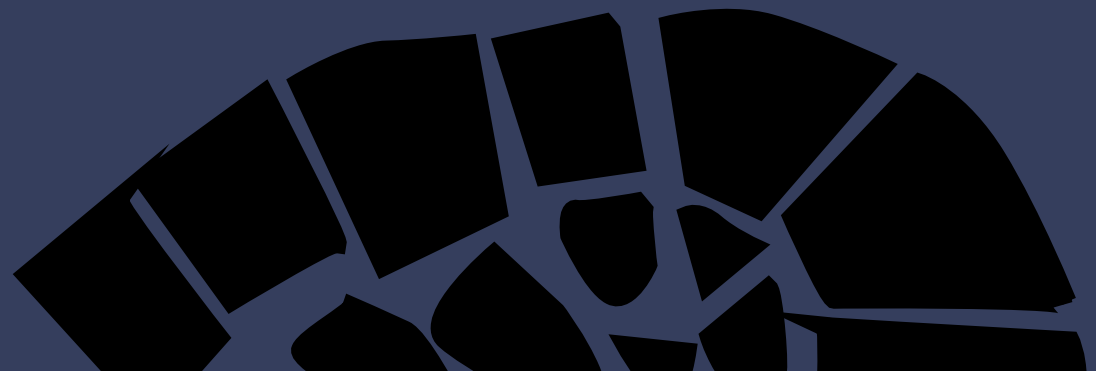
<http://prettylib.erikoiskirjastot.fi/lib4/src?pbformtype=01001&profileset=pjfi&database=9&series=1797-5743&SORT=5> .

- En tryggare morgondag, Program för den inre säkerheten 2012. Inrikesministeriet Finns att läsa: http://www.intermin.fi/download/35100_322012_STO_III_swe_final_web.pdf.

“Det fanns sömnmedel i maten och när offret hade somnat slog städaren ihjäl henne, släpade till sin bil och förde in i skogen.”

ELINA SAKSALA

MÖTEN VID MIKROFONEN

ELINA SAKSALA ÄR PRODUCENT PÅ YLEN ASIAOHJELMAT (YLES FAKTAPROGRAM).

SAKSALA HAR ARBATAT PÅ RUNDRADION SEDAN 1991 I OLIKA UPPGIFTER: SOM REDAKTÖR, PRODUCENT OCH UTBILDARE. INNAN RUNDRADION ARBETADE HON I FILMBRANSCHEN, PÅ ETT SKIVBOLAG OCH MED SPRÅKUNDERVISNING.

SAKSALA SKRIVER OCKSÅ FAKTABÖCKER. HON HAR PUBLICERAT ETT FLERTAL VERK, BLAND ANNAT ASIAA RUUDUSSA – TV-DOKUMENTIN ANATOMIA (2008, FAKTA I RUTAN – TV-DOKUMENTETS ANATOMI, PÅ FINSKA) OCH AMMATTINA JUONTAJA (2012, YRKE: PROGRAMVÄRD, PÅ FINSKA).

TILL SIN UTBILDNING ÄR SAKSALA FILOSOFIE MAGISTER MED ENGELSK FILOLOGI SOM HUVUDÄMNE.

Jag arbetar på Ylen Asiaohjelmat som producent för radioprogram. Yle är ett stort mediehus, vi växelverkar dagligen med tusentals människor med syftet att förmedla information, stämningar och underhållning från medborgare till medborgare. Visst finns det också plats för nyhetsmaterial, musik, drama och dokument från utlandet som komplement till utbudet. Vi samlar, filtrerar, kombinerar, tolkar, kompletterar material som bubblar fram från samhället och hela världen. Vi sänder det vidare i ny form längs många slags kanaler till medborgarna: upp till 95 procent av finländarna använder regelbundet Yles tjänster i en eller annan form, 78 procent dagligen. Denna insamling och bearbetning av information kallas journalism. Proffsen i journalistiken, i synnerhet redaktörerna, skaffar sitt material med alla möjliga metoder, en av de viktigaste är intervjun. I slutet av min artikel återkommer jag till tankarna om hur en bra intervju uppstår. Kommunikation bygger på växelverkan mellan människor – det är alltså den – 288 – stora ramen inom vilken

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

hela cirkusen snurrar, vi börjar alltså där.

Växelverkan mellan människorna är som helhet en mångfacetterad och stimulerande tilldragelse. Utöver psykologiska faktorer präglas den av kulturella och språkliga skillnader, generations- och könsskillnader, hierarkiska och andra faktorer samt tillfälliga förhållanden. Skillnaderna framträder i tonfallet, tilltalsformen (du eller ni), ordvalet, satskonstruktionerna, blicken, hållningen och avståndet till samtalspartnern. Jag skulle inte dua en före detta president eller universitetsrektor utan att denne först tar initiativet. Även om jag lätt använder slang och tokiga ordformer i kamratliga situationer skulle jag aldrig göra det i en formell intervju eller när jag träffar en ny samarbetspartner på ett arbetsmöte. Det finns stora skillnader mellan kulturerna i hur man tilltalar äldre människor eller främmande personer, hur mycket man behöver småprat (small talk) för att förbereda en affärsförhandling eller vilka saker som är tabu.

Växelverkan bygger på respekt för andra människor och positiv nyfikenhet. Det finns många underliga djur i vår Herres hage och det finns inte alltid plats för alla. Med tiden blir ens liv lättare när man tar som utgångspunkt att försöka lära känna olika människor och inta attityden att mitt sätt att vara och leva kanske inte är det enda rätta. Den tidigare huvudredaktören för Helsingin Sanomat, Reetta Meriläinen, skrev så här i sin kolumn i HS den 8 oktober 2013: ”Ett nyttigt förhandsantagande kan

VÄXELVERKAN BYGGER
PÅ RESPEKT FÖR ANDRA
MÄNNISKOR OCH POSITIV
NYFIKENHET.

lämpliga förhållanden eller med lite hjälp emellertid förstenas till fördomar. Toleransen ersätts av en trång schablon i en storlek som hindrar sikten. Människan ses inte som människa utan som en representant för fel kön, ålder, hudfärg, ras, nationalitet eller religion.”

Olikhet är delvis inlärt och kulturellt, i grunden har människorna någorlunda likadana grundbehov: föda, sömn, trygghet, närhet... Å andra sidan är vi födda med ett visst slags temperament som påverkar hur vi möter besvikelser, ensamhet, oförståelse och ojämnt bemötande eller på motsvarande sätt en godkännande blick, uppmuntran eller ett skämt. En bra uppväxtmiljö stärker självkänslan och hjälper oss att möta andra på ett positivt och berikande sätt.

Medmänniskorna är som speglar i vilka vi granskar och tolkar oss själva. Känslan av underlägsenhet kan uppstå ur till synes oansenliga tidiga erfarenheter av växelverkan som när de upprepas inpräntar en envis uppfattning om oss själva i vårt innersta. Men på samma sätt kan positiva möten i vilket skede som helst i livet öppna nya dörrar.

En god växelverkan utgår helt enkelt från seder och bruk, från det som var och en borde ha lärt sig hemma och i skolan: god dag och adjö, tack och var så god, förlåt... Kan jag hjälpa dig? En öppen blick, att ta hänsyn till den andra och god vilja räcker långt. Olika religioner och tankeriktningar förenas globalt av den så kallade gyllene regeln. Den

kan uttryckas på många sätt, bland annat så här: "Gör inte mot andra vad du inte vill att de ska göra mot dig", eller mera positivt: "Behandla andra som du själv vill att människorna behandlar dig." Men världen är inte enkel och kommunikationen fungerar inte som i Strömsö. Girighet, avundsjuka, språkförbistring, ekonomiska intressen, en söndrig telefon och en del andra småsaker gör kommunikationen till en oerhört komplicerad process. Därför har vi krig, ficktjuvar, kärleksbekymmer, dåliga intervjuer och människor som blir sårade.

* * *

Semiotikern Wendell Johnson har lyft fram ett intressant synsätt om hur otillräckliga de mänskliga språken är och hur begränsat vi uttrycker oss i förhållande till den evigt föränderliga världen: "Språket är animistiskt och lockar oss att tala om saker som är oförändrade, bestående, likadana, normala, om kvalitet, magiska förändringar, snabba botemedel, lätta problem, och slutgiltiga lösningar." Enligt Wendell är världen och dess fenomen inte så entydiga som språket definierar dem. Arbetslösheten, vårens ankomst och utvecklingen av Nordafrikas nätkontakter undergår konstant förändring på grund av olika naturprocesser, internationell handel, tillfälligheter, mänsklig växelverkan och brottslighet. Vi har dock ett behov att placera människor och saker i fack: städerna är antingen små eller stora, tv-programmen är underhållning eller fakta och barnen snälla eller stygga. Underkläderna, festkläderna och vinterkapporna har sina

EN GOD VÄXELVERKAN UTGÅR HELT ENKELT FRÅN SEDER OCH BRUK, FRÅN DET SOM VÅR OCH EN BORDE HA LÄRT SIG HEMMA OCH I SKOLAN: GOD DAG OCH ADJÖ, TACK OCH VÅR SÅ GOD, FÖRLÅT... KAN JAG HJÄLPA DIG? EN ÖPPEN BLICK, ATT TA HÄNSYN TILL DEN ANDRA OCH GOD VILJA RÄCKER LÅNGT.

egna förvaringsplatser. En dylik sortering underlättar kontrollen av föremål och tankar. Vi kan inte hela tiden hålla på och definiera i vilken grad ett hus är brunt eller mörkrött eller en person vi träffat finskspråkig eller tvåspråkig.

Denna diskrepans mellan världen som undergår kontinuerlig förändring och stelheten i vårt språk är tidvis ett problem i kommunikationen mellan människorna. Under de senaste 50 åren har det ökade välståndet, den allt intensivare utvecklingen av medierna och framför allt globaliseringen splittrat vårt samhälle i allt mindre subkulturer. Framför allt har ankomsten av internet sedan 1990-talet ökat skillnaderna enormt: den yngsta webbgenerationen och den äldre värdekonservativa delen av folket lever redan ”i helt olika världar”. Det gemensamma språket är ett relativt begrepp, eftersom representanterna för dessa olika sociokulturella grupper har delvis olika innebörd för samma ord. Vad talar man om när man talar om kaka, nerladdning och bokmärke?

Härav följer att såväl redaktörerna som olika myndigheter och yrkesfolk som betjänar allmänheten måste utveckla sin verbala och icke-verbala kommunikation så att olika människor förstår budskapet som det är avsett. Precision behöver dock inte innebära att språket är fattigt och sätten att uttrycka sig torftiga. Vår kommunikation består av samverkan mellan flera olika element:

DENNA DISKREPANS
MELLAN VÄRLDEN SOM
UNDERGÅR KONTINUERLIG
FÖRÄNDRING OCH
STELHETEN I VÅRT SPRÅK
ÄR TIDVIS ETT PROBLEM
I KOMMUNIKATIONEN
MELLAN MÄNNISKORNA.

- det verbala eller språkliga budskapet: *vad man säger*
- det paralingvistiska budskapet: *hur man säger* (röstens tonläge, styrka och nyans, talets rytm, hur man använder pauser, intonationen, om man uttrycker tvekan eller känslor med rösten, exempelvis suckar, läten, visslingar)
- den icke-verbala eller icke-språkliga kommunikationen, exempelvis *kroppsspråket* med vilket man också visar att man lyssnar (blicken, gesterna, minerna, rörelserna) samt *användningen av utrymmet och avståndet mellan människorna och beröringen*.

Som helhet anses den icke-verbala dialogen under kommunikation vara lika viktig som den språkliga, om inte viktigare, för om det finns en konflikt mellan orden och det icke-verbala uttryckssättet, är det den senare som går segrande ur striden. Enligt vissa undersökningar kommer man ihåg 50–90 procent av den icke-verbala kommunikationen, men endast 10–50 procent av den verbala.

Vad avspeglar ditt ansikte när du ställer frågor eller uttalar känslofyllda meningar? Om du säger ”jag ber om förlåtelse” eller ”jag deltar i din sorg” och samtidigt ler utan att se den andra i ögonen, blir budskapet starkt förvrängt. Du kan betona en viktig del av ditt tal med väl övervägda handrörelser. När du höjer ögonbrynen, öppnar munnen lite och breder ut dina händer med handflatan

uppåt, uttrycker du förvåning. Genom att rynka på ögonbrynen uttrycker du tvivel, likaså om du höjer på ögonbrynen, lutar på huvudet och ser stint eller lite roat på din samtalspartner. Genom att vända dig mot en människa visar du honom eller henne uppmärksamhet eller positivt intresse. Genom att luta dig bakåt kan du ta avstånd från motpartens uppfattningar.

Om man jämför de olika medierna har televisionen en speciell förmåga att förmedla känslbudskap: människornas ansikten förstoras i tv-rutan så att till och med varje liten känslöyttring syns för hemmapubliken. Som medium framhäver televisionen människornas utseende, stil, mimik, gester och rörelser. Däremot får talets innehåll mindre uppmärksamhet. Radion betonar för sin del hur människan låter och hur ledig han eller hon är. Sättet att tala och tonläget färgar talets innehåll. Sakinnehållet och dess detaljer förmedlas bäst i skriftlig form, till exempel i de tryckta medierna, eftersom man utöver den egentliga texten kan använda olika tabeller, diagram och foton.

För en politiker är televisionen ett utmärkt redskap att skapa föreställningar med, för den framhäver utom utseendet och klädseln också andra gester, så som reaktionsförmåga, verbal talang, leende och ögonkontakt, ledighet, värdighet eller sinne för humor och kroppens sexuella signaler. Samtidigt är den ett rätt skoningslöst medium, för allt det ovan beskrivna kan också falla mot politikern: långsamma reaktioner, en trumpen min, tvekan, tillgjordhet och en mörk uppsyn.

HÄRAV FÖLJER ATT SÅVÄL
REDAKTÖRERNA SOM OLIKA
MYNDIGHETER OCH YRKESFOLK SOM
BETJÄNAR ALLMÄNHETEN MÅSTE
UTVECKLA SIN VERBALA OCH
ICKE-VERBALA KOMMUNIKATION
SÅ ATT OLIKA MÄNNISKOR FÖRSTÅR
BUDSKAPET SOM DET ÄR AVSETT.

SOM MEDIUM FRAMHÄVER
TELEVISIONEN MÄNNISKORNAS
UTSEENDE, STIL, MIMIK, GESTER
OCH RÖRELSE. DÄREMOT FÅR
TALET INNEHÅLL MINDRE
UPPMÄRKSAMHET. RADION BETONAR
FÖR SIN DEL HUR MÄNNISKAN LÅTER
OCH HUR LEDIG HAN ELLER HON ÄR.

Däremot fungerar djupsinnig visdom och begrundan inte nödvändigtvis i televisionen där svaren ska komma snabbt och smidigt. Undantag är vissa diskussionsprogram eller persondokument. I dem har huvudpersonen gott om utrymme att presentera sina tankar och ventilera tingens samband.

* * *

Vårt kroppsspråk avslöjar om vi verkligen lyssnar eller om vi funderar på vad vi själva ska säga härnäst. Detta får vi alla erfara varje dag. Och just här finns det risk för att diskussionen omvandlas till ett gräl, om vardera parten bara tjarar om sitt eget synsätt och inte lyssnar på den andres verkliga budskap. Att lyssna är en lika viktig del av kommunikationen som att tala.

När man lyssnar aktivt intar ögonkontakten i en central roll. Uppskattning eller förståelse visas med små nickningar och leenden, förvåning genom att spärra upp ögonen, tvivel genom att böja huvudet lite på sned och möjligen genom att kisa med ögonen. Man kan följa med talet med små läten som ”aha, aj, hm, jasanya?” Man avbryter inte talaren utan ger snarare små stödande tilläggsfrågor med vilka man uppmunt- rar talaren att berätta mera. Man kan förstärka lyssnandet genom att sitta eller stå med god hållning; fötterna stadigt på marken och båda skinkorna på stolen. En lite framåtböjd ställning, munnen lite

öppen hellre än ihopknipen, till och med armarna i en ställning som visar öppenhet – allt detta kommer sig naturligt om man lyssnar koncentrerat på den andra människan.

* * *

Med *statusmarkering* avses medvetna och omedvetna sätt att använda utrymmet, gesterna, kroppsställningen eller rösten i kommunikationen mellan människor. Simo Routarinne studerat statusmarkering som skådespelare och utbildare och skrivit en bok om ämnet *Valta ja vuoro- vaikutus – statusilmaisun perusteet (Maket och växelverkan – statusmarkeringens grunder, på finska)*. Trots att statusmarkeringen oftast är omedveten kan man lära sig att utnyttja den medvetet både i hur man uttrycker sig och hur man tolkar medmänniskornas beteende.

Social dominans är ett grundbegrepp i statusmarkering. Med den avses sådana icke-verbala och verbala uttryckssätt som två individer använder sinsemellan för att klargöra vilken av de två som är den dominerande och vilken som är den underordnade. Fenomenet, som är känt från djurvärlden, är mera diskret och ofta omedvetet hos människor. Statusmarkering är inte ett permanent fenomen utan relativt och situationsbundet. Vi uttrycker oss på olika sätt när vi möter en vän på gatan, vår chef på ett arbetsplatsmöte, som redaktör en politiker eller som myndighet kunden. Men om

VÅRT KROPPSSPRÅK
AVSLÖJAR OM VI
VERKLIGEN LYSSNAR
ELLER OM VI FUNDERAR
PÅ VAD VI SJÄLVA SKA
SÄGA HÄRNÄST.

vi möter vår chef exempelvis på en fotbollsmatch, betar vi oss på ett annat sätt än i mera officiella sammanhang.

Vi kommunicerar oavbrutet våra känslor och attityder via den komplicerade muskulatur som finns för att ge uttryck i vårt ansikte och hela vår kropp. Att bli medveten om och att fördjupa sig i statusmarkering kan hjälpa redaktören att identifiera återkommande beteendemönster och personliga begränsande manér. Detsamma gäller naturligtvis alla som har ett arbete där växelverkan mellan människorna spelar en stor roll.

Statusmarkering bygger inte på ålder, samhällsställning eller förmögenhet. Där används både verbala och icke-verbala sätt, och som i all kommunikation har de fysiska icke-verbala sätten den största effekten. Med statusmarkering avses allt det som människor gör eller som de leker med för att dominera eller för att visa underkastelse. Man talar om *hög och låg statusmarkering*. Alla kan smidigt reglera sitt uttryck som en reaktion på en medmänniskas uttryck. Den anställda ler och slappnar av när chefen pratar gemytligt på kafferasten om sin lyckade weekendsemester. När samma chef lite senare tillrättavisar sin anställda för ett misslyckat projekt, hör denna på och drar samtidigt instinktivt ihop sina axlar och ser försiktigt i ögonen. Routinr inne betonar att ju rörligare och flexibla statusmarkeringen är, desto bättre möjligheter har vi att klara oss i olika situationer där vi växelverkar.

Man kan uttrycka hög status med utrymmeskrävande rörelser och ställning; med en långsamt och tydlig gestik, ett

ATT BLI MEDVETEN OCH ATT
FÖRDJUPA SIG I STATUSMARKERING
KAN HJÄLPA REDAKTÖREN ATT
IDENTIFIERA BETEENDEMÖNSTER
SOM UPPREPAS OCH PERSONLIGA
BEGRÄNSANDE MANÉR. SAMMA GÄLLER
NATURLIGTVIS ALLA SOM HAR ETT
ARBETE DÄR VÄXELVERKAN MELLAN
MÄNNISKORNA SPELAR EN STOR ROLL.

exakt och ljudligt sätt att tala, kanske t.o.m. med en grov röst. Man kan påverka den andras beteende med stadig ögonkontakt och ett jämnt värdigt uppträdande. Också yttre faktorer, exempelvis trendig klädsel och ett skrytsamt snobbigt sätt att använda pengar låter den andra förstå att här knusslas det inte.

På motsvarande sätt kan man uttrycka låg status med ställningar som krymper storleken och gesterna, ett försiktigt eller fogligt sätt att tala, en urskuldande och medgivande uppsyn. Med detta vill man uppmuntra den andra att erövra utrymme eller att vara välvillig mot talaren.

Man kan naturligtvis utnyttja dessa metoder i nästan vilket arbete som helst för att berika och effektivisera växelverkan. Till exempel är ögonkontakt av hög status i sin extrema form ett direkt stirrande på motparten. I synnerhet är ett tyst stirrande, när ingendera talar, en kraftig dominerande gest. Eller ta den andra ytterligheten att man medvetet låter bli att uppmärksamma den andra personen, ser inte alls på denna eller drar sina slutsatser bara genom att inspektera kroppen eller armbandsuret. Stolen får gärna vara högre än motpartens. Den dominerande parten avbryter de andra när han eller hon har något att säga. Den som uttrycker låg status försöker för sin del att ta så lite plats som möjligt, böjer benen under stolen och lägger armarna nätt i famnen. Såklart försäkras han eller hon sig först om att det är lämpligt att sätta sig på stolen och att den inte är

upptagen.

Det finns många sätt att förmildra en allt för stark dominerande effekt, också då det verkar finnas en "scenografi" för situationen, alltså då den ena parten redan är i en underordnad ställning: blir tilltalad, ansöker om lån eller söker ett ledigt jobb,

eller blir förhörd exempelvis i en valutfrågning. Intervjuobjektet eller kunden kan placeras sittande snett framför, inte rakt mittemot. Det ska inte finnas en öppen dörr eller en massa folk som jäktar bakom personen. Kroppsspråket är medvetet positivt, röstansvändningen och ordvalen vänliga och så vidare. Tv-studion är fylld av starka ljus och folk, det är inte alldeles lätt att känna sig trygg och avspänd, men alltid när det är möjligt ska man försöka få intervjuobjektet att känna sig trygg. Också intervjuarens beteende påverkar: lugn och koncentration smittar av sig på den andra parten.

Statusmarkeringens delar har en benägenhet att kopplas ihop: ställningen påverkar sättet att tala, sättet att tala kroppsspråket och ögonkontakten. Därför är det svårt att ändra endast ett drag i sitt uttryck utan att också andra därmed kopplade sätt att uttrycka sig ändras. Om talaren rör mycket lite på sitt huvud, börjar han eller hon använda ett exaktare språk, mera fullständiga satser, ögonkontakten får en målmedveten riktning.

Hopkopplingen bygger på att människans yttre och inre förnimmelser hänger ihop med varandra. Tänkandet, attityderna och känslorna påverkar vårt

MAN KAN PÅVERKA DEN
ANDRAS BETEENDE MED
STADIG ÖGONKONTAKT
OCH ETT JÄMNT
VÄRDIGT UPPTRÄDANDE.

uttryck: kroppens ställning, teckenspråket och till exempel rösten. Och tvärtom: om vi trycker ihop axlarna, intar en dyster min och talar sakta med vemodig röst anpassar sig känslorna till denna be-
drövlighet.

Lär känna dragen i ditt eget fysiska uttryck när du kommunicerar med olika människor: hur använder du utrymmet, hur sitter du, lutar du dig mot den du intervjuar eller lutar du dig ifrån? Ser du personen i ögonen? Vad avspeglar dina miner? Så här kan du medvetet söka ett nytt uttryck, exempelvis undvika osäkra, fäktande rörelser. Se efter hur något så litet som att byta ställning påverkar ditt sätt att tala. När du lärt dig att behärska din statusmarkering kan du avsiktligt få stöd för trovärdigheten och förbättra din växelverkan. Lär dig också att identifiera intervjuobjektets statusmarkering och att dra nytta av denna information.

* * *

Nu en bit radiohistoria. Den 28 september 1950 fick radioreportrarna Usko Santavuori och Martti Silvennoinen till stånd ett riktigt medieupptåg, som man skulle säga i dag. De ville behandla polisens verksamhetssätt i sin specialsändning "Radio tekee murron" ("På bar gärning"). Programmet börjar med Silvennoinens lågmälda rapportering: han står tretiden på morgonnatten i skuggan av en byggnad nära järnvägsstationen i Helsingfors centrum och iakttar omgivningen. Santavuori har för sin del en stund innan med ägarens tillstånd brutit sig in i en maskinaffär med en kortvägs-

STATUSMÄRKERINGENS DELAR HAR EN BENÄGENHET ATT KOPPLAS IHOP: STÄLLNINGEN PÅVERKAR SÄTTET ATT TALA, SÄTTET ATT TALA KROPPSSPRÅKET OCH ÖGONKONTAKTEN.

SE EFTER HUR NÅGOT SÅ LITET SOM ATT BYTA STÄLLNING PÅVERKAR DITT SÄTT ATT TALA. NÄR DU LÄRT DIG ATT BEHÄRSKA DIN STATUSMÄRKERING KAN DU AVSIKTLIGT FÅ STÖD FÖR TROVÄRDIGHETEN OCH FÖRBÄTTRA DIN VÄXELVERKAN.

sändare och mikrofon på sig. Han har med sig en väska som han plockar ner några föremål från affären i.

Efter Silvennoinens introduktion får man höra Santavuori redogöra för hur han bröt sig in och vad han känner medan han väntar på att polisen ska komma. Rundradions tekniker Vuori har tagit plats i en lokal några våningar högre upp för att banda Santavuoris rapport och det andra som händer i affären. Männan har i förväg informerat poliskommandör Gabrielsson om inbrottet, men denne är med på noterna och har inte fört saken vidare.

En utomstående märker inbrottet och larmar polisen. Poliserna kommer på drygt tio minuter och Santavuori arresteras ”på bar gärning”. Vi hör hur polisen frågar var Santavuoris medbrottsling finns. Santavuoris försäkran om att han är ensam besvarar polisen med att slå honom. Santavuori ber att de inte ska slå, men smällarna fortsätter. Allt detta bandas alltså. Sedan upphör ljuden i affären och vi hör Silvennoinen rapportera hur mannen har kommit ut ur byggnaden och Santavuori knuffas in i polisbilen och förs till stationen.

”God dag, vi är från Rundradion och vi har just kommit från ett referatuppdrag i Forssa och vi hörde på järnvägsstationen om inbrottet...” Martti Silvennoinen gick följande morgon till polisstationen som om ingenting hänt för att göra en radorapport om inbrottet. Poliserna försäkrade unisont att det under deras karriär aldrig har förekommit misshandel, utom i det fall då brottslingen har försökt rymma eller på annat

sätt har uppträtt våldsamt. ”Aldrig, varför skulle vi göra det?”

”Bästa lyssnare. Det iscensatta inbrottet är avslutat. Brottslingen har gripits och polisen har fungerat som vi har rapporterat i detta program. Tjuvens byte blev ganska futtigt.”

Under programmets sista minuter försökte redaktörerna förmildra den ruskiga bilden av polisens verksamhet som programmet gav:

”Vi ska alla komma ihåg att den där miljön som polisen hamnade i mitt i den dystra natten verkligen var otrevlig. När polisen rör sig där kan han nämligen aldrig veta när en stor skurks dödande kula träffar målet. Om vi kommer ihåg detta är det lättare att förstå polisens hårda tag.”

Finland hade endast en radiokanal 1950 och det skulle gå årtal innan televisionen kom, internet ingick inte ens i de vildaste drömmarna. Också sent på kvällen var det en eller två miljoner radiolyssnare och därför blev uppståndelsen efter programmet enorm. I dag är så kallad reality en av de populäraste programtyperna, alltså faktaunderhållning med manuskript som grundar sig på verkliga livet. Det har gjorts flera olika serier som berättar om polisens arbete. Men skulle man i dag kunna genomföra ett liknande program som ovan? Knappast. För det första skulle polisen knappast vilja vara – 297 – med på noterna på det här sättet för

att avslöja eventuella oegentligheter i sin egen skara, för det andra skulle det vara mycket oetiskt. Å andra sidan förbjuder 24 kap. 5 § i strafflagen olovlig avlyssning, och det är ju just det det är fråga om i det här programmet.

I dag har Yle fyra tv-kanaler och sex radiokanaler. Dessutom finns det i Finland otaliga kommersiella kanaler och inga gränser för det internationella utbudet. Jag producerar program som hör till genren Elämäntapa ja hyvinvointi (Livsstil och välmående) inom programgruppen Asiaohjelmat (Faktaprogram). Sådana är till exempel de finskspråkiga programmen Elämänmeno, Kansanradio, Eve Mantu, sommarserien Kylillä, personintervjuserierna Tienviittoja samt helgernas extra långa diskussionsprogram. Vi är sex redaktörer i mitt team. Samtidigt som vi producerar dessa program gör vi koncept till de nya programmen som beställts för det följande året för tre kanaler, Radio Suomi, Yle Radio 1 och Yle Puhe. Varje kanal har sin egen stil och sitt eget behov, och å andra sidan definieras en viss målgrupp för varje program. Konceptering betyder att vi bland annat bestämmer vilka frågor som ska behandlas i programmet, handlingen, om det är en direkt eller bandad sändning och vilka element programmet ska innehålla.

När man planerar innehåll för elektroniska medier ska man åtminstone beakta programmets genre och medium (radio, tv, webb), programmets element såsom tal, musik, arkivmaterial, grafik, kulis-

KONCEPTERING BETYDER ATT VI
BESLUTAR BLAND ANNAT OM VILKA
FRÅGOR SOM SKA BEHANDLAS I
PROGRAMMET, HANDLINGEN, OM
DET ÄR EN DIREKT ELLER BANDAD
SÄNDNING OCH VILKA ELEMENT
PROGRAMMET SKA INNEHÅLLA.

ser och dräkter, de uppträdande, stil och estetik, programmets bandnings- eller sändningssätt samt målgrupp.

Dessa lösningar framgår exempelvis i språkregistret dvs. i frågan om vi talar ett gott standardspråk, akademisk jargong kryddad med specialtermer eller bubblande ungdoms-slang. Naturligtvis skiljer sig redaktörens intervjustil mycket från program till program. Jag tar tre exempel ur program jag producerat:

*Elämänmeno*a är ett så kallat kontakt-program som sänds varannan vecka i Radio Suomi. Programmets teman berör vardagen: husdjur, trädgårdsskötsel, de äldres välbefinnande, att sluta röka med mera. I studion sitter utöver redaktören kanalens programvärd och en eller två gästande experter. Publiken skickar frågor och kommentarer per e-post och i direktsändningen tar vi emot telefonsamtal. Redaktören diskuterar i programmet med uppringarna och experterna. Eftersom temana är vardagliga är också språket och stilen rätt vardaglig: man talar kamratligt med uppringarna, det är inte fråga om en strikt intervju. Experten svarar på uppringarnas frågor och kommentarer. Dessutom intervjuar redaktören experten för att klargöra grundläggande fakta i ämnet. Denna del av programmet planerar redaktören i allmänhet noggrant och skriver till och med upp de färdiga frågorna. Stilen i intervjun är ändå kamratlig och diskussionsartad. Redaktören skriver programmets manuskript, men då det är en di-

NATURLIGTVIS SKILJER
SIG REDAKTÖRENS
INTERVJUSTIL MYCKET
FRÅN PROGRAM TILL
PROGRAM.

rektsändning och uppringarna till stor del styr programmets innehåll, går det inte att förutspå slutresultatet. Å andra sidan blir programmet färdigt med en gång, ingen efterredigering behövs.

Tienviittoja är en serie personporträtt av människor som har gjort värdeval i sina liv, till exempel medvetet valt en ny riktning. Avgörandena behöver inte vara stora, men de innehåller funderingar som intresserar publiken. Programmen sänds söckenhelger i Yle Radio 1. Hur serien görs och intervjustilen avviker avsevärt från *Elämänmeno*a. Redaktören träffar vanligtvis huvudpersonen för varje *Tienviittoja*-avsnitt under några timmar på en plats som är viktig för denna. Detta är viktigt för att hitta rätt stämning, men hjälper också huvudpersonen att dra sig till minnes väsentliga saker i sitt liv.

En jämlik växelverkan mellan två vuxna garanterar den bästa intervjun när vi gör personporträtt av det här slaget. Ju pålitligare och mera tillmötesgående intervjuobjektet uppfattar redaktören, desto mera sannolikt är det att han eller hon är beredd att tala öppet om sig och sitt liv, till och med om smärtsamma personliga minnen. Också i detta fall ska redaktören komma ihåg sin roll; han eller hon leder diskussionen i önskad riktning med sina frågor. Det ska dock finnas utrymme för ett lämpligt antal överraskningar och utlöpare utanför manuskriptet. Att engagera känslorna är också viktigt. ”Vad kommer du ihåg om

kvällen då du fick beskedet om din brors död?” eller ”Du kom in i fullmäktige så snart du fyllt 18. Hur kändes det?” Tienviittoja-seriens program kräver en rätt arbetsdryg redigeringsfas. Intervjun kan tas i sär och plockas ihop i en annan ordning; den ursprungliga intervjun på två-tre timmar komprimeras till under en timme. Ofta förkortas redaktörens frågor eller utelämnas till och med helt och hållet. Man kan varva med lite musik eller olika bakgrundsljud som vanligtvis har bandats i samband intervjuerna, exempelvis naturljud.

Ännu ett tredje exempel: jag producerar tvåtimmars diskussionsprogram i Yle Radio 1 för söckenhelgerna. På långfredagen talade vi om rädsla, midsommaren om finländarnas förhållande till naturen och allhelgonadagen om hur man minns de döda i olika kulturer. I programmet deltar två redaktörer och fyra gäster. Gästerna väljs enligt vilka synvinklar de bidrar med i det ämne som behandlas: konstnären, naturskyddsföreningens representant, reseföretagaren och miljöpsykologen angriper naturtemat på mycket olika sätt. Jag var själv den ena redaktören i midsommarens sändning och redaktören-producenten Ari Meriläinen den andra. Vi skrev ett rätt noggrant manuskript för programmet så att temat hela tiden går framåt och vi fick tillsammans till stånd en helhetsbild av naturens betydelse för finländarna.

I ett långt diskussionsprogram av den här typen är det krävande att ge alla lämpligt med utrymme, hålla lyssnarna uppdaterade om vem som talar vid varje ögonblick och framförallt att upprätt-

JU PÅLITLIGARE OCH
MERA TILLMÖTESGÅENDE
INTERVJUORJEKTET UPPLIVER ATT
REDAKTÖREN ÄR, DESTO MERA
SÄNNOLIKT ÄR DET ATT HAN ELLER
HON ÄR BEREDD ATT TALA ÖPPET
OM SIG OCH SITT LIV, TILL OCH
MED OM SMÄRTSAMMA PERSONLIGA
MINNEN.

hålla dramatiken så att man över huvud taget alls orkar lyssna. Av redaktören krävs en intensiv närvaro; diskussionen får inte banaliseras till en upprepning av självklarheter. Vad som behövs är alltså god intervjukompetens, trots det är stilen en annan än i ett program som A-Talk som strikt benär ut dagspolitiken. Gemensamt med

A-Talk är att gästerna uppmuntras att kommentera varandras uttalanden och att diskutera sinsemellan, tonen i vårt program är snarare filosofisk än förhörande. Dylika långa diskussionsprogram är sällsynta företeelser i den nuvarande snabba mediavärlden, vanligtvis förväntar man sig korta och kortfattade uttalanden av intervjuobjekten, inte djupsinniga resonemang. Helgdagarnas specialprogram utformas till att likna de direkta, dvs. de bandas så att längden blir så nära den slutliga som möjligt, och de redigeras mycket lite, främst avlägsnas onödiga upprepningar och fel.

* * *

Radion och televisionen har gjort intervjusituationen så vardaglig att alla kan föreställa sig hur man ska uppträda i den: intervjuaren frågar och intervjuobjektet svarar. Svaret beror på frågan. I en normal diskussion mellan två personer bidrar däremot båda, dvs. berättar nya saker och uttrycker sin åsikt. Ofta glömmar redaktören dock sin roll och koncentrerar sig på att dela med sig av

sina egna uppfattningar eller antaganden istället för på bra frågor. En intervju kan för all del utformas som en diskussion, men trots det ska redaktören ha sin egen roll som den som ställer frågorna som ledstjärna. För det är det nödvändigt att ha en god förmåga att lyssna och reagera på intervjuobjektets svar.

Den kanadensiska journalisten och utbildaren John Sawatsky, som också har föreläst i Finland många gånger, har analyserat tusentals intervjuer och har med hjälp av dem samlat sina centrala teser om intervjutekniken. Han fokuserar främst på den undersökande journalistiken, men metoden kan tillämpas i större utsträckning på olika programtyper och intervjusituationer.

En av Sawatskys centrala teser är att målet i en diskussionen är att utbyta information (exchange information), medan målet i en intervju är att skaffa information (receive information). I enlighet med detta har han slipat frågornas form så att de ger så mycket ny information som möjligt.

Oberoende av kultur har intervjuobjekten vanligtvis tre generella mål för intervjutillfället: att känna sig trygg, att det är trevligt och lätt. Sålunda är intervjuobjektets främsta mål att klara sig helskinnad ur situationen utan att göra bort sig, att ge en angenäm bild av sig själv och att komma lätt undan. Enligt Sawatsky försöker alla verka enligt dessa principer. De flesta intervjuobjekten vill

EN INTERVJU KAN FÖR
ALL DEL UTFORMAS
SOM EN DISKUSSION,
MEN TROTS DET SKA
REDAKTÖREN HA SOM
LEDSTJÄRNA SIN EGEN
ROLL SOM DEN SOM
STÄLLER FRÅGORNA.

stanna i sin trygghetszon, berätta på sina egna villkor och lämna konflikter och problem i det fördolda. Redaktören ska å andra sidan hålla sitt mål klart: han eller hon ska veta varför intervjun görs och för vilken publik. Intervjuns strategi, taktik och frågorna sammanställs därefter.

Strategin skapar förutsättningarna för hur intervjun framskrider. *Taktiken* innebär att du utnyttjar tillfället när det erbjuds. Skillnaden mellan strategi och taktik är att den förra är en förberedelse för och den senare en reaktion på förändringar. En god strategi skapar förutsättningar för taktiken. Enligt Sawatsky behärskar journalisterna vanligtvis endast taktiken; en grundlig strategi ger dock mera.

Man ska klargöra allt det väsentliga om intervjuns syfte och målsättning när man avtalar om den exempelvis per telefon. ”Jag gör en story om gårdagens intermezzo i riksdagens plenisal. Kan ni ge er uppfattning om händelserna?” I början av intervjun ska man fastslå att intervjuobjektet inte har något emot intervjun. De första frågornas uppgift är sålunda att bekräfta det uppgjorda avtalet. Det kan vara bra att påminna om detta avtal också under intervjun om den inte på annat sätt ser ut att gå i önskad riktning. ”Välkommen till vår direktsändning, riksdagsman Kaukonen. Vi talar alltså nu om gårdagens intermezzo. Ni har tidigare förnekat att man skulle ha brukat våld av något slag. Den nu publicerade videobandningen visar något annat. Kan ni precisera vad det är fråga om?” ... senare, om Kaukonen inte hål-

ÖBEROENDE AV KULTUR HAR
INTERVJUOBJEKTEN VANLIGTVIS
TRE GENERELLA MÅL FÖR
INTERVJUTILLFÄLLET: ATT KÄNNA
SIG TRYGG, ATT DET ÄR TREVLIGT
OCH LÄTT.

STRATEGIN SKAPAR
FÖRUTSÄTTNINGARNA FÖR HUR
INTERVJUN AVANCERAR. TAKTIKEN
INNERÄR ATT DU UTNYTTJAR
TILLFÄLLET NÄR DET ERBJUDS.
SKILLNADEN MELLAN STRATEGI OCH
TAKTIK ÄR ATT DEN FÖRRA ÄR EN
FÖRBEREDELSE FÖR, DEN SENARE EN
REAKTION PÅ FÖRÄNDRINGAR.

ler sig till saken: ”Veli Kaukonen, berätta en gång till hur ni tycker att denna hotfulla situation uppstod?”

Svaren beror på frågorna, men en viss fråga kan få olika svar. Det påverkas av hela intervjuens atmos-

fär och frågornas ordning och inbördes förhållande. Utöver frågorna påverkas intervjuobjektets psyke av hur han eller hon har besvarat de föregående frågorna: om intervjuobjektet väljer den bestridande linjen, håller han eller hon sig sannolikt till den också om det kommer fram fakta som är lätta att medge.

Ju tryggare intervjuobjektet känner sig inför intervjusituationen, desto bättre resultat kan man förvänta sig. I en intervju i vänlig atmosfär är förtroendet från början starkt. Om atmosfären är skeptisk, behöver man mera tid för att skriva ett avtal, dvs. för att ställa frågorna om samverkan. Intervjuobjektet lutar sig bakåt och pantar på svaren.

Det lönar sig inte att tvista om klara fakta även om intervjuobjektet skulle tolka dem på ett annat sätt än redaktören. Det lönar sig också att mjuka upp terrängen genom att i början ta upp frågor som man kan vara överens om. Om redaktörens attityd hela tiden är den att intervjuobjektet ljuger eller åtminstone döljer fakta, misslyckas samspelet och slutresultatet är i värsta fall en jodå-nejdå-dispyt. Intervjuobjektet är den som berättar storn och vars uppgift det är att vara aktiv. Redaktörens uppgift är att stöda intervjuobjektets initiativ. Då känner sig intervjuobjektet tryggt och talar mera öppet. Laddarens uppgift är

LADDARENS UPPGIFT ÄR
ATT VARA STILLA, ATT
VÄNTA PÅ EXPLOSIONEN.

att vara stilla, att vänta på explosionen. Dessvärre är förhållandet ofta omvänt, redaktören gnistrar och intervjuobjektet dämpar: ”Om jag nu skulle få svara på den där frågan som redaktören ställde...”

Det lönar sig att utnyttja bevisbördan: om intervjuobjektet presenterar ett påstående, ska han eller hon kunna motivera det. För en framgångsrik intervju är det avgörande om intervjuaren tar fasta på svaren eller om han eller hon återgår till sina egna frågor och glömmer att den som presenterat påståendet är skyldig en förklaring. Oftast krävs det endast enkla uppföljande frågor. ”Vad menar du med...?” eller ”Varför?” eller ”Kan ni nämna något exempel?” Svaren är intervjuens viktigaste del. De har en enorm potential som man kan utnyttja fortgående genom hela intervjun. Man ska bara komma ihåg att lyssna.

Redaktören kan genom icke-verbal kommunikation, exempelvis genom att se personen i ögonen och med en nick visa att budskapet gått fram uppmuntra intervjuobjektet till att precisera sina svar och berätta mera. Ett lugnt sätt och koncentration visar också uppskattning och intresse. En kort avvaktande tystnad ger ett överraskande resultat. Stilen på samspelet ska dock alltid väljas enligt programtyp och situation: en strikt valutfrågning kräver en annan stil och strategi än intervjun av ett olycksoffer eller en ung konstnär. Redaktörens närvaro och intervjustil ”syns” också i radion.

Svaren beror på frågorna och därför lönar det sig att satsa på bra frågor. En fråga är en förfrågan om något ärende. Den innehåller två rörliga delar: frågedelen och ämnet, dvs. frågans innehåll. Båda delarna borde vara väl övervägda. Till exempel i frågan ”Vad anser du om sannfinländarnas framgång i valet?” *Vad anser du?* är frågedelen och *sannfinländarnas framgång i valet* är frågans ämne.

När man skriver frågorna ska man fästa uppmärksamhet vid de båda rörliga delarna, dvs. både frågedelen och ämnet. Enligt Sawatsky kan man finna sju olika orsaker till att frågor misslyckas; han kallar dem redaktörens dödssynder.

1. Frågan saknar frågedel.

En fråga utan frågedel är ett påstående och ger alltid ett utmärkt tillfälle att invända, varvid intervjun blir en diskussion. Ju mindre intervjuaren framhäver att han eller hon vet, desto fler nya synvinklar träder fram. Satsen ”Strejken förväntas bli lång.” är inte en fråga. ”Hur lång strejk har ni förberett er på?” utmanar fackbossen att fundera på olika synvinklar.

2. När två frågor ställs efter varandra, saboterar den andra den första.

Orsaken till att den andra frågan ställs genast efter den första kan vara en instinktiv strävan att erbjuda intervjuobjektet en lätt reservutgång ur ett knepigt ämne. I allmänhet svarar intervjuobjekten bara på den andra frågan, om den inte råkar vara besvärligare än den första.

EN KORT AVVAKTANDE TYSTNAD GER
ETT ÖVERRÄSKANDE RESULTAT.

”Vad beror de ökade bostadsinbrotten i synnerhet i huvudstadsregionen på? Med vilka medel kan man ingripa i brottslighet av den här typen?”

Det är lätt för den som svarar att börja utreda allmänna orsaker till egendomsbrott. Om han eller hon dryftar ens lite längre på saken kommer intervjuaren inte ihåg att kräva svar på den senare frågan som kan vara besvärligare.

3. För många ärenden: en bra fråga är öppen och begränsad.

Slutna frågor kan besvaras med ett eller några få ord, till exempel ”ja” eller ”nej”. Däremot kan öppna frågor inte besvaras med ”ja” eller ”nej”. De börjar ofta med bokstaven v: vad, varför, var, vem, vilken... Den enklaste konstruktionen i en intervju består av: vad gjorde du, hur och varför?

Slutna frågor har sin tid och plats, men en öppen fråga är oftast ett bättre alternativ. Öppenheten höjer kravnivån och tvingar intervjuobjektet att avslöja mera. Det viktigaste är förhållandet mellan frågedelen och ämnet. ”Hur känns det?” är en bra fråga, men den kräver i allmänhet en begränsning, till exempel tidsmässigt: ”Hur kändes det när du hörde den första explosionen?” eller ”Hur kändes det att doppa sig i vaken?” En slutna fråga kan alltid göras om till en öppen genom att ta bort verbet i början och börja med ett frågeord, vad, hur och varför. Till exempel ändras ”Var Merkels bidrag till förhandlingsresultatet betydelsefullt?” till formen ”Hur skulle ni karakterisera

Merkels bidrag i förhandlingsresultatet?”

En allt för omfattande öppen fråga är exempelvis: ”Vad anser ni om dagens ekonomiska situation i euroområdet?” eller ”Vad gjorde du tidigare?”

4. Frågor med slutet slut.

Få fenomen i världen är antingen-eller, de flesta har nyanser. Om vi tar invandring som exempel, är dess orsaker åtminstone kärlek, krig, hungersnöd, arbete, förföljelse, semester och slump. Å andra sidan finns det invandrare från hela världen. Det finns alltså ingen grund för att ställa en slutna fråga som behandlar invandringen som helhet: ”Ska man begränsa invandringen av utlänningar?” På motsvarande sätt har följande frågor slutet slut: ”Vanvårdas de äldre i den öppna vården?” eller ”Känner lärarna tillräckligt bra till programmen i de sociala medierna som barnen använder?”

Visst fungerar också en slutna fråga om ämnet är samstämmigt med frågedelen: ”Hann du till tåget?” eller ”Känner era lärare till Instagram?” Generellt kan man säga att öppna, enkla, tråkiga frågor ger färggrannare svar än färggranna frågor. Om det finns för mycket färg och annat skräp i en fråga, måste intervjuobjektet först inom sig städa bort överflöppsmaterial ur den. Intervjuaren avstår frivilligt från sitt initiativ. Mitt exempel är ur tv-programmet *Pressiklubi* den 30 september 2011:

”Timo Soini, när Du nu vill bli president så måste jag fråga hur det går

med partiet om Du blir vald, partiet har ju ingen framtid efter det?”

Detta låter helt lämpligt i ifrågavarande program ur Ruben Stillers mun, men i en normal nyhets- eller aktualitetssändning är det inte bra att presentera ett så här starkt påstående. En neutral form skulle vara till exempel:

”Timo Soini, du vill nu bli president. Vilka effekter skulle ditt eventuella val ha på partiet?”

5. Anmärkningar och kommentarer.

Ibland kan intervjuaren lägga till kommentarer efter frågan för att låtsas precisera den. Alla extra anmärkningar ger dock intervjuaren en chans att gripa tag i ett sekundärt ämne och styra intervjun från huvudtemat.

”Vilket syfte har euroländernas massiva finansiella stabilitetsmekanism? Motståndarna misstänker att det viktigaste inte längre är att rädda Greklands folk och stat ur konkurs utan att skydda de europeiska bankerna.”

Genom att ändra ordningen på dessa satser kan man försäkra sig om att intervjuobjektet besvarar den egentliga frågan. Alternativt kan man först presentera satsen ”Motståndarna misstänker...” och genast efteråt frågan ”Vad anser ni om denna misstanke?” Efter detta kan man dessutom vid behov fortsätta med den första frågan ”Vad är syftet med euroländernas massiva fi-

SLUTNA FRÅGOR HAR SIN TID OCH PLATS, MEN EN ÖPPEN FRÅGA ÄR OFTÅST ETT BÄTTRE ALTERNATIV. ÖPPENHETEN HÖJER KRÄVNIVÅN OCH TVINGAR INTERVJUOBJEKTET ATT AVSLÖJA MERA.

GENERELLT KAN MAN SÄGA ATT ÖPPNA, ENKLA, TRÅKIGA FRÅGOR GER FÄRGGRÄNNÄRE SVÄR ÄN FÄRGGRÄNNÄ FRÅGOR.

nansiella stabilitetsmekanism?”

6. Laddade ord.

Vissa enstaka ord kan äta upp hela frågan, om de är särskilt betydelsefulla för intervjuobjektet. När man förbereder sig för en intervju ska man minnas att målet är att få svar, inte reaktioner på vissa ord. Vilka ord är då laddade? Det finns inget allmängiltigt svar, för orden beror på personen och situationen.

”Regeringen försöker koncentrera makten på ett sätt som steg för steg omintetgör det självständiga Finland. Hur tänker ni försvara er nuvarande kommunsammanslagningssiver för medborgarna inför valet?”

Enligt Sawatsky är de bästa frågorna liksom rena fönster som man kan se bra igenom. Intervjuns syfte är att producera en tydlig, klar bild av en sak. En värdeladdad fråga är som ett smutsigt fönster som man inte kan se ordentligt igenom. Det är inte meningen att människorna fäster speciell uppmärksamhet vid frågan utan vid svaret. På samma sätt borde de inte fästa speciell uppmärksamhet vid fönstret utan vid utsikten som öppnar sig.

7. Överdrift och smicker.

Till den journalistiska kulturen hör många överord såsom mirakel, kris, sensationell uppgång, ras, levande legend. Om man blandar in dessa överdrivande ord i en fråga kan svaret halka i fel riktning. Intervjuobjektet vill vanligtvis inte

betona sin egen förträfflighet, för de hör inte till god sed. Överdrift skapar ett behov att balansera undanflykter. Det räcker inte längre med att berätta sanningen, om en överdrift redan har lutat vågen mot den andra ytterligheten.

”När visste du själv att du var bra?”

”Inte vet jag ännu heller, liksom, jag har inte funderat på det sättet att jag skulle vara bra.” – Hellre: ”I vilket skede började din framgång i ishockey se ut som om den kunde bli ditt yrke?”

* * *

En intervju ska planeras väl, den ska innehålla en kartläggning av hur intervjun ska framskrida, dvs. en beskrivning av processen. Den kallas *stigen*. Utmed stigen ska man utmärka de ställen där intervjuobjektet får ta över bevisbördan. Det lönar sig att fundera på hur storn kan framskrida och hur intervjuobjektet kan berätta den. Storyns bitar är inte ännu en story och enstaka frågor och svar är inte en intervju. ”Hur förklarar ni SDP:s ökade understöd?” ”Den nya verkställande direktörens årsarvode är cirka 25 procent högre än arvudet som direktören som avgick förra veckan fick. Hur motiverades detta på styrelsemötet?”

Ämnet är till exempel en ändring som skett i något ärende eller fenomen. Det är storyns utgångspunkt och målet är att beskriva hur ändringen har skett. I allmänhet lönar det sig att börja med situationen före ändringen.

”Hur många kunder besökte köpcen-

tret på fredagseftermiddagen?” Efter det en precisering av början av ändringen, till exempel: ”I vilken del av byggnaden skedde raset?” eller ”Vilka affärer fanns i explosionens närhet?” Välj sedan stigen längs vilken det är meningen att själva intervjun ska framskrida. Stigen är en metod att nå målet – målet kan inte nås om metoderna är felaktiga. Metoderna består av frågor: ”Vilka var följderna?” ”Bedömning efteråt: vilka åtgärder borde polisen då ha vidtagit för att undvika dödsfall?”

Varje svar ha sin plats i storyn och dess kronologi. Ett förslag till stig: Allt är normalt. Någoting händer. Dramatiska vändningar. Återgång till det normala, eller alltså det nya normala, eftersom det har skett en ändring. I dramat är schemat ”samlar, ta isär, korrigerar”. I journaliseringen realiseras dock den sista delen inte alltid eftersom händelsekedjan i allmänhet inte nått sitt slut.

Under intervjun lönar det sig att koncentrera sig på strukturen, dvs. att se till att intervjun håller sig på den rätta stigen. Intervjuobjektet får sköta om de små detaljerna och utlöparna. Om intervjuobjektet går framåt för snabbt ska han eller hon stoppas för detaljerna. En bra bromsande fråga är till exempel: ”Vilka andra fanns på plats?” eller ”Hur kändes det?” Programmets natur och tiden man har till förfogande avgör hur många detaljer som får plats.

Gå hela tiden framåt på stigen. Att återgå till början mitt i intervjun är mycket klumpigt – och som i trafiken – U-svängar är farliga. Du hålls på stigen med dessa tre köranvisningar:

ENLIGT SAWATSKY ÄR DE BÄSTA
FRÅGORNA LIKSOM RENA FÖNSTER
SOM MÅN KÄN SE BRA IGENOM.
INTERVJUNNS SYFTE ÄR ATT
PRODUCERA EN TYDLIG, KLAR BILD
AV EN SAK. EN VÄRDELADDAD
FRÅGA ÄR SOM ETT SMUTSIGT
FÖNSTER SOM MÅN INTE KÄN SE
ORDENTLIGT IGENOM.

EN INTERVJU SKA PLANERAS
VÄL, DEN SKA INNEHÅLLA EN
KARTLÄGGNING AV HUR INTERVJUN
SKA FRÅMSKRIDA, DVS. EN
BESKRIVNING AV PROCESSEN.

1. Framåt/bakåt. Om du backar, gör det försiktigt och medvetet. Kom hela tiden ihåg vilken fråga som håller dig på stigen, exempelvis ”Vad hände efter det?” Lyssnaren hänger inte med om inte riktningen är klar.

2. Undvik små gränder och omvägar. De rätta frågorna håller intervjun på stigen. Om frågorna är sådana att kronologin rubbas, blir det svårt att hålla den röda tråden. Avvik inte från stigen bara för att plocka billiga poäng, dvs. glöm sidoteman.

3. Zooma: Det är inte alltid nödvändigt att gå framåt, utan det kan vara på sin plats att precisera någon omständighet. Stanna för att fråga ”Hur?” eller ”Vilken annan information innehöll e-postmeddelandet?”

Intervjuns sista del är för städning. Då kan du ta fram sådana viktiga frågor som inte rymdes på stigen. I slutet kan man avvika från stigen och bryta även mot andra regler om man till exempel måste kontrollera ytterligare fakta. I slutet kan man också samla ihop mindre viktiga bitar, såsom aningar som man har kvar:

”Ni nämnde här tidigare att partimötet nästa sommar får avgöra om Ni fortsätter. Hurdana planer har Ni med tanke på det kommande EU-valet?”

Man ska vara försiktig med dylika till-

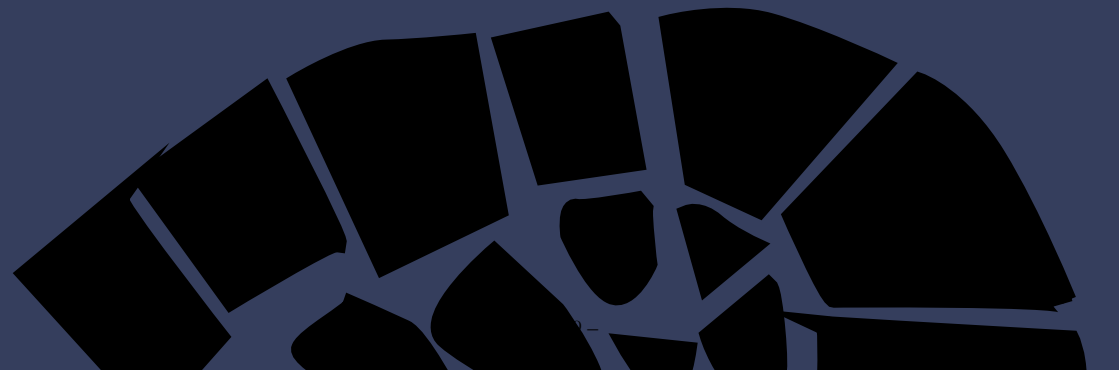
läggsfrågor så att de inte distraherar att avvika från huvudleden. Under städningssfasen kan man också testa ny information eller nya uppfattningar som kommit fram under intervjun. ”Förstod jag rätt att beslutet att dra sig ur projektet fattades i bolagets styrelse?”

Sawatskys intervjuteknik kan tillämpas i många situationer. Redan det att man ställer öppna, enkla frågor är en utmärkt utgångspunkt för alla intervjuer. Likaså är det viktigt att komma ihåg intervjuobjektets grundbehov att känna sig trygg. Efter intervjun är det bra att tacka intervjuobjektet och repetera vad intervjun ska användas till och när den publiceras. Håll fast vid dina ord, för i synnerhet i ett litet land som Finland är bibehållandet av förtroendet nyckeln till framgång. Det är sannolikt att du eller din kollega kontaktar denna person en gång till. Det kanske inte blir någon intervju till om du bryter mot spelets regler. När du respekterar andra, respekterar du samtidigt dig själv.

LÄS MER

- Elina Saksala: Ammattina juontaja. LIKE 2012.
- Simo Routarinne: Valta ja vuoro-vaikutus, statusilmaisun perusteet. Tammi 2007.

“När sorgearbetet var gjort och hade förts till skogen.”

MARKO VESTERBACKA

KÄNN DINA LÄSARE

MARKO VESTERBACKA HAR UNDERVISAT POLISSTUDERANDEN I FINSKA OCH KOMMUNIKATION SEDAN 2003.

HANS ANSVARSOMRÅDE ÄR SKRIVANDE, SÄRSKILT GÄLLANDE FÖRUNDERSÖKNING, OCH INTERAKTIV UNDERVISNING. DESSUTOM UTARBETAR VESTERBACKA URVALSPROVENS SAMMANFATTNINGS- OCH ESSÄUPPGIFTER OCH BEDÖMER SÖKANDENA. VESTERBACKA ÄR FILOSOFIE MAGISTER INOM ALLMÄN LITTERATURVETENSKAP.

PÅ FRITIDEN SYSSLAR VESTERBACKA MED BOKREDIGERING OCH -FÖRLÄGGNING. HAN HAR BLAND ANNAT SKRIVIT BIOGRAFIN NIKRU (2007) OCH ORDBOKEN KUNNAXEN KÄALI (2011).

NÄR MAN GÅR I STORA SKOR,
LÄMNAR MAN STORA
SPÅR EFTER SIG

Jari Tervo använder kärnfulla öppningsfraser i sina romaner. Min egen favorit är *Jag dödades under valborgsveckan*. Så inleds romanen *Till de heligas samfund* (1995). Jaget som dödades i valborgsveckan är berättaren i boken och börjar efter detta lakoniska konstaterande minnas mera noggrant vilka händelser som ledde till att döden tog honom.

Tervo har sagt att han tycker att man alltid kan gallra bort största delen av en text. Exemplet som Tervo använder är vida känt, och av förståeliga skäl. En gång stympade han öppningsfrasen i en annan av sina romaner till en fjärdedel av dess ursprungliga version. Jag är inte säker på att jag exakt kommer ihåg Tervos ursprungliga fras men den torde ha varit *Ulkona satoi sankasti lunta* (*Ute föll det massvis med snö*). Sedan började Tervo radera det överflödiga. Ute – det är ju annars också självklart att det inte kan snöa inne. Alltså kunde *Ulkona* strykas. Och *satoi sankasti lunta* – onödigt lång formulering, det finns ett eget verb i finskan det. Alltså förvandlades inledningen till en fras på ett ord: *Pyrytti* (*Snön yrde*).

Min egen undervisning har utvecklats i samma riktning, mot komprimering. När jag för tio år sedan började undervisa i skrivande för polisstuderanden använde jag betydligt fler ord för att uttrycka något väsentligt än vad jag gör nu. Jag berättade mångordigt vad en polis-text ska innehålla, hurdant språket ska vara och hurdant det inte ska vara.

De läromaterial jag delade ut kunde man senare ha kunnat komprimera till en fjärdedel av det ursprungliga, liksom Tervos fraser. Liksom mina monologer inför klassen. Nu försöker jag berätta de väsentliga sakerna med några ord i början av kursen. Allt som jag därefter talar om försöker jag på något vis härleda från dessa huvudteman. Ändringen grundar sig i huvudsak på att jag har en bättre förståelse för vad som är väsentligt för polisens skrivarbete.

Denna artikel består av tre delar. I den första delen ska jag försöka efterlikna Jari Tervo och sammanfatta min undervisning i några ord. Här följer tre olika sammanfattningar:

Skriv ändamålsenligt.

Skriv för dem som texten är av väkt för.

Känn dina läsare.

Efter att sammanfattningarna har behandlats ger jag ordet åt en som kommer att belysa synvinkeln av en viktig grupp läsare. Det händer lätt att denna

grupps synvinkel förbises när polisen koncentrerar sig på ändamålsenligt skrivande som stöder straffprocessen.

I slutet av artikeln granskar jag en stund vad som skett ovan. Följde jag mina egna anvisningar för skrivande? Skrev jag artikeln ändamålsenligt? Skrev jag för de läsare som texten är viktig för? Kände jag mina läsare?

Först:

Skriv ändamålsenligt.

Det är svårt att säga vad syftet i de flesta texter är. Ta skönlitteratur till exempel: Vad är syftet med en viss romans existens? Eller en tidningsartikel: Varför har en artikel skrivits, vad är dess syfte? Tidningens förläggare kan tänka att artikeln existerar för att man ska kunna sälja reklamplatser bredvid den, så att tidningen får inkomster. Ur läsarens synvinkel kan det vara att han eller hon läser artikeln för underhållning, för att lära sig något eller förstå något fenomen. Men vad gör läsaren med artikeln? Ingenting egentligen, han bara läser den och inget mer. Den kan också finnas olika slags syften. Vad är syftet med en kommentar på Facebook? Att underhålla läsarna/ge uttryck för sina egna känslor/ge uttryck för sina egna tankar/informera/upprätthålla vänskap/framstå i god dager osv. Såväl skribenten som läsaren kan samtidigt ha flera olika syften som de själva inte kan sätta i någon prioriteringsordning.

Skribenter är ofta helt borta vad gäl-

ler syftet med deras eget skrivande, även när det vore viktigt att vara medveten om syftet. Ett bra exempel är en vanlig populär typ av text – insändaren. Vanligtvis tänker man kanske att syftet med en insändare är att påverka läsaren och få denne att anamma skribentens åsikt. Varför är det så få insändare som får oss att ändra vår åsikt? Skribenterna har inte skrivit dem på ett sådant sätt. Många insändare förblir ett sätt för skribenten att tillfredsställa sina behov av att uttrycka sig: Så, jag fick det sagt! En annan insändares egentliga mål verkar vara att framhäva skribentens egen sakkännedom och kompetens. En tredje insändare är riktad till personer som redan delar skribentens åsikt för att förstärka deras tro på sin sak. En fjärde skribent skriver för att han eller hon helt enkelt njuter av att debattera, en femte för att han vill hålla bensin på elden och provocera. Endast i ett fåtal skribenters texter kan man urskilja ett medvetet och lyckat syfte att inverka på läsarnas åsikt.

Myndighetstexter har i regel ett tydligt syfte. Också centrala polistexter görs i något visst syfte och läsarna gör uttryckligen någonting med hjälp av dem: planerar undersökningar, överväger åtal, fattar beslut.

När man talar om hur en bra text eller ett gott språk ser ut utgörs problemet ofta av att man talar för generellt: man talar allmänt taget om goda drag i en text, även om exempelvis huruvida just en polistext är bra eller dålig är helt beroende av textens användningsändamål.

Ett annat problem är att diskussionen om ett bra skrivsätt domineras av perso-

SKRIBENTER ÄR OFTA HELT BORTA
VAD GÄLLER SYFTET MED DERAS
EGET SKRIVANDE ÄVEN, NÄR DET
VORE VIKTIGT ATT VARA MEDVETEN
OM SYFTET.

ner, med vilkas texter läsaren egentligen inte gör något. Till exempel har många journalister, författare och förläggare starka åsikter om bra och dåliga texter. Kan deras synpunkter tillämpas på polisens skrivarbete? Delvis kan de det, och delvis inte. Det beror på hur väl anvisningarna lämpar sig för syftet med polistexterna. Den huvudsakliga utmaningen för en journalist och författare som skribent är att få läsaren att fortsätta läsa. Man måste fånga läsarens intresse, få denne på kroken och underhålla. Även sakliga ämnen borde göras till spännande berättelser. Framför allt måste man akta sig för att tråka ut läsaren. Polisen behöver dock inte fria till läsaren och uppmana denne att fortsätta läsa. De flesta läsarna läser polisens texter för att kunna utföra sitt eget tjänstearbete. De är tvungna att fortsätta läsa oberoende av hur tråkig texten är. Fördelarna och nackdelarna med en sådan text handlar om helt andra saker än att fånga läsaren.

Ledstjärnan i polisutbildningens kurser i skriftlig förmåga är att lära sig att skriva ändamålsenliga polistexter, brottsanmälningar, förhørsprotokoll, inledningar för förundersökningsprotokoll, meddelanden, minnesanteckningar och svaromål. Dessa texter har alltid ett visst syfte, en viss användning, från vilken ändamålsenliga lösningar kan härledas. Det är motiverat att ta ställning till huruvida man exempelvis bör undvika eller eftersträva tautologi, om man med andra ord så långt det är möjligt borde

använda samma ord för samma saker eller om man tvärtom borde sträva efter att variera ordvalet. Man kan ta ställning till om det lönar sig att i en text använda endast skriftspråk eller om det också finns ett behov för talspråkliga inslag.

Inledningen till ett förundersökningsprotokoll skrivs helt och hållet på välformulerat skriftspråk. En förhørsberättelse som skrivs under

ett förhör kan innehålla såväl skriftspråk som arketyfiska och talspråkliga uttryck. En text som transkriberas från en videoinspelning ska skrivas ord för ord enligt det som sägs. Allt beror på syftet som texten tjänar.

En god förståelse för en polistexts användningsändamål avhjälpes också skribandets ytliga brister. På motsvarande sätt kan det hända att en skribent som allmänt taget är bra eller till och med utomordentligt bra på att skriva inte nödvändigtvis alls är lämpad för att skriva polistexter. Han eller hon kan stå inför ett stort arbete att lära sig av med sitt tidigare skrivsätt. Till exempel kan det för en person som i sitt skrivande är van att framför allt uttrycka sig själv och skapa intryck av sig själv vara svårt att lära sig nya ställningstaganden. Det förutsätter en viss ödmjukhet att skriva för en läsare, för dennes skull.

Också det sätt en utexaminerad polis skriver kan börja förvrängas. Han eller hon borde i princip veta vilka saker som ska finnas i en text och hur de ska uttryckas, men å andra sidan kan han eller hon allt mera börja posera, framhäva

POLISEN BEHÖVER DOCK
INTE FRIA TILL LÄSAREN
OCH UPPMANA DENNE ATT
FORTSÄTTA LÄSA.

och understryka sin egen yrkesskicklighet i stället för att ödmjukt skriva för sin läsare. Paradoxalt nog understryker han eller hon brist på professionalitet när han eller hon understryker sin professionalitet. Ett verkligt bevis på yrkesskicklighet är förmågan att skriva så bra brukstexter som möjligt. Yrkesskicklighet omfattar också ödmjukhet med hjälp av vilken en skribent exempelvis i ett förhållningsprotokoll accepterar att hans eller hennes roll är att förmedla väsentlig information, att fungera som en tillförlitlig länk i en viss kedja.

I början av polisutbildningen urskiljs i positiv bemärkelse sådana personer som i sitt tidigare arbete har skolats i att skriva brukstexter. Bland dem finns exempelvis personer som arbetat inom vårdbranschen och säkerhetsbranschen och som har erfarenhet av att skriva rapporter, samt personer från tekniska branscher som är vana att göra dokumentationer och bruksanvisningar.

Många av mina studeranden har haft erfarenhet av förundersökningar och således också av att skriva förundersökningsprotokoll redan innan de kommit in på polisutbildningen. Personer som har arbetat vid Tullen eller gränsbevakningsväsendet har kunnat vara med om många förundersökningar även om de inte nödvändigtvis har fått någon skoling i att skriva protokoll. Deras insikter härstammar i regel från att ha läst andras protokoll, vilket i sig är ett utmärkt sätt att lära sig. Dessutom har förmän och

ALLT BEROR PÅ SYFTET SOM TEXTEN
TJÄNAR.

ETT VERKLIGT BEVIS PÅ
YRKESSKICKLIGHET ÄR FÖRMÅGAN
ATT SKRIVA SÅ BRA BRUKSTEXTER
SOM MÖJLIGT.

arbetskamrater möjligtvis gett tips om skrivande. En studerande berättade nyligen att han hade fått ett utmärkt kort och koncist råd: ”Skriv för åklagaren.”

Det är kärnan när man skriver förundersökningsprotokoll. *Skriv för åklagaren*. Från denna uppmaning kan man härleda nästan alla andra anvisningar.

Åklagaren är polisens viktigaste läsare. Åklagaren läser förundersökningsprotokoll för att kunna göra sitt eget arbete, och ett välskrivet protokoll underlättar det. Mera tillspetsat kan man säga att om man vet hur åklagaren läser och använder protokoll, vet man hur protokollen ska se ut.

Den viktigaste läsaren för en polis på fältet är vanligtvis brottsutredarna, dvs. en annan polis som utifrån det som polisen på fältet har skrivit planerar undersökningen. I det fallet hamnar texten ofta också på åklagarens bord, endera som sådan eller redigerad och kompletterad av utredaren.

Problemet med dåliga protokoll är ofta en följd av att de inte har skrivits för någon. Skribenten har bara dokumenterat sitt arbete som om denne gjort egna anteckningar. Efter att ha skrivit färdigt har skribenten matat in sin text i polisens datasystem som i ett tomrum och i värsta fall utan att ens ha brytt sig om att läsa sin egen text innan den lagrats i systemet. Den följande länken i utredningskedjan som ska läsa det orediga alstret kan bara skrapa sig i huvudet och försöka förstå det oenhetliga och ofärdiga skriveriet.

DET ÄR KÄRNAN
NÄR MÅN SKRIVER
FÖRUNDERSÖKNINGSPROTOKOLL.

När jag började undervisa vid Polis-skolan i början av 2003 var en av de första sakerna jag gjorde att beställa en hög engelskspråkiga handböcker i att skriva polisrapporter: *Writing for Law Enforcement. Plain English for Cops. Just the Facts. The New Police Report Manual. Report Writing for Criminal Justice Professionals. Painless Police Report Writing*. I alla böcker närmade man sig ämnet från lite olika synvinklar, vilket hjälpte mig att komma åt kärnan i mitt eget undervisningsarbete. Den sämsta av dem är kanske den sistnämnda. Trots att man i bokens titel låter förstå att det handlar om att smärtfritt skriva polisrapporter, var den synnerligen smärtsam att läsa. Orsaken?

Boken innehöll otaliga detaljerade skrivanvisningar och grammatikregler och en massa övningar som stödde inlärningen av dessa – men inte en enda ledande tanke som utgjorde grunden för alla andra anvisningar. Boken lyckades utomordentligt bra med att väcka en känsla av allvarligt tillkortakommande hos läsaren: om man inte kunde anamma och hantera alla dessa lösryckta och livsviktiga regler och anvisningar skulle man inte kunna skriva bra polistexter.

Den mest stimulerande läsningen var *The New Police Report Manual*, skriven av den f.d. polisen och senare åklagaren Devallis Rutledge. Han hade exakt samma råd som det ovan citerade ”Skriv för åklagaren”. I sin bok berättar Rutledge hur han brukade läsa polistexter i sitt arbete och hurdana texter och uttrycks-sätt som uppfyllde hans behov och

hurdana som inte gjorde det. Rutledge lärdom var ämnad att förstärka polis-skribentens tillit till sina egna förmågor: om en polis förstår hur en åklagare läser och använder texten, kan han eller hon skriva bra polistexter. Rutledge är visserligen för enspårig då han menar att man inget annat behöver veta än för vem man skriver. Man måste också kunna skriva tillräckligt bra – tydligt, entydigt, konsekvent osv. Om språket inte lyder skribenten, kan det hända att tanken inte alltid når åklagaren även om skribenten genomgående känner fallet och suveränt behärskar brottsrequisiten och andra viktiga saker.

Skriv för åklagaren är en utmärkt sammanfattning, men samtidigt är det naturligtvis också en tillspetsning. Särskilt om man ser polisskrivandet i ett bredare perspektiv än enbart ur förundersökningsprotokollens synvinkel, kunde instruktionen vara följande:

Skriv för dem som texten är av vikt för.

Jag tycker att enbart ”Skriv för läsarna” inte alltid är tillräckligt och inte är det riktigt rätt att säga ”Skriv för alla dina läsare”. Polistexter kan mycket väl ha många olika, tillfälliga läsare, men man behöver inte ta dem alla i särskilt beaktande. Därför är det nödvändigt att begränsa sig till ”dem som texten är av vikt för”.

Till exempel läser en del av läsarna polismedelanden som ren nyhetsunderhållning. En del poliser skriver då och då humoristiska meddelanden, och kvällstidningarna länkar till dessa med-

ÅKLAGAREN ÄR POLISENS VIKTIGASTE
LÄSARE. ÅKLAGAREN LÄSER
FÖRUNDERSÖKNINGSPROTOKOLL FÖR ATT
KUNNA GÖRA SITT EGET ARBETE,
OCH ETT VÄLSKRIVET PROTOKOLL
UNDERLÄTTAR DET.

OM SPRÅKET INTE LYDER
SKRIBENTEN, KAN DET HÄNDA
ATT TANKEN INTE ALLTID NÅR
ÅKLAGAREN ÄVEN OM SKRIBENTEN
GENOMGÅENDE KÄNNER FALLET
OCH SUVERÄNT BEHÄRSKAR
BROTTSREKVISITEN OCH ANDRA
VIKTIGA SAKER.

delanden eller publicerar dem ibland i tidningens pappersupplaga oredigerade. Ett litet humoristiskt inslag kan vara på sin plats, ibland kan det även hjälpa en trafikupplysning att nå fram, men inte ska en polis behöva bara för den skull försöka underhålla läsarkåren. Inte ska man heller som självändamål försöka behaga språk- och stilpolisens överkänsliga språköron.

Det finns två olika typer av mycket viktiga läsare: de som läser polistexter för att kunna utföra sitt eget arbete och de som läser dem på grund av att de är sakägare. En allmän åklagare tillhör båda kategorierna. En åklagare är den primära användaren av förundersökningsprotokoll och i brottsmål anses åklagaren vara en av sakägarna.

Andra viktiga yrkesläsare, utöver åklagare, är exempelvis andra poliser och domare. När huvudutredaren i målet tar emot brottsanmälan är han eller hon starkt beroende av textkvaliteten. Om målet går vidare till åklagaren och denne beslutar väcka åtal, kan förhørsprotokoll läsas vid rättegången. Vid en muntlig huvudbehandling läses de inte utan särskilda skäl, utan personerna hörs direkt under domstolssammanträdet. Om de versioner som berättas vid rättegång avviker mycket från berättelserna som antecknats av polisen under förundersökningen, kan emellertid förhørsprotokoll läsas som skriftliga bevis. Om muntlig huvudbehandling inte alls ordnas utan domaren dömer målet vid så kallat skriftligt förfarande, fördjupar

sig domaren i parternas berättelser enbart genom att läsa dokumenten.

ÅTT LÄSA EN SKRIVEN
TEXT KAN INVERKA
OCKSÅ PÅ UPPLEVELSEN
AV POLISENS
FÖRHÅLLNINGSSÄTT TILL
DEM.

Såväl målsägande som de som förhörts som brottsmisstänkta läser förundersökningsprotokoll i egenskap av sakägare. När polisen skriver protokolltexter behandlar han eller hon deras sak,

och det undersökta fallet kan beröra dem mycket djupt på ett personligt plan. Det är skäl att beakta deras synvinkel när man skriver protokoll. Man måste fundera på hur texten ser ut i deras ögon. Upplevelsen av att bli hörd och förstådd beror inte enbart på stunden då man möter polisen, utan den fortsätter då man senare läser dokumenten från detta möte: brottsanmälan och i synnerhet förhørsprotokoll. Efter mötet återvänder förhörspersonen i sina tankar till mötet och de händelser som han eller hon diskuterade med polisen. De egna minnesbilderna av det ”som blivit sagt” kan ha blivit diffusa. Att läsa en skriven text kan inverka också på upplevelsen av polisens förhållningssätt till dem.

En polis som ser detta som en del av straffprocessens rutin, eller som arbete på löpande band, bör i all sin koncentration på fallet alltid komma ihåg denna mänskliga aspekt. För många av de personer som polisen möter vid förhör är det fråga om en unik händelse. Däremot behöver man inte i lika hög grad beakta yrkesläsares känslor, men nog parternas känslor.

Med part avses inte enbart målsägare, mot vilka ett brott eventuellt har begåtts.

Också de brottsmisstänkta synvinkel är viktig. Polisen är ju opartisk och sköter också de misstänkta sak. Man bör exempelvis tydligt anteckna också sådana saker som dykt upp under förundersökningen som tyder på den misstänkta oskuld. En misstänkt person får inte utan anledning beskrivas i ogynnsam dager i protokolltexter. Man bör inte använda präglande och insinuerande uttryck.

En förhørsberättelsetext bör vara fullt förståelig även för andra personer än dem som arbetar med straffprocessen. När en förhörsperson undertecknar ett protokoll, godkänner han med sin signatur att berättelsen har antecknats rätt. Detta är inte möjligt om personen inte helt och hållet förstår texten, dess ordval och fraser. Tiotusentals vuxna finländare har stora svårigheter med att förstå det de läser överhuvudtaget. Bland brottsmisstänkta är till exempel antalet personer som lider av lässvårigheter flera gånger större jämfört med hela befolkningen. En text ska således till ordförrådet och meningsuppbyggnaden vara relativt enkel. Mycket svårtydda uttryck och myndighetsspråk kan äventyra förhörspersonens rättsskydd.

En del av polistexternas yrkesläsare arbetar utanför polisstyrelsen och rättsväsendet. Polisen kanske inte uppfattar dem på samma sätt som sin egen målgrupp och riktar inte orden enkom till dem, men man bör också vara medveten om dem och deras behov.

Ersättningshandläggare på försäkringsbolag är en sådan läsarkår. För dem kan en polisens brottsanmälan vara ett

EN FÖRHÖRSBERÄTTELSETEXT BÖR
VARA FULLT FÖRSTÅELIG ÄVEN
FÖR ANDRA PERSONER ÄN DEM SOM
ARBETAR MED STRAFFPROCESSEN.

EN DEL AV POLISTEXTERNAS
YRKESLÄSARE ARBETAR
UTANFÖR POLISSTYRELSEN OCH
RÄTTSVÄSENDET.

viktigt dokument när de överväger ersättningsbeslut. En polis kan till exempel i ett stycke beskriva tillvägagångssättet vid ett inbrott i någon affär och dörrens låsning så detaljerat att det räcker för en ersättningshandläggare för att avgöra om objektet uppfyller företagsförsäkringens villkor för inbrottskydd eller inte. Även sådana anmälningar som aldrig går vidare till åklagaren eller inte ens leder till förundersökning kan vara av avgörande betydelse för ett försäkringsbolag.

Också psykiatrer och psykologer som gör rättspsykiatriska bedömningar läser polisens anteckningar. Till exempel vid sinnesundersökningar kan förstahandsbeskrivningar från brottsplatsen och förhörprotokoll ge värdefull tilläggsinformation om den undersökta personens beteende, karaktär och sätt att tala. En anteckning som är tillräckligt omfattande, detaljerad och beskrivande spelar en stor roll när man drar slutsatser om en gärningsmans sinnesstämning och tillräknelighet.

Också journalister är en viktig läsargrupp. Nyhetsredaktörer läser polismeddelanden och utarbetar nyhetsnotiser utifrån dem. Speciellt polisnyheter i gratistidningar i städerna baserar vanligtvis sin text helt och hållet på polismeddelanden. Prenumerationstidningar samlar in mera information på egen hand men även för dem är meddelanden en viktig källa för grundläggande information. Ett bra meddelande behöver inte ha for-

men av en färdigställd nyhet. Viktigast är att meddelandet ges i rätt tid och att det innehåller tillräckligt med noggrann och korrekt information. Vid allvarliga olyckor, så som dödsrockar, är det viktigaste att det första meddelandet skickas till medierna så snart som möjligt.

Förutom meddelanden läser journalister som specialiserat sig på brotts- och rättsjournalistik även förundersökningsprotokoll och använder dem som informationsbas i sina egna och ibland mycket omfattande artiklar.

Man bör heller inte försöka tilltala yrkesläsare, det är tillräckligt att man tar dem i beaktande och hjälper dem att göra sitt eget arbete, speciellt om hjälpen även gynnar polisen. Det är just bland journalisterna som det verkar finnas mycket av de ovan nämnda språk- och stilpoliserna. Det verkar som att språkligt begåvade personer, för vilka färska och varierande uttryck och önskan att behaga läsaren är viktigt, väljs ut till branschen. För dem är hur någonting sägs ofta lika viktigt som innehållet i det som sägs. De är dessutom mycket måna om att påpeka när ett visst ord eller uttryck har fått för stor spridning och börjat kännas slitet. Journalister är experter på populära uttryck. De irriteras av myndighetsspråkets tungrodda uttryck, liksom av icke-avvikande uttryck i olika fackspråk, så som *cop speak* i polisens meddelanden, där det står att ett *fordon* kördes av en *manlig person* vars gripande *verkställdes* av polisen.

JAG SER POLISSPRÅKET
FRÄMST SOM ETT
VERKTYG VARS UPPGIFT
ÄR ATT TJÄNA LÄSARENS
VERKLIGA BEHOV OCH
UTTRYCKA SAKER
NOGGRANT.

En viss journalist skickade ett sidlångt e-postmeddelande, vars budskap var att användningen av ordet *verkställa/genomföra* (*suorittaa*) en gång för alla borde förbjudas inom polisen, till informatören vid Polisyrkeshögskolan. Ordet är så onödigt, irriterande, innehållslöst och kan alltid ersättas mot andra ord: *Polisen verkställde avspärrning av området* > *Polisen spärrade av området. Polisen genomförde busrannsak* > *Polisen gjorde busrannsak*. Journalisten motiverade sitt ställningstagande sakligt och detaljerat, all ära till honom i det hänseende. Jag böjde mig dock inte inför kravet. För tio år sedan när jag började undervisa poliser var jag nästan av samma åsikt som journalisten, men åren i polisstyrelsen och särskilt att ha undervisat i förundersökning har dock ändrat mitt perspektiv.

Någon kan säga att mitt språksinne har korrumperats när jag verkat så länge i polisstyrelsen. Kanske är det så, men själv tycker jag att det snarare är fråga om något annat: särskilt att överföra uppmärksamheten från språket till innehållet. Jag ser polispråket främst som ett verktyg vars uppgift är att tjäna läsarens verkliga behov och uttrycka saker noggrant.

Det är också fråga om tolerans. Jag tycker att man kan använda verktyget på många olika sätt, så länge det används på ett ändamålsenligt sätt. Jag tycker i allmänhet att språklig mångfald är uppfriskande framför allt. Till denna mångfald tillskriver jag också fraser som sås av yrkeskårer och enskilda språkbrukare och egna etablerade uttryckssätt så länge de inte är så konstiga att de försvårar

JAG TYCKER ATT MAN KAN ANVÄNDA
VERKTYGET PÅ MÅNGA OLIKA
SÄTT, SÅ LÄNGE DET ANVÄNDS PÅ
ETT ÄNDAMÅLSENLIGT SÄTT. JAG
TYCKER I ALLMÄNHET ATT SPRÅKLIG
MÅNGFALD ÄR UPPFRISKANDE
FRAMFÖR ALLT.

förståelsen av en text. I motsats till de flesta journalister har jag börjat uppskat- ta slitna uttryck. Det är ofta motiverat att använda etablerade fraser i polistexter, låt vara att de av somliga kan anses vara platta och tråkiga.

Jag uppmuntrar nog mina studeranden att hålla fast vid deras egen språk- uppfattning och undvika att ersätta de- ras naturliga uttryck mot polisjargong- ens etablerade, mindre naturliga uttryck, så som onödigt *cop speak*. Jag har också i mina kurser använt någon lektion till att tala om manér i polispråket och ibland även gjort övningar, där uppgifterna och andra ma- nér har ersatts av normalare och färskare uttryck. Dess- utom har jag samlat exem- pel på polismeddelanden och utifrån dem skrivna ny- hetstexter och uppmanat studerandena att lära sig av journalisternas skriverier. Genom att bekanta sig med ändringarna journalisterna gör får polisen hjälp med att identifiera sina egna manér och såle- des lära sig av med onödiga och krång- liga formuleringar. Det är vettigare att i stället för *manliga personer* och *kvinnliga personer* koncist skriva om *män* och *kvinnor*; på samma sätt är det vettigare att skriva att något hände *klockan 13.14* än *vid klockslaget 13.14*. På samma sätt, *bilen störtade från vägen* i stället för *urspårning av ett fordon från vägen*.

Emellertid har jag aldrig någonsin och kommer inte heller i framtiden att göra upp en förteckning över förbjudna ord för mina studeranden. Det skulle enligt mig vara ett amatörmässigt tillväga-

gångssätt. De flesta manér är en aning klumpiga och onödiga men för övrigt ganska harmlösa.

Amatörer skriver insändare i tidningar där de listar ett par tre ord som irriterar dem. Bruket av dessa ord har enligt dem spridit sig för långt och är ett tecken på att hela språket håller på att förfalla. På olika webbforum finns det långa trådar vars huvudsakliga innehåll handlar om att lista irriterande ord ("Säg inte såhär", "Det finska språkets mest irriterande ord" osv.). Jag tycker att sådan fokus på språket ofta är ett tecken på barnslighet.

För stort fokus på språ- ket håller också delvis på att förpesta atmosfären i samhället. Det tycker jag sker ibland när journalister lyfter fram politikens och företagsledares "klumpiga

uttalanden" och "grodor" på löpsedeln. En sådan klappjakt är som värst när man mycket väl vet vad den oskyldiga stacka- ren som pratade bredvid mun menade men man vägrar förstå denne korrekt och kräver att personen avsätts från sin tjänst eller uppgift.

Poliser har skäl att vara medvetna om deras egna normala manér så att man inte exempelvis använder ett inexakt, allmänt begrepp när man skulle kunna använda ett exaktare uttryck. Till exem- pel är *fordon* enligt mig ett verkligen då- ligt ordval i polistexter. Om man för en läsare berättar att ett fordon krockade med ett fordon kommer läsaren i vilket fall som helst att bilda något slags upp- fattning av dessa fordon. Om fordonen utgjorde något annat än (person)bilar,

DE FLESTA MANÉR ÄR
EN ANING KLUMPIGA
OCH ONÖDIGA MEN
FÖR ÖVRIGT GANSKA
HARMLÖSA.

kommer läsarens nybildade uppfattning sannolikt att vara felaktig. Men ordet *genomförande*, till exempel, bär sist och slutligen inte på något grundligt fel, även om det irriterar en del av läsarna oerhört. Varför är det så viktigt att skriva att polisen *gjorde* husrannsakan och inte att polisen *genomförde* husrannsakan? För min del får polisen genomföra om den så vill. På samma sätt får polisen naturligtvis också undvika genomförande.

* * *

För att kunna skriva för de läsare för vilka texten är av vikt bör man veta vilka dessa läsare är och i viss mån även känna dem. Därav min tredje sammanfattning:

Känn dina läsare.

Även om vi i princip skulle veta vem som läser våra texter kan våra uppfattningar om dem vara felaktiga. Det leder exempelvis till onödigt tillgjort och skrytsamt skrivande. Istället för att försöka skriva för våra verkliga yrkeskamrater och hjälpa dem att utföra sitt arbete, koncentrerar vi oss ändå på att försöka uppfylla olika krav samt framföra och skydda vår sakkunskap och professionalism.

Intervjuer i enrum med åklagare har varit guld värda i utvecklandet av min undervisning. Jag har frågat dem om hur de konkret använder polisens texter. Vad läser de och i vilken ordning. Vad är viktigt och vad är mindre viktigt. Vad är onödigt, störande och vad gör dem tvungna att be om tilläggsutredning. I fjol på våren fick jag till exempel till min överraskning höra av en åklagare att in-

FÖR ATT KUNNA SKRIVA FÖR DE
LÄSARE FÖR VILKA TEXTEN ÄR AV
VIKT BÖR MAN VETA VEM DESSA
LÄSARE ÄR OCH I VISS MÅN ÄVEN
KÄNNA DEM.

ledningarna som polisen skriver i förundersökningsprotokollen enligt honom ofta är helt onödiga i enkla brottsmål. Han brukar inte ens ta sig tid att läsa dem, utan hoppar direkt till förhørsprotokollen och gör åtalsprövningen och presenterar målet i rättegången helt och hållet utifrån dem. Man bör alltså komma ihåg att åklagare allt som oftast är snabba läsare och grundligt skolade för att hitta de väsentliga sakerna i förhørsprotokoll. De om några läser svårtydliga och komplicerade texter i sitt yrke. För dem är det väsentliga inte att allt är färdigvalt – även om många önskar och uppskattar det – utan att det som sägs i texten är explicit.

Samma åklagare rekommenderade att brottsutredare borde ens någon gång, så vitt det är möjligt, närvara vid en muntlig huvudbehandling i tingsrätten och följa med handläggningen av de mål de utrett. Där skulle utredaren se hur åklagaren konkret utnyttjar förundersökningsprotokollets text. Om åklagaren inte lägger fram en sak som utredaren finner vara väsentlig kan utredaren fundera om denna sak hamnat i skymundan eller blivit oklar på grund av hans eller hennes sätt att skriva.

Man har också nytta av att personligen känna och träffa representanter av andra viktiga läsargrupper. Det kan hjälpa en att välja rätt både vad gäller textens innehåll och dess stil och tonläge.

Polisen ska ju bruka ett sakligt språk då han eller hon talar eller skriver i egenkap av tjänsteman. Det förväntas av en

tjänsteman att han eller hon inte använder osakliga och förolämpande uttryck.

En förhørsberättelse är dock ett eget kapitel: om personen som förhörs använder förnedrande uttryck eller berättar att någon annan använt sådana, kan det vara nödvändigt

att anteckna dessa uttryck. ”Jaget” som pratar i en förhørsberättelse ska dock förhöras även om förhørsledaren i praktiken har antecknat berättelsen utifrån förhörspersonens uttalanden.

Ovan nämnda *genomförande* kan irritera vissa personer oerhört, men ordet förolämpar ingen. Om polisen däremot i ett meddelande, för att inte tala om en brottsanmälan, talar om hur *herrarna sinesmellan tävlade* efter att ha avnjutit alkohol i parken, kan, i synnerhet ett offer för misshandel, med all rätt anse att ett sådant språkbruk ringaktar det skedda och honom själv.

För att undvika förolämpande uttryck är man tvungen att leva sig in i läsarens situation. Generations- och kulturskillnader kan göra det mycket svårare att leva sig in i andras situation: vi kan inte nödvändigtvis alltid beakta att något ordval som vi tycker att är harmlost eller sakligt kan vara förolämpande för någon annan. Tiden ändras också så att det som var passande förut inte alls är lämpligt i dag. Ännu på 1800-talet ansågs personer över 60 år vara på ”slutrakan” i Finland. Om polisen i dag i ett meddelande misstar sig och kallar en 75-åring som tappat bort sig i skogen för en ”äldring”, kan många pigga per-

INTERVJUER I ENRUM
MED ÅKLAGARE HAR
VÄRIT GULD VÄRDA I
UTVECKLANDET AV MIN
UNDERVISNING.

soner i samma ålder ta illa upp.

Kriminalöverkonstapel Eija Karstinen skrev på 1990-talet doktorsavhandlingen *Keskustelusta pöytäkirjaksi (Från diskussion till protokoll)* om hur polisens förhørsprotokoll blir till. Som en del av denna forskning besökte hon ett fängelse för att intervjua brottsfällda personer om hur de hade upplevt förhören och hur de läste protokollen över deras förhör. Under intervjuerna kom det fram att fångarna var missnöjda med hur snävt protokollen var skrivna: exempelvis hade man inte skrivit lika detaljerat om motiven bakom förhörspersonernas gärningar som dessa hade önskat. En förhørsledare som känner till straffprocessens behov kan automatiskt ur förhørsberättelsen gallra bort allt sådant som han eller hon inte anser vara absolut nödvändigt för handläggningen av målet. Fokus på det väsentliga är ett tecken på förhørsledarens yrkesskicklighet men att villkorslöst koncentrera sig på en sak kan däremot vara oprofessionellt ur förhörspersonens synvinkel. Ibland kan det vara klokast att skriva mera mångordigt så att saken som berättaren anser vara viktig blir tillräckligt belyst.

Ur brottsoffrets synvinkel är det bra att detta poängteras desto grundligare.

Att vara i kontakt med polisen är särskilt svårt för ett offer. För många är ett förhör ett helt unikt, spännande och nervöst tillfälle. Även ordanvändningen vid polisens förhör och i det polisen skriver kan vara helt främmande.

För några år sedan besökte jag Brottsofferjourens kontor i Tammerfors för att bättre förstå offrens situation och för

FÖR ATT UNDVIKA FÖROLÄMPANDE
UTTRYCK ÄR MAN TVUNGEN ATT LEVA
SIG IN I LÄSARENS SITUATION.

att kunna förmedla denna information till polisstuderanden. Brottsofferjouren hjälper målsägande, deras nära anhöriga och vittnen i exempelvis misshandels- och inbrottsmål, mål gällande våld i parförhållanden och våldtäktsmål. Jag intervjuade Satu Hintikka som då arbetade som RIKU:s områdesansvarig i Tammerforsregionen. Senare ändrades Hintikkas titel till regionchef. Hon har för tillfället ledigt från denna uppgift och arbetar som projektchef för nätverksprojektet för arbete med sexuellt våld, "VÄLITÄ!".

Satu Hintikka tar till orda på de följande sidorna. Hon redogör för brotts-offrets perspektiv på mötet med polisen. När jag lyssnade till Hintikka kom jag till många insikter om hur ett brottsoffer läser polis-texter och hur man bättre kunde ta offrets synvinkel i beaktande under förhör.

* * *

"Det är inte självklart för människor vad exempelvis frågorna "yrkar ni på straff?" och "kräver ni ersättning?" egentligen innebär. De är ju viktiga frågor men en målsägande förstår inte alltid alls vad hans eller hennes svar innebär för hela processen, om det inte förklaras separat.

Även om offret naturligtvis vill att målet går vidare kan han eller hon på en sådan fråga spontant svara "inte var det något". "Yrkar ni på straff?" kan låta som "vill du hämnas?", "är du ute för att kräva en massa saker?".

Inbland kan en person under ett förhör

vara så spänd och nervös att det är skäl att förklara saker två och till och med tre gånger. Till exempel susar rättigheterna och skyldigheterna lätt förbi som enbart uppräknings. Senast i det skedet vore det ypperligt att senast berätta om till exempel Brottsofferjourens tjänster som man kan få hjälp och stöd från. När en person går ut genom dörren kan denne många gånger påstå att polisen inte hade berättat om det ena eller andra; saker som sagts fastnar inte i minnet när man är så nervös i en sådan situation, och också på grund av den tunga upplevelsen kan det vara svårt att koncentrera sig på saker.

Det går inte att utifrån en persons yttre avgöra om denne behöver stöd för att klara sig. Det händer ofta att personen inte orkar ta ytterligare kontakt med någon instans som skulle kunna erbjuda hjälp. Det är också få som vågar erkänna för en myndighet att man är i behov av ytterligare stöd om man blir frågad om saken. Därför bör polisen informera var och en om Brottsofferjouren utan behovsprövning. Vid alla brott som ruckat på grundtryggheten, så som våldsbrott, inbrott, hotelser och motsvarande brott, bör man alltid fråga aktivt av offret om man får lämna dennes telefonnummer till närmaste Brottsofferjournkontor.

En av våra stora klientgrupper är offer för våld i parförhållanden. Ofta har våldet i ett parförhållande varit pågående och långvarigt och ofta vill personerna berätta hela historien för polisen. De förstår inte att det till en början är

ATT VARA I KONTAKT
MED POLISEN ÄR SÄRSKILT
SVÅRT JUST FÖR OFFRET.

fråga om de händelser om vilka anmälan gjorts, och att man därför borde hålla sig strikt till dem. Det är också ofta svårt att avgöra om dessa händelser skedde nu eller någon annan gång. I offrets huvud är de inte separata händelser utan de är alla en del av samma sak.

Det tar tid att nysta upp dessa händelser ur en persons upplevelsevärld. Klienten tror och antar att utredaren nog kan ställa rätt frågor, men så är det inte alltid. Alla saker kommer inte nödvändigtvis fram med en fråga och då kan det hända att väsentlig information går förlorad. Om man frågar om den andra parten varit våldsam, kan svaret lyda ”nja, inte är han våldsam” – men snart kan det ända framgå att den andra har sparkat, slagit och rivit i håret.

Även om människor kommer ihåg allt om ett visst enskilt fall, kan det väl hända att vissa saker inte nämns alls. Om någon har fallit offer för misshandel ofta kan det hända att en sådan person förbiser att berätta att han eller hon hotats till livet. För inte ligger det ju något i det, den andra har ju alltid hotat. På samma sätt låter människor bli att berätta exempelvis om att de har varit rädda för att dö, även om det hade varit viktigt att anteckna det med tanke på ersättningsarna. Ju hotfullare upplevelser det är fråga om, desto sannolikare är det att människans psyke skyddar sig genom att ”glömma” en del av det som skett. Ibland kan det också kännas som att man skäms för att nämna sådana här saker.

Människor reagerar ju på många olika sätt. Det finns sådana som även under förhöret upplever händelserna på nytt

IRLAND KAN EN PERSON UNDER ETT
FÖRHÖR VARA SÅ SPÄND OCH NERVÖS
ATT DET ÄR SKÄL ATT FÖRKLARA
SAKER TVÅ OCH TILL OCH MED TRE
GÅNGER.

NÄR EN PERSON GÅR UT GENOM
DÖRREN KAN DENNE MÅNGA GÅNGER
PÅSTÅ ATT POLISEN INTE HADE
BERÄTTAT OM DET ENÄ ELLER
ANDRA; SAKER SOM SAGTS FASTNÄR
INTE I MINNET NÄR MAN ÄR SÅ
NERVÖS I EN SÅDAN SITUATION,
OCH OCKSÅ PÅ GRUND AV DEN TUNGA
UPPLEVELSEN KAN DET VARA SVÅRT
ATT KONCENTRERA SIG PÅ SAKER.

och berättelsen väller ur dem så att man inte hinner inflika, och den som gör anteckningar av förhöret har fullt upp med att skriva ner det väsentliga. Sedan finns det andra som hellre skulle undvika hela ämnet. De svarar knappt på frågorna, och bilden av händelserna kan bli mycket snäv.

Sedan kan det naturligtvis vara så att en person berättar mycket mångordigt om händelserna, men att en oerhört viktig detalj hamnar i skymundan. Det är bara för svårt att prata om det. Människor tiger ofta om till exempel sexuellt våld i parförhållanden.

Offrets sinnesstämning kan vara mycket känslig. Efter att ha blivit kränkt av ett sådant brott kan självkänslan ha rubbats. Personen kan från början tänka att ”det är säkert jag som är misstänkt”. Detta är en helt normal reaktion efter en sådan händelse: personen beskyller sig själv för allt och tolkar lätt även andras ord som anklagande. Och eftersom polisen naturligtvis också måste ställa ifrågasättande frågor misstänker personen hela tiden att man inte tror på honom eller henne.

Det skulle vara skäl att polisen under förhöret tydligt berättade för målsägande att de tråkiga frågorna som ställs inte i sig betyder att man inte tror dennes uttalanden. Polisens uppgift är bara att undersöka vad som har skett och till det hör att frågor som känns tråkiga ställs, att man på sätt och vis prövar om berättelsen håller.

DET SKULLE VARA
SKÄL ATT POLISEN
UNDER FÖRHÖRET
TYDLIGT BERÄTTADE
FÖR MÅLSÄGANDE ATT
DE TRÅKIGA FRÅGORNA
SOM STÄLLS INTE I SIG
BETYDER ATT MÅN INTE
TROR DENNES UTTALANDEN.

telsen håller. Detta skulle hjälpa personen att förstå att berättelsen inte ifrågasätts på grund av honom eller henne utan på grund av målets karaktär.

När en person återger sin berättelse kan det hända att berättelsen är ett enda virrvarr i dennes huvud. Berättelsen blir ostrukturerad och återges i osammanhängande bitar när personen först kommer ihåg en händelse och direkt efter det en annan. Om flera människor har varit inblandade i händelsen, är det ofta vårt att följa med vem som gjorde vad, och förhørsledaren kan blanda ihop vad de olika personerna sagt och gjort. Ju mera kaotisk en berättelse är, desto svårare är det för förhørsledaren att hänga med huruvida det var mannen till målsägandes granne som hade sagt något eller var det ändå den målsägandes mors man som sagt det.

Då kan det vara på sin plats att man med jämna mellanrum stoppar förhørspersonen: ”Ursäkta, förstod jag korrekt, pratade du om den eller den?” Det är inte alls oartigt om man säger ”ursäkta, jag vill kolla om jag förstod rätt”. Detta hjälper även förhørspersonen att hitta tråden i sin berättelse som kan vara ett enda virrvarr.

Ett förhørsprotokoll och förundersökningsprotokollet i sin helhet är en berättelse om en persons liv och upplevelser, som personen själv återgett. Och det är som sådan förhørspersonen läser berättelsen, en skriftlig berättelse om

sina egna upplevelser och inte enbart som dokumentation för rättegången. I regel förstår personen inte logiken bakom varför vissa saker i ett förhörsprotokoll har betonats och varför andra saker helt och hållet har lämnats bort.

Människor går i efterhand ofta mycket noga igenom förhørsberättelsen och det kan orsaka många olika känsloupplevelser – förundran, förvåning och ibland till och med förnärmelse. Läsningen kan vara direkt chockerande: ”Det här ger helt fel bild, inte berättade jag på det här viset.” Vem som gjorde eller sade det ena eller andra har blandats ihop, eller så har det lagts ord i munnen på förhörspersonen. Av någon anledning har vem som sade vad blandats ihop.

Även om det bara finns små och betydelselösa fel, kan en person drabbas av ångest på grund av dem: om det har dokumenterats på det här sättet så måste det nog säkert korrigeras. Det är av stor vikt att allt är antecknat korrekt.

Om en person berättar utförligt om sådana saker, som ur polisens synvinkel – inte verkar anknyta till målet för tillfället, kan det kanske vara på plats att åtminstone göra en anteckning i förhörsprotokollet om att kunden har berättat om sådana här saker. Det är ju inte nödvändigt att beskriva sådana oväsentliga saker i detalj men det kan vara bra att nämna allt som lagts fram.

Å andra sidan kan det vara problematiskt när förhørsledaren försöker sammanfatta ett långt stycke av förhöret i en mening. Ibland kan en person exempelvis ha berättat detaljerat om någon diskussion och polisen har antecknat

OCH DET ÄR SOM SÅDAN
FÖRHÖRSPERSONEN LÄSER
BERÄTTELSEN, EN SKRIFTLIG
BERÄTELSE OM SINA EGNA
UPPLEVELSER OCH INTE ENBART SOM
DOKUMENTATION FÖR RÄTTEGÅNGEN.
I REGEL FÖRSTÅR PERSONEN INTE
LOGIKEN BAKOM VARFÖR VISSA
SÄKER I ETT FÖRHÖRSPROTOKOLL HAR
BETONATS OCH VARFÖR ANDRA SAKER
HAR HELT OCH HÅLLET LÄMNATS BORT.

kort att det var fråga om ”indrivning av skulder”. En sådan namnapp motsvarar inte nödvändigtvis alltid personens egen uppfattning utan han eller hon kan tänka ”inte var det ju egentligen det här det var fråga om, det blev ju helt konstigt”. I sådana fall vore det bra att genast fråga personen: ”beskriver det här ordet det du sade?”.

Även om personen redan under förhöret har möjlighet att läsa igenom sin berättelse, kan det väl hända att han eller hon inte på eget bevåg kan ifrågasätta polisens ordval och uttryckssätt. Vanliga människor vet ju inte hur ett förhållningsprotokoll bör se ut, utan de tänker att det är polisens jobb att veta hur sådana skrivs och vad som är viktigt. Därför kan många viktiga saker bli utelämnade eller oklart antecknade.

Ett förhör är annars också en konstig och förvirrande händelse. Också ordet ”förhör” kan ge en känsla av att polisen inte tror på en när de ska ha en på ”förhör”. Man får associationer till ”förhör av tredje graden” och annat liknande. Man blir nervös i en sådan situation. Man är tvungen att berätta om händelser som överlag är svåra att komma ihåg. Sammantaget leder alla dessa faktorer till att personen i första hand bara vill rusa ut genom dörren. När man ber förhörspersonen kontrollera anteckningarna kan det mycket väl hända att han eller hon inte förmår fokusera på det, speciellt om ingen stödperson eller ad-

VANLIGA MÄNNISKOR
VET JU INTE HUR ETT
FÖRHÖRS-PROTOKOLL BÖR SE
UT, UTAN DE TÄNKER ATT
DET ÄR POLISENS JOBB
ATT VETA HUR SÅDANA
SKRIVS OCH VAD SOM ÄR
VIKTIGT.

vokat eller motsvarande är närvarande. Bokstäverna bara flimrar för ögonen och personen släpper ur sig att ”okej, det här ser helt bra ut”. Och även om man kan läsa texten och har upptäckt fel, så kräver det stort mod att peka på felen och dessutom besvära myndigheten att skriva om en del av texten och skriva ut den på nytt. Och

om det ännu därefter finns fel så ska det skrivas om och skrivas ut.

Det finns alltså många orsaker till varför anteckningarna inte granskas och korrigeras under ett förhör, och den främsta tanken är ”nu är det gjort och nu ut, tack och hej”.

Bäst vore det om polisen inte enbart lät förhörspersonen läsa förhållningsprotokollet utan också läste det högt på plats. Då kan texten granskas både med synen och hörseln när man går igenom den del för del.

Att skriva en berättelse utifrån en diskussion är säkert inte enkelt. Förhörsledaren kunde också framföra detta genom att säga att det kan ha krupit in fel i texten, och tydligt uppmuntra till att texten granskas. Och om polisen ser att förhörspersonen har svårt att koncentrera sig är det desto viktigare att påminna om saken.

Det lönar sig att säga tydligt och med eftertryck: ”Läs igenom texten ordentligt. Den kan innehålla fel, men jag vill att allt blir rätt och är beredd på att göra korrigeringar.” Samtidigt kan man ännu fråga om något väsentligt uteblivit: ”Nu

när du ser det skrivet, kommer du på någonting annat?”

Inställningen är viktig här: man borde meddela med hela sitt väsen att det inte är någon brådska och att det inte är någonting fel med att påpeka fel i texten, även om det är brådska. Polisen borde också tydligt säga att om personen ännu i efterhand kommer på någonting så kan han eller hon ringa polisen.

Och om vi har en stödperson med under förhöret, kan denna meddela förhörspersonen att han eller hon i lugn och ro kan läsa och fördjupa sig i texten.

Också de följande skedena av processen är oklara för en vanlig människa. Därför är det skäl att ge personen information om hur målet förs vidare och hur tidtabellen ser ut – är det fråga om veckor, månader, ett halvt år eller kanske ännu längre.

Ur vårt, Brottsofferjourens, perspektiv vore det bra om förhörspersonen genast fick ta med sig en egen kopia av förhörsprotokollet om det inte finns någon utredningsrelaterad orsak att inte ge det. Då skulle klienten ha ett dokument från förhöret som han eller hon i efterhand kunde använda för att bearbeta upplevelsen. Om personen var oförmögen att koncentrera sig på att granska texten under förhöret, skulle han eller hon då i lugn och ro kunna gå igenom texten hemma och kanske upptäcka att ”vänta, nu har jag kanske sagt fel eller blivit missförstådd”, och kunde vid behov ta kontakt med utredaren innan hela förundersökningsprotokollet går till åklagaren. Visserligen kan man ännu under rättegången göra korrigeringar

INSTÄLLNINGEN ÄR VIKTIG HÄR:
MAN BORDE MEDDELA MED HELA
SITT VÄSEN ATT DET ÄR INGEN
BRÅDSKA OCH ATT DET INTE
ÄR NÅGOT FEL MED ATT PÅPEKA
FEL I TEXTEN, ÄVEN OM DET ÄR
BRÅDSKANDE.

OCKSÅ DE FÖLJANDE SKEDENA
AV PROCESSEN ÄR OKLARA FÖR EN
VANLIG MÄNNISKA.

men det känns inte bra. Dessutom kan motparten då alltid kvittera korrigeringsarna med att ”detsades inget om det här under förundersökningen». Då förvandlas det till något slags jämförande. Nog är det ett viktigt papper alltid, även om det inte läses under rättegången som sådant.

Ett förhörsprotokoll kan vara till stor hjälp för Brottsofferjourens hjälpare, eftersom det snabbt ger stödpersonen en uppfattning om händelserna. I förhörsprotokollet ser stödpersonen också under vilken brottsrubriceringepolisen har antecknat händelsen. När en person kommer hit och berättar att han eller hon har gjort en brottsanmälan är det sällan personen kan säga hurdan rubricering polisen har använt. Brottsrubriceringen hjälper dock genast stödpersonen att avgöra om det exempelvis är fråga om ett målsägandebrott.

Klientens situation underlättas mycket om förhörsprotokollet är med i bilden. Med hjälp av det behöver personen inte försöka förklara allt ända från början för stödpersonen. Pappret skapar ett tryggt avstånd mellan stödpersonen och klienten. Diskussioner är också lättare att föra om klienten inte är tvungen att genast genomgå samma känslostorm och stödpersonen behöver inte fråga och gräva efter oväsentliga detaljer. Förhörsprotokollet hjälper stödpersonen att exempelvis avgöra om det finns behov för en assistent eller inte.

Även om innehållet i förhörsprotokollet är välformulerat kan personen till orden kopplasådana konnotationer som förhörslärdaren inte hade avsett. Om man till exempel i brottsanmälan antecknat att klienten påstår si och så, kan denne förundrat tänka «hurdå påstår, jag berättade ju vad som hände». Att påstå låter som en påhittad historia. Om det i anmälan står att klienten «berättar»

eller «säger», känns berättelsen neutral.

På motsvarande sätt vore det bra om det i anmälan övriga delar, där det hänvisas till den misstänktes berättelse, syns att det verkligen är fråga om en berättelse av det som den misstänkte själv återgett. Annars kan målsägande lätt uppleva att polisen godkänner den misstänktes berättelse som sann, även om det inte är fråga om det.

Då det gäller att skriva inledningen till ett förundersökningsprotokoll lönar det sig för polisen att vara särskilt aktsam så att han eller hon inte oavsiktligt bedömer vems berättelse som är den mest sannolika. Man borde tydligt framföra att det är bägge parter som berättar om händelserna på sitt eget sätt och inte att den ena berättar och den andra påstår.

* * *

Till slut lovade jag att granska min egen text utifrån anvisningarna jag ger polis-skribenter.

Skrev jag artikeln för dem, för vilka

min text är av vikt?

Min artikel har en något ovanlig struktur. Den kan rentav kallas deformerad. Först skriver jag flera sidor med relativt normal text där jag berättar om mina åsikter och erfarenheter. Sedan börjar plötsligt ett flera sidor långt avsnitt om påminner om en förhørsberättelse och som grundar sig på en intervju med en annan person, i vilken endast den intervjuade personens röst görs hörd. Och till slut denna självbedömning. Att växla så här mellan stilar mitt i allt är inte helt vanligt. Något liknande finns närmast inom någon slags experimentell filmkonst och skönlitteratur. Knappast skulle en tidnings redaktionssekreterare ha släppt in en sådan artikel i tidningen. (Som tur är har jag själv redigerat denna bok, så ingen har kunnat säga att en sådan ledbruten skapelse inte kan publiceras.)

Jag ville dock skriva just så här, jag ville att artikeln skulle innehålla dessa till sin stil mycket olika element. Jag vågade göra det eftersom jag tänkte att denna text är viktig framför allt för dem som läser artikeln för att förbereda sig för Polisyrkeshögskolans urvalsprov. De är ju tvungna att läsa det här oberoende om de vill det eller ej. Oberoende hurdan struktur texten har så läser de den i vilket fall som helst och även flera gånger. Alltså skrev jag precis en sådan artikel som jag ville.

Lyckades jag med att skriva artikeln ändamålsenligt?

Syftet var att få mitt budskap kristalliserat i en enda mening som är så lätt som möjligt att komma ihåg. Därför

PAPPRET SKAPAR ETT TRYGGT
AVSTÅND MELLAN STÖDPERSONEN OCH
KLIENTEN.

presenterade jag tre meningar om polisens skrivarbete, i vilka jag sammanfattade de viktigaste saker som jag själv fått lära mig på ett så litet utrymme som möjligt. Sedan försökte jag utveckla varje sammanfattning med motiveringar och tillräckligt många exempel ivarje avsnitt. Jag hoppas att läsaren efter att ha läst artikeln lätt kommer ihåg de tre meningar som sammanfattar min undervisning. Om artikeln är ändamålsenlig, räcker mina motiveringar och åskådliggöranden för att göra dessa tre meningar meningsfulla och lätta att komma ihåg.

Jag tycker också att (för) långa intervjuer är ändamålsenliga. Jag tror att läsaren med hjälp av Satu Hintikkas berättelse och med noggrann eftertanke kan leva in sig i offrets situation mycket bättre än om jag hade försökt förklara hurdan synvinkel offret har eller om jag indirekt hade refererat Hintikkas intervju med egna ord. I själva verket är detta samma sätt som förhørsberättelser antecknades på för några årtionden sedan. Förut brukade man anteckna berättelserna i samma stil som brottsanmälningar: intervjupersonens berättelse refererades på myndighetsspråk indirekt i tredje person. *Intervjupersonen säger sig ha gjort det här och det här* eller *Intervjupersonen gjorde så här och så här*. I alla fall under de senaste trettio åren har man så vitt jag vet uteslutande använt jag-form. Förhørsledare började skriva i intervjupersonens namn att *Jag gjorde så här och så här*. Således hamnade förhørsledaren i bakgrunden i texten och fram lyftes den

LYCKADES JAG MED
ATT SKRIVA ARTIKELN
ÄNDAMÅLSENLIGT?

person vars berättelse det handlade om. Samtidigt blev det möjligt att använda mer av intervjupersonens egna egentliga ordval och uttryck som ofta var exaktare och åskådliggjorde händelserna bättre än de som polisen skulle ha använt om han eller hon hade skrivit texten i tredje person.

I och med att man kan förbättra hur bra man kommer ihåg och inse saker genom inlevelse, tror jag att läsaren efter att ha läst Hintikkas intervju inte lätt glömmer vikten av att tänka på offrets synvinkel. Om läsaren någon gång antecknar en intervju av en målsägande som till exempel blivit offer för misshandel, kommer han eller hon kanske att ha bättre förutsättningar att beakta offrets synvinkel i sitt skrivande. Att läsa Hintikkas intervju hjälper kanske också läsaren att inse vikten av att bekanta sig med olika, eventuella läsaers synvinklar. Enbart viljan att skriva för sin läsare räcker inte om man inte känner dessa läsare.

När jag skrev denna artikel hade jag redan hunnit läsa alla andra artiklar i den här boken. Jag har med avsikt pratat om delvis samma saker som vissa andra skribenter. Vissa saker är vi överens om, andra inte. Jag har alltså med avsikt återkopplat till andra artiklar, men jag har med avsikt låtit bli att berätta vilka skribenter jag fört en dialog med. Jag ger mina viktigaste läsare, sökanden, i uppgift att begrunda kopplingarna mellan dessa artiklar och finna likheter och skillnader.

Lyckades jag med andra ord att skriva ändamålsenligt? Åtminstone styrdes valet av artikelns innehåll och form kraftigt av syftet. Förhoppningsvis motive-
rade det också den ledbrutna strukturen.

Det är ofta ändamålsenligt att använda ett språk som är bekant för läsaren. Jag lät tre läsare som jag känner väl läsa den preliminära versionen av denna text på förhand. De var 30, 35 respektive 40 år gamla. Ordet 'trollata' (översatt med 'provocera') var till min förvåning obekant för de två äldre läsarna. Jag beslöt att ordet i detta fall ändå inte skulle ersättas med något annat. Mina läsa-
res kommentarer är ett bra exempel på hur lätt saker och kunskap i ens eget liv börjar kännas som självklarheter.

Har jag känt mina läsare?

En enskild läsare är naturligtvis snarare en obekant läsare än en bekant. Om läsaren har polisbakgrund är möjligheterna för igenkännande ganska bra. I Finland finns det ungefär 7 500 poliser, av vilka jag har hunnit utbilda cirka 3 000. Som grupp känner jag det yngre gardet i denna trupp ganska väl. Kanske har något studerandeeffer från mina första år som utbildare nu kommit till någon insikt om att jag som novis talat onödigt mycket vid sidan av det väsentliga eller för svårbegripligt då jag talat om väsentliga saker.

Än sökanden och andra intresserade läsare då? Genom att läsa urvalsprovets texter och sammanfattningar har jag grundligt bekantat mig med sökandenas tankegång under tio års tid. Kåren av sökanden är naturligtvis – även om den redan är en utvald grupp – mycket

ENBART VILJA ATT SKRIVA FÖR SIN
LÄSARE RÄCKER INTE OM MÅN INTE
KÄNNER DESSA LÄSARE.

brokigare än den grupp som antas till utbildningen. I och med att polisutbildningen förnyas kan också mångfalden av dem som väljs till utbildningen öka. Åtminstone är det vad vi här vid Polisyrkeshögskolan önskar. Eftersom polisens verksamhetsmiljö förändras kan en person vara en bra polis på desto fler olika sätt. I dag finns det mer utrymme för olika bakgrunder och kompetenser.

Det är mycket sannolikt att jag inte känner dig, den enskilda sökanden, sedan tidigare. Men om du har förutsättningarna och om du förbereder dig noga till urvalsprovet, hoppas jag att du i provet uppnår bästa möjliga resultat och att jag får lära känna just dig!

LÄS MER

Av de engelskspråkiga skrivanvisningarna för polisrapporter har jag fått mest ut av dessa fyra:

- Brown, Jerrold G. & Clarice R. Cox: *Report Writing for Criminal Justice Professionals*. Second Edition. Anderson Publishing 1998.
- Meier, Nicholas & R. J. Adams: *Plain English for Cops*. Carolina Academic Press 1999.
- Rutledge, Devallis: *The New Police Report Manual*. 2nd Edition. Copperhouse 2000.
- Thaiss, Christopher & John E. Hess: *Writing for Law Enforcement*. Allyn and Bacon 1998.

Av de få finskspråkiga böcker som behandlar tillkomsten och användningen av

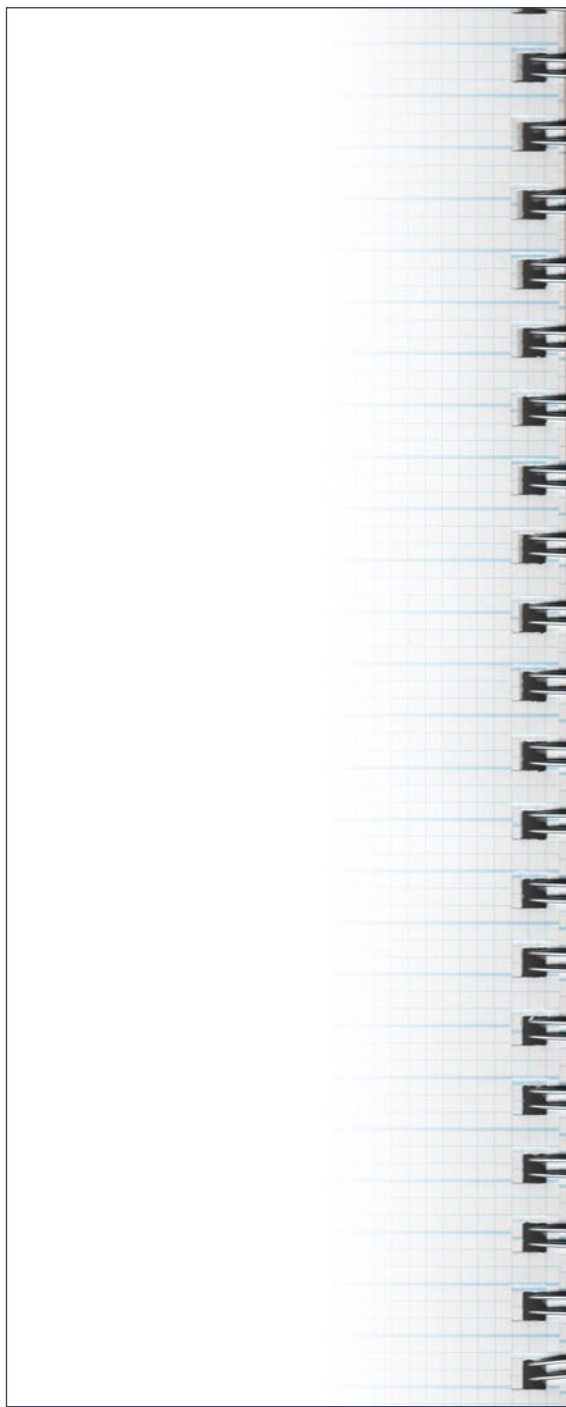
polisens förundersökningsprotokolltexter rekommenderar jag särskilt dessa två doktorsavhandlingar:

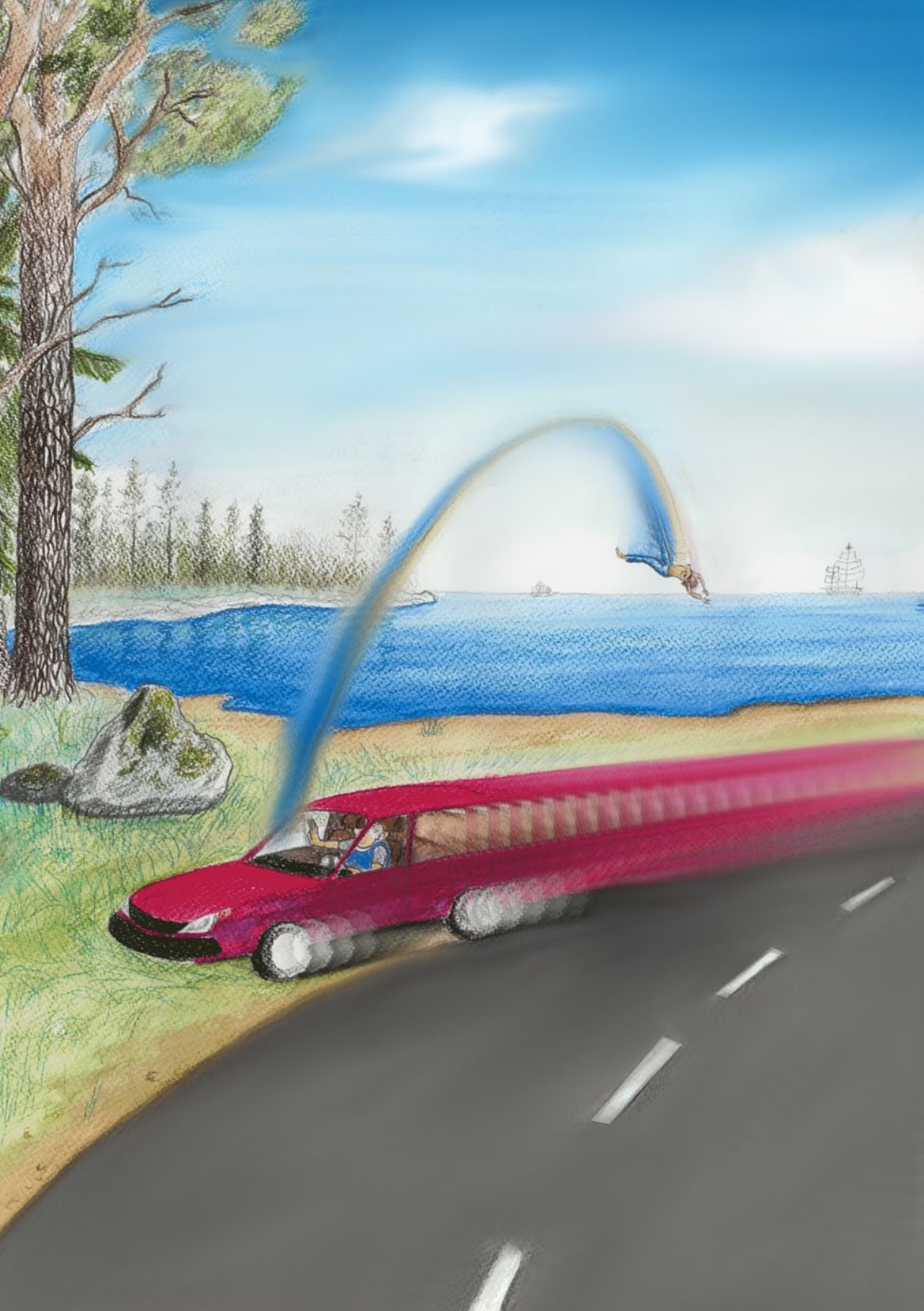
- Karstinen, Eija: *Keskustelusta pöytäkirjaksi. Kuulustelijoiden ja rikoksesta epäiltyjen viestintä poliisikuulustelussa*. PPolisyrkeshögskolan 1998.
- Valtonen, Marjo Rita: *Tapaustutkimus poliisin esitutinnan dokumentoinnista: asiakirjahallinnan näkökulma*. Tammerfors universitet 2005. – Finns tillgänglig som pdf-fil på adressen <http://tam-pub.uta.fi/handle/10024/67536>.
- Det finns en hel del skrivanvisningar, men de är till största delen tråkiga. Jag tycker att sådana böcker där en yrkesskribent berättar om sitt eget arbete är de mest läsvärda med tanke på polisiärt skrivarbete. Dessa två innehåller också många nyttigheter för en polis:
- King, Stephen: *Att skriva: en hantverkares memoarer*. Övers. Tove Jansson Borglund Bra Böcker 2001. – Boken presenteras kort i en Wikipedia-artikel: http://sv.wikipedia.org/wiki/Att_skriva:_En_hantverkares_memoarer.
- Antti Tuuri: *Kuinka kirjoitan romanin*. Art House 2004.

Jag följer aktivt med några finländska författarbloggar. Jag tycker att de här tre är de intressantaste med tanke på skrivarbete:

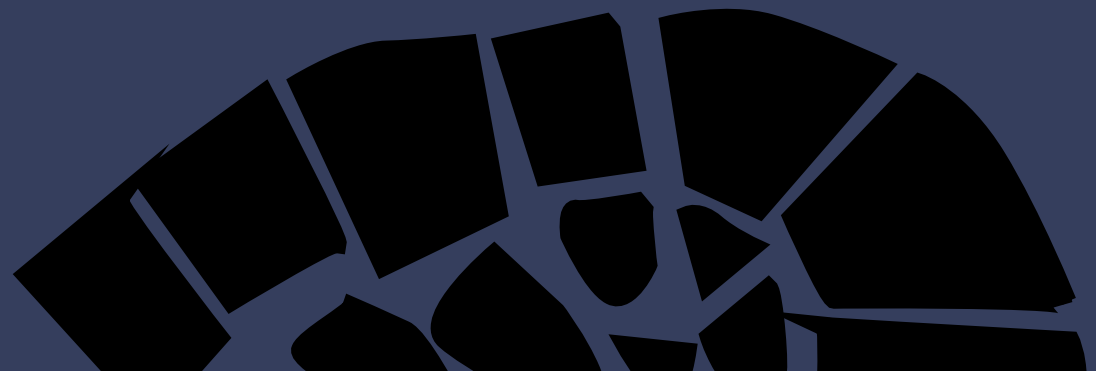
- Jarkko Sipiläs blogg: <http://bloggit.mtv.fi/elinkautinen>.

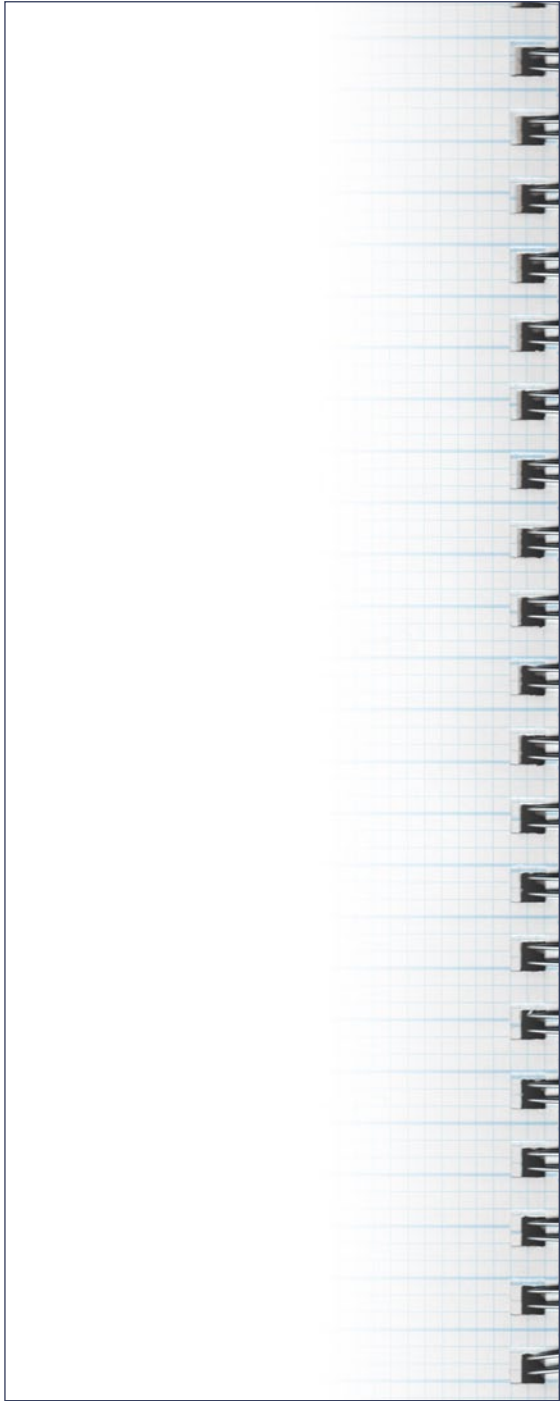
- Joonas Konstigs blogg: <http://joonaskonstig.com>.
- Marko Hautalas blogg: <http://markohautala.blogspot.fi>.

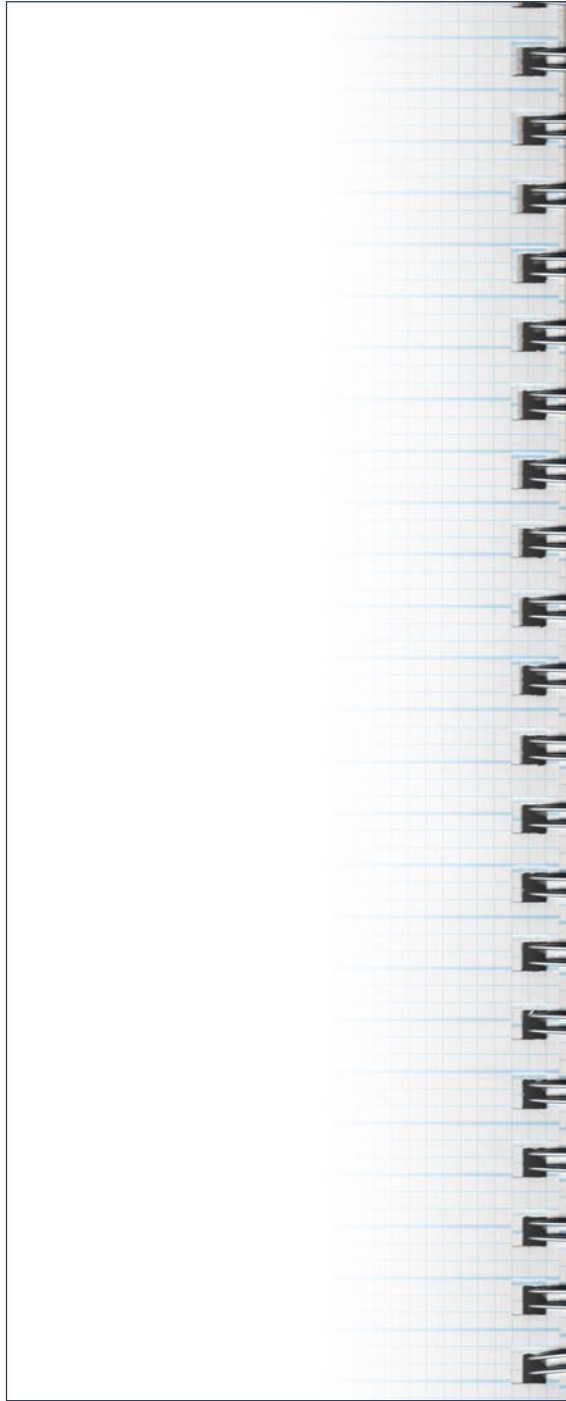

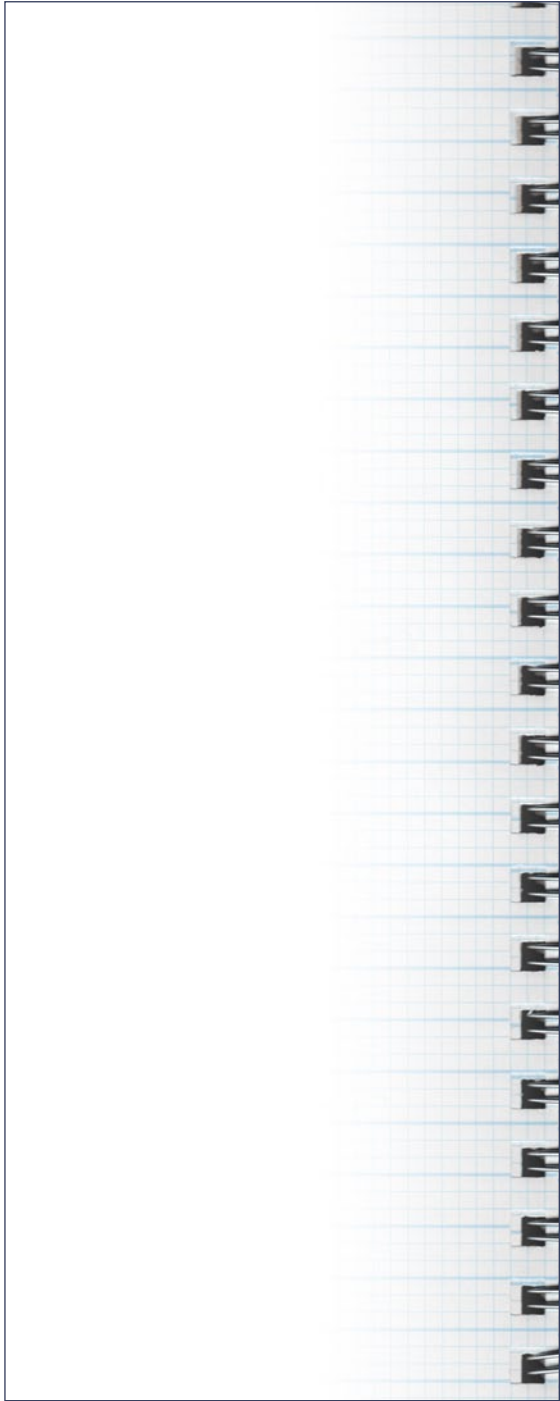

“När man körde in i skogen slängdes
kroppen i vattnet.”

LAYOUT OCH OMBRYTNING:

Mika Rautanen/Taitotyö Fenen

FOTOGRAFIER:

Anna Byckling: s. 14, 24, 38, 50, 90, 152, 172,
184, 202, 210, 220, 242, 268 och 310

Riikka Byckling: pärbild samt s. 112

Heikki Hülamo: s. 78

Kimmo Pallari: s. 136

Harri Saksala: s. 286 A

Annika Sjöblom: s. 14

ÖVRIGA ILLUSTRATIONER: Mikko Ylinen:

s. 8, 110–111, 208, 240, 284 och 338

Polisyreshögskolan 2014

ISBN 978-951-815-263-0 (PDF)

“Trots sina utmärkta färdigheter i städning lyckades polisen hitta bevisen mot denne och mördaren blev dömd.”

